

ZALOŽBA
Z R C

Nemške izposojenke pri Trubarju

Helena Jazbec

Mag. Helena Jazbec je germanistka, ki se je po zaposlitvi na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU leta 1999 začela ukvarjati z nemškimi izposojenkami v slovenščini. Kot raziskovalka se je oblikovala skozi delo na Inštitutu in skozi magistrski študij na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer si je pridobila poleg potrebnih germanističnih še slavistična in primerjalnojezikoslovna znanja. Sodelovala je pri digitalizaciji transliterirane izdaje Pleteršnikovega *Slovensko-nemškega slovarja*, ki je izšel pod uredništvom njene mentorice izr. prof. dr. Metke Furlan pri Založbi ZRC (Ljubljana 2006). Trenutno avtorica pripravlja splošni slovar nemških izposojenk v slovenščini.

Zbirka   **Linguistica et philologica 17**
Urednica zbirke   **Varja Cvetko Orešnik**

Helena Jazbec
Nemške izposojenke pri Trubarju
na primeru besedila **Ena dolga predgovor**

© 2007, Založba ZRC, ZRC SAZU

Recenzenta   Metka Furlan, Anton Janko
Oblikovanje   Milojka Žalik Huzjan
Prelom   Brane Vidmar

Izdal   Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
Zanj   Varja Cvetko Orešnik

Založila   Založba ZRC, ZRC SAZU
Za založbo   Oto Luthar
Glavni urednik   Vojislav Likar

Tisk   Littera picta d. o. o.
Naklada   300

Izid knjige je podprl Raziskovalni sklad ZRC SAZU.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612540067>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'373.45:811.112.2

JAZBEC, Helena, 1974-

Nemške izposojenke pri Trubarju na primeru besedila Ena dolga predgovor / Helena Jazbec. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. - (Zbirka Linguistica et philologica ; 17)

ISBN 978-961-254-006-7

233625088

Helena Jazbec

NEMŠKE IZPOSOJENKE PRI TRUBARJU
NA PRIMERU BESEDILA *ENA DOLGA PREDGUVOR*

Ljubljana 2007

VSEBINA

Predgovor.....	7
1. Uvod.....	9
2. Zgodovina preučevanja nemških izposojenk v slovenščini.....	10
3. Teorija izposoje besed.....	11
4. Zgodovina vpliva nemščine na slovenščino.....	14
5. Življenje in delo Primoža Trubarja.....	16
6. Trubarjev jezik.....	18
6. 1. Glasoslovje in oblikoslovje.....	18
6. 2. Besedišče.....	19
6. 3. Pravopis.....	20
6. 4. Skladnja.....	20
7. Trubarjeva Ena dolga predgovor.....	21
7. 1. Trubarjevi zgledi.....	21
8. Nemške izposojenke v Trubarjevi Eni dolgi predgovori.....	23
9. Čas izposoje – zaključek.....	90
10. Oblikoslovna prilagoditev izposojenk sistemu slovenskega jezika.....	93
10. 1. Samostalniki.....	93
10. 2. Glagoli.....	94
10. 3. Pridevniki.....	94
11. Semantična prilagoditev izposojenk sistemu slovenskega jezika.....	96
12. Številčne ocene.....	97
13. Sklep.....	98
Povzetek.....	99
Zusammenfassung.....	102
Viri in literatura.....	106
Viri.....	106
Literatura.....	106
Internetni viri.....	109
Krajšave in okrajšave.....	109
Bibliografske krajšave.....	109
Jezikoslovne okrajšave.....	110
Legenda in kazalke iztočnic.....	111

PREDGOVOR

V okviru raziskav za knjigo *Nemške izposojenke pri Trubarju na primeru besedila Ena dolga predgovor* me je predvsem zanimalo, kakšen je bil delež nemških izposojenk v prvih slovenskih obsežnejših besedilih, torej pri Primožu Trubarju. Iz praktičnih razlogov sem se omejila na eno samo Trubarjevo besedilo, tj. besedilo z naslovom *Ena dolga predgovor*, ki ga je Trubar napisal kot predgovor k svojemu prevodu prvega dela *Novega testameta* iz leta 1557. Želela sem ugotoviti, koliko so te nemške izposojenke stare, oziroma v katerem srednjeveškem obdobju je bilo izposojanje iz nemščine najbolj intenzivno. Izkazalo se je, da je v besedilu 4 odstotke nemških izposojenk, kar nas napeljuje na sklepanje, da se je že Trubar zavestno izogibal nemškim izposojenkam, ko je snoval slovenski knjižni jezik. Ko sem pri analizi nemških izposojenk v *Eni dolgi predgovori* na podlagi relativne kronologije fonetičnih razvojev v nemščini na eni strani in v slovenščini na drugi določala starost teh izposojenk, sem ugotovila, da je morala biti večina izposojenk v času Trubarja že živih med ljudstvom in si jih ni izposodil šele on kot začetnik slovenske pisane besede. Trubarjevih t. i. citatnih besed, ki po vsej verjetnosti niso bile izposojene že prej, ampak jih je uvedel sam, je v *Eni dolgi predgovori* razmeroma malo. Pri tovrstni analizi izposojenk sem upoštevala tudi semantično razmerje med nemško predlogo za izposojino in izposojenko v slovenščini, ne samo substitucijsko fonetiko. Druga zanimiva ugotovitev pričujočega dela je na primer, da je bilo največ obravnavanih izposojenk prevzetih v dvanajstem stoletju, ko se je začel večji dotok nemškega prebivalstva v naše kraje.

Z nemškimi izposojenkami v slovenščini sem se začela ukvarjati v okviru magistrskega študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Za vse strokovne napotke in prijazno usmerjanje tekom študija ter kasneje tekom pisanja pričujočega dela se zahvaljujem mentorjema red. prof. dr. Antonu Janku ter izr. prof. dr. Metki Furlan. Iskrena zahvala tudi dr. Elisabeth Seitz Shewmon za elektronsko verzijo *Ene dolge predgovori*, ki je dostopna na internetnih straneh ljubljanske Filozofske fakultete, in mag. Britti Greier-Greiner za lektoriranje nemškega povzetka. Zahvaljujem se tudi prof. dr. Varji Cvetko-Orešnik, ki je pričujočo monografijo uvrstila v zbirko *Linguistica et philologica*. Za razumevanje in spodbude se zahvaljujem svojemu dragemu Domnu, bratu Andreju in staršem. Posebej se zahvaljujem Založbi ZRC, ki je pričujočo monografijo uvrstila v svoj knjižni program in Alenki Porenta, ki mi je prihranila veliko brskanja po knjižničnih katalogih.

1. UVOD

Cilj pričujočega dela je prepoznati in analizirati nemške izposojenke v *Eni dolgi predgovoru*, ki je predgovor Primoža Trubarja k njegovemu prevodu prvega dela *Novega testamenta* iz leta 1557. Posebni poudarek velja določanju časa izposoje. Najprej je bilo treba ugotoviti slovnične lastnosti ter pomen izposojenke. Včasih se je izkazalo, da se je v slovenščini razvila cela besedna družina. S pomočjo elektronske verzije *Ene dolge predgovori* sem tudi strojno preštela pojavitve izposojenk. Potem je bilo potrebno najti ustrezno nemško predlogo za izposojjo ter ugotoviti relativno kronologijo izposoje. Pri tem sem uporabljala pravila substitucijske fonetike, ki jih je postavila Hildegard Striedter-Temps v *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (1963). Včasih se da do stoletja natančno določiti čas izposoje, včasih pa pride v poštev katerikoli čas. Najpogosteje je čas izposoje omejen na nekaj stoletij. Glede na to, da je Trubarjevo besedišče že dodobra raziskano, nisem našla veliko novih izposojenk – večinoma so bile že vse obravnavane¹. Opirala sem se na H. Striedter-Tempsovo in *Etimološki slovar slovenskega jezika* Franceta Bezlaja, Metke Furlan in Marka Snoja. Pri nekaterih besedah tudi na Snojev *Slovenski etimološki slovar* (2003). Včasih nemška predloga pomensko ali fonetično ni povsem ustrezna in je treba rekonstruirati besedo, ki je bila po vsej verjetnosti podlaga za izposojjo. Pri tem pridejo spet v poštev pravila substituiranja, ki jih je postavila H. Striedter-Tempsova.

Včasih sem ESSJ ali H. Striedter-Tempsovo tudi popravila. Argument je bila substitucijska fonetika ali pa pomen besed. V vseh takih primerih gre za natančnejšo pomensko ali fonetično opredelitev.

Pri nekaterih izposojenkah so vidni slovenski narečni razvoji, ki jih je treba ločiti od pravil substitucijske fonetike. Pri tem sem se opirala na Frana Ramovša (1924, 1995) in Tineta Logarja (1996).

Raziskava je omejena na besede. S skladijskimi vplivi nemščine na slovenščino in s kalki se nisem ukvarjala.

Povsem mogoče je, da se mi je kakšna izposojenka izmuznila, saj so predvsem starejše izposojenke zaradi izposoje iz starovisokonemške jezikovne stopnje in zaradi fonetičnega razvoja v slovenščini težje prepoznavne.

Zelo starih izposojenk iz germanščine, gotščine ali zelo zgodnje stare visoke nemščine, ki jih H. Striedter-Tempsova (1963) ne obravnava, tudi jaz nisem vključila v pregled: *buque, cercou, hisha, kerft, kerfzhenik, kerftouati, leuu, pohleuen, varouati*.

---

¹ V pričujočem delu so prvič obravnavane naslednje nemške izposojenke: *adamant, arka, berzeug, maiefteta, shrinf, suenckfeldar, tihtane, trabant, vee*.

2. ZGODOVINA PREUČEVANJA NEMŠKIH IZPOSOJENK V SLOVENŠČINI

Začetnik proučevanja nemških izposojenk v slovenščini je v okviru širše etimološke problematike Franc Miklošič. Poleg njega moramo za 19. stoletje omeniti še Antona Matzenauerja, Huga Schuchardta in Karla Štreklja. Najpomembnejša Štrekljeva razprava je *Zur slavischen Lehnwörterkunde* (1904), objavil pa je tudi več slovarskih prispevkov v *Archiv für slawische Philologie* in *Letopisu Matice slovenske*. Za proučevanje nemških izposojenk v slovenščini je posebej pomembna razprava Primusa Lessiaka *Alpendeutsche und Alpenslaven in ihren sprachlichen Beziehungen* (1910). Pri P. Lessiaku je s strani germanistov prvič temeljito obravnavano vprašanje substitucijske fonetike. Sledi razprava Eberharda Kranzmayerja *Die deutschen Lehnwörter in der slovenischen Volkssprache* (1944), ki izposojenke obravnava tako jezikoslovno kot kulturnozgodovinsko, pri čemer je zadnje glede na čas izida treba brati previdno (prim. ST, str. VII).

V prvi polovici 20. stoletja sta o nemških izposojenkah v slovenščini pisala tudi Jakob Kelemina in Ivan Grafenauer. Osrednje delo o nemških izposojenkah v slovenščini *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* H. Striedter-Tempsove iz leta 1963 je še vedno edino obširno delo na to temo. Nemške izposojenke so obravnavane tudi v *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* (F. Bezlaj, M. Furlan, M. Snoj 1976–) ter *Slovenskem etimološkem slovarju* (M. Snoj). V novejšem času je zaslediti prispevke naslednjih avtorjev: Rada Cossutta, Neva Godnič-Godini, Anton Janko, Jože Toporišič in Erich Prunč.

3. TEORIJA IZPOSOJE BESED

Hans Henrich Hock v delu *Principles of Historical Linguistics* govori o motivacijah za izposojanje. Kot prvo navaja potrebo, ko govorci nekega jezika prevzamejo tuje religiozne, tehnološke in druge koncepte ali ko želijo govoriti o tujih krajih, flori, favni itd., za to potrebujejo novo besedo in prevzem je najprikladnejša rešitev (npr. angleško *umlaut* "preglas" iz nemščine, *karma* iz sanskrta, *gnu* iz bušmanščine). Velikokrat v jeziku ni potrebe po novi besedi, pa se ta kljub temu prevzame. Takrat gre večinoma za prestiž. Angleško besedo *trend* na primer so nemški sociologi prevzeli kot *der Trend*, da bi s tem pokazali, da poznajo prestižno angleško strokovno literaturo. Ko sta jezika enako prestižna, govorimo o adstratnem razmerju. V tem primeru se izposojajo vsakodnevne besede. Superstrat imenujemo jezik dajalec z večjim prestižem od jezika prejemnika in v tem primeru se izposojajo bolj prestižne besede. Substrat pa je jezik dajalec z manjšim prestižem kot jezik prejemnik in v tem primeru se izposojajo besede z negativno konotacijo ter take besede, po katerih v jeziku prejemniku obstaja potreba (Hock 1991: 408–411). V nekaterih jezikih obstaja težnja, da se tuje besede raje kalkira kot pa prevzema, npr. nem. *Fernsprecher* namesto *Telephon*. Velikokrat je kalkiranje izraz narodne zavednosti. Težnja po kalkiranju je ravno nasprotna težnji po prevzemanju tujih besed na osnovi njihovega prestiža (Hock 1991: 412–419). Motivacija za izposojanje tujih besed je lahko tudi potreba argoja (posebna, drugim ljudem nerazumljiva tipična govorica potepuhov, tatov ipd.) po novih besedah (npr. angleško *grass* "marihuana") ali pa jezikovni tabuji (Hock 1991: 420–421).

Eden izmed glavnih pogojev za jezikovno izposojanje je bilingvizem govornikov (Filipović 1986: 25). Interferenca imenujemo govornikovo preklapljanje med dvema jeziko- ma ali deviacijo od norme enega pod vplivom drugega, sprejem elementa iz tujega jezika v materni pa je integracija (Filipović 1986: 30 in 36). Za slovensko ozemlje lahko predpostavljamo dvojezičnost od 8. stoletja dalje, ko so Slovenci prišli pod bavarsko oblast, na mejnih pokrajinah pa zaradi prepustnosti meje že prej.

Že Hermann Paul (1886) je izpostavil bistvena načela izposojanja:

- v raznih obdobjih se tuji glas lahko zamenja z različnimi domačimi glasovi;
- težje izgovorljive glasovne skupine se zamenjujejo z enostavnejšimi ali se reducirajo;
- v jeziku, ki sprejema tuje besede, se pomen izposojene besede lahko spremeni, lahko pa se pomen spremeni v jeziku, ki daje, izposojenka pa še vedno izpričuje prvotni pomen;
- ista beseda je lahko izposojena večkrat v različnih obdobjih;
- včasih se besede izposojajo preko tretjega jezika, tj. jezika posrednika, v katerem se beseda že uporablja kot izposojenka (v tem delu bomo spoznali nemščino večinoma kot jezik, ki neposredno daje, pa tudi kot posrednika med latinščino in slovenščino);

– večinoma se izposojajo cele besede in ne morfemi, včasih pa kakšen tuji sufiks, ki ga izkazuje večje število izposojenk, postane produktiven, tj. veže se na domače ali celo na izposojene osnove (Paul citiran po Filipović 1986: 23–24).

Nikakor pa se ne prevzemajo sklanjatvene ali spregatvene paradigme (Rask 1992, ponatis iz 1818: 59).

Element (besedo), ki ga izgovarjajo govorniki jezika, ki daje, imenujemo model, izposojeni element, kakor ga izgovarjajo govorniki jezika, ki sprejema, pa replika (Filipović 1986: 38). Do replike pride postopno. Najprej imamo t. i. tujo besedo, ki jo dvojezični govornik izgovarja zelo blizu modela, nato besedo uporabljajo tudi drugi govorniki in pride do delne substitucije z domačimi elementi, kar imenujemo tujka ali kompromisna replika. Zadnji stadij pa je popolna substitucija, kar imenujemo izposojenka ali replika (Filipović 1986: 43).

Vsak jezikovni element, ki se prenese iz jezika v drug jezik, imenujemo importacija, tisti, ki se zamenja z nekim ekvivalentom jezika prejemnika, pa je substitucija (Filipović 1986: 41). Najbolj znana importacija v slovanskih jezikih je fonem *f* (Filipović 1986: 79). Vendar Rudolf Filipović poudarja, da so v jezikovnih sistemih slovanskih jezikov že obstajali pogoji za importacijo fonema *f*, saj se ta pojavlja tudi v slovanskih onomatopejah (Filipović 1986: 82). Neke vrste importacije so tudi nove distribucije glasov, najpogosteje gre za soglasniške skupine (Filipović 1986: 108).

Pri izposojenkah opažamo primarne in sekundarne spremembe. Primarne se pojavljajo od trenutka prenosa modela v jezik prejemnik pa do integracije replike v sistem jezika prejemnika, medtem ko so sekundarne spremembe na izposojenki - repliki od integracije v sistem jezika dalje in nimajo več veze z jezikom dajalcem. Primarna adaptacija je na primer substitucijska fonetika, sekundarna pa razvoj glasov, ki je del splošnega razvoja v jeziku prejemniku, ali pa recimo dodajanje sufiksov ter posledični nastanek nove besedne vrste. Na semantični ravnini je primarna adaptacija zoženje pomena, sekundarna pa njegova razširitev (Filipović 1986: 56–65).

Najpogosteje se izposojajo besede, ki pripadajo bolj specializiranim oblikam diskurza, pogosto gre za tehnologijo ali druge pojave, ki zahtevajo veliko mentalne in jezikovne abstrakcije, npr. izposojenke v angleščini: *nation* “narod”, *inflation* “inflacija”, *machine* “stroj”, *engine* “motor”, *atom* “atom”, *finance* “denarna sredstva”. Poleg tega se pogosto izposojajo imena novih izdelkov, npr. *telephone* “telefon”. Za druge besede velja, da se izposojajo le, če imajo za to posebno motivacijo, najpogosteje je to prestiž, npr. pri *beef* “govedina” (Hock 1991: 384–385).

Samostalniki se izposojajo pogosteje kot glagoli, če pa se pojavi potreba po izposojenem glagolu, se raje izposodi posamostaljena oblika glagola, ki se potem uporablja z večnamenskimi glagoli, kot so *delati*, *narediti*, npr. sanskrtsko *prasthāna*- je izposojeno v hindujščino kot *prasthān karnā* “odpotovati” (*karnā* pomeni “delati”) (Hock 1991: 386)).

Kar se tiče morfologije, H. H. Hock ugotavlja, da se derivacijski sufiksi (npr. angleško *-able*, *-ate* ali zgodnejše *-er(e)* iz lat. *-ārius*) veliko pogosteje izposojajo kot pa fleksijske končnice (npr. *criterion* “kriterij”, množina *criteria*) (Hock 1991: 387).

Pri procesu podomačitve izposojene besede se tuji fonemi zamenjujejo z glasovno najbližjimi domačimi glasovi, tako se na primer tuji *x* (mehki *h*) v angleščini zamenjuje s *k*-jem (npr. *Bach* se izgovarja *bak*), saj na tem izgovornem mestu angleščina nima primernega pripornika, tako pride v poštev zapornik. Včasih pa se izposojenka izgovarja glede na pisavo predloge, npr. nem. *Rothschild* se v angleščini izgovarja, kot bi se to prebralo v angleščini: *th* kot angleški nezvneči *th* in *ch* kot *č* (Hock 1991: 390–391). Metka Furlan

(ustno) poudarja, da to velja za “intelektualne” izposojenke, ljudske izposojenke se izposojajo po izgovoru. H. H. Hock omenja tudi t. i. etimološko podomačitev. V ruščini na primer se tuji *h* zamenjuje z *g*-jem (rusko *gospital* po nem. *Hospital* “bolnišnica”), to pa zato, ker so slovanski jeziki v bližnjem sorodu z ruščino iz psl. *g* razvili *h*, tako tuji *h* odgovarja domačemu *g*-ju v ruščini (Hock 1991: 392). Zanimiva različica podomačitve je znana v hindujščini, kjer gre za t. i. proces sistemske substitucije: tuji nezveneči priporniki (*f*, *th*, *x*) so prevzeti kot aspirirani zaporniki, tuji nezveneči zaporniki (tudi aspirirani) pa kot neaspirirani zaporniki (Hock 1991: 393). Take sistemske prilagoditve so redke, pogosto pa se izposojenke prilagodijo posameznim fonološkim pravilom jezika prejemnika, npr. nem. *Trend* “razvojna smernica” iz angleškega *trend* “isto” se izgovarja *trent* po pravilu nemškega jezika, da se zveneči zaporniki v izglasju izgovarjajo nezveneče (Hock 1991: 395). Metka Furlan (ustno) glede terminologije opozarja, da so substitucije vedno sistemske, ne samo v takih primerih, kot je zgoraj.

Podomačena beseda je tako kot vse domače besedje podvržena fonološkim razvojem jezika sprejemnika, tako na primer vidimo sledi drugega ali stvn. premika konzonantov v (lat. *strāta* “tlakovana cesta” →) predstvn. *strātō “cesta” > stvn. *strāzʒa* “isto” (Hock 1991: 397).

Obstajajo primeri prevzema brez morfološke modifikacije, npr. francoska izposojenka v angleščini *rouge* “rdeč” (Hock 1991: 397), mi takim primerom pravimo citatne besede. Bolj pogosto pa se prevzete besede prilagodijo sistemu fleksije jezika sprejemnika. Za to obstaja več načinov:

- tuji sufiks se nadomesti z domačim, npr. lat. *Patric-ius* → predstarovalizansko *Patrik-ios* → predstaroirsko *Qatrik-ias*;

- spol in temu pripadajoča fleksija se pripiše po formalnih kriterijih, npr. če se samostalnik konča na *-e*, je v nemščini praviloma ženskega spola (*die Garage* “garaža” iz francoskega *garage* m. “isto”);

- spol in temu pripadajoča fleksija se pripiše po semantičnih kriterijih, npr. *der Beatnik* (← angleško *beatnik*) je moškega spola, ker so samostalniki, ki označujejo neko osebo moškega ali ženskega naravnega spola, navadno moškega slovničnega spola;

- izposojenki se pripiše spol in temu pripadajoča fleksija domačih besed s podobnim pomenom: angleško *trend* “razvojna smernica” → nem. *der Trend* “isto” po zgledu nem. *der Zug* “poteza” in *der Hang* “nagnjenje”;

- v jeziku se osnuje posebna kategorija, kamor potem spadajo prevzete besede, ki jih ni mogoče kategorizirati na zgornje načine, v nemščini je to srednji spol, npr. *das Meeting* “srečanje” iz angleškega *meeting* “isto” (Hock 1991: 400–404).

Angleščina ima kar 65 do 75 odstotkov vsega besedišča izposojenega in ker so izposojenke večinoma iz romanskih jezikov, nekateri trdijo, da je angleščina romanski jezik. Vendar H. H. Hock ugovarja: niso vse izposojenke iz enega romanskega jezika, čas izposoje je različen, zato so različni tudi fonetični razvoji glasov izposojenk, osnovno besedje in osnovna fleksijska morfologija ostajata germanski. Tako H. H. Hock zaključuje, da lahko izposojanje obogati jezik, ne more pa mu spremeniti osnovne genetske dodelitve, v tem primeru prištevanja k germanskim jezikom (Hock 1991: 421–424).

V pričujočem delu uporabljam termin izposojenka v najširšem možnem smislu. Pomeni tako besede, ki so že dlje izposojene in so se popolnoma prilagodile sistemu slovenskega jezika (*ioger*), kot tudi tiste manj prilagojene (nesklonljivi pridevniki (*falsh*)) ali citatne (*neushtalt* – deloma nemška ortografija).

4. ZGODOVINA VPLIVA NEMŠČINE NA SLOVENŠČINO

Nemški vpliv na slovenščino je trajal neprekinjeno več kot 1000 let. Prevzemali smo iz stare visoke nemščine (750–1050), srednje visoke nemščine (1050–1500) in nove visoke nemščine (po 1500). Vpliv nemščine na slovenščino se je začel v 8. stoletju, ko so Slovenci prišli pod bavarsko oblast, da bi se tako obvarovali pred Obri. Skupaj z Bavarci so Slovenci kasneje prišli pod frankovsko oblast in ostali do 1918 del avstrijskega cesarstva (Janko 1999: 310). Nemški živelj se je skozi stoletja, predvsem od 12. do 14., naseljeval na slovenskem ozemlju. Veliko nemškega prebivalstva je bilo v mestih in med plemstvom. Nemščina je bila prevladujoči uradni in občevalni jezik. Le v cerkvi se je govorilo predvsem slovensko poleg latinskega. Slovenščina se je v religiozni sferi, leposlovju in v uradni sferi uveljavila s protestantskim gibanjem v 16. stoletju. Toda šele konec 18. stoletja, v času razsvetljenstva, se je slovenščina zares utrdila v svoji knjižni tradiciji. Dokončna uveljavitev knjižne slovenščine datira v 19. stoletje z delovanjem slovenskih znanstvenikov. V tem stoletju je prišlo tudi do jezikovnega čiščenja nemških elementov v sklopu nacionalnega gibanja Slovencev (Janko 1999: 311). Neposredni vpliv nemščine na slovenščino se konča 1918. Zaradi purizma je ostankov nemščine v sedanji knjižni slovenščini malo, viden vpliv pa ostaja v narečjih (Janko 1999: 312).

O doseljevanju nemškega prebivalstva od 8. stoletja dalje pričajo krajevna imena. Jezikovna meja se najprej ni mogla oblikovati, saj so se Nemci doseljevali vedno znova v 12., 13. in 14. stoletju. Najdlje so se ohranili jezikovni otoki Sorica, Nemški rut in Kočevje (prim. ST, str. X).

Razumljivo je, da je slovenščina zaradi stoletja dolgega intenzivnega skupnega življenja Slovencev in Nemcev in zaradi politične situacije (ozemlje Slovencev je bilo del Rimskega cesarstva in kasneje Habsburške monarhije, in sicer Koroška, Kranjska in Štajerska kot t. i. notranjeavstrijske dežele) morala doživeti prežetost z nemškimi elementi. Že v 8. stoletju je bila v slovenščino prevzeta cela vrsta besed (prim. npr. *bōh* "slanina", *kábeŕ* "vedro" itd.). Gotov pokazatelj intenzivnosti skupnega življenja je dejstvo, da se ne izposojajo le besede za predmete materialne kulture, ampak tudi pojmi iz duhovno-duševnega področja. Tako so si Slovenci na primer izposodili imena mitskih bitij (npr. *Divji jager*, *nočni jager*, *Berkmandeljc*, *Škrat*, *Škuberl*, *Škuperlj*, *Škopnjak*, *Pehtra baba*, *Žalik žene*). Mnoge od teh izposojenk so že zelo stare (prim. sln. substitucijo *šk*). Veliko besed je bilo izposojenih v visokem srednjem veku, tj. 12., 13., 14. stoletju. Te besede so bile izposojene na jezikovni meji ali so jih prinesli nemški priseljenci ali pa so bile izposojene na meji jezikovnih otokov. Geografsko gledano je bilo največ izposoj tam, kjer je bilo prebivalstvo najbolj mešano, oziroma kjer je bila jezikovna meja najbližje. To velja predvsem za koroško slovenščino in narečja Spodnje Štajerske, pa tudi za narečja in mestne govore

na Kranjskem, ki so prevzeli celo vrsto izposojenk iz nemškega kranjskega pogovornega jezika. Kako običajno je bilo iz nemščine prevzeto besedje, kaže dejstvo, da je tretjina vseh besed izposojenih iz slovenščine v soriško nemščino izvorno nemških izposojenk v slovenščini (prim. ST, str. XI–XII).

5. ŽIVLJENJE IN DELO PRIMOŽA TRUBARJA

Rojen je bil leta 1508 na Raščici pri Velikih Laščah. Šolal se je od 1520 do 1523 na Reki in v Salzburgu. Kasneje se je preselil na dvor grofa in škofa Petra Bonoma v Trst, kjer je postal zborovski pevec in škofov osebni strežnik. Bonomo je bil za P. Trubarja zavetnik in navdihovalec. Bil je velik humanist in v tistem soglasju z reformacijo oziroma z Martinom Luthrom. P. Trubar se je še posebej ogrel za idejo protestantov, da mora biti *Sveto pismo* dostopno vsakomur in ga je treba zato prevajati v narodne jezike (Javoršek 1977: 7–24).

1527 je P. Trubar odpotoval na Dunaj študirat. Ker na dunajski univerzi ni bil vpisan, je gotovo študiral v meščanski šoli pri Sv. Štefanu, ki je bila namenjena vzgoji duhovščine (Kidrič 1923: 191). Vendar se je zaradi turške nevarnosti predčasno vrnil v Trst, kjer ga je Bonomo posvetil v duhovnika. P. Trubar je nato nastopil mesto vikarja v Laškem. Kasneje je postal vikar v ljubljanski stolnici, kjer je v pridigah širil protestantske ideje o direktni povezavi med Kristusom in verniki brez hierarhične cerkve kot posrednika, o enakosti vseh pred Bogom, o nujnosti, da vsak posameznik bere *Sveto pismo* itd. Zaradi svojih pridig je doživel nasprotovanje deželnega glavarja in se 1540 spet vrnil k Bonomu, saj je postalo v Ljubljani zanj nevarno (Javoršek 1977: 26–46).

Trubarjev formalni preokret v reformacijsko smer se je začel šele nekaj let po letu 1530 in proces udejstvovanja na zunaj je do leta 1547 razmeroma počasi napredoval (Kidrič 1923: 226).

Pri Bonomu je pridigal v slovenščini ter študiral švicarske reformatorje. Kasneje mu je Bonomo priskrbel mesto kanonika v Ljubljani, kjer je kot pridigar v stolnici širil protestantske ideje in bil zaradi tega izobčen iz cerkve ter ob vse premoženje. Nato je pobegnil neznano kam. Znano pa je, da je 1548 prišel v Nürnberg. Takrat je pretrgal vse vezi z rimskokatoliško cerkvijo in se popolnoma predal protestantizmu (Javoršek 1977: 47–60).

1550 sta izšla *Katekizem* in *Abeecednik*. S pomočjo moralne in materialne podpore koprškega škofa, Italijana Petra Pavla Vergerija, je P. Trubar 1555 izdal *Ta evangeli svetiga Matevža*. 1557 pa je izšel *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta*. Kot najznamenitejši del knjige moramo izpostaviti *Eno dolgo predgovor*. Nekateri pravijo, da gre za prvo znanstveno (teološko) razpravo v slovenščini, drugi, da gre za teološki traktat. V njej P. Trubar izvirno in duhovito opisuje nekatera najvažnejša teološka vprašanja svoje dobe, zlasti vprašanje človekovega opravičenja pred Bogom. *Ena dolga predgovor* je uvod za razumevanje *Nove zaveze* (Javoršek 1977: 93–96).

P. Trubar je postal ravnatelj južno-slovanskega Biblijskega zavoda v Urachu. “Z miselno skrajno pretehtanim, občevalnoslogovno pa večjim pisanjem posvetil in predgovorov v glagolskih in cirilskih knjigah je P. Trubar predvsem utrjeval gospodarsko, ideološko in tudi jezikovno stran biblijskega zavoda in prevajanja,” (Rotar 1984: 71). Kranjski deželni

stanovi so P. Trubarja imenovali za vodjo slovenske protestantske cerkve. Prva teoretična podlaga, ki jo je P. Trubar pripravil slovenski cerkvi, je bila knjiga *Artikuli oli dejli te prave stare vere krščanske*. Gre za teoretično bogoslovno knjigo, ki se je rodila iz treh osnovnih protestantskih veroizpovedi: augsburške, württemberške in saške. 1562 se je za stalno nastanil v Ljubljani (Javoršek 1977: 140–150).

1565 je moral P. Trubar zaradi *Cerkovne ordninge* ponovno v izgnanstvo – na Nemško (Javoršek 1977: 164–168). Preselil se je v Tübingen, natančneje v Derendingen v njegovi bližini, kjer je imel župnijo vse do smrti leta 1586 (Kidrič 1923: 250–251).

Po prihodu v Derendingen več let ni izdal nobene knjige. Potem pa je 1574 izšel *Ta celi katehismus, eni psalmi ... inu pejsni*. Naslednjega leta je izdal *Tri duhovske pejsni*. 1575 je izšel tudi *Katehismus z dvejma izlagama*. To je najbolj napadalna Trubarjeva knjiga. Njena napadalnost se je porodila iz strahu pred jezuiti, ki so tisti čas prišli v avstrijske dežele in pretili izpuliti s koreninami vred vse, kar je P. Trubar zasejal. Bili so prvi znanilci protireformacije. Leta 1579 je P. Trubar izdal *Ta prvi psalm žnega trijemi izlagami*. V njem je polemično obdelal nazore treh katoliških duhovnikov. Na koncu pa je dokončal tudi prevod *Nove zaveze Svetega pisma* in ga, kot peto nadaljevanje, izdal leta 1577 z naslovom *Noviga testamenta posledni dejl*. Leta 1582 je izšel *Ta celi novi testament* (Javoršek 1977: 177–179).

6. TRUBARJEV JEZIK

6. 1. GLASOSLOVJE IN OBLIKOSLOVJE

Ker je P. Trubar knjižni slovenščini oral ledino, je pomembno, da se posvetimo tudi njegovemu jeziku. Oglejmo si njegove glavne značilnosti. Ustavimo se najprej pri razpravah Jakoba Riglerja o Trubarjevem jeziku. "Pri Trubarju je *u* za zgodaj podaljšani (v večini primerov cirkumflektirani) *o* pravilo, pri njem ni mešanja obeh refleksov. Nasprotno mnenje se opira predvsem na pisavo sufiksa *-ost/-ust*, besede *pokorni/pokurni* in na nekatere res redke posamezne primere. Toda vse te nedoslednosti se dajo razložiti," (Rigler 1968a: 68). Pri sufiksu *-ost/-ust* je *o* v imenovalniku ednine, v vseh drugih sklonih pa je *u*, kar je posledica akcentske paradigme (Rigler 1968a: 68). *Pokurni* se pojavlja le v določni obliki poleg različice z *o* (Rigler 1968a: 69). Izjema je tudi dolgi *o* pred istozložnim *u* ali *j*, kjer ima *o* pozicijsko drugačen razvoj: *vbojnik, razbojnik, skalouie* (Rigler 1968b: 24).

V nasprotju z dolenskim *u*-jem pa se je P. Trubar zavestno izogibal refleksu *ei* za *jat*. Pri tem izogibanju je imel poseben sistem. Včasih se je izognil celo takemu *ei*, ki sploh ne izhaja iz *jata* (*sheni* za *žejni*). Izogibal se je tudi drugih diftongov z *j* na drugem mestu: *majhen, hujši*. Poleg tega se je izogibal tudi refleksu *jn* za palatalni *nj* in je pisal večinoma *n* (Rigler 1968a: 69).

Pisava *e* za *jat* je pri P. Trubarju pravilo, *ei* pa se pojavlja po posebnem sistemu:

1. ko je pisava z *ei* zagotovila ločevanje homonimov, npr. *sveit* "Welt" : *svet* "heilig" ali *leitu* "Jahr" : *letu* "dieses";

2. v izglasju, npr. *dvei, nei, vei*;

3. navadno je v tistih notranjih zlogih, kjer pride *ei* v določeni obliki v izglasje: *veiditi* po *vei*;

4. včasih pri besedah, ki jih je etimološko povezoval s prvima dvema kategorijama (npr. *umeitel* po *umei*), ali pri besedah, ki so imele sorodne besede ali oblike z *j* (npr. *seivec* po *sejem, smeih* po *smejem*);

5. v nekaterih primerih pred *s* (*z*) + konzontan, npr. *meistu, veist, zvezda* (Rigler 1968a: 70–71).

Ko se je P. Trubar 1561 vrnil v Ljubljano, ni več odstranjeval *j*-ja tam, kjer ni šlo za stari *jat*, še vedno pa se je izogibal refleksu *ei* za *jat*. Sistem za pisavo refleksa za *jat* pa tudi za druge odklone od domačega narečja je najbolj konsekventen v času največje Trubarjeve aktivnosti. Po sedemletnem premoru od 1567 do 1574 je postal P. Trubar, kar se tiče sistema, manj natančen. Predvsem se takrat pojavlja *ei* tudi v besedah, ki so imele prej praviloma *e* (Rigler 1968a: 71). Vzroka za to sta dva: oddaljen od Ljubljane se je oprl bolj na svoje domače narečje in svoja dela je narekoval – govorimo bolj narečno, pišemo

pa bolj zborno (Rigler 1968a: 72–73). Poleg tega mu je v starejših letih čedalje bolj stopal v zavest tisti jezik, ki se ga je naučil v otroških letih (Rigler 1968b: 90).

Postavlja se vprašanje, na kateri dialekt se je naslonil P. Trubar, če pa ima nenavadno razmerje pretežno *e* za jat in pretežno *u* za zgodaj podaljšani cirkumflektirani *o*. To ne more biti ne gorenjščina ne dolensjščina. J. Rigler na dilemo odgovarja, da gre gotovo za govor Ljubljane, ki je po J. Riglerju najprej spadal pod dolensjščino, kasneje pa se je modificiral po gorenjščini in tako dobimo razmerje $e < \acute{e}$ ter $u < \acute{o}$ (Rigler 1968a: 76–77). Naj še enkrat ponovimo, kar smo zapisali že v poglavju o Trubarjevem življenju in delu: “Trubar ni povzdignil v slovenski knjižni jezik dolenskega narečja Raščice, ampak po svojem domačem narečju deloma modificiran govor Ljubljane,” (Rigler 1968a: 78). Vendar govor Ljubljane ni prisoten le pri fonetičnih zakonitostih. “Za Trubarjeve leksikalne in sintaktične germanizme je že Jernej Kopitar domneval, da jih je prevzel iz mestnega govora,” (Rigler 1968b: 98).

V pisavi nepoudarjenega vokalizma P. Trubar kaže znake delne vokalne redukcije kot središčnega narečnega pojava:

– za nepoudarjeni in kratkopoudarjeni *a* piše *o* pred nepalatalnimi konzonanti ter *e* pred palatalnimi ter dentalnimi konzonanti (*nām, vām = nom, vom; jāz - jest, da - de*) (Orožen 1996: 120–121);

– za poudarjeni in nepoudarjeni polglasnik uveljavlja pisavo *a, e, i* (Orožen 1996: 120);

– za nepoudarjeni jat ima *i: lipu, divica* (Orožen 1996: 120);

– za nepoudarjeni izglasni *o* ima *u* (Orožen 1996: 120).

Prvotni palatalni *l'* je P. Trubar izenačil s prvotnim *l* (Orožen 1996: 123).

Značilen za P. Trubarja je protetični *v* pred začetnim *u*-jem: *vust* za *ust* (Orožen 1996: 123).

Med Trubarjeve dolenske posebnosti moramo šteti tudi disimilacijo *dl* > *lv* v preteklih deležnikih: *padla* > *pala* (Orožen 1996: 123).

6. 2. BESEDIŠČE

Pogosto uporabo nemških izposojenk je P. Trubar opravičeval z dejstvom, da jih uporabljajo tudi vsakdanji ljudje, ki ne znajo nemško. Bolj kot za čist jezik mu je šlo za označanje moči evangelija (Stabej 1968: 124–125). Vendar ko E. Prunč primerja *Katekizem* iz 1550 ter *Cerkovno ordnungo* iz 1564, ugotavlja, da je v *Cerkovni ordnungi* manj nemških izposojenk, tiste, ki jih P. Trubar le uporablja, pa so vključene v sistem slovenskega jezika, tj. so tvorne (npr. *cviblati, cviblanje*) (Prunč 1995: 343). Potemtakem se težnja po izločanju germanizmov začenja že pri P. Trubarju.

Protestanti so črpali iz žive govorice, vendar so uvajali tudi novo besedje, ki ga Majda Merše, France Novak in Franc Jakopin razdelijo takole: “1. drugotni pomeni in drugi pomenski pojavi pri že znanih besedah, npr. *meso, pšenica, telo, vinograd*; 2. opisni izrazi, npr. *kateri fada pifho inu Buqve delaio* (KPo 1567, IIIb); *Te pag kir ne Veruio* (TC 1575, 34); 3. izrazi, narejeni na podlagi besedotvornega sistema iz znanih, udomačenih osnov, npr. *samopravičar, štimovec*; 4. izrazi iz raznih narečij, vključeni v knjižni jezik bodi kot heteronimi za določeno območje ali kot stilno označeni sinonimi za kak pojav, npr. koroško *šmolje* “brinje”, *lajharija* “goljufija”, *strd* “med” (Register v DB 1584); 5. kalkirani izrazi, npr. *scherfen – ofriti* (DB 1584, I, 104b); 6. prevzeti izrazi iz nemščine, npr. *borcajhen*;

7. prevzeti izrazi iz latinščine, npr. *syllaba*; 8. prevzeti izrazi iz hebrejščine, npr. *sela* ipd.,” (Merše et al. 1996b: 297). Prevzeti izrazi so lahko adaptirani, npr. *cajhen* “znamenje” ali citatni, npr. *bidertaufer* “prekrščevanje” (Merše et al. 1996b: 298). F. Novak dodaja še naslednje načine poimenovanja novih pojmov: dodajanje pomena že znanemu izrazu, zlasti po metonimiji in metafori (*pravica* “lastnost človeka, da se drži norm o pravilnem, dobrem ravnanju” – danes ima ta pomen *pravičnost*); naslonitev na domačo nadpomenko z dodajanjem uvrščevalnega izraza, zlasti pridevnika ob samostalniku: *mala, nizka, velika, visoka gosposčina* (Novak 2001: 115–118).

6. 3. PRAVOPIS

Pisava zvenceh zapornikov v izglasju namesto nezvenceh, npr. *anpag* namesto *anpak*, je posledica zgledovanja po nemščini, kjer se zaporniki v izglasju pišejo zvence, izgovarjajo pa nezvence (Janko 1999: 313).

Po zgledu nemščine je tudi pisanje nekaterih samostalnikov z veliko začetnico. P. Trubar se odloča podobno kot M. Luther in piše z veliko samo pomembne samostalnice, kot so *Gospud, Greh* (Janko 1999: 313).

Še nekaj o pisavi zapornikov pri P. Trubarju: “Pisava ne zrcali izgovornega prilikovanja *p*-ja in *t*-ja zvence glasovni okolici. Tudi nezvence izgovor *b*-ja pred pavzo oz. nezvenim začetkom nove besede ali pred nezvenim soglasnikom sredi besede ... ni prodiral v pisavo,” (Merše, Jakopin, Novak 1996a: 245). Tudi za *d* velja, da je pred nezvenim soglasnikom ali pavzo pisan etimološko (Merše et al. 1996a: 245). Manj etimološke doslednosti je pri *k* in *g* (Merše et al. 1996a: 246).

Med *s* in *z* ter med *š* in *ž* pri P. Trubarju ni mogoče ločevati, saj uporablja za oboje iste znake (Merše et al. 1996a: 247).

6. 4. SKLADNJA

Zgled nemščine je čutiti v sledečih kategorijah: “v postavljanju določne oblike glagola na konec stavka v odvisnikih (v slovenščini večinoma neupravičeno), pa tudi v nenavadnem besednem redu; v pretirani rabi osebnih zaimkov, ki v slovenščini ni upravičena (npr. *Ví* ste sol zemlje, danes: *Sol zemlje ste*; *Ví* ste slišali, danes: *slišali ste*), saj potrebno morfosintaktično informacijo dajo končnice (razen seveda v primerih pomenskega poudarka); v uporabi (pravzaprav uvedbi) določnega, iz demonstrativnega zaimka izpeljanega člena in nedoločnega člena, ki ju slovenščina (vsaj knjižna) ne pozna in v bistvu tudi ne potrebuje; v velikem številu besednih zvez, fraz, idiomov, ki so večinoma dobresedni prevodi nemških predlog (npr. *zu Fuss gehen: iti k nogam, verstehen: zastopiti, Zeitgeist: duh časa, Zucker: cukar* (le v pomenu bonbon), *durchmachen: dati skozi, sich gleichen: glihati se*),” (Janko 1999: 315). Orožnova navaja še naslednje posnemanje nemščine v skladnji: svojilni roditelj, neslovenske predložne zveze, predpreteklik, izražanje prihodnjika z naklonskimi zvezami: *imam, hočo + nedoločnik, trpno izražanje* (Orožen 1996: 134).

7. TRUBARJEVA ENA DOLGA PREDGOVOR

Ena dolga predgovor je Trubarjeva teološka razprava, ki je izšla leta 1557 v obsežnem delu *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta*. Objavljena naj bi bila tudi kot samostojno delo (Rajhman 1986: 5). P. Trubar s tem delom uvaja v slovensko književnost novo literarno vrsto: znanstveno razpravo (ibid. 9). Ena dolga predgovor je namenjena preprostemu človeku in ne le učiteljem in pridigarjem (ibid. 10). Pomembno je, da gre za Trubarjevo avtorsko delo ne za prevod, kjer bi bil vpliv nemščine večji, in da je imel nekaj ustvarjalnih izkušenj že za sabo (*Abecedarium, Catechismus, Ena molitov tih kerščenikov, Ta evangeli svetiga Matevža, Ta slovenski kolendar kir vselej terpi*).

Teme, ki jih P. Trubar v *Eni dolgi predgovori* obravnava, so naslednje: nastanek in starost evangelija in krščanske vere, izvorni greh, smrtni grehi, drugi grehi, ločevanje zunanjih grehov (npr. umor) od notranjih (npr. dvom v božje besede), božja milost kot posledica Kristusovega žrtvovanja, skrivnost svete Trojice, zveličanje človeka kot posledica Jezusovega trpljenja, vera v Kristusa kot osnova za odrešenje človeka, pomen dobrih del, pomen kesanja, "cajhni" Kristusa, v katere je treba verjeti, in "cajhni" krivovercev in svetnikov, ki niso pravi, pomen molitve itd.

7. 1. TRUBARJEVI ZGLEDI

Jože Rajhman pripisuje P. Trubarju teološko razgledanost in hoteno umetniško oblikovanost besedila. "Sedaj je Trubar sproščen, ne čuti več utesnjenosti, temveč ob svojih velikih vzornikih H. Bullingerju in P. Melanchthonu spregovori o težjih teoloških vprašanjih, predvsem o opravičenju po veri. Strokovno teološko razpravljanje o teh vprašanjih mu še dela preglavice, vendar se izogne preveč teoretičnemu razglabljanju in skuša podati protestantski nauk na pridigarski način," (ibid. 72).

P. Trubar je sam zapisal, da sta mu bila Henricus Bullinger in Philippus Melanchthon v oporo pri pisanju (ibid. 95). Opiral se je na Bullingerjev predgovor k *Janezovemu evangeliju* iz leta 1556, saj "pri Trubarju najdemo podobna mesta iz svetega pisma, ki govorijo o edino zveličavni veri v Jezusa Kristusa," (ibid. 100). "Bogu smo všeč, tako spet Bullinger, ne zaradi nas samih, temveč zaradi Kristusa, vera namreč ni naše delo, ampak je rojena iz božje obljube in Kristusovega zaslužnja. Enako je ravnal Trubar," (ibid. 100). Vendar tematična razdelitev *Ene dolge predgovori* ne ustreza Bullingerjevi (ibid. 100). Razlikujeta se tudi v pojmovanju dobrih del: "Trubar ni hotel izraziti Bullingerjevega nauka o dobrih delih, ker se je bal, da bi preprostim ljudem, tako bi bilo sklepati, omajal prepričanje o "sola fide", zato poudarja predvsem vero, manj pa povezanost vere z dobrimi deli, kar je naglasil

Bullinger,” (ibid. 102). P. Trubar “ni poslovenil, tudi ni vsaj deloma, kot bomo pozneje opazili pri P. Melanchthonu, prepisal posameznih poglavij. Trubar je sledil Bullingerjevi teološki misli, v ozadju njegovih sklepanj je bila prisotna Bullingerjeva teologija, nanjo se je opiral, vendar je samostojno izbiral, prenašal v svojem stilu Bullingerjeve ideje o Kristusu, njegovem središču in vlogi človeka v njegovem odrešenju v svoj prostor,” (ibid. 103).

Iz Melanchthonovih *Loci theologici* pa P. Trubar je prevajal, včasih cele odstavke in celo poglavja (ibid. 106–107). “Ker obravnava Bullinger le del protestantske dogmatike, namreč le soteriologijo, kamor spada vprašanje Kristusovega središča in opravičenje po dobrih delih ali brez njih, je P. Melanchthon dejansko zajel širše področje in je moral Trubar, tako bi mogli sklepati, v okvir *Ene dolge predgovori*, ki je nastal verjetno po zgledu *Loci theologici*, vriniti Bullingerjeve ideje in se nanj ozreti le toliko, kolikor je dovoljeval siceršnji že izdelani okvir po Melanchthonovih *Loci theologici*,” (ibid. 106).

8. NEMŠKE IZPOSOJENKE V TRUBARJEVI ENI DOLGI PREDGUVORI

Za istočnico (obravnavano besedo ali večimi besedami) je številka, ki pomeni število pojavitev v besedilu. Sledi slovnični kvalifikator in navedba pomena. Za pomišljajem je osrednji del, to je navedba predloge in sklepanje o času izposoje. Na kratko je citirana etimologija nemške predloge. Na koncu so še zgledi, to je stavki iz *Ene dolge predgovori*, kjer se iztočnica pojavi. Ko gre za izposojjo, uporabljam znak → ali ←, pri čemer puščica pomeni smer, iz katerega v kateri jezik je bila beseda izposojena. Vrstni red pri besednih družinah je samostalnik, glagol, pridevnik, prislov, ne glede na to, kaj je izposojeno in kaj je tvorjeno v slovenščini. Zgled, ki jih je H. Striedter-Tempsova povzela po Pleteršniku, sem po nasvetu Metke Furlan uskladila s sodobnejšim zapisom: é → é, ê → ê, ô → ô, ô → ô, kratki vokali v zadnjem ali edinem zlogu: â → ä.

abfoluirati (1) v. “odvezati, dati odvezo” – Lahko bi bilo iz lat. *absolv-ere* “odvezati, dati odvezo”, vendar je zaradi glagolske pripone *-ir-* gotovo prevzeto iz srvn. oz. zgodnje nvn. *absolv-ier-en* “isto” (Snoj 2; Lexer III, Nachträge, 12; Duden 93). Pripona *-ir-* v sln. *absolv-ir-a-ti* je torej izvorno nemška in v slovenščini pravzaprav ne deluje več kot pripونا, temveč kot del osnove, saj se pri prevzemu doda še slovenska glagolska pripona *-a-*, ki prevzeti glagol vključi v glagolski sistem našega jezika. Nemški glagol je seveda prevzet iz latinščine, torej je pri sln. *absolvirati* nemščina samo posrednik: lat. *absolv-ere* → srvn. *absolv-ier-en* → sln. *absolvir-a-ti* (Pfeifer 7).

Nemška glagolska pripona *-ier-* je izvorno francoska. V srednjo visoko nemščino je bilo v času viteškega literarnega ustvarjanja (1170–1250) izposojenih veliko francoskih glagolov, ki jih je nemško viteško plemstvo prevzemalo skupaj s francoskimi dvornimi navadami (npr. srvn. *parlieren* “pogovarjati se, klepetati” ← stfrc. *parler* “govoriti, pogovarjati se”). Kasneje je pripona *-ier-* postala tvorna tudi v nemščini in se je začela pripenjati na domače osnove: srvn. *stolz-ier-en* “ponosno priti”, srvn. *hof-ier-en* “dvoriti (komu), dobrikati se (komu)”, pa tudi na osnove izposojenih glagolov: srvn. *dispens-ier-en* “dovoliti, da se ne upošteva neka cerkvena zapoved” ← srlat. *dispens-are* “zagotoviti imuniteto (pred sodiščem)” (Tschirch 1966–9: II, 58).

Izposoja sln. *absolvirati* je bila možna po letu 1200, saj so takrat tovrstni glagoli v nemščini šele nastajali, vendar bi po tem datumu v slovenščini pričakovali substitucijo *o-* zaradi bavarske labializacije (prim. pri *almoshna* in *altar*). To pa seveda velja samo za ljudske izposojenke iz narečne govorne bavarščine, medtem ko je *absolvirati* cerkveni termin, torej ga je uporabljala duhovščina in ne ljudstvo, ta pa si je lahko izposojala direktno iz nemških besedil, ki so bila pisana v različnih nemških narečjih. To pomeni, da je čas izposoje od 1200 do P. Trubarja. Ker pa bi do vključno 13. stoletja imeli sln. **abzolvirati*

(prim. *almoshna*), je moralo biti izposojeno po 1300. Prav lahko, da si je besedo izposodil šele P. Trubar (prim. *almoshna* in *altar*). Sln. substitucija *i* za nem. *ie* je običajna (prim. *bidertauffer*).

Zgled: Mi beremo utih starih legendah, De ta Sludi ie eniga farye na ifpuuidi fuaril, fa uolo kir ie on rad inu fdaici te ludi *abfoluiral*, inu nim ofnanoual de fo nim nih Grehi odpufzheni fa uolo te Vere Vieufufa (TA LIII. CAP. y 3 ni).

adamant (1) s. m. “diamant” – Verjetno iz srvn. *adamant* m. “drag kamen, posebej diamant” (Lexer-Pretzel 2). V slovenščini sem predpostavila ožji pomen “diamant”, ker je to izjemno trd drag kamen, v besedilu pa je govora o trdnosti (glej spodaj edini zgled). V srvn. je bila različica *adamant* običajna, od 16. do začetka 18. stoletja je prevladovalo nvn. *demant* “diamant”, v sredini 18. stoletja se je uveljavilo nvn. *diamant*, kar je običajno še danes (Grimm II, 916). Imena dragih kamnov smo si večinoma izposojali iz nemščine oziroma s posredovanjem nemščine (prim. sln. *rubîn*, *turkîz* in *ametîst* iz nem., sln. *smarâgd*, *opâl* in *topâz* eventualno preko nem. iz lat. ter sln. *ahât* in *jâspis* iz nem. ter lat. oziroma gr. – Snój).

Čas izposoje sln. *adamant* je lahko med 1050 ter 1200, ko se je nem. *a* zamenjeval s sln. *a*, ali pa gre za knjižno izposojenke po letu 1500. Med 1200 ter 1500 bi namreč morale biti vidne sledi bavarske labializacije (prim. *almoshna* in *altar*).

Srvn. *adamant* je bilo prevzeto iz lat. *adamant-*, to pa iz gr. *adámās* “diamant” (Pfeifer 222), torej je nemščina posrednik med latinščino in slovenščino.

Zgled: Kadar bi mi tu Boshye dobru miloftiuu inu Ozhinu ferce, pruti timu nashimu ferzu, prou pogledali, resuagali inu resmerili, Taku bi mi risnizhnu fposnali, de tu nashe ferce ie terdneshe, koker ie tu kamene, shelefu, kuffer, inu koker oben *Adamant* (...) (TA LXI. CAP. ee 3 on).

adrya (1) s. f. “prepir” – Iz srvn. *haderîe* f. “malenkostna zadeva, malenkost, prepir, zmerjanje” (ESSJ I, 5; ST 83). Čas izposoje je med 1050 ter 1100. Torej od začetka srvn. do začetka diftongizacije nem. dolgega *î* (prim. *arznya*). V stvn. in v nvn. ta beseda ni izpričana. Vendar se prve izpeljanke s sufiksom *-îe* pojavijo okoli 1200 (prim. *lotrya*), torej se je nem. dolgi *î* v tem sufiksu diftongiral po 1200. Izposojeno je torej bilo okoli 1200. Izpad srvn. vzglasnega *h-* pri prevzemu v sln. ne preseneča, saj gre za nemški pridahnjeni glas (Hauchlaut) in ne za fonetično izrazitejši ter potemtakem obstojnejši pripornik, ki je soroden slovenskemu *h*-ju – prim. sln. *avba* < nvn. *Haube* “avba” ali sln. *ûta* < stvn. *hutt(e)a* “koča, šotor” (ST § 109). Tudi srvn. *-e-* v drugem zlogu *had-e-rîe* ima v sln. ničto substitucijo. To ravno tako ne preseneča, saj so bili nenaglašeni vokali deloma že v stvn., v zgodnji srvn. pa praviloma reducirani v polglasnik, ki so ga zapisovali z *e*. V srvn. je lahko prišlo tudi do popolne sinkope oziroma apokope (Paul § 51; Braune-Eggers 1987: 58–77; prim. še *ioger*). Možno je tudi, da je slovenščina tak nemški polglasnik sicer prevzemala s slovenskim srednjim polglasnikom – to bi bilo možno od vključno 10. stoletja dalje po sovpadu jerov in jorov tekom 9. stoletja (Logar 1996: 332) – vendar so ti slovenski polglasniki potem sistemsko izpadli (Metka Furlan, ustno).

Po drugi strani pa bomo v pričujočem besedilu naleteli tudi na izposojenke, kjer je nemški polglasnik, zapisan z *e*, substituiran s sln. polglasnikom. Če gre za izposojenke pred 900, mora biti tak sln. polglasnik sekundarni slovenski (prim. *ioger*), saj je bil nemški lahko samo ničto substituiran. Po 900, ko slovenščina že ima srednji polglasnik, pa smo nemškega lahko zamenjali z našim (prim. *ayffer*) ali pa smo ga še vedno ničto substituirali (prim. *adrya*).

Srvn. *hader-îe* f. je izpeljanka iz srvn. *had-er* m., stvn. *hadu* “boj”, kar je ohranjeno le

v osebnih imenih, npr. *Hadubrant, Haduwīg*. Stvn. *hadu* izvajajo iz ide. korena **kat-* “boriti se” (Pfeifer 491).

Zgled: Ozhita inu refodiuenta fo ta della tuga Meffa, katera fo leta, Tu preshuftuu, kurbarya, nezhiſtoft, hotliuoft, Malikouane, zupernia, fouuraftuu, *Adrya*, nyd, ferd, kreg, resdilene, lozhene od te prauē Vere, huda miſſel pruti bliſhnimu, vbyene, pyanzhouane, proſſane inu kir fo tim glih, Od katerih ſem iefſ vom poprei prauil, inu ſhe ſdai vom prauim naprei, De ty kir take rizhi delaio, tuga Boshyga kraleuftua Erbizhi ne bodo (TA XXIX. CAP. n 3 slushba).

almoshna (5) s. f. “miloščina” – Sln. *álmožna* je izposojeno preko stvn. *alamuosan* n. poleg *alamuosa* f. “miloščina” ali srvn. *almuosen* n. poleg *almuose* f. “isto” ter preko lat. *alimosina (it. *elemosina*) “usmiljenje, sočutje” iz gr. *eleēmosynē* “isto” (ESSJ I, 4; Pfeifer 30). Zaradi ženskega spola in zaradi *n*-ja v slovenščini je prava predloga množinska oblika ženske različice: stvn. *alamuosa-n* f. pl. ali srvn. *almuose-n* f. pl. (Janko 1986b: 83). Substitucija nemškega *-uo-* s sln. *-o-* je v času stvn. in srvn. običajna: stvn., srvn. *snuor* “vrv, trak, žica” → sln. *žnōra* “vrv”; stvn. bav. *puobe* “deček” → sln. *pōb* “isto” (ST § 50). Do izposoje je moralo priti po letu 900, saj sln. *álmožna* ne kaže slovanske metateze likvid. Poleg tega bi pred 900 imeli *olmožna (prim. dalje pri *altar*). Sln. *ž* za stvn. oziroma srvn. *s* je običajna substitucija že v 8. stoletju, torej že pri najstarejših nemških izposojenkah v slovenščini. Po E. Kranzmayerju je taka substitucija posledica dejstva, da se je germanski *s* v zvenečem okolju začel v stvn. izgovarjati zveneče in približano šumniku: *ž*. Sln. *ž* za stvn. oz. srvn. *s* izkazujejo nemške izposojenke v slovenščini do vključno 13. stoletja, saj je kasneje srednjevisokonemški vmesni glas *ž* izgubil svoje šumniške lastnosti > z. Vendar je južna bavarščina imela *ž* še v 14., 15. ali celo 16. stoletju, tako da bi lahko tudi še pozna srvn. in zgodnja nvn. dali sln. *ž*. Seveda ne pri Trubarju, saj si ta ne bi izposojal iz narečja. Poleg zgoraj omenjenega primera sln. *žnōra* omenimo v zvezi z *ž*-jem recimo še stvn., srvn. *glas* “steklo, kozarec” → sln. *glāž* “isto” (ST § 80; Kranzmayer 1956: § 32). Čas izposoje sln. *álmožna* je torej od 900 do vključno 15. stoletja, vendar bi imeli po letu 1200 zaradi bavarske labializacije sln. *olmožna (prim. za nem. kratki *a* bavav. nar. *lōd'n* “de-ska” → sln. *lōdān* “isto”, bavav. *mōnt'l* “plašč” → sln. *montel* “isto” (ST § 3); prim. za nem. dolgi *ā* bavav. *drōt* “žica” (nvn. *Drāht*) → sln. *drōt* “isto” (ST § 21)). Sln. *álmožna* je moralo biti torej izposojeno med 900 in 1200, ne da se pa reči, ali je bilo izposojeno iz stare ali iz srednje visoke nemščine, saj meja med njima leži okoli leta 1050. Kar pa nedvomno govori v prid srednji visoki nemščini, sta *a*-ja v drugem in v zadnjem zlogu stvn. *al-a-muos-a-n* f. pl., ki ju sln. *álmožna* tako kot srvn. *almuosen* f. pl. nima. Srvn. polglasniški *-e-* v končnem zlogu se v sln. reducira (prim. *adrya*, *ioger*) in doda se sln. končnica *-a*. Možno pa je, da sta se nemška *a*-ja reducirala že v stvn., saj imamo izpričano stvn. različico z reduciranim prvim *a*-jem: *alemuosan* (Schützeichel 1989: 64; Braune-Eggers 1987: 58–77).

Zgled: Obtū kadar fe eden na tei ſmertī leſhe, hozhe troſhtati ſuio brumo, ſuiemi dobrimi delli, ſuiemi Boshymi ſluſhbami, kir ie rad V cerkou hodil, dolgu molil, veliko *almoshno* daial, dofti dni poſtil, taku ta Sludi, ta nega laftna laſtopnoft inu veifſ ſtopi inu pride nemu ſdaici naprei inu prauī, de on tacih dell obeniga nei is celiga zhiſtīga inu prauīga ſerza, prou inu popolnoma ſturil, ne doperneſſal (TA XLVIII. CAP. x 2 ual).

altar (3) s. m. “oltar” – Sln. *altar* je mlajša izposojenka iz nemščine kot sln. *oltár* m., gre torej za dvakratno izposojjo. Sln. *oltár* spada k najstarejšim izposojenkam iz nemščine (do 900), ki kažejo substitucijo *o* za nemški kratki *a*: stvn. *scado* “škoda” → sln. *škōda*, stvn. *faſto* “post” → sln. *pōſt* (ST § 1). Predloga za izposojjo sln. *oltár* je stvn. *altāri* m. “oltar” (ST 185; ESSJ II, 248). Ker je sln. *oltár* živo še danes, gre pri P. Trubarju mogoče

samo za približevanje nemščini in ne za pravo, takrat živo izposojenko. Nvn. *Altar* m. se pojavlja tudi v *Bibliji* Martina Luthra (npr. 1. *Buch der Chronik* 21:18 in 21:22, 1. *Buch der Könige* 1:50). Glede na substitucijsko fonetiko bi sln. *altar* lahko bilo izposojeno v času po 9. stoletju in pred letom 1200, torej pred bavarsko labializacijo kratkega in dolgega *a*-ja (prim. zgoraj pri *almoshna*). Stvn. *altāri* oziroma srvn. *altāre* → sln. *altar* bi se torej pridružilo izposojenkam, kot so sln. *bākla* ← srvn. bav. *vackel* “bakla”, sln. *žāga* ← stvn. *saga* oz. srvn. *sage* “žaga”, ki imajo sln. *a* za nem. kratki *a* in so izposojene med 900 in 1200 (ST § 2), oziroma izposojenkam, kot so sln. *oltār* ← stvn. *altāri* “isto” ali sln. *jān* “del polja, vinograda, travnika, ki ga vrsta delavcev obdela naenkrat, tj. del med dvema razoroma” ← srvn. *jān* “vrsta pokošene trave, požetega žita”, ki imajo sln. *a* za nem. dolgi *ā* in so izposojene pred 1200 (ST § 20). Lahko pa bi bilo izposojeno iz knjižne nemščine kadarkoli po letu 1200, kot smo predpostavljali za *abfoluirati*, saj je *altar* ravno tako cerkveni termin. H. Striedter-Tempsova sicer trdi, da so vse take knjižne izposojenke šele iz nvn. po 1500, kot na primer nvn. *Arrest* “zapor” → sln. *arest* “isto”, nvn. *Banknote* “bankovec” → sln. *bānka* “isto”, kjer imamo nem. kratki *a* (ST § 4), ali nvn. *Advokāt* “odvetnik” → sln. *advokāt* “isto”, nvn. *Arsenāl* “orožarna” → sln. *arzenāl* “isto” (ST § 20), kjer imamo nem. dolgi *ā*, vendar moramo Striedter-Tempsovo tu dopolniti.

Nvn. *Altar* “oltar”, srvn. *altāre* “isto”, stvn. *altāri* “isto” je izposojeno iz plat. *altāre* “isto” (Pfeifer 31; ESSJ II, 248), torej je nemščina spet samo posrednik med latinščino in slovenščino.

Zgled: Inu kanimu fnaminu inu poterienu te ifte Vere inu pridige, ie na tim iftim Altariu offroual, klal inu shgal to fuio peruisnizhno shiuino Bogu na zhaft inu na hualo (TA X. CAP. i 3 difshal).

altman (1) s. m. “kapitan, poveljnik” – F. Bezljaj sln. *altman* razlaga kot hiperkorektni zapis za **autman* iz nvn. *Hauptmann* m., srvn. *houbetman* m. “poveljnik” (ESSJ I, 4). H. Striedter-Tempsova navaja vrsto sln. različic, od *hauptman* (gorenjsko), ki je fonetično najbližje nemški predlogi, do *havpman* (koroško), *auptman* (Megiser), *autman* (Alasia), *hautman* (Fram), *avtman* (Pohorje) (ST 135). Predloga za sln. *autman* (pri P. Trubarju pa hiperkorektno *altman*) je po H. Striedter-Tempsovi srvn. **haubetman*. Srvn. *-ou-* (iz germ. *-au-*) je šlo namreč splošnonemško v 12. stoletju v *-au-*, v 13. stoletju pa je v bavarsčini že prišlo do monoftongizacije v dolgi *a*. Izposoja datira torej v 12. stoletje, podobno kot pri srvn. *rauben* “ropati” → sln. *rāvbatī* “isto”, srvn. *rouch-vang*, **rauch-vang* “dimnik” → sln. *raufang* “isto” (ST § 46). Lahko domnevamo tudi, da je do izposoje prišlo šele v času zgodnje nove visoke nemščine: nvn. *Hauptmann* → sln. *autman*. V zgodnji novi visoki nemščini se pomen že specializira za “vojaškega poveljnika” (Pfeifer 516). Glede na to, da slovenski standardni prevod *Svetega pisma v Evangeliju po Mateju* 8 (5–13) uporablja besedo *stotnik* (*Jezus ozdravi stotnikovega služabnika*), je moral tudi P. Trubar pri sln. *altman* misliti na “vojaškega poveljnika” in ne na “poveljnika” na splošno (glej spodaj odlomek). In ker se je pomen na nemški strani specializiral šele v zgodnji novi visoki nemščini, imamo na pomenski ravnini argument za izposajo iz zgodnje nvn. O ničti sln. substituciji za nemški vzglasni pridahnjeni *h-* smo že govorili (prim. *adrya*), *p* med konzonantoma *-y-* in *-t-* pa je v slovenščini izpadel zaradi lažje izgovorjave.

Nvn. *Hauptmann*, srvn. *houbetman*, stvn. *houbitman* je zloženka iz *Haupt* “glava”, ki je germanskega izvora (germ. **haubiþa-* “kar je v obliki sklede, posoda”), ter *Mann* “človek, moški”, kar povezujejo z ide. **manu-* (Pfeifer 516, 835).

Zgled: Ty vfi, fo le skufi to Vero per Criftufu, dobili tu odpufzhane tih Grehou. Glih

taku ta Aydouski *Altman*. Math. 8. tu šdraue fuimu hlapzu, ta Cananeiska Shena Math. 15. fui Szheri, ta kraleui Ioh. 4. fuimu Synuui (TA LVIII. CAP. bb 3 fa).

andohtliu (4) adj. “pobožen” – Sln. *andohtljiv* je izsamostalniški pridevnik k sln. *andoht* “pobožnost”. V Trubarjevem besedilu se pojavlja kot lastnost človeka, molitve kot dejanja ali kot lastnost človeškega srca. Nastopa tudi ob svojem sinonimu *brumen*. Po H. Striedter-Tempsovi je izposojeno iz srvn. *andāht*. Nemška beseda je v 12. stoletju dobila pomen “zavestno posvečanje misli Bogu, božjemu”, Lexer-Pretzel, 4, navajata tudi “pokora, kazen”. Prej je bil njen pomen bolj splošen: “zavestno posvečanje misli nekemu cilju”. Tudi do izposoje je moralo priti v 12. stoletju, saj bi bile po letu 1200 vidne sledi bavarske labializacije *a*-ja v *o* (prim. pri *almosphna* in *altar*). Po mnenju H. Striedter-Tempsove je *-o-* v sln. *andoht* slovenski razvoj, v ilustracijo navaja tudi sln. gradivo z *-a-* (*andaht*) (ST 81). Gre za narečni razvoj sln. dolgega *ā* v *ō*, ki se pojavlja na raznih krajih, med drugim tudi na zahodnem dolenskem robu (Ramovš 1995: 223). Ta slovenski razvoj časovno umeščajo v 12./13. stoletje (Logar 1996: 333), kar še dodatno potrjuje čas izposoje v 12. stoletju. Glede na to, da je bil srvn. *a* v drugem zlogu *and-ā-ht* dolg, je namreč zelo verjetno, da smo ga substituirali s slovenskim dolgim vokalom, ki je potem doživel omenjen razvoj. N. Godnič-Godini navaja sodobno kraško *ánd'ht* “obred, svečanost, zbranost” (1981: 142). Pridevnik *andohtljiv* je tvoren po nemškem zgledu srvn. *andāht-ec* adj. “pobožen” vendar z domačimi besedotvornimi sredstvi, tj. s pripono *-ljiv*.

Nvn. *Andacht* “verska zatopljenost, krajša molitev”, srvn. *andāht* “misel na Boga, predanost Bogu”, stvn. *anathāht* “misel na nekaj, pozornost, predanost” je abstraktum, izpeljan iz stvn. glagola *anathenken* “misliti na nekaj”, ki je predponška izpeljanka iz stvn. *thenken* “razmišljati”, germanskega glagola na *-jan* (Pfeifer 39, 214).

Zgled: Lete vfe reue inu velike nadluge, katere nom ta Hudizh, skufi te fuie Hlapce inu poffode, ueden nagane, nas ima fpodobnu pergatanu inu veden opominati, hprauimu, kerszhanskimu, Vernimu inu *andohtliuimu* Molenu inu klizanu na Buga (TA LXI. CAP. ff 2 vely).

antuerh (1) s. m. “obrt, rokodelstvo” – Sln. *antverh* je izposojeno iz srvn. bav. *hantwërch* n. “isto” (ST 82). Po 900 pride v poštrev tudi stvn. bav. **hantwërch*, saj bi prej imeli sln. *o* in ne *a* (prim. *almosphna* in *altar*). O ničti substituciji vzglasnega pridahnjenega *h*-ja glej *adrya*. Širše srvn./stvn. je bilo *hantwërc*, kjer je *-c* samo pisava za glas *k* (Lexer I, 1181), v bavarščini pa je viden drugi oziroma starovisokonemški konzonantni premik medglasnega oziroma izglasnega *k* > *kχ* v položaju za *r*, *l*, *m* ali *n* (Braune-Eggers 1987: 88). Germanska skupina *-rk(-)* je nekaj posebnega, saj lahko da v bavarščini *-rkχ(-)* oziroma *-rχ(-)*, pisano z *-rkch(-)* oziroma *-rch(-)* (ST § 104). Do izposoje je moralo priti pred 1200, saj bi imeli po 1200 verjetno sln. **ontverh* (prim. pri *almosphna* in *altar*). Zaradi sln. *v* pa je moralo biti izposojeno najkasneje do 1100, saj bi kasneje imeli sln. *b* (glej *vee*). Knjižna izposoja po letu 1500, ki bi dala sln. *a* in *v* (glej *altar* in *vee*), ne pride v poštev, saj bi imeli sln. *antverk*.

Nvn. *Handwerk* “obrt, rokodelstvo”, srvn. *hantwerc* “isto”, stvn. *hantwerc* “isto” je zloženka iz *hant-* “roka od zapestja navzdol” ter *-werc* “delo kot dejavnost in kot izdelek”. Obe besedi sta germanskega izvora: stvn. *hant* povezujejo z germ. izglagolsko samostalniško tvorbo **handu-* “tista, ki zagrabi, prime, ulovi” (Pfeifer 503), stvn. *werc* < germ. **werka-* pa povezujejo z ide. **uerg-*, **ureg-* “delati, delovati, učinkovati” (Pfeifer 1558).

Zgled: Kadar ie eden Vuzhen, Moder, Saftopen, Sna dofti Iefikou, Vmei dobru go-ooriti, Pridigati, Peiti, fe brumsku dershi, vmei kak kunshten *antuerh*, ie Mozhan, hyter,

vmetaln, ferzhan, inu ie lipiga fdrauiga shiuota, dolgu shiu, ie Bogat, lubefnou (TA XL. CAP. r 3 ben).

arka (1) s. f. “Noetova barka” – Izposojeno iz stvn. *arka* f. “Noetova barka”, srvn. *arke* f. “isto” (Pfeifer 57), in sicer med 900 in 1200, saj bi prej ali kasneje imeli sln. *orka (prim. pri *almoshna* in *altar*). V novi visoki nemščini se je uveljavila zgornjenemška (oberdeutsch) fonetična različica *Arche* “Noetova barka” < srvn. *arch(e)* < stvn. *archa* (Pfeifer 57), ki kaže drugi konzonantski premik (prim. pri *antuerh*) in bi zahtevala sln. *arha, tako da gotovo ne gre za mlado izposojenko iz zgodnje nove visoke nemščine. Tudi Luthrova *Biblija* ima *Archa* (npr. *1. Brief des Petrus* 3: 20, *Brief an die Hebräer* 11:7, *Lukasevangelium* 17:27). Vendar nam obdobja med 1200 in 1500 zaradi bav. labializacije ni treba izključiti, saj gre za cerkveni termin (prim. *abfoluirati*). Dejstvo, da gre za cerkveni termin, nam pojasni tudi, zakaj ni bila že pred 1500 izposojena bav. različica s *-ch-*, ampak širše nemška s *-k-* – izposojala si je duhovščina iz nemških pisnih virov in ne ljudstvo iz govornjene bavarščine.

Stvn. *arka* je izposojeno iz lat. *arca* “predalnik, skrinja, omara, zaboj, krsta”, v nemščini se je razvil specifičen pomen “Noetova barka”, saj je imela ta biblijska barka obliko skrinje, zaboja (Pfeifer 57). Prav zaradi tega specifičnega pomena, ki ga latinščina nima, je v tem primeru nemščina več kot le posrednik med latinščino in nemščino.

Zgled: Potle ta prauizhni Pridigar Noe, Kadar ie po tei Pouudni is te Barke oli *Arke* nafuhu stopil, ie pridigal inu Offroual na enim Altaryu to zhifto shiuino inu te zhifte ptice, Ta ifti offer, prau tu S. Pifmu, Gen. 8. ie dobru difshal Bogu inu dopal (TA X. CAP. i 3 difshal).

arzat (2) s. m. “zdravnik” – Sln. *arcat* je izposojeno iz srvn. *arzât*, m. “zdravnik” (ST 83), lahko tudi iz pozno stvn. *arzât*. Moralo je biti izposojeno med 900 in 1200, saj bi pred 900 imeli sln. *orcat, po 1200 pa *orcot (prim. gradivo pri *almoshna* in sln. *oltar* pri *altar*). Poleg tega kasnejša srvn. ter nvn. nimata več nenaglašenege *ā* v drugem zlogu, saj se ta reducira (srvn. *arzât* > *arzet* > nvn. *arzt*), tako da ne gre za izposojenko iz nvn. knjižnega jezika (Lexer-Pretzel 8). O redukciji nemških nenaglašanih vokalov prim. pri *adrya* in *ioger*.

Nvn. *Arzt* “zdravnik”, srvn. *arzât*, *arzet* “isto”, stvn. *arzât* “isto” je izposojeno iz srlat. *arciater* “višji zdravnik (naziv)”, gr. *archiātrós* “isto” (Pfeifer 63). Spet je nemščina posrednik, ki pa je pustil tako pomenske kot fonetične sledi.

Zgled: Od S. Lukesha Eufebius vti kerszhanski Croniki vtih 3. buquah vtim 4. Capituli. Inu S. Paul 2. Cor. 8. Col 4. 2. Thi. 4. dofti dobriga pisheta. Ta ie bil poprei en *Arzat* vtim Meiftu Antiohy, potle kadar fo ty Iogri inu S. Paul pridigali ta Euangelium po vřim fueitu, fe ie preobernel na to Vero kerszhansko, inu ie tih Iogrou, ner vezh pag S. Paula touarish inu periatel ratal (TA LXII. CAP. ff 3 ka).

arznja (2) s. f. “zdravilo” – Sln. *arcnija* je izposojeno je iz srvn. *arzenê* f. “zdravilo” (ST 83; Snój 19). V stvn. beseda še ni izpričana, torej je moralo priti do izposoje med 1050 ter 1200, kasneje bi seveda imeli sledi bavarske labializacije (prim. pri *almoshna* in *altar*). Poleg tega imamo še eno potrditev izposoje iz srvn. Srvn. *î* se je v bavarščini okoli 1100 diftongiral v *eî*, kar se v sln. substituiralo z *e* ali *eî*: sln. *ohcet*, *hohcejt* “poroka” ← srvn. *hōchzīt*, *hochzeit “poroka itd.” ali npr. sln. *rêta*, *rejter* “sito, rešeto” ← srvn. *rīter*, *reīter “isto”; okoli 1250 pa gre v bavarščini diftongizacija srvn. *î* še dalje v *ai* (pisano še danes z *eî*): sln. *šājba* “tarča” ← nvn. *Scheibe* “isto” poleg sln. *šīpa* “okensko steklo” ← srvn. bav. *schīpa “plošča” ali npr. sln. *špājza* “shramba” ← nvn. bavav. *Speis* “isto” poleg sln. *špīza* “jed” ← stvn. *spīsa*, srvn. *spīse* “jed, obrok, hrana; sveta večerja” (ST § 25–27). Ta difton-

gizacija se je začela v bavarščini, širila pa se je v druge nemške dialekte in se posplošila v knjižni nvn. (Paul § 42). Substitucija sln. *i* je torej možna le pred 1100. Vendar se prve izpeljanke s sufiksom *-îe* pojavijo okoli 1200 (prim. *lotrya*), torej se je nem. dolgi *i* v tem sufiksu verjetno diftongiral po 1200. Izposojeno je torej moralo biti okoli 1200.

Glede ničte sln. substitucije nem. *e*-ja v drugem zlogu (srvn. *arz-e-nîe*) prim. *adrya*, *ioger*.

Nvn. *Arznei* "zdravilo", srvn. *arzenîe* "isto" je izglagolska izpeljanka iz srvn. *arzen* "zdraviti", kar je preko stvn. glagola *giarzatôn* "isto" etimološko povezano s stvn. *arzât* "zdravnik" in je potemtakem latinskega oz. grškega izvora (Pfeifer 63). Prim. *arzat*.

Zgled: Leta dobri Lukesh ie duie dobre Buque od te prauē *Arznye* tih Dush, katero ie on od tih S. Iogrou Criftufeuuh inu od S. Paula slishal inu nauuzhil, fapiffal (TA LXII. CAP. ff 3 ka).

Aydie/Aydi (43) s. m. "Ajdje, brezverci", **Aydouski** (5) adj. "brezverski" – Sln. *âjd*, *âjdovski* je izposojeno iz srvn. *heiden* m. "isto" (ESSJ I, 2). Moralo je biti izposojeno najprej v 12. stoletju, saj se je pred 12. stoletjem pisani stvn., srvn. *ei* (iz germ. *ai*) tudi izgovarjal kot *ei*. Od vključno 12. stoletja dalje pa imamo izgovorjavo *ai*, ki se ohranja še danes, piše se pa še vedno z *ei* (Paul 106). Sln. *âjd* je moralo biti izposojeno že pred 1200, saj se po 1200 bavarski *ai* labializira v *qi* > *qa*. V to obdobje H. Striedter-Tempsova uvršča npr. sln. *gmâjna* "skupnost krajanov, njihovi skupni pašniki" ← srvn. *gemeine* "skupnost krajanov, njihova skupna last, pašniki" ali recimo sln. *râjža* "potovanje" ← srvn. *reise* "isto". V času nvn. je v bavarskoavstrijski pogovorni jezik in od 19. stoletja dalje tudi v narečja vdiral knjižni *ai*, kar je vidno pri izposoji tipa sln. *âjnemar* "pobiralec (davkov)" ← bavav. pogovorno *Einnehmer* "pobiralec davkov" ali sln. *âjmoht* "obara" ← bavav. nar. *aing'moçts* "isto" (ST § 38). Tako da bi bila možna tudi izposoja sln. *âjd* po letu 1500. Natančneje se je ne da časovno umestiti. Prav zaradi tega tudi razhajanje med ESSJ, ki predvideva srvn. predlogo ter H. Striedter-Tempsovo, ki predpostavi nvn. bavav. predlogo *Heid* (ST 135). Glede ničte substitucije nemškega vzglasnega pridahnjenega *h*- glej *adrya*. A. Janko opozarja, da P. Trubar najbrž sam obravnava besedo *ajd* kot mlado izposojenko, saj jo v *Katekizmu* (1550) zapisuje še s *h*- po nemškem zgledu (Janko 1986b: 81–2). V sln. je tvorjeno s priponsko izpeljavo s sestavljeno pripono *-ov-ski* še sln. *âjdovski* "nekrščanski".

Nvn. *Heide* "nekristjan", srvn. *heiden* "isto", stvn. *heidan* "isto" povezujejo z got. *haiPnō* "nekristjanka", ki je v zahodno germanščino prodrlo z gotskimi misionarji. Samo got. *haiPnō* pa je izposojeno iz gr. *tá êthnē* "nekristjani (ljudstva)" (Pfeifer 522).

Zgled 1: Potle glih taku te logre inu brumne kerfzhenike, ie ta huda kazha, ta Hudizh, skufi te Neuerne lude inu *Aydie*, inu tudi skufi falsh kerfzhenike, po vřim fueitu fourrashil, preganal, louil inu moryl, Inu řdai taku poufod della, inu bode, dotle ta řodni dan ne pride, taku delal (TA VII. CAP. i Euan).

Zgled 2: Koker tu beremo 4. Reg. 3. de ta *Aydouski* Moabiski kral, kadar ie nega Voiska vřa bila pobyta od tih ludouskih kraleu, ie on fuiga peruiga řynu, kir bi řa nim imel kralouati, gori na řydu Offral (TA X. CAP. i 3 Ozhakou).

ayffer (2) s. m. "vnema, gorečnost" – Sln. *âjfer* je izposojeno iz nvn. *Eifer*, izgovorjeno *ajfēr* m. "vnema, gorečnost" (ST 79). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, se v sln. zamenja s polglasnikom, oziroma ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*). Glede na substitucijsko fonetiko (glej *ayd*) bi bilo lahko izposojeno že iz srvn., vendar se samostalnik *Eifer* pojavi šele v drugi polovici 15. stoletja in takrat pomeni "ljubosumje". Martin Luther ga s pomočjo svojega prevoda *Svetega pisma* (1534) uvede v knjižno nvn. Uporablja ga za "iz skrbi in ljubečega sočutja porajajoče se jezno vznemirjenje". Luthrova

pomenska opredelitev je bila zavestna, saj jo je utemeljil v svojem pisanju. In prav ta njegova opredelitev je bila osnova za novi pomen “vnema, gorečnost”, ki je v 18. stoletju popolnoma izpodrinil starega “ljubosumje” (Pfeifer 265). Sln. *ájfer* je bilo torej lahko izposojeno šele v sredini 16. stoletja, saj se pomensko ujema z novim pomenom nvn. *Eifer* “iz skrbi in ljubečega sočutja porajajoče se jezo vznemirjenje”.

Nem. *Eifer* povezujejo s stvn. pridevnikom *eibar*, *eivar* “oster, grenek, ostuden, močan”, vendar jasna etimološka razlaga ne obstaja (Pfeifer 265). Stvar pa ni tako preprosta, kot se zdi na prvi pogled, saj Oswald Gutschmann v 18. stoletju navaja *ájfer* “ljubosumje” (Gutschmann 1789). Torej gre za dvakratno izposojjo. Prva se je morala zgoditi pred M. Luthrom, ko je nem. *Eifer* pomenilo samo “ljubosumje”, druga pa po razvoju novega pomena, ki ga je sprožil Luthrov prevod *Svetege pisma*.

Zgled: Ieft sem obrefan na ofmi dan, Ieft sem is tih Ifraelskih ludi, Is te Shlahte Beniamin, En Iud is tih Iudou, inu po tei Poftau en Farifeus, Po tim *Ayffru* en Preganeuez te Gmaine Boshye, po tei Poftauni prauici, fem ieft bil pres tadla inu pres fuaresha (TA XLII. CAP. t 2 fā).

berzeug (1) s. f. “orodje, naprava” – Izposojeno iz pozno srvn. ali iz nvn. bav. *werkzeug* n. (srvn. tudi m.) “isto”. Ženski spol v slovenščini je verjetno po zgledu sln. *priprava*. Sln. *b* za bavarski *w*, ki je od 1100 dalje znak za bilabialni pripornik (ST § 137), kažejo tako starejše kot povsem mlade izposojenke: sln. *bīncati* “želeti” ← pozno stvn. bav. *win(t)šn* “isto” poleg sln. *lōstbōgen* “tovornjak” ← mlado bavav. nar. *lōstwōg'n* “isto”.

Nemška diftonga *oi*, *eu* sta se v bavarščini razvila v 13. stoletju iz srvn. *ou* oz. *ou* < pozno stvn. *uū* oz. *iu* < stvn. *iu*. Lahko sta se razvila tudi po diftongizaciji dolgega preglašenege *ū*, vendar tu ne gre za to (ST § 42). Nemške izposojenke v slovenščini s substitucijo *ev* oz. *eu* za nem. *eu* so torej možne šele v 13. stoletju: sln. *dēvp* (*deup*) “tat” ← starejše bavav. *Deub* “isto” ali sln. *rēva* “stiska, revščina, nesreča” ← srvn. bav. **reuwe* “kesanje, bolečina, žalost” (ST § 42). Sln. *berceug* je torej izposojeno v 13. stoletju ali kasneje.

Nvn. *Werkzeug* “orodje, naprava”, srvn. *wercziuc* “isto” je zloženska, ki je nastala v 12. stoletju (Grimm XXIX, 419–425). O nem. *Werk* glej pri *antuerh*. Nvn. *Zeug* “naprava, oprema, blago”, srvn. *ziuc* “isto”, stvn. (*gi*)*ziug* je samostalniška tvorjenka s slovnično spremeno po Vernerjevem zakonu (grammatischer Wechsel) izmenjujočih se *h* in *g* iz korena stvn. glagola *ziohan*, srvn. *ziehen* “vleči”, ki ga povezujejo z ide. **deuk-* “vleči” (Pfeifer 1605, 1608).

Zgled: Ty Sacramenti, fo le ene pripraue, ena poffoda, ena *berzeug*, de steimi to Vero poterduiemo inu možno delamo (TA XII. CAP. k zhudefi).

bidertaufer (1) s. m. “prekrščevalec, anabaptist”, **bidertauferski** (1) adj. “prekrščevalski” – Izposojeno iz nvn. *Wi(e)dertaufer* m. “isto” (Janko 1986b: 82). Nemška polglasnika, zapisana z *e* (*Wiedertaufer*), se v sln. zamenjata s polglasnikom, oziroma ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*). Bolj običajna je sicer preglašena različica *Wi(e)dertäufēr*. Nemška beseda je nastala v prvi polovici 16. stoletja kot oznaka za pripadnika krščanske ločine, ki zagovarja krst odraslih, tj. zavestno sodelujočih vernikov. Oznako uporabljajo samo nasprotniki prekrščevalcev in z njo poudarjajo teološki očitek, da se pri krstu odraslih ponavlja zakrament, ki naj bi se sprejemal le enkrat. M. Luther in ostali nemški protestantje besedo pogosto uporabljajo pri naštevanju sekt in krivoverstev (Grimm XXIX, 1333–4). Neposredna predloga za izposojjo sln. *bidertaufer* je morala biti bavarska, kjer se je *w* izgovarjal bilabialno priporniško (prim. *berzeug*). Nemški *ie* se je v 12. stoletju monoftongiral v dolgi *i*, vendar ta razvoj ni zajel bavarščine (Paul 71). Bavarski diftong se v sln. substituiral z *i* ali z *ē*. Ker imamo pri *bidertaufer i*, navajam temu ustrezna

primera: sln. *šrâvfencigar* “izvijač” ← bavav. *Schraufenzieher* “isto” ali sln. *fîrnik* “četrt funta (merska enota za težo)” ← kornem. *viertink* “isto” (ST § 41). Ker imamo substitucijo sln. *b* za bav. bilabialni pripornik *w*, bi namesto sln. *au* za nemško *au* pričakovali sln. *a* za bav. *ā*, kar je običajna substitucija po letu 1200, saj je v bavarščini v začetku 13. stoletja prišlo do monoftongizacije *au*² > *ā* (sln. *knoblah* “česen” ← kornem. *knoblach* “isto”, nvn. *Knoblauch* ali sln. *pûšpan* “*buxus sempervirens*” ← srvn. bav. *puhspām* “isto”, nvn. *Buchsbaum* (ST § 47)). Kjer imamo po letu 1200 sln. *au* za nemško *au*, gre za izposojenke iz knjižne nemščine (sln. *urláubar* “vojak na dopustu” ← nem. *Urlauber* “isto” ali sln. *pâvka* “vrsta bobna” ← nvn. *Pauke* “isto” (ST § 46)). Beseda je bila v Trubarjevem času tako mlada, da je mogoče predvidevati negotovost pri zapisu. Verjetno jo je prav P. Trubar uvedel v slovenščino, saj se prekrščevalci pojavijo šele v prvi polovici 16. stoletja. Zaradi te negotovosti vidimo na eni strani sledi bavarščine (*b*), na drugi pa neupoštevanje njenih izrazito narečnih lastnosti (*au*).

Wiedertäufer/Wiedertauffer je “tisti, ki se ponovno krsti” (*wieder* “ponovno”, *taufen* “krstiti”, *-er* je pripona za vršilca dejanja). Nvn. *wieder* “ponovno”, srvn. *wider* “isto”, stvn. *widar(i)* “isto” povezujejo z ide. **u̯itero-* (Pfeifer 1564). Nvn. *taufen* “krstiti”, srvn. *toufen* “potopiti, krstiti”, stvn. *toufen* “isto” je splošno germansko (Pfeifer 1417).

Zgled 1: Oli on vndukai gori obudi inu naftau falsh pridigarie, kezarie, *Bidertaufferie*, Suenckfeldarie, kir is tih Sacramentou shpot delaio, inu vfe shlaht fmote inu fmeshnaue (TA VII. CAP. i Euan-).

Zgled 2: Oli per tim fe vfaki dobri kerszhenik vary pred teim *Bidertaufferskim* Hynauskim Vukum, kir prauio, Ty kerszheniki nemaio fa telesne inu pošemliske rizhi profsiti, Koker de bi te telesne potrebe ne bile vredne, de bi fe imeili profsiti od Buga (TA LXI. CAP. ff tim).

bruma (50) s. f. “pobožnost”, **brumen** (100) adj. “pobožen”, **brumski/u** (10) adj./adv. “pobožen/pobožno” – Izposojeno iz pozno stvn. *fruma* m. in f. “uporabnost, korist” oz. srvn. *vrum(e)* m. in f. “isto”, adj. *vrum* “dober, priden, pobožen” (ESSJ I, 49). Religiozni pomen “pobožen” se v srvn. začne razvijati šele v 15. stoletju (Pfeifer 378), vendar je moralo biti sln. *brúma*, *brúmen*, *brûmski* izposojeno že prej, saj nemške izposojenke v slovenščini kažejo substitucijo *b* za nem. *f(v)* med 8./9. ter 13. stoletjem (to velja samo za germ. *f* in izposojeni *f*, ne pa za *ff*, *f*, ki nastane pri drugem (starovisokonemškem) konzonantskem premiku). V tem času je bil nem. vzglasni *f* zvoneč ustničnozobni pripornik, ki ga srvn. viri tudi tako zapisujejo: v. Po 1200 pa se vrne staro nezvoneče stanje: *f*, ki da v slovenščini *f* Primerov za stvn., srvn. *f(v)* → sln. *b* je veliko: sln. *bâkla* ← srvn. bav. *vackel* “bakla” ali sln. *brîtof* “pokopališče” ← stvn. oz. srvn. *vrîthof* “prostor okoli cerkve, cerkveno dvorišče, pokopališče” (ST § 62). Substitucija sln. *u* za nem. kratki *u* je možna šele v 10. stoletju, prej se ta substituira s slovanskim *ъ:

a) (pred 10. stoletjem) sln. *mъnîh (> sln. *mnih*, *menih*) “menih” ← stvn. *munih* “isto”;

b) (od 10. stoletja dalje) sln. *úržah* “vzrok” ← srvn. bav. *ursach* “isto” ali sln. *kúta* “vrhnje oblačilo menihov in redovnikov” ← srvn. *kutte* “isto” (ST § 15–16).

Sln. *brúma*, *brúmen*, *brûmski* je moralo torej biti izposojeno po približno 900 in pred približno 1200. Pomen “pobožen” sta izposojena pridevnika z domačima pridevniškima priponama *brúm-en* in *brûm-ski* dobila najbrž šele v pisanju P. Trubarja pod vplivom nvn. *fromm* “pobožen”, srvn. *vrum/vrom* “dober, priden, pogumen, pošten, koristen”, v 15. stoletju še “pobožen” (Lexer-Pretzel 300). Pomen “pobožnosti” se je potem iz sln. pridevnika

² Gre seveda za germ. *au* in ne za diftongirani nem. *ū*.

prenesel še na sln. samostalnik *brúma*, čeprav srvn. *vrum(e)*, stvn. *fruma* nikoli ni imelo tega pomena. Pri P. Trubarju je *brúma* “pobožnost” pravi teološki termin, ki so ga kasnejši pisci zaradi nemškega izvora preganjali (Rajhman 1977: 118). Posebno pri pridevnikih, rabljenih tudi adverbialno, pa je nekje v ozadju vedno tudi stari nemški pomen “priden, koristen, pošten” (tako Janko 1986b: 84–5).

Nvn. *fromm* “pobožen”, srvn. *vrum/vrom* “dober, priden itd.” je tvorjen iz samostalnika srvn. *vrum(e)* “uporabnost, korist”, stvn. *fruma* “isto”, ki v nvn. ni več ohranjen. Gre za germansko dediščino, tvorjeno s pripono *-mo* iz ide. *prō “naprej, spredaj, prej” (Pfeifer 378).

Zgled 1: Natu oben zhlouik nema tiga misliti ne gouriti, de bi du shnega *brumo* oli fa slushenem pruti Bogu, pres te Vere V criftufa, mogel priti vnebeffa (TA XXVIII. CAP. n 2 oli).

Zgled 2: On ie bil *brumen*, drufiga nei mislil, gouuril, shelil inu dial, famuzh tu, kar fe ie Sboshyo uolo glihalu (TA XXIII. CAP. m 2 tura).

Zgled 3: Koker bi Criftus hotel rezhi, Ti Nicodeme, ti fi en Pridigar tih Iudou, inu ti taku menish inu druge uuzhish, de kadar fe eden le ifuuna fteimi vunanimi vudi, fiefikom, frokami inu fnogami poshtenu inu *brumsku* dershi, tih deffet Sapuuid ne prelomi, Ne slushi Malikom, ne shentuie, prafnuie, offruie, almoshno daie, dolgu moli, ne ubya, ne krade inu ne kurba, taku ta ifti ie brumen inu fuet fadofsti, ie Bogu lub inu pride vnebeffa (TA XLI. CAP. s 2 veruie).

camp (2) s. m. “taborišče” – Pomen sem preverila tudi pri drugih pojavitvah izposojenke pri P. Trubarju. V *Psaltru* (1566, 141 b) so skupaj s *kampom* omenjeni *šotori*, tako da gre gotovo za taborišče. Včasih gre za “vojaško taborišče”, saj so omenjeni *sholnerji* “vojaki” (*Ta celi novi Testament* 1582, 578). Najverjetneje gre za knjižno izposojenko po 1500, saj je nvn. *Kamp* m. “ograjeno zemljišče” izpričano šele po 1500, prej je beseda obstajala samo v nizki nemščini. Starosaško in srednjenizkonemško *kamp* “kos zemlje” je izposojeno iz lat. *campus* “ravno polje” (ESSJ II, 14; Pfeifer 613).

Zgled: Ta celi *Camp* Sludieu, kir fo venim famim zhloueku prebuali, Mar. 5. nai fi fo nemu dofti reue nalagali, oli ga vini ne fo fmeli ne mogli vmoriti, Ty ifti tudi ne fo fmeli ne mogli konzhati obene Suine, dotle nim nei Criftus dopuftil (TA LX. CAP. dd 2 prairatane).

cate(c)hifem (8) s. m. “katekizem” – Clat. *catēchismus* je obstajalo že v 4. stoletju in je pomenilo “ustno ali pisno poučevanje krščanske vere”. Bolj specifičen pomen “katekizem oz. kratek učbenik v obliki vprašanj in odgovorov za verouk” pa v nemščini (nvn. *Katechismus* m.) uvede M. Luther okoli leta 1525 (Pfeifer 635). Zaradi tega posebnega pomenskega razvoja je nemščina gotovo imela vlogo posrednika: clat. *catēchismus* “poučevanje krščanske vere” → nvn. *Katechismus* m. “katekizem” → sln. *katehism* “isto”. Po Snoju (264) je prevzeto direktno iz clat. *catēchismus* “knjiga osnovnih krščanskih verskih resnic”, vendar po zgledu nvn. *Katechismus*.

Nvn. *Katechismus* “kratek učbenik v obliki vprašanj in odgovorov za verouk” je izpričano najprej pri M. Luthru. Izposojeno je iz clat. *catēchismus*, slednje pa je abstraktum, tvorjen po grškem vzorcu iz clat. *catēchizāre* “poučevati krščansko vero” (Pfeifer 635).

Zgled: Inu koker fmo mi, vtim peruim *Catehifmi*, pred fedmemi leiti, koku fe ta beffeda Vera ima faltopiti, kai fto dobimo per Bugi, dofti inu dolgu gourili, taku vfai hozhmo le-tukai tudi od te Vere nakuliku gouriti (TA XXXVII. CAP. q 2 Bug).

ceremonia (3) s. f. “verska slavnost, verski obred” – Prevzeto prek nem. *Zeremonie* f. “obred” iz frc. *cérémonie* “slavnost, obred”, kar je izposojeno iz lat. *caeremōnia* “ver-

ska svečanost, praznovanje” (Snoj 71). Po Pfeiferju je nemški izraz izposojen direktno iz latinščine (Pfeifer 1603). V stvn. beseda še ni bila izposojena, srvn. *cerimonic* “obred” pa zaradi *i*-ja ne pride v poštev (Pfeifer 1603).

Zgled: Tih Starih Ozhakou, Moifefeui, tih Iudou inu Aydou Offri, *Ceremonie*, te nih vunane vitezhe Boshye, slušbe, tudi prizhuio, od te starosti nashe Vere, fakai tu klane inu sgane te shiuline inu ludi, drufiġa nei pomenilu, temuzh de Cristus ima priti na ta fueit, terpeti inu vmreti fa nashih grehou uolo, inu fteim nas špet fmyriti Sbugom (TA X. CAP. i 3 difshal).

crona (1) s. f. “krona”, **cronati** (1) v. “kronati” – Sln. *krōna* “vladarska insignija v obliki venca ali obroča za glavo” je izposojeno iz srvn. *krōne* f. “okras za glavo v obliki obroča ali venca za svečane priložnosti, kot nagrada za zmagovalca ali kot vladarska insignija”, sln. *krōnati* “posaditi krono na glavo, narediti za vladarja” pa iz srvn. *krōnen* “isto” (ESSJ II, 99; ST 160). Substitucijska fonetika ne omogoča natančnejše časovne umestitve izposoje. Lahko bi bilo tudi iz nvn. *Krone* “krona kot vladarska insignija”, glagol pa bi bil tvorjen v sln. iz samostalnika. Če predpostavimo, da se je prvi *o* reduciral že v stvn. *kārōna (izpričano stvn. *corōna* “krona” (Pfeifer 737)), stvn. *kārōnōn (izpričano stvn. *korōnōn* “okrasiti z vencem” (Pfeifer 737)), je predloga lahko tudi stvn. (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Krone* “krona kot vladarska insignija”, srvn. *krōne* “okras za glavo v obliki obroča ali venca za svečane priložnosti, kot nagrada za zmagovalca ali kot vladarska insignija; tudi Kristusov trnov venec”, stvn. *corōna* “isto” je izposojeno iz lat. *corōna* “venec”, to pa iz gr. *korōnē* “krog” (Pfeifer 737; Lexer-Pretzel 117). Nvn. *krōnen* “posaditi krono na glavo, narediti za vladarja”, srvn. *krōnen*, *krōnen* “isto; okrasiti z vencem”, stvn. *korōnōn* “okrasiti z vencem” je izposojeno iz istopomenskega lat. *corōnāre* (Pfeifer 737).

Zgled 1: Inu kateri Pridigarij tu deio, Tim iftim bode ta Samaritan, Iefus Cristus na fodni dan nih muio popolnoma plazhal, inu na nih glaue poftauel to *Crono* tiga nebeskiga veffelia, Amen (TA XXXVI. CAP. q 2 vmoriti).

Zgled 2: Inu kadar tuia Prauiza inu Rifniza hozhe imeiti, de ta zhlouk fa uolo nega Pregrishena ima vmreti inu shtraifan biti, To ifto shtraifingo inu fmert hozho ieft odftati, Ieft fe hozho puftiti vieti, fashpotouati, fapluuati, byti, gaishlati, *Cronati*, Cryshati, vmoriti inu pocopati, De fe taku fteim muiem terplenem tui Prauici inu Rifnici na meiftu tiga zhloueka fadofti fturi (TA XXXIII. CAP. p 3 tim).

cyl (2) s. m. “cilj” – Sln. *cilj* je izposojeno iz srvn. *zil* n. ali m. “cilj” (ESSJ I, 64; ST 102). Po predvidevanjih E. Kranzmayerja je substitucija sln. *Ij* za nem. *I* značilna za izposojenke v času od 750 do 1300, ko so bili bavarski *I*-ji v neposredni bližini stvn. *i* (> srvn. *e*) palatalni. V zapisu besed to sicer ni vidno, vendar se palatalnost predvideva med drugim prav zaradi izposojenk: stvn. *kegil* “kol” > srvn. *kegel* “kegelj” → sln. *kēgelj* ali stvn. *nespila* “nešplja” > srvn. *nespel* “isto” → sln. *nēšplja* (ST § 115–7; Kranzmayer 1956: 72). Substitucija sln. *i* za nemški kratki *i* je možna šele v 10. stoletju, prej je substituirano s slovanskim *ɛ:

a) (pred 10. stoletjem) stvn. *scugin(a)* “lopa” → (sln. *skъgьňъ >) sln. *skedēnj*;

b) (od 10. stoletja dalje) srvn. *zins* “dajatev” → sln. *činz* “obresti” ali bavav. nar. *wikf* “loščilo” → sln. *biks* “isto” (ST § 11–2).

Čas izposoje sln. *cilj* je med 900 in 1300, torej je predloga lahko že stvn. *zil* “cilj”. Vendar je tudi možno, da smo si besedo izposodili po 1300, saj tudi mlajše izposojenke kažejo palatalni *-lj* (imamo npr. gorenjsko *tišlar* in ne *tišvar*) (Metka Furlan, ustno).

Nvn. *Ziel* “cilj”, srvn. in stvn. *zil* “isto” povezujejo poleg glagola *zielen* “usmeriti k cilju, biti usmerjen k cilju” (stvn. *zilēn* “truditi se”, srvn. *zil(e)n* “usmeriti k cilju, biti

usmerjen k cilju, potegovati se, skušati doseči”) z germ. pridevnikom *tila- “primerno” (Pfeifer 1610).

Zgled: Inu na le taku Veidene, resgledouane Boshye, inu na nega Volo, šakai, vkaoui maſsi, koku dolgu, do kakouiga *cyla* inu zhaſa ie tim Sludiem inu hudim ludem dopuszhenu, take reue inu vſe shlaht slu, na te Verne Iudi nalagati, Ima vſaki zhlouik kadar ie V nadlugh ſmisliti (TA LX. CAP. dd 2 preraitane).

dishputirati (4) v. “diskutirati, razpravljati” – Lahko bi bilo iz lat. *disput-āre* “pretehtati, premisliti, preudariti, obravnavati, razlagati”, vendar je zaradi glagolske pripone *-ir-* gotovo prevzeto iz srvn. oz. zgodnje nvn. *disputieren* “diskutirati, živahno obravnavati, imeti bojevit in učen pogovor” (Snoj, 112; Lexer-Pretzel, Nachträge 379; Duden 385). Pripona *-ir-* v sln. *dišputirati* je torej izvorno nemška in v slovenščini pravzaprav ne deluje več kot pripona, temveč kot del osnove, saj se pri prevzemu doda še slovenska glagolska pripona *-a-*, ki prevzeti glagol približa našemu jeziku (prim. *abfoluirati*). Glede substitucije sln. *i* za nem. *ie* glej pri *bidertaufer*. Lat. *disputāre* “pretehtati, premisliti, preudariti, obravnavati, razlagati” in francoska izposojenka iz lat. *disputer* sta bila okoli 1200 izposojena v srvn. (Pfeifer 231). Nemščina je pri sln. *dišputirati* tako samo posrednik. Izposoja sln. *dišputirati* datira v 13., 14., 15. ali 16. stoletje. Vendar je glede na to, da ljudstvo ni veliko *dišputiralo*, najbolj verjetno, da je besedo uvedel prav P. Trubar. Spet vidimo vpliv bavarščine, podobno kot pri *bidertaufer*, saj bi knjižna izposoja dala *-sp-* in ne *-šp-* (prim. *shpot*, ST § 87), še bolj verjetno pa je razvoj *-sp-* v *-šp-* slovenski (Ramovš 1924: § 185), saj imamo v 16. stoletju izpričano tudi *disputirati* v istem pomenu (Snoj 112).

Zgled: Inu letukai nei potreba *dishputirati*, viſſoku inu globoku resmishlouati, od tiga vezhniga Napreiuidena, Odlozhena inu Iſuolena Boshyga, Sakai mi imamo tukai Boshye porozhene, inu to nega Sapuuid, de mi imamo tei Boshy Oblubi terdnu Verouati, inu de nemamo od Boshye Vole drigazhi misliti, gouriti ne dershati, temuzh koker nom ta Boshya beſſeda inu nega oblube naprei dershe inu prauio (TA LXI. CAP. ee 3 shte).

drukati (2) v. “tiskati (knjige ipd.)” – Izposojeno je iz nvn. *drucken* “isto” (ST 110). Nvn. *drücken* (do 17. stoletja tudi nepreglašeno *drucken*) “pritiskati, tiščati, tlačiti”, srvn. *drucken* poleg *drücken* “isto”, stvn. *thrucken* “pritiskati, mučiti, zatirati, nadlegovati” je poleg sorodnih glagolov v drugih germanskih jezikih intenzivna tvorba k germanskemu glagolskemu korenu, ki je izpričan v stnord. *brūga* “groziti, stiskati, zatirati, siliti”. Pri nvn. *drucken* “tiskati (knjige ipd.)” gre za isti glagol, le da se je ta nepreglašena zgornjenemška varianta postopoma specializirala za ta novi tehnološki pomen, ki je nastal skupaj z izumom v 15. stoletju. Po 17. stoletju je *drücken* samo še “pritiskati itd.”, *drucken* pa samo še “tiskati”. Prej je *drücken* pomenilo tudi “tiskati”, *drucken* pa tudi “pritiskati itd.” (Pfeifer 247).

Zgled: Inu per tim vas vſeh vtim Boshym Imenu fueiftu proſſim inu opominam, De vi nerpopei viſſoku ſahualite Goſpudi Boga, ſa leto dobruto inu ſa ta uelik dar Boshy, kir ſe taku ſdai prou tar ſaſtopnu ta praua ſtara Vera vuzhi, inu kir ſe ta nash Ieſik tudi piſſhe inu *druka* (f 3 ma).

erb (2) s. m. “dedič”, **erbizh** (4) s. m. “isto”, **erbfzhina** (2) s. f. “dediščina”, **erbat** (6) v. “dedovati”, **erbou (greh)** (5) adj. “izvirni (greh)” – Predloge za izposoja so srvn. *erbe* m. “dedič”, *erbe* n. “dediščina”, *erben* “podedovati” (ST 112; ESSJ I, 126). Besede so morale biti izposojene po letu 1050, saj je imela bavarščina prej v medglasju *-p-* namesto splošno-nemškega *-b-*, kar kažejo tudi nemške izposojenke v slovenščini:

a) pred 1050: srvn. bav. *schîpa “plošča” → sln. *šîpa* “okensko steklo” ali stvn. *roupen* “ropati” → sln. *rôpati*;

b) po 1050: nvn. *Scheibe* “tarča” → sln. *šájba* “isto” ali srvn. *rauben* “ropati” → sln. *rávbat* “isto” (ST § 56).

Sln. *ërb*, *ërbati* je moralo biti v Trubarjevem času že dlje izposojeno, saj se je iz izposojenih besed oblikovala pravcata besedna družina: iz sln. *erb* “dedič” je s pripono za nomen agentis *-ič* tvorjen istopomenski samostalnik *erbič*, iz **erbski* “v zvezi z dediščino” < **erb* “dediščina” (← srvn. *erbe* “isto”) je s samostalniško pripono *-ina* izpeljan samostalnik *erbsčina* “dediščina” (Metka Furlan, ustno), tretja hibridna tvorba pa je pridevnik s pripono *-ov*: *erbov greh* “izvirni greh”, ki nastopa samo v tej metaforični besedni zvezi, tvorjeni po nemškem zgledu nvn. *Erbsünde* “izvirni greh”, srvn. *erbesünde* “isto”. V Trubarjevem *Katekizmu* ima *erb* še dvojni pomen “dediščina” in “dedič”, tukaj pa samo še “dedič”, saj dvojni pomen lahko povzroča dvoumnosti, k jasnosti pa prispevata tudi novi tvorjenki na *-ič* in *-ina* (Janko 1986a: 433).

Nvn. *das Erbe* “dediščina”, srvn. *erbe* “isto”, stvn. *erbi* “isto” ter nvn. *der Erbe* “dedič”, srvn. *erbe* “isto”, stvn. *arbeo* poleg *erb(e)o* “isto” imata širše ide. sorodstvo (germansko, keltsko, staroindijsko, armensko, grško, latinsko, slovansko) in se povezuje z ide. **orbh-* “sirota, osirotel” oz. “hlapec”. Sem spada tudi glagol: nvn., srvn. ter stvn. *erben* “podedovati” (Pfeifer 292).

Zgled 1: Ta bešfeda Testament, fe prau i ena Shafft, enu porozhene oli ifrozhene, kadar eden na fmerti leshozh porozhuie, shaffuie inu dyl i tu fuie blagu tim *Erbom*, inu refodei to fuio uolo, komu on hozhe vofzhiti inu dopufiti tu fuie laftnu Iemene inu blagu vshiuati, po nega fmerti (TA V. CAP. h 2 bruma).

Zgled 2: Tu nega blagu ie duhousku inu neuidezhe, od tiga fe le prau i, pridiguie inu fe Veruie, de imai o odpufzhane vfeh Grehou, milofiuiga Boga inu de fo *Erbizhi* vfe nebeske dobrute (TA LIX. CAP. cc 3 terdnu).

Zgled 3: Ta Shefti, Ta dobra della, fo ena Huala, mi fmo dolshni pruti Criftufu fe iskafati hualeshni, fa volo nega velike dobrute, kir ie on nom shnega Martro fturil Du bi tu hotel terpeti oli prou dati, kadar bi en Syn gouuril, Ieft nezho muimu Ozhetu nishter dobriga fturiti, potehmal Ieft od nega to *Erbzhino* nefaslushim, temuzh meni fabfton duide (TA LVI. CAP. aa 2 Huala–bodo).

Zgled 4: Inu take dobre fuete Nature inu Shege bi mi vfi sdai bili, inu bife taku veden dershali pruti Bogu, de bi mi tiga Porodniga Greha ne bili od Adama inu Eue *Erbali* (TA XXVI. CAP. m 3 mi).

Zgled 5: Ta Porodni oli *Erboui* Greh, prauio vfi laftopni Vuzheniki, Ie ta Greh, kir fmo febo na ta fueit is Materniga teleffa pernesli Inu leta Greh, ie enu pomankane te perue Suetufti inu Prauice, katera ie timu zhloueftuu vtim Stuarienu zhes dana inu podilena, te-dai kadar ie ta zhloueska Natura she pres hudih shel inu miffel, inu pres hudiga perklonena bila (...) (TA XXVI. CAP. m 3 mi).

erperge (2) s. f. pl. “prenočišče” – Zaradi medglasnega *-p-* je moralo biti izposojeno pred 1050 iz stvn. bav. *heripërga* (širše stvn. *heribërga*) f. “prenočišče za tujce” (ESSJ I, 226: *jéperga*; ST 112). Primerjaj glede *p-*ja še pri *erb*. Glede izpada vzglasnega *h-* prim. pri *adrya*. Pojasniti je treba še navidezno ničto substitucijo za stvn. *i*. Izkaže se, da je bolje predpostaviti predlogo z redukcijo: stvn. *hereberga*, *herberge* f. “stanovanje, prenočišče, kočar” (Schützeichel 1989: 142) oziroma stvn. bav. **hereperga*, **herperge*.

Nvn. *Herberge* “preprosta gostilna z možnostjo prenočitve, poceni prenočišče”, srvn. *herberge* “prenočišče za tujce”, stvn. *heriberga* “isto” je zloženka iz stvn. *heri* “vojska” (srvn. *her*, *here* “isto”, nvn. *Heer* “isto”) in iz abstraktnega samostalnika, izpričanega v stari nordijsčini: *björg* “reševanje, zaščita, pomoč” (germ. **bergō*). Prvotni pomen je bil v

stvn. in še v srvn. pravzaprav “taborišče za vojake”, nato so se razvili pomeni “prenočišče za trumo, za posameznega tujca, stanovanje” in končno še “hiša, kjer prenočijo tujci” (Pfeifer 533).

Zgled: Tu iftu ie vleklu is Ierufalema, tu ie, Is eniga dobriga Myrniga Boshyga štanu, od enih bogatih Shiher *Erperg*, veno pufzhauo inu veden rasbonikou goft, fe ie obrnilu od Buga htimu Hudizhu (TA XXXVI. CAP. q muzh).

euangeli(um) (137) s. m. “evangelij, prve štiri knjige nove zaveze, krščanski nauk o odrešenju”, **euangelift** (27) s. m. “evangelist, pisec ene izmed prvih štirih knjig nove zaveze, oznanjevalec evangelija”, **euangelifirati** (1) v. “evangelizirati, seznaniti z evangelijem, prepričati vanj”, **euangeliski** (15) adj. “evangelijski; evangeličanski, protestantski” – Predloge za izposojbo obeh samostalnikov in pridevnika bi bile lahko cerkvenolatinske: *euangelium* “evangelij”, *euangelista* “evangelist”, *euangelicus* “evangelijski”, vendar pa moramo zaradi glagolske pripone *-izir-* – vsaj izvorno je to pripona, v slovenščini postane del korena – pri glagolu predpostaviti izposojbo iz srvn. oziroma nvn. *evangelisieren* “evangelizirati” → sln. *evangelizirati*. Nenavadno bi bilo, da bi si samo eno besedo iz besedne družine izposodili iz nemščine, ostale pa iz latinščine, torej lahko predvidevamo, da so pravzaprav vse predloge nemške in je torej nemščina posrednik med latinščino in slovenščino (Pfeifer 306–7). Po Snoju (144) je nemško posredovanje samo eventualno, vendar v njegovem geslu glagol ni obravnavan.

Na čas izposoje lahko sklepamo iz substitucije sln. *a* za nem. kratki *a*, ki je možna med 900 in 1200 (prim. *almoshna* in *altar*) ter, če gre za knjižne izposojenke in hkrati za cerkvene ali teološke termine tudi kasneje kadarkoli do P. Trubarja (prim. *abfoluirati*). Substitucije sln. *b* za bav. bilabialni pripornik *w* (prim. *berzeug*) nam ni treba upoštevati, saj ni nujno, da je bilo izposojeno iz bavarščine, ker gre za cerkvene termine, torej imamo lahko v vseh obdobjih sln. *v(u)*. Prav tako nam ni treba upoštevati bavarskih palatalnih *l*-jev (prim. *cyl*). Zaradi sln. *i* in *u* iz nem. kratkega *i* in *u* je bilo lahko izposojeno po 900 (prim. *cyl* in *bruma*). Predpostavimo lahko torej naslednje:

a) sln. *euangelium* “evangelij” ← pozno stvn. (900 ali kasneje zaradi *a*, *u*, *i*) *ewangēlio* n. “isto” ali srvn. *ēwangēli* n. “isto” ali nvn. *Evangelium* n. “isto”, kar je zaradi *-ium* najbolj verjetno;

b) sln. *euangelift* “evangelist” ← srvn. *ēwangeliste* m. “isto” (po 13. stoletju, ko že imamo širšenemško *-st* (prim. Paul § 20, § 152, § 155, ST § 8[^])) ali iz nvn. *Evangelist* m. “isto”;

c) sln. *euangeliski* “evangelijski; evangeličanski, protestantski” ← pozno stvn. (900 ali kasneje zaradi *a*, *i*) *evangēlisc* “v skladu z, nanašajoč se na evangelij” ali srvn. *ēwangēlisch* “v skladu z, nanašajoč se na evangelij, krščanski, pobožen” ali nvn. *evangelisch* “v skladu z, nanašajoč se na evangelij”, od 20-ih let 16. stoletja dalje tudi “protestantski, evangeličanski”; vendar ker so druge besede (a), b), d)) izposojene šele v 14. stoletju ali kasneje, najbrž tudi ta ni bila izposojena pred 14. stoletjem;

d) sln. *euangelifirati* iz srvn. ali nvn. *evangelisieren* “evangelizirati” (nemški glagoli na *-ieren* so nastajali šele okoli leta 1200 – prim. *abfoluirati*), vendar bi do vključno 13. stoletja imeli sln. **evangelizirati* (prim. *abfoluirati*), tako da je lahko izposojeno najprej v 14. stoletju. Beseda *euangelifirati* se v besedilu pojavi samo enkrat in še takrat je razložena (glej spodaj zgled), tako da jo je verjetno uvedel šele Trubar.

Zgled 1: Ampag ta *Euangelium* nom prau i inu pridiguie od tiga Miloštiuiga Boshyga Synu, nom kafshe na nega, inu prau i, Pole, Letu ie tu Iagne Boshye, kir nofsi vfiga Suita Greh, nom prau i od odpufzhane tih Grehou, od Gnade Boshye, od te prau e cele brume,

prauice inu Suetufti, katero Bug od nas hozhe imeiti, od S. Duha, od tiga vezhniga lebna (TA III. CAP. h liga).

Zgled 2: TE Criftufeue Pridige inu ta Pifma tih Iogrou inu *Euangeliftou*, fe tudi ime-nuio, ta Noui Testament (TA V. CAP. h 2 bruma).

Zgled 3: S. Paul pag taku gouori, Gal 3. Abraam ie Veroual Bogu (faftopi tei oblubi od Criftufa) tu ie bilu nemu kani prauici perfoienu, Taku vi ia veifte, de ty kateri fo te Vere, ty ifti fo Abraamoui otroci, Inu tu pifmu ie tu poprei vidilu, de Bug te Ayde skufi to Vero prauizhne dela, Obtū ie Bug timu Abraamu *Euangelifiral*, tu ie, On ie nemu eno vesselo rezh ofnanil, kir ie dial, V tebi bodo shegnani vfi Aydie, Obtū ty, kir fo te Vere, ty ifti bodo Shegnani fteim Vernim Abraamom (TA XII. CAP. k duhous).

Zgled 4: Obtū ty, kir fdai gouore, de ta fadashna nasha *Euangeliska* Vera ie noua, od Lutaria gori poftaulena (...) (TA VII. CAP. i cop).

faliti (4) v. “zgrešiti, manjkati” – Primer je nejasen, saj tako H. Striedter-Tempsova kot F. Bezljaj priznavata dve možnosti razlage:

- a) iz srvn. *vālen* “zgrešiti, manjkati”;
- b) iz it. *fallire* “zgrešiti, manjkati” (ST 113; ESSJ I, 127).

Če velja prva razlaga, je moralo biti sln. *faliti* izposojeno po 1200 iz bavarščine, kjer po 1200 ni več preglasa $\bar{a} > \text{æ}$ kot v drugih dialektih³. Z drugimi besedami, vrne se staro stanje: $\bar{a} > \text{æ} > \bar{a}$. Podobna primera sta sln. *drákslar* “strugar” ← srvn. bav. nepreglašeno *drahseler “isto” in sln. *flām* “potrebušina, bok” ← nvn. bavav. *Flame(n)* “mehki deli” (ST § 22). Pred preglasom $\bar{a} > \text{æ}$ v 11. stoletju pa sln. *faliti* ni moglo biti izposojeno, saj takrat slovenščina še ni imela *f*-ja in je tuje *f*-je zamenjevala s *p*-ji (do 800) oziroma z *b*-ji (od 800 do 12. stoletja, ko imamo v nemščini pravzaprav zveneči ustničnozobni pripornik *v* in ne nezvenečega *f* (velja samo za germ. *f* in v nemščino izposojeni *f*, ne za *ff*, *f*, ki nastane z drugim konzonantskim premikom (II. Lautverschiebung))):

a) sln. *p*: stvn. *affo* “opica” → sln. *ôpica* ali stvn. *fasto* “post” → sln. *pöst* (velja tako za germ. *f* in v nemščino izposojeni *f* kot za *ff*, *f*, ki nastane z drugim konzonantskim premikom (II. Lautverschiebung));

b) sln. *b*: srvn. bav. *vackel* “bakla” → sln. *bâkla* ali srvn. *varwe* “barva” (preko češčine) → sln. *bârva* (velja samo za germ. *f* in v nemščino izposojeni *f*, ne za *ff*, *f*, ki nastane z drugim konzonantskim premikom (II. Lautverschiebung));

c) sln. *f* šele v 12. stoletju in dalje, ko imamo spet nem. nezveneči *f*: srvn. *valsch* izgovorjeno *falš* “narobe” → sln. *falš* “isto” ali srvn. *vêhten* izgovorjeno *fêhtən* “bojevati se” → sln. *fêhtati* “prosjačiti” (velja tako za germ. *f* in v nemščino izposojeni *f* kot za *ff*, *f*, ki nastane z drugim konzonantskim premikom (II. Lautverschiebung)) (ST § 61–3).

Nvn. *fehlen* “manjkati, zmotiti se”, srvn. *vālen*, *vālen*, *vēlen* “isto” je izposojeno iz stfrc. *falir* “zgrešiti, pustiti na cedilu, ne uspeti, zmotiti se; manjkati”, slednje pa iz lat. *fallere* “varati, zavajati” (Pfeifer 332).

Zgled: Oli ti Nicodeme, ti vtīm delezh *Falish*, kriuu menish inu vuzhish (TA XLI. CAP. s 2 veruie).

falsh (36) adj. indecl. “nepravi, napačen, neprimeren, lažen, nepošten” – Izposojeno iz srvn. *valsch* “isto” (ST 114; Snoj 158). Zaradi *f*-ja je izposoja možna šele v 12. stoletju (prim. *faliti*) in prav to je stoletje izposoje, saj bi imeli po 1200 že sledi bavarske labializacije (prim. pri *almoshna* in *altar*). Možna je tudi knjižna izposoja iz nvn. *falsch*. Sln. *a* za nem. kratki *a* je običajen pri knjižnih izposojenkah po 1500 (prim. *altar*).

Nvn. *falsch* “nepravi, napačen, neprimeren, lažen, nepošten”, srvn. *valsch* “isto” je

³ 16. stoletje seveda ne pride v poštev, saj si Trubar ne bi izposojal iz bavarščine.

izposojeno iz stfrc. *faus*, starejše *fâls*, slednje pa iz lat. *falsus* “izmišljen, nepravi, napačen, lažen” (Pfeifer 320–1).

Zgled: Inu kadar ta Sludi ie letimu Articulu ner vezh fouurash, te boge preprofte ludi skufi te *falsh* Hynauske Vuzhenike inu Pridigarie od letiga Articula na druge kriue Vere inu Malikoue slushbe ſepelaua, de oni nekar le per famim Criftufu skufi to Vero, temuzh drugdi per lizhkakih norskih, od ludi inu od ſtarih bab ſmishlenih inu gori perpraulenih Boshyh slushbah, na Gorah, V doleh inu V gosdeh, tih odpuskou, te Gnade inu Milofti Boshye izzheio (f 3 Inu).

far (11) s. m. “duhovnik”, **farmoishter** (1) s. m. “župnik” – Sln. *fâr* je izposojeno iz srvn. bav. *pfarr* m. “duhovnik”, sln. *fârmojšter* pa iz srvn. bav. *pharre-meister m. “duhovnik” (ST 115; ESSJ I, 128; Štrekelj 1904: 17). Prvi nemški polglasnik, zapisan z e (*pharre-meister), se v sln. ničto substituira, drugi nemški polglasnik (*pharre-meister) pa se v sln. zamenja s polglasnikom, oziroma ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*). Čas izposoje je lahko samo 12. stoletje, ko že imamo sln. substitucijo *f*, ni pa še sledi bavarske labializacije (prim. *almošna* in *altar*). Sln. *f* za nem. *pf* je od 12. stoletja dalje običajno: sln. *fâlar* “steber” ← bavav. nar. *pfäl̄ar* “isto” ali sln. *kröf* “okroglo ocvrto pecivo” ← srvn. *kropf* “isto” (ST § 60). Zaradi *oj* za srvn. bav. *qi* namesto splošnonemškega srvn. *ei* je za sln. *fârmojšter* mogoče še natančneje določiti čas izposoje: okoli 1200 (prim. *moister*). Substitucija sln. *-št-* za stvn., srvn. *-št-* velja brez izjeme od 750 do vključno 13. stoletja. Kasneje imamo sln. *-st-*, če je izposojenka iz srednje bavarščine (pravzaprav imamo srednjobavarski *-st-* (< srvn. *-št-*) že 1200), če pa je predloga južnobavarska, imamo po 13. stoletju sln. *-št-* za južnobavarski *-št-* (< srvn. *-št-*) do vključno 15. stoletja, na Zgornjem Koroškem pa se ohranja nem *-št-* še v času nvn., tako da imamo sln. *-št-* lahko kadarkoli, razen knjižna izposoja po 1500 da sln. *-st-*. Isto velja za izglasje. Primeri: srvn. *kiste* “zaboj” → *kîšta* “isto” ali srvn. *pflaster* “obliž, malta, tla” → sln. *flâšter* “tlak, obliž” (ST § 86, prim. *trosht*).

Nvn. *Pfarrer* “duhovnik”, srvn. *pfarr*, *pharre*, *pharrære* “isto”, stvn. *pharrâri* “isto” je vršilec dejanja k stvn. *pharra* “urad oz. hiša duhovnika, njegovo okrožje”, slednje pa je izposojeno iz lat. *par(r)ochia* “skupnost ljudi, ki pripadajo istemu škofu” (Pfeifer 995).

Zgled 1: De fo iskali inu she ſdai nih doſti izzheio, to Gnado inu Miloft Boshyo, tiga Odpuska, tu ie, Odpufzhane tih Grehou, V rymu, V rokonatu, V ahu, V ishpany, na Gorah, na Doleh, na Puli inu vtih Goſdeh, Per Iſpazhenih Mashah, per ſfidanih Cerquah, per mertuih Suetnikih, Per Papeshih, Scoſih, *Faryh*, Menihih, per Babishnih ſanah, per Sludieuih zaihnh inu prikasnah, per lizhkakih zhloueskih inu norskih Boshyh Slushbah (TA XLVI. CAP. u 3 piſshemo).

Zgled 2: Tu ie, Ty Pridigary inu *fârmoishtri* imαιο tim boſim Greshnikom veden vte nih rane vliuati tu Vinu inu olie, Tu ie, Nim ſe ima veden pridigati ta Pokura, nim lipu ozhitu inu ſaftopnu pouedati (...) (TA XXXVI. CAP. q 2 vmoriti).

farifei/farifeus (6) s. m. “pripadnik judovske versko-politične stranke, ki se je ločila od drugih Judov po tem, da so njeni pripadniki pretirano natančno izpolnjevali Mojzesovo postavo”, **farifeiski** (3) adj. “nanašajoč se na farizeje” – Predloga za izposajo sln. *fâriseus* bi lahko bila latinska: *Pharisaeus* (*Vulgata*) “isto” ali nemška: srvn. *phariseus* m. “isto”, seveda po 13. stoletju, saj bi prej imeli sln. *fârizeuž (prim. *almošna*). Za sln. *fârizej* pa pride v poštev samo nemška predloga – zgodnje nvn. *Phariseier* m. (1522) “isto” (Pfeifer 1002), in sicer zaradi končnega *i*-ja: sln. *fârizei* ← nvn. *Pharise-i-er*. Pridevnik *fârizejski* je tvorjen v sln. iz izposojenega samostalnika. Glede sln. *a* v cerkvenih terminih prim. *abſoluirati*. Po Snoju (148) je nemško posredovanje samo eventualno.

Nvn. *Pharisäer* “farizej”, zgodnje nvn. *Phariseer*, *Phariseier* “isto”, srvn., stvn. *phariseus* “isto” je izposojeno iz lat. biblijskega *Pharisaeus* “isto” ali gr. biblijskega *Pharisaios* “isto” (Pfeifer 1002).

Zgled 1a: On tudi pishe, Koku ty falsh Preroki shnih falsh vukum, ty Hynauci, *Farijei*, Shcofi, Fary, ty Iudouski Menihi Saducei, ty Doctory te Vifföke Shule inu Shtudenti, inu drugi Neuerniki, fo vfe slu tim Iogrom, S. Stefanu, inu vfem prauim kerszhenikom naganeli inu nalagali, nee preganali, louili, byli inu morili (...) (TA LXII. CAP. ff 3 per).

Zgled 1b: Ieft sem obrefan na ofmi dan, Ieft sem is tih Ifraelskih ludi, Is te Shlahte Benjamin, En Iud is tih Iudou, inu po tei Poftau en *Farijeus*, Po tim Ayffru en Preganeuez te Gmaine Boshye, po tei Poftauni prauici, fem Ieft bil pres tadla inu pres fuaresha (TA XLII. CAP. t 2 fa).

Zgled 2: Subper te falsh Hynauske inu *Farijeiske* Pridigarie, kir fo fe pred preproftimi ludmi hualili shnih Staro, fueto Shlaho, shnih dobrimi delli, fuelikimi, teshkimi inu lipimi Boshymi slusbami, inu shnih brumo inu Prauizo taku gouori (TA XLII. CAP. t 2 fa).

ferahitati (2) v. “zaničevati, prezirati” – Izposojeno iz nvn. *verachten* “isto”. Gre za knjižno (biblijsko) izposojenko po letu 1500, saj ni sledi bavarske labializacije (prim. pri *altar*) (ST 117). Lahko pa bi bilo izposojeno tudi iz srvn. *verahten* “zaničevati, prezirati” v 12. stoletju, ko še ni bavarske labializacije, substitucijo sln. *f* za nem. *f* pa v tem času že imamo (prim. *faliti* in *almoshna*, *altar*). H. Striedter-Tempsova te možnosti ne navaja. Napačno pritegne srvn. *verâhten* “odvzeti pravice, izobčiti, izgnati”, ki ni etimološko povezan z nvn. *verachten* “zaničevati, prezirati” (Pfeifer 10–11). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *verachten* “zaničevati, prezirati”, srvn. *verahten* “isto” je glagol, tvorjen iz samostalnika srvn. *ah(t)e* “mnenje, upoštevanje”, tega pa povezujejo z germ. glagolskim konom **ah-* “misliti, meniti” (Pfeifer 11).

Zgled: Letu ie ta Vola Boshya, tu vashe Pofuizhene, de fe vi fdershite od te Curbarye, de en vlaketeri fna to fuio poffodo (tu ie, fuie tellu) ohraniti vti fuetufti inu zhafti, inu nekar vtih sheleeh tih lushtou, koker ty Aydie, kir nishter ne fnaio od Buga, inu de nizhe kriuu ne fturi, ne obgolufa fuiga brata vobenim dianu, Sakai Bug ie Mezshauhez zhes lete vfe rizhi, koker fmo vom poprei prauili inu pryzhouali, Sakai Bug nas nei poklizal hti nezhitofiti, temuzh hti fuetufti, Obtu kateri letu *ferahita*, ta *ferahita* Boga, kir ie dal fuiga S. Duha vuas (TA LVI. CAP. aa ne).

fercerati (1) v. “zaužiti, pojesti; porabiti” – Izposojeno iz srvn. *verzern*, *verzeren* “zaužiti, pojesti; porabiti” ali iz nvn. *verzehren* “isto” (ST 117). Substitucijska fonetika v tem primeru žal ne ponuja opore za natančnejšo časovno umestitev izposoje, zagotovo pa je bilo lahko izposojeno šele v 12. stoletju (prim. *faliti*). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*verzern*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *verzehren* “zaužiti, pojesti; porabiti”, srvn. *verzer(e)n* “isto” sta predponski tvorjenki iz srvn. *zer(e)n* “porabiti za prehrano, jesti, živeti, porabiti”, ki je *j*-tvorba k stvn. glagolu *zeran* “bojevati se”, tega pa povezujejo z ide. **der(ə)-*, **drē-* “odirati, odcepiti” (Pfeifer 1596).

Zgled: Na drugi dan pag, nega porozhi timu Oshteriu inu oblubi vfe, kar kuli *fercera*, fan plazhati (TA XXXVI. CAP. q muzh).

ferdamnene (13) s. n. “obsodba, prekletstvo”, **ferdamnati** (24) v. “obsojati, prekleti, zavreči”, **ferdamnanski** (1) adj. “v zvezi s prekletstvom” – Sln. glagol *ferdamnati* je bil

lahko izposojen v 12. stoletju iz srvn. *verdamnen* "isto", saj je takrat sln. *f* že možno, bavarske labializacije pa še ni (prim. *faliti* in *almosphna*, *altar*), ali pa gre za knjižno biblijsko izposojenko po letu 1500 iz zgodnje nvn. *verdamnen* "obsojati, prekleti, zavreči", kakor predvidevata tudi H. Striedter-Tempsova (ST 117) in M. Snoj (Snoj 159) (prim. *altar*). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*verdamnen*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Iz izposojenega glagola in pripone *-enje* je tvorjen sln. samostalnik *ferdamnene* "ob-sodba, prekletstvo", podobno tudi pridevnik *ferdamnanski*. Glagolska pripona *-a-* bi zah-tevala *ferdamn-a-ne*, ki se pri P. Trubarju tudi pojavlja (listkovna kartoteka Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU ima veliko pojavitev obeh različic). *Ferdamn-e-ne* je po mojem mnenju rezultat moderne vokalne redukcije. Ker je izposojenka besedotvorno aktivna, gre verjetno za starejšo ljudsko izposojenko in ne za knjižno, izposojeno po 1500.

Nvn. *verdamnen* "obsojati, prekleti, zavreči", srvn. *verdamnen* "isto", stvn. *firdamnōn* "isto" je izposojeno iz lat. *damnāre* "pripraviti do pokore, obsoditi, prekleti" (Pfeifer 1499).

Zgled 1: Tukai Moifes rauen drufih rizhi praui inu prizhuie, De ta Hudizh, kir ie Bogu, nega poftau iinu zhloueku, fa volo tih darou kir ima od Buga, fouurash, ie is te ka-zhe to Euo skunshtio preguuoril, de Eua inu Adam fta Boshyo fapuuuid prelomila. Steim Pregrishenem fta onadua ta Boshy Pild vtim zhloueku refderla, vfe Boshye daruue, kir fta imeila na dushi inu na teleffu febi inu nom vfem fgbubila, inu perprauila na fe inu zhes vfe ludi vfo shlaht reuo, mnogetere bolefini, to fmert inu tu vezhnu *ferdamnene* (TA XXII. CAP. m Ampag).

Zgled 2: NVbi pag mogel mnogeteri per fam febi taku misliti inu rezhi, Gospud Bug ie vini cilu terd, ofter inu preuezh ferdit, De on tiga bofiga zhloueka, fa volo eniga taciga mahiniga greha, kir ie enu labalku oli hrusko fneidil, veno tako reuo inu telefno vezhno veliko shtraifingo vershe inu *ferdamna* (TA XXIII. CAP. m Ampag).

Zgled 3: Criftus tukai gouori od te druge, vezhne peklenske, *ferdamnanske* inu Hudizheue fmerti, od te ifte ie on te Verne fuio fmertio odkupil inu refshil, de te vezhne fmerti nigdar ne bodo pokufili ne vidili (TA XLI. CAP. s 3 ti gouori).

feruegati se (1) v. "odpovedati se" – Najverjetneje gre za hiperkorektni zapis sln. *ferbegati se* "odpovedati se"⁴, ki je izposojeno iz zgodnje nvn. *sich verwegen* "nekaj opustiti, odpovedati se" (ST 117). Po 1100 je bavarski *w* bilabialni pripornik in se v sln. zamenjuje z *b* (prim. *berzeug*). Tako bi predloga lahko bila tudi srvn. *sich verwēgen* "odpovedati se", seveda po 1100, ko že imamo sln. *f* za nem. *f* (prim. *faliti*). Ker se *fer-u-egati* v celotnem Trubarjevem opusu pojavi samo enkrat, gre lahko tudi za napako, čeprav bi knjižno po 1500 lahko imeli sln. *u* (*v*) (glej *vee*). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*verwegen*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Srvn. *sich verwegen* "hitro se odločiti za kaj, naprej se pomakniti, nekaj opustiti, odpovedati se" je predpionska tvorjenka k srvn. *sich wegen* "nekam se pomakniti", ki ga povezujejo z ide. **uegh-* "premikati se, voziti" (Pfeifer 1512).

Zgled: Ieft fem fe bil muiga shiuota *feruegal*, inu fem dial ieft moram vmreti, oli tu ie pag fātu sturienu, de mi nemamo fami na fe tiga feuupane poftauti, temuzh na Buga (TA LX. CAP. d d 3 terplene).

⁴ Vse ostale pojavitve v celotnem Trubarjevem korpusu imajo *-b-*, prim. listkovno gradivo Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

filofof (2) s. m. “kdor se ukvarja s filozofijo” – Prevzeto prek nem. *Philosoph* m. “isto” in lat. *philosophus* “isto” iz gr. *philosophos* “isto” (Snoj 153). Glede na tematiko gre gotovo za Trubarjevo noviteto – težko bi šlo za starejšo ljudsko izposojenko. Ljudska izposoja bi poleg tega do vključno 16. stoletja dala sln. ž (prim. *almoshna*).

Zgled: Satu ie Gosřud Bug te fuie Deffet Sapuuidi nekar le famuzh tim Iudom dal, Inu fueliko grořfouito inu ftrashno shtymo frobentanem inu fgarmentem, ie te ifte ifguuoril, inu na te kaminat Moifefeue Table pořtauil inu řapiffal, Temuzh on ie te ifte vřakimu pametnimu zhloueku noter vnega řerce inu vto nega veifř pořtauil inu řapiffal, Kaker od tiga S. Paul Ro.2. inu vřeh *Filofofou* inu Vuzhenih Modrih Aydou vuk inu piřmu, kir řo od brumskiga pořšteniga, dobriga zhloueskiga diane, Inu od hudiga kriuięa inu gardiga della, is inu po tih Deffet Sapuuidih gourili, vuzhili inu piřřali, řadofři pryřzhuio (TA LIIII. CAP. y 3 tih).

fliff/flif (11) s. m. “marljivost, vnema, pridnost, vztrajnost”, **fliffati ře** (1) v. “truditi se” – Sln. *flis* je izposojeno iz srvn. *vřřz* m. “marljivost, vnema”, sln. *flisati se* pa iz srvn. *vřřzen* “truditi se” (ESSJ I, 129: *řlřjsati*; ST 121). Čas izposoje je okoli 1100, ko ře imamo sln. *ř* za nem. *ř* (pisano *v*), nemřki dolgi *ř* pa se ře ni diftongiral v *ei* (prim. *řaliti* in pri *arřnya*). Morali bi pravzaprav imeti *řlřis, *řlřisati se (prim. *cyř*), kar je lahko bilo prvotno⁵, potem pa je sln. narečno otrdelo v *ř*, kar dokumentira recimo ESSJ (glej zgoraj). Ker večina sln. narečij nima ohranjenega *řj* (Ramovř 1924: 62–3) in beseda danes ni knjiřna, je bilo verjetno res poenostavljeno *řlřis > *flis*.

Nvn. *Fleiß* “marljivost, vnema”, srvn. *vřřz*, *vřiez* “marljivost, vnema, skrbnost”, stvn. *řřz* “boj, prepir, telesni napor, duhovni napor, pretirana vnema” poleg glagola, ki v nvn. ni več ohranjen: srvn. *vřřzen* “truditi se, biti vnet za nekaj”, stvn. *řřzan* “boriti se, kregati se, naprezati se telesno in duhovno”, nimajo jasnega izvora (Pfeifer 354).

Zgled 1: Ořtanimo tedai per tim Euangeliu do konza. Pořlushaimo berimo ga veden řo vřem *řiffom* inu řamerkom, Derřhimo to nasho vero, Pelamo ta nash řtan inu leben, koker nas ta S. Euangelium vuzhi inu vely, de primemo tudi tu, kar ta Euangeli vřem prauim Vernim oblubuie, tu ie ta vezhni leben (TA XIII. CAP. k 2 zhake).

Zgled 2: Inu koker tudi ty prau Verni inu kerřzheniki, dotle řo vři koshi inu vřim meřřei na tim řueitu, popolnoma tih Boshyh Sapuuid ne derřhe, Oli kadar ře oni řo vřo mozhio *řiffaio* po tei Voli Boshy inu nega Sapuuidah, to nih Vero nih řtan inu vře diane pelati (...) (TA LIIII. CAP. z buřti).

řratar (1) s. m. “izdajalec”, **řratati** (2) v. “izdati” – Sln. *řratati* je lahko izposojeno iz srvn. *verřaten* “izdati, razodeti” v 12. stoletju, ko je sln. *ř* kot substitucija za nem. *ř* ře mořna, bavarske labializacije pa ře ni (prim. *řaliti* in *almoshna*, *altar*). Sln. *řratar* je iz istih razlogov lahko izposojeno v 12. stoletju iz srvn. *verřatere* m. “izdajalec”. V sln. imamo *-ar* zato, ker se beseda vključi v sistem sln. vrřilcev dejanja na *-ar*. Lahko pa gre za knjiřne izposojenke po 1500 (prim. *altar*; Snaj 159). V tem primeru je izposojen samo glagol sln. *řratati* ← nvn. *verřaten* “izdati, razodeti”, vrřilec dejanja pa je tvorjen v slovenřcini iz korena izposojenega glagola, saj bi sicer moralo biti *řretar iz nvn. preęlařenega *verřater* “izdajalec”. Polglasnik med *ř* in *r* se v sln. substituira z ničo substitucijo ali pa sistemsko odpade (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *verřaten* “izdati, razodeti”, srvn. *verřaten* “isto”, stvn. *řřratan* “isto” je predpon-ska tvorjenka iz stvn. *řatan* “svetovati, razmiřljati, pomagati”, ki ga izvajajo iz skupnogermanske osnove (Pfeifer 1086–7, 1507).

⁵ Prvotni palatalni *ř* je P. Trubar izenačil s prvotnim *ř* (Orořen 1996: 123). Ali z drugimi besedami: oba je zapisoval z *ř*.

Zgled 1: Inu S. Steffan praui htim Iudom, Acto. 7. Kateriga Preroka ne fo vashi ozheti pregnali inu vmurili? kir fo prerokouali od letiga Prauizhniga, kateriga fte vi *fratary* inu merdary poftali (TA IX. CAP. i 2 kir).

Zgled 2: Ta Sludi, praui ta Euangeli Ioh. 13. Ie Iudsha pergnal inu naredil, de ie Iefufa fa uolo denarieu *fratal* (TA XXVIII. CAP. n 2 Per).

fray/i (2) adj. indecl. samo v besedni zvezi *fray uola* “svobodna volja” – Izposojeno iz poznega srvn. ali zgodnjega nvn. *frei* “svoboden” (ST 123), pri čemer se *ei* izgovarja kot *ai*. Do izposoje je lahko prišlo šele po diftongizaciji srvn. *vřf* v *aj*, tj. po 1250 (prim. pri *arznja*). Po 1300 bi namesto dvoglasnika lahko imeli nem. dolgi *ā* in posledično sln. *a* (glej *ohzat*), kar pa seveda ni nujno, saj je ta razvoj samo srednjebavarski (ST § 28).

Nvn. *frei* “svoboden, neodvisen, neomejen”, srvn. *vřf* “isto”, stvn. *fřf* “isto” povezujejo z ide. korenem **prāi-*, **prf-* “rad imeti, prizanesti” (Pfeifer 372).

Zgled: Gospud Bug, ie tiga zhloueka, praui Iefus Syrah, Eccle. 15. taku peruizh ftuaril, de ie vti fui laftni *fray uoli* bil, inu de ie on mogel po fuim laftnim fuetu inu naprei vftetu diati oli fturiti kar ie on lam hotel (TA XXIII. CAP. m Ampag).

fygou (1) adj. “figov” – Pridevnik, tvorjen iz samostalnika sln. *figa* f., ki je izposojen iz srvn. *vřga* f. “figa” ali iz beneškoitalijanskega *figo* m. “isto” (ESSJ I, 128). Če gre za izposojenko iz nemščine, je moralo priti do izposoje okoli 1100, ko že imamo sln. *f* za nem. *f* (prim. *faliti*), po 1100 pa bi imeli diftong *ej* ali *e* namesto sln. *i* za nem. *i* > *ei* (prim. pri *arznja*). Zaradi ujemanja v spolu je bolj verjetna izposoja iz nemščine.

Nvn. *Feige* “figa”, srvn. *vřga* “isto”, stvn. *fřga* “isto” je izposojeno iz plat. *fřca* “isto” (Pfeifer 332–3).

Zgled: Tedai fo fe nyu obeyu ozhi odperle, Inu fta fposnala, de fta naga bila, Inu fta *Fygouu* lyftie vkupe fashila, inu fta febi *Fyrtohe* fturila (TA XXII. CAP. l 3 teriga).

fyrtoh (1) s. m. “predpasnik” – Izposojeno iz srvn. *vřrtuoch* m. in n. “isto” (ST 92). Zaradi sln. *f*-ja je bila izposoja možna najprej v 12. stoletju (prim. *faliti*). Vendar je sln. *i* za nem. kratki *ü* možno šele v 13. stoletju, ko pride v bavarščini do razokroženja *ü* > *i*: sln. *fřšt* “knez” ← bavav. *Fřrst*, nar. *fřřt* “isto” ali sln. *filati* “(na)polniti” ← bavav. *füllen*, nar. *fill'n* “isto” (ST § 19).

Substitucija sln. *o* za nem. *uo* je običajna pri izposojenkah iz stvn. in srvn. (prim. *almošna*). Čas izposoje je torej 13.–15. stoletje. N. Godnič-Godini navaja sodobno kraško *fj'rtuh* “predpasnik” (1981: 144).

Nvn. *Fřrtuch* “predpasnik”, srvn. *vřrtuoch* “isto” je zloženka iz srvn. *tuoch* “krpa, blago določene dolžine, bala blaga”, ki nima jasne etimologije, in iz predloga *vor* “pred” (Pfeifer 1471; Metka Furlan, ustno).

Zgled: Tedai fo fe nyu obeyu ozhi odperle, Inu fta fposnala, de fta naga bila, Inu fta *Fygouu* lyftie vkupe fashila, inu fta febi *Fyrtohe* fturila (TA XXII. CAP. l 3 teriga).

gaishla (1) s. f. “bič”, **gaishlati** (1) v. “bičati” – Sln. *gājšla*, *gājžlati* je izposojeno iz srvn. *geiself*. “bič”, *geiseln* “bičati” (ESSJ I, 136; ST 126; Kelemina 1922: 103). Substitucija sln. *ž* za nem. *s* je običajna od začetkov do vključno 16. stoletja (prim. *almošna*). Sln. *aj* za nem. *ei* je možno od 12. stoletja dalje, ko se nem. *ei* začne izgovarjati kot *ai* (prim. *Aydie*), po 1200 pa bi že imeli *oj* za bav. *oi* iz *ai*. Besedi sta bili torej izposojeni v 12. stoletju. Lahko pa bi bili izposojeni tudi v 16. stoletju, ko je v bavarščino začel vdirati nvn. knjižni *ai* (prim. *Aydie*). Po drugi strani pa si Trubar verjetno ne bi izposodil s sln. *ž* iz južne bavarščine (prim. *almošna*, *shakef*), tako da je bilo po vsej verjetnosti izposojeno že v 12. stoletju. Polglasniški *e* v drugem zlogu srvn. *geisel* ima v sln. ničto substitucijo (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Geißel* “bič”, srvn. *geisel* “isto”, stvn. *geis(i)la* “isto” je izpeljanka s sufiksom *-l* h germ. **gaiza-* “kopje”. Glagol je sekundaren, saj se pojavi šele v srvn.: *geiseln* “bičati”, nvn. *geißeln* “kaznovati, grajati, bičati” (Pfeifer 414–5).

Zgled 1: Ieft hozho nih pregrishene fto shibo obyskati, inu nih hudubo fto *gaishlo* (TA LIX. CAP. cc 2 lipoto).

Zgled 2: Inu kadar tuia Prauiza inu Rifniza hozhe imeiti, de ta zhlouk fa uolo nega Pregrishena ima vmreti inu shtraifan biti, To ifto shtraifingo inu fmert hozho ifeft odftati, Ieft fe hozho puftiti vieti, fashpotouati, fapluuati, byti, *gaishlati*, Cronati, Cryshati, vmoriti inu pocopati, De fe taku fteim muiem terplenem tui Prauici inu Rifnici na meiftu tiga zhlo-ueka fadofti fturi (TA XXXIII. CAP. p 3 tim).

galge (2) s. f. pl. “vislice” – Sln. *gâlge* (*gavge*) je izposojeno iz srvn. *galge* m. “isto” ali stvn. *galgo* m. “isto” in sicer lahko med 900 in 1200, ko imamo sln. *a* za nemški kratki *a* (prim. *almoshna* in *altar*) (ST 126; Snoj 168). Nvn. *Galgen* je zaradi *n*-ja manj verjetna predloga. Množina je verjetno po zgledu *vislice*.

Nvn. *Galgen* “vislice”, srvn. *galge* “isto”, stvn. *galgo* “isto” izhaja iz skupnogerman-ske osnove, ta pa se povezuje z ide. **ǵhalg(h)-* “(upogljiva) veja, palica” (Pfeifer 392).

Zgled: Inu fa tiga volo, de bi mi tu imeili verouati, de ie Bug vfî hudubi fouurash, ie nom on tukai naprei pred ozhi poftauil, to Smert, te bolesni, tu bushtuu, to lakato, krege, voiske, *galge*, kolu inu vfe nesrezhe (TA XXX. CAP. o shtrai).

gar (1) adv. “popolnoma” – Glede pomena prim. še Janko 1986a: 432 – “zelo”. Verjetno gre za posnemanje nemške fraze *ganz und gar* “popolnoma” → *gar inu cilu*. Fonetično je izposoja možna med 900 ter 1200 ali knjižno v Trubarjevem času (prim. *altar*), torej ko imamo sln. *a* za nem. kratki *a*. Pomensko najbolj ustreza nvn. *gar* adv. “popolnoma, zelo”, saj stvn. *garo* adv. ter srvn. *gar(e)* adv. pomenita samo “popolnoma”, ne pa tudi “zelo” (Pfeifer 396; Schützeichel 1989: 125; Lexer I, 738; Graff 1834–46: IV, 240). Glede na to, da izposojenke ne evidentirata ne ESSJ ne H. Striedter-Tempsova, gre verjetno za Trubarjev citatni knjižni prevzem, ki se v kasnejši slovenščini ni obdržal.

Nvn. *gar* adj. “skuhan, spečen”, adv. “sploh, popolnoma, celo, zelo”, srvn. *gar(e)* adj. “pripravljen, popoln, cel”, adv. “popolnoma”, stvn. *garo* adj. “pripravljen, dokončan; primeren” itd., adv. “popolnoma” izvajajo iz germ. **garwa-* “dokončan, pripravljen” (Pfeifer 396).

Zgled: Criftus inu nega Iogri vnih Pridigah inu Pifmih *gar* ozhitu inu cilu fãftopnu prauio inu vuzhe od Boshyga Stanu vti S. Troyci (TA XVI. CAP k 3 gouori).

gliha (4) s. f. “enakost, podoba”, **pergliha** (12) s. f. “prisposodba”, **glihati se** (16) v. “biti enak”, **perglihati se** (1) v. “izenačiti se”, **glih** (66) adj. indecl./adv. “enak(o)” – Predloge za izposojajo so naslednje: sln. *glîha* “enakost, podoba” ← srvn. *gelîche* f. “enakost, prisposodba”; sln. *glîhati (se)* “biti enak” ← srvn. *gelîchen* “isto”; sln. *perglihati se* “izenačiti se” ← srvn. *verg(e)lîchen* “izenačiti”, pri čemer je predpona *ver-* kalkirana; sln. *glîh* adj. “enak”, adv. “na enak način” ← srvn. *gelîch, gelîche, glîch* “isto” (ESSJ I, 147; ST 128–9; Lexer-Pretzel 59). Sln. *pergliha* “prisposodba” je verjetno tvorjeno iz izposojenega glagola *perglihati se* “izenačiti se”. Izposoja datira v čas pred 1100, torej v čas pred diftongizacijo nemškega dolgega *î*-ja (prim. *arznya*). Razen za sln. *perglihati se* pridejo v poštev tudi stvn. predloge, seveda različice s polglasnikom med *g* in *l*, ki je nastal z redukcijo prvotnega kratkega *i*-ja (prim. pri *adrya, ioger*): stvn. *gelîhhi* f. “enakost, podobnost, izgled, podoba” (pomensko celo bolj ustreza kot srvn. predloga), *ǵelîhhen < *gilîhhen* “narediti enakega, podobnega” (pomensko sicer ne ustreza najbolj), stvn. prefigurani glagol še ne obstaja, stvn. *gelîh* adj. “enak” in stvn. *g(e)lîhho* adv. “na enak način” (Schützeichel 1989: 172–3; Pfeifer

454–5). Stvn. predpona *gi-* se je reducirala v *gə-* v začetku 10. stoletja (Braune-Eggers 1987: 73), tako da so sln. besede lahko bile izposojene po 900. Morali bi pravzaprav imeti sln. *gljih (prim. *cyl*), vendar ker večina narečij nima ohranjenega palatalnega *lj* (Ramovš 1924: 62–3) in beseda danes ni knjižna, je bilo verjetno poenostavljeno *gljih > *gljh*.

Nvn. *gleich* “enak, podoben”, *gleichen* “biti enak, podoben”, srvn. *g(e)lich* “enak”, *gelichen* “biti enak, podoben; narediti enakega, podobnega”, stvn. *gilih* “enak”, *gilihhen* “narediti enakega, podobnega” in ostale sorodne besede povezujejo s predponsko izpeljan-ko iz germ. **lika-* “telo, podoba” (Pfeifer 454–5).

Zgled 1: S. Duh skuŕi Moifeŕa, nei fabŕton inu pres vrshaha tulikain beŕfed od tiga Pilda, shtalti inu *Glihe* tiga zhloueka, gouuril inu puŕtil piŕŕati, kir taku gouori inu piŕŕshe. Bug ie dial, Sturimo zhloueka po nashim Pildu, de bode nom podoben, Spet druguzh prau-
iu, Inu Bug ie ŕtuaril tiga zhloueka febi kanimu Pildu (TA XVIII. CAP. 1 2 korena).

Zgled 2: Sa tiga volo hozhmo mi tukai vletim Tretym Deilu lete Predguuori fo vŕem fiŕŕŕom, ŕobilnimi beŕfedami, preproŕtu is S. Piŕma inu skuŕi *Perglihe*, gouoriti vuzhiti inu naprei poŕtauiti, Ta Vrshah, ŕa zhes uolo ie ta Vezhni Boshy Syn Ieŕus Criŕtus zhlo-
uik poŕtal, inu puŕtil ŕe Martrati inu Vmoriti, kai ie nom ŕteim Dobriga ŕturil inu dobil per Bugi, Szhim inu koku ŕe mi taciga zhudniga diane Criŕtuŕeuiga ŕturimo dileŕhni (TA XXXIII. CAP. p bru).

Zgled 3: Mnogeteri meni, kadar ŕo Shtyri Euangelifti, inu kir ŕe taku ta Euangelium po ŕhtukih ob tih Nedelah inu drugih dneŕ vti Cerqui bere inu pridiguie, De ie veliku Euangeliou, inu *ŕe* vmei febo ne *glihaio*, Vŕak Euangelift nekai druŕiga fuŕeb piŕŕe, inu vŕak Euangeli nekai druŕiga fuŕeb prau i inu vuzhi (TA VI. CAP. h 3 ŕti).

Zgled 4: Ena taka Vera *ŕe* more *perglihati* hti Veri, kir mi sdai imamo od Turŕŕke mozhi, katere mi ne fmo vidili, oli mi veruiemo tim, kir nom od te prauio, inu *ŕe* pred no preŕtrashimo (TA XXXVII. CAP. q 3 oli).

Zgled 5: Letaki Grehi inu kir fo tim *gljh*, kateri rauen tiga Porodniga Greha notri vnas tizhe inu prebiuaio, *ŕe* prauio Ty Noterni Sturieni Grehi (TA XXVIII. CAP. n 2 oli).

Zgled 6: Sakai nega beŕfede, inu Boga ozheta inu S. Duha beŕfede, ie vŕe enu, Obt u vŕi Euangelifti *gljh* ŕnih piŕmŕom kaŕheio le na Ieŕuŕa Criŕtuŕa (TA VI. CAP. h 3 ŕti).

gmain (3) adj. indecl. “navaden; skupen” – Izposojeno iz srvn. *gemein(e)* “navaden; skupen; obŕi, pripadajoŕ množici” (ESSJ I, 151; ST 129), in sicer v 12. stoletju, ko se nemŕki *ei* zaŕne izgovarjati kot *ai* (prim. *Aydie*), po 1200 pa bi *ŕe* imeli *oj* za bav. *oi* iz *ai*. Glede niŕte ŕubŕtitucije nem. polglasnika v prvem zlogu prim. *adrya*, *ioger*. Lahko bi bila tudi knjižna izposojenka v Trubarjevem ŕasu.

Nvn. *gemein* “navaden; skupen; obŕi”, srvn. *gemein(e)* “isto”, stvn. *gimeini* “pripada-joŕ; skupen; obŕi; ujemajoŕ ŕe” ima ŕirŕe germansko ŕorodŕtvo (Pfeifer 421).

Zgled 1: Koker tu tudi zheŕtu vidimo inu ŕliŕhimo od tih ŕhocofou, Faryeu, Menihou inu Nun, kir *ŕe* ŕde, inu hote derŕhani biti, de ŕo brumnŕiŕi, andohtliuŕiŕi, inu de vezh ŕluŕhio Bogu, koker ty drugi *gmain* ludie, koku ŕo neterpeŕhliui vbolesnih, koku ŕuelikim trepetanem, teshku inu ne radi vmerio (TA XLVIII. CAP. x 3 ta).

Zgled 2: Oni fo bili vŕi ene miŕli, inu ŕo vŕag dan bili vtim Templi, inu ŕo ŕtonouitu oŕtali per inu vtim Nauuku tih Iogrou, inu vtim podilenu oli gmaini, tu ie oni fo od nih blaga podelili ŕteimi kir ne fo imeili, koker potle inu vtim 4. Capituli prau i, de fo vmei febo vŕe *gmain* imeili inu dilili, koker ie vŕakimu bilu potreba (TA LXII. CAP. ff 3 per).

gmaina (15) s. f. “ŕrenja” – Izposojeno iz srvn. *gemeine* f. “ŕrenja, obŕiŕŕska laŕt, obŕiŕŕska zemlja” (ESSJ I, 151; ST 129; Kelemina 1933: 59), in sicer v 12. stoletju, ko se nemŕki *ei* zaŕne izgovarjati kot *ai* (prim. *Aydie*), po 1200 pa bi *ŕe* imeli *oj* za bav. *oi* iz *ai*.

Glede ničte substitucije nem. polglasnika v prvem zlogu prim. *adrya*, *ioger*. Lahko bi bila tudi knjižna izposojenka v Trubarjevem času.

Nvn. *Gemeine* "skupnost, občina", srvn. *gemeine* "isto", stvn. *gimeinī* "isto" je izpeljanka iz stvn. pridevnika *gimeini* (glej prejšnje geslo) (Pfeifer 421).

Zgled: Na veliki petak ie vfa *Gmaina* vpyla zhes nega, Cryshai ga. Iogri fo bili od nega pobegnili (TA XLVI. CAP. u 3 zhanftuu).

gnada (99) s. f. "milost", **gnadiu** (2) adj. "milostljiv" – Sln. *gnāda* "milost" je izposojeno iz srvn. *g(e)nāde* f. "isto" (ESSJ I, 151; ST 129). V poštev pride tudi stvn. *g(e)nāda* f. "isto" (Schützeichel 1989: 193), seveda po 900, saj je prej stvn. imela *gi-* (prim. *gliha*). Najbolj verjetno je, da smo si izposodili različico brez polglasnika v prvem zlogu. Moralo je biti izposojeno pred 1200, saj ni sledov bav. labializacije (prim. *almoshna* in *altar*), po letu 1500 pa ne moremo predvidevati knjižne izposoje, saj je beseda izpričana že v 14. stoletju v *Ratesškem rokopisu* (Rajhman 1977: 108). Ker pa gre za cerkveni termin (prim. *abfoluirati*), je bilo lahko izposojeno iz knjižnih, torej ne-bavarskih virov tudi v 13. in 14. stoletju. Sln. *gnadiv* je tvorjeno iz izposojenke *gnada* ter pridevniške pripone *-iv*. Pri obeh sln. besedah gre predvsem za "božjo milost", kar se lepo vidi tudi iz spodnjega zgleda, kjer P. Trubar sam definira pomen teh dveh besed (Janko 1986a: 433).

Nvn. *Gnade* "milost", srvn. *g(e)nāde* "isto", stvn. *gināda* "isto" je samostalniška izpeljanka dolge stopnje iz germanskega glagola, ki je izpričan samo v gotščini in katerega etimologija ni znana: *niPan* "pomagati" (Pfeifer 460).

Zgled 1,2: Per tei beffedi, *Gnada*, fe ima faftopiti, tu *Gnadiuu* odpulzhene vfeh Grehou, inu kir nas Bug is milofti, fa volo Iefufa, fabfton, pres vfliga nashiga dobriga diane inu falushene, inu aku glih cilu popolnoma ne dershimo tih Boshyh fapuuid, vto fuio *Gnado* gori iemle, inu ne pufti vezh timu Hudizhu zhes nas kralouati (TA III. CAP. h liga).

greuinga (7) s. f. "kesanje" – Izposojeno iz srvn. bav. **gereuinge* f. "isto", in sicer v 13. stoletju ali kasneje. Srvn. *eu* je namreč razvojna stopnja stvn. diftonga *iu* v bavarsčini od 13. stoletja dalje (prim. *berzeug*) (ESSJ I, 176; ST 131). Pripone *-inge* je bavarska različica splošnonemške pripone *-unge* v času stvn. in srvn. (ST § 141), torej je čas izposoje gotovo pred začetkom nvn. 1500. O ničti substituciji srvn. polglasnika, zapisanega z *e* (**gereuinge*), prim. *adrya*, *ioger*.

Srvn. bav. **gereuinge* mora biti izglagolska tvorjenka, kakor je za tovrstno pripono značilno.

Nvn. *reuen* "obžalovati", srvn. *riuwen* "obžalovati, kesati se", stvn. (*h*)*riuwōn*, (*h*)*riuwēn* "obžalovati, delati pokoro" je izsamostalniška tvorba iz stvn. (*h*)*riuwa* "bolečina, žalost, nesreča, objokovanje". Nvn. *Reue* "obžalovanje, kesanje", srvn. *riuwe* "obžalovanje, bolečina, žalost", stvn. (*h*)*riuwa* "bolečina, žalost, nesreča, objokovanje" povezujejo z ide. **kreu-* "udariti, razbiti, prelomiti" (Pfeifer 1122).

Zgled: Ty Trety prauio, Sa ty inu sledni pridigar prauī, de rauen te Vere, mora biti praua *Greuinga* zhes te Grehe, de imamo biti brumni, dobru fturiti, lubiti tiga blishniga, Obtū ta Vera ſama nas ne Ifuelizha (TA LIII. CAP. y 3 mi).

grunt (7) s. m. "temelj, osnova" – Izposojeno iz srvn. *grunt* m. "isto" (ESSJ I, 184; ST 132). Časa izposoje se natančneje ne da določiti. V poštev pride tudi stvn. *grunt* m. "isto" v 10., 11. stoletju (prim. *bruma*) ali nvn. *Grund* m. "isto".

Nvn. *Grund* "tla, struga, temelj, osnova, vzrok ...", srvn. *grunt* "isto", stvn. *grunt* "isto" izpeljujejo iz germ. **grundu-* "zrnata tla, peščena tla", to pa povezujejo z ide. **ghren-*, razširjenim korenem ide. **gher-* "močno pogladiti, zdrobiti" (Pfeifer 484).

Zgled: Ta Turska inu ſadasnih Iudou Vera, nema obeniga *grunta* vtīm S pīfmu, ona

ie fnaidena inu gori perpraulena od ludi is zhloueske pameti inu faftopnofti, inu isuelikiga nefaftopa tiga S. Pifma, de by ty Iudi prou tu S. Pifmu faftopili, oni bi fdaici ftopili knashi Veri (TA XIII. CAP. k 2 zhake).

quant (1) s. m. "obleka, oblačilo" – Izposojeno iz srvn. *gewant* n. "isto" pred 1200, torej pred bavarsko labializacijo (prim. *almoshna* in *altar*) (ESSJ I, 188; ST 133). Po 1100 bi imeli sln. *b* za bav. *w*, torej je bilo izposojeno še pred 1100 (prim. *berzeug*). Lahko pa bi šlo tudi za knjižno izposojenko po 1500 (prim. *altar*, *vee*), vendar je to manj verjetno, saj je izposojenka ohranjena v narečjih (ESSJ I, 188). Iz stvn. *giwant* n. "obleka, oblačilo" ne more biti izposojeno, in sicer zaradi *i*-ja, torej je čas izposoje 2. polovica 11. stoletja. Razen seveda če predpostavimo stvn. **gəwant* (prim. *gliha*), seveda po 900, ko je taka redukcija možna in ko ni več substitucije sln. *o* za nemški kratki *a*.

Nvn. *Gewand* "slavnostno oblačilo, ornat", srvn. *gewant* "oblačilo, oprema, blago za oblačila", stvn. *giwant* "obleka" je izpeljanka iz stvn. glagola *wenten* "obrniti (se), spremeniti", ki je kauzativum k stvn. *wintan* "vrteti (se), obrniti (se), zaviti, zgrabiti". Glagola sta splošnogermanska in se povezujeta z ide. **uendh-* "vrteti, plesti" (Pfeifer 444–5, 1555–6, 1569–70).

Zgled: Po tei Rifnici pag ftopi naprei pred Buga, ta Miloft Boshya V enim zhernim klagouim inu shaloftnim *guantu*, poklekne doli, odpre fuia vufta, inu fazhne cilu mylu, pohleunu, shaloftnu, suelikim plazhom inu vfdihanem inu fuelikimi felfami, taku gouoriti (TA XXXIII. CAP. p 2 ftraha).

imer (5) adv. "vedno, vselej" – Izposojeno bi bilo lahko iz srvn. *iemer*, *immer* "vedno" ali iz nvn. *immer* "isto" (glede nem. *ie* → sln. *i* glej *bidertauffer*). Stvn. *iomēr* "isto" zaradi *o*-ja ne pride v poštev. Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*iemer*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Ker pa P. Trubar sln. *imer* dosledno uporablja v sinonimnem paru z *vselej* oz. *vekomaj* ali pa v antonimnem paru z *nikdar*, lahko predvidevamo, da je besedo v slovenščino uvedel šele on in jo je kot novo besedo razlagal s sinomini oz. antonimi. Za Trubarjev *Katekizem* A. Janko ugotavlja: "Najpogostejša je povezava *vfelei tar imer* ali *imer inu vfelei*. Če vzamemo za podlago stalno nemško besedno zvezo v bibličnih tekstih *immer und ewig*, potem se skoraj zdi, da P. Trubarju *imer* pomeni 'vedno', *vfelei* pa 'večno,'" (Janko 1986a: 431).

Nvn. *immer* "vedno", srvn. *iemer*, *immer* "isto", stvn. *iomēr* "isto" je nastalo iz zloženke iz prislovov stvn. *io*, *eo* "vedno" ter stvn. *mēro* "več". Stvn. *io*, *eo* (srvn. *ie*, nvn. *je*) povezujejo z germ. **aiwi-*, stvn. *mēro* "več" (srvn. *mēr*, nvn. *mehr*) pa z ide. korenem **mē-* "velik, ugleden" ter ide. pripono **-is-* (Pfeifer 574, 596, 855–6).

Zgled: Letimu Vezhnimu, Vfigamogozhimu, Risnizhnimu, Prauizhnimu inu Miloftiuimu Bogu, bodi sdai *imer* tar vfelei, Vfa zhajt inu huala, skufi Iefufa Criftufa, Amen (TA XVII. CAP. l 2 inu).

ioger (92) s. m. "apostol, Kristusov učenec", **iogerftuu** (2) s. n. "apostolstvo", **iogerski** (1) adj. "ki je v zvezi z apostoli", **iogrou** (3) adj. "pripadajoč apostolu" – Izposojeno iz stvn. *jungiro* m. "apostol, učenec". Izhodno sln. je bilo **jogьrь*, pri čemer je izglasni *ь* domača končnica (ESSJ I, 232; ST 141). Gre za izposojenko iz časa pokristjanjevanja (8., 9. stoletje, prim. ST 11), kjer se nemško sosledje *u + n* substituirala s starim slovenskim nazalom *o*, kar je v drugi polovici 10. stoletja po izgubi nazalnosti dalo sln. *o*. Podoben primer je sln. *voščiti* < stvn. *uunškjan* "isto" (ST § 18). Ker pa se je stvn. *i* v stsln. substituiral z *ь* in ne z *ь* (prim. pri *cyf*), kot rekonstruirala F. Ramovš (1995: 28) in kakor po njem povzemata ESSJ ter H. Striedter-Tempsova, moramo rekonstrukcijo izposojenke popraviti v **jogьrь*. Vendar je

taka rekonstrukcija ravno tako problematična, saj bi svetli vokal *ь* povzročil palatalizacijo *g > ž*, tako je najbolj ustrezno predpostaviti drugačno stvn. predlogo, in sicer stvn. *jungero* "apostol, učenec" z že reduciranim stvn. *-i-* (Metka Furlan, ustno; Schützeichel 1989: 154). Izhodno sln. je bilo torej *jōgrь, kar je kasneje po vzorcu stsln. *mokgrь > sln. *moker* dalo sln. *joger* (Metka Furlan, ustno). Stvn. *jungero* je nastalo iz stvn. *jungiro* po redukciji nenaglašene *i*-ja v srednjem zlogu, ki je bila možna že v 8. stoletju. Gre za redukcijo nenaglašanih vokalov v polglasnik, ki se zapisuje z *e*. Začne se že v stvn., z začetkom srvn. pa postane pravilo (Braune-Eggers 1987: 58–77; Paul § 51). Za slovenščino je običajno, da je tak polglasnik substituirala z ničto substitucijo *jōgrь (prim. *adrya*). Sln. srednji polglasnik pa v tistem času še ni obstajal (kreпки jeri in jori sovpadajo šele tekom 9. stoletja, prim. Logar 1996: 332), tako da gre lahko samo za ničto substitucijo (prim. *adrya*). Upoštevati je treba tudi dejstvo, da slovenščina v času izposoje *jōgrь ni imela sosledja *-gь-*, saj so se vsa taka sosledja palatalizirala in je zato npr. stvn. *scugin(a)* "lopa" dalo stsln. *skьdьhь > sln. *skeděj* in ne *skьgьhь (Metka Furlan, ustno; ESSJ III, 241–2; Ramovš 1924: 275). Torej je rekonstrukcija stsln. *jōgrь res najbolj verjetna. Sodobno sln. *jogər* ima seveda sekundarni polglasnik, podobno kot *mokər*. Sln. *iogerski*, *iogeftuu* in *iogrou* so tvorjeni v sln. iz izposojenega *ioger*.

Nvn. *jung* "mlad, nov", srvn. *junc* "isto", stvn. *jung* "isto" povezujejo z ide. **jeu-* "mlad" (Pfeifer 602). Stvn. *jungiro* "apostol, učenec" je posamostaljeni primernik pridevnika.

Zgled 1: IS letih beffed inu rifnizhnih Pryz, kir fmo tukai vtih shtyrih Capitolih poredu gourirli inu klali naprei, more vřaki dobru faftopiti, de ta Euangelium, te Pridige od Criftufa, ta Vera kerszhanska, inu te Nadluge kir fe fa uolo te prauē Vere gode, ne fo fe ftuprou per tim zhafu, kadar fo Criftus inu nega *Iogri* pridigali, fazhele, temuzh de nih fazhetig imao od fazhetka tiga fuita (...) (TA XI. CAP. i 3 Iutro).

Zgled 2: Ta praua Vera, ie tu řposnane Boshyga Stanu vti S. Troyci, te nega Vole, Inu kir terdnu Veruie, Bug hozhe guishnu (koker vti *Iogerski* Veri ftoy, Ieft Veruio tu odpufzhanē tih grehou) tim bořim pokornim greshnikom biti milořtiu, fa volo Iefufa, inu taciga Verniga ifuelizhati (TA XXXVII. CAP. r řa).

Zgled 3: S. Mateush Euangelift, katerimu ie tudi bilu Ime, Leui Alfeiou řyn, ie bil en Zolnar, tiga ie potle řam Iefus řsuolil inu poklival htimu *Iogeftuu*, koker tu on řam, Math. 9. inu S. Marco 2. S. Lukhes 5. Cap. řisheio (TA LXII. CAP. ř ř 3 řpouē).

Zgled 4: Kar ie on vte nega perue Buque tiga S. Euangelia pořtauil inu řapifřal, Tu iftu ie on řlishal inu vřel od tih *Iogrouih* vuřt, koker on tu řam ořhitsu řposna, kir prauī, Luc. 1. vtim řazhetku nega Euangelia taku, Koker řo nom Lety tu dali, kir řo od řazhetka vidili inu řlushabniki te Beřfede bili (TA LXII. CAP. ř ř 3 ka).

isgruntati (1) v. "premisлити" – Je predponska tvorjenka iz sln. *gruntati* "tuhtati", kar je po H. Striedter-Tempsovi izposojeno iz bavav. *gründen*, nar. *gruntn* "utemeljiti, osnovati", kar ustreza glasovno, pomensko pa ima bolj prav F. Bezlaj: iz srvn. *gründen* "iskati podlago, iti kakšni stvari do dna, temeljito preiskati" (ST 132; ESSJ I, 184). Če je bilo izposojeno iz srvn., je moralo biti izposojeno pred 13. stoletjem, ko se bavarski kratki *ü* razokroži v *i* (ST § 17, 19). Podoben primer je sln. *nucati* "uporablјati" iz srvn. *nützen* "isto" (ST 184). Lahko je tudi iz srvn. nepreglašene bavarske različice *grunten ali po 900 iz stvn. *grunten* "doumeti, raziskati" (Pfeifer 484), torej je lahko izposojeno kadarkoli po 900.

Nvn. *gründen* "osnovati", srvn. *gründen* "iskati podlago, iti kakšni stvari do dna, temeljito preiskati", stvn. *grunten* "doumeti, raziskati" povezujejo preko germ. **grundu-* "zdrobljeno" z ide. **ghren-* "drgniti, zdrobiti" (Pfeifer 484).

Zgled: Ta perua zhloueka, Adam inu Eua, ty nashi perui Starishi, preden fta bila Greshila inu ta Pild Boshy vfebi resbila inu shturala, fta Boga (koker fimo od tiga tudi poprei zheftzhe gouurili) vti Troyci, to nega neisrezheno dobruto inu *neisgruntano* Miloft inu Lubefan pruti vsem ludem, bule vidila, inu fnala, koker mi sdai tu Sonce (TA XXVI. CAP. m 3 mi).

Iud/Jud (59) s. m. "Jud", **Iudouski** (17) adj. "židovski" – Izposojeno iz nvn. bavav. *der Jud* "isto" z redukcijo končnega -e. Širše nvn. je *Jude*, srvn. *jude* "isto", stvn. *judeo* "isto", izposojeno iz lat. *judaus* "isto" (ESSJ I, 233; ST 141). Tudi nvn. *Jude*, srvn. *jude* bi lahko bili predlogi, saj bi bil lahko končni polglasnik ničto substituiran (Metka Furlan, ustno).

Zgled 1: Inu ty Neuerni Aydie inu *Iudi* fo zheftu vnih velikih nadlugah, vpomorih, vuoiskah inu vlakotah, nekar le famuzh to shiuino, temuzh tudi shiue ludi inu fuie laftne otroke offrouali (TA X. CAP. i 3 Ozhakou).

Zgled 2: Streti to Glauo, po shegi tiga *Iudouskiga* Iefika, fe prau, opftrupouiti, konzhati, obrupati inu vfeti to oblaft (TA VII. CAP. h 3 inu).

keha (1) s. f. "ječa" – Izposojeno iz srvn. *keiche, izpričano *kîche* f. "isto" (Lexer-Pretzel 107; ESSJ II, 28; ST 142). Izposojeno je med 1100, ko je bavarski *ī* doživel prvo stopnjo diftongizacije v *ei*, in 1250, ko se je dokončno diftongiral v *ai* (pisano še vedno z *ei*) (prim. *arznja*). Sln. štajersko *kâjha* "ječa" pa mora biti izposojeno kasneje, po 1250 (Cossutta 1996: 254).

Nvn. *Keiche*, *Keuche* "ječa", srvn. *kîche* "isto" je izvedeno iz srvn. *kîchen* "težko dihati", kot "prostor, kjer se težko diha", ta glagol pa je germanska onomatopeja (Grimm XI, 434; Seebold 1995: 439: *keuchen*).

Zgled: Te Iogre. S. Petra. S. Paula ie puftil V iezho poftauti. Act. 5. 12. 16 oli tim ie pomagal is *keh* inu is klad (TA LIX. CAP. cc 3 godnim).

kelih (1) s. m. "ččaša" – Prvi in zadnji soglasnik v sln. *kelih* ne ponujata možnosti za časovno umestitev izposoje, saj se je nemški *k* v vseh obdobjih zamenjeval s sln. *k*, tudi če je bil preobražen v afrikato *kχ* (starovisokonemški premik konzonantov v zgornji nemščini (oberdeutsch)), ki je izpričana v vzglasju stvn. *chelih* (ST § 100). Nemški priporniški *ch*, zapisan s *h* (*chelih*) ali *ch* (*kelich*), ki se fonetično in izvorno loči od pridahnjenega nem. *h* (Hauchlaut) (prim. *adrya*), se je prav tako v vseh obdobjih zamenjeval s slovenskim *h* (ST § 104). Sln. *kelih* je lahko bilo izposojeno najprej v 10. stoletju, ko se nem. kratki *i* že substituiral s sln. *i* (prim. pri *cyf*). Ker je v nvn. prevladala oblika z redukcijo *Kelch* "ččaša", mlada izposoja ne pride v poštev. Izposojeno je torej iz stvn. *chelih* m. "ččaša" ali srvn. m. *kelich* "isto" (ESSJ II, 28; ST 147). Seveda bi pred 1300 imeli *keljih (prim. *cyf*), torej je bolj verjetno izposojeno med 1300 in 1500.

Nvn. *Kelch* "ččaša", srvn. *kelich* "isto", stvn. *kelih* "isto" je izposojeno iz lat. *calix* "ččaša" (Pfeifer 647).

Zgled: Taku inu vtaki vifshi ie fam Syn Boshy vti nega Sueti Martri Molil, kir ie dial, vtim Vertu, kadar ie trepetal od shalofti inu od ftraha, inu potil keruau put, Ozha, Aku ti hozhesh, Taku vľami od mene ta *Kelih*, tu ie to muio britko Martro, Inu vtim nekar ta muia temuzh ta tuia Vola, fe ifšidi (TA LXI. CAP. ff tim).

ketina (1) s. f. "veriga" – Izposojeno iz stvn. *ketīna*, *chetīna* f. "isto", po 900 lahko tudi iz stvn. različice s kratkim *ī*-jem: *ketīna*, *chetīna*, prej pa pride v poštev samo varianta z dolgim *ī*-jem, saj bi kratki *-ī* dal stsln. *-b- (ESSJ II, 30; ST 148; Štrekelj 1894: 18; Metka Furlan, ustno). Predloga je gotovo stvn., saj srednjevisokonemška oblika nima več *i*-ja: srvn. *keten(e)* "veriga". Vendar je treba upoštevati tudi dejstvo, da bi med 750 in 1300 za bav. *n* v neposredni bližini *i*, *ī* ali *ei* imeli sln. *nj*: sln. *kūhinja* ← stvn. *kuchīna* "kuhinja",

sln. *žinj* “misel” ← srvn. *sin* “smisel, pogled, misel itd.” (ST § 126). Tako da je moralo sln. *ketina* biti izposojeno že pred 750. Možno bi bilo tudi sln. *ketinja, ki bi sln. narečno otrdelo v *ketina*, vendar ker imajo sln. narečja, ki razlikujejo med *n* in *nj*, *ketina*, je lahko bilo izposojeno samo pred 750. Prim. recimo sln. koroško obirsko *qétna* (Karničar 1990: 164: *ketina*).

Nvn. *Kette* “veriga”, srvn. *ķeten(e)* “isto”, stvn. *ķetīna*, *ķeṭīnna* “isto” je prevzeto iz lat. *catēna* “veriga” (Pfeifer 650).

Zgled: Inu ta Sludi ie vshe nee vfe imel na fuih *ketinah* inu vfui oblafti (TA XXXV. CAP. p 3 nashiga).

kezar (8) s. m. “krivoverec”, **kezarya** (1) s. f. “krivoverstvo” – Sln. *kecar*, *kecarija* je izposojeno iz srvn. *ketzer* m. “krivoverec”, srvn. *ketzerīe* f. “krivoverstvo”, ki se pojavita v začetku 13. stoletja (ESSJ II, 27; ST 147; Lexer I, 1563). Srvn. *ī* se je v bavarščini že 1100 diftongiral, vendar se je v sufiksu *-īe* verjetno dlje ohranjal kot monoftong (prim. *arznja*), sicer ne bi mogli prevzeti s sln. *-ija*. Lahko bi bilo tudi iz zgodnjega nvn. *Ketzer* m. “krivoverec”, *Ketzerēi* f. “krivoverstvo” pa zaradi diftonga *ai* ne ustreza (Grimm XI, 641), vendar bi si lahko izposodili samo *kecar*, *kecarija* pa bi bilo tvorjeno v slovenščini. Enako velja za izposojeno iz srvn. diftongiranega *ketzerēie. Sln. *-ar* je hiperkorigirano po slovenskih nomina agentis na *-ar*. In ker ima sln. *kecarija* tudi *-ar-* in ne *-er-* po nem. *ketzerīe* oz. *Ketzerēi*, je sln. *kecarija* verjetno tvorjeno v sln. iz *kecar*. Izposojeno je torej lahko v 13., 14., 15. ali 16. stoletju.

Nvn. *Ketzer* “krivoverec”, srvn. *ketzer* “isto” je izposojeno iz poznogrškega *Katharōī* “tisti, ki so čisti” h gr. *katharós* “čist”. *Katharōī* se je imenovala sekta manihejcev. V 13. stoletju so jih začeli množično preganjati in takrat je njihovo poimenovanje dobilo splošni pomen “krivoverec” (Pfeifer 650).

Zgled 1: Oli on vndukai gori obudi inu naftaui falsh pridigarie, *kezarie*, Bidertaufferie, Suenckfeldarie, kir is tih Sacramentou shpot delaio, inu vfe shlaht fmote inu fmeshnaue (TA VII. CAP. i Euan-).

Zgled 2: Na tako veliko oblaft inu muzh tiga Sludia, inu na nega hudo kunsht, imamo mi zheftu fmisliti, koku on veden okuli, odspred inu fa nami, hodi inu ifzhe, koku bi nas mogel fepelati, fmotiti vti Veri sfalsh vukum, fmeshnauami inu *Skezaryo* (TA LXI. CAP. ff 2 vely).

klaffane (1) s. n. “gobezdanje, govoričenje” – Izposojeno iz srvn. *klaffen* “klepetati, čvekati, govoriti veliko in glasno” (ESSJ II, 35–6; ST 149). Iz izposojenega glagola *klafati* “gobezdati, govoričiti” (ESSJ II, 35) je v slovenščini tvorjen glagolnik *klafanje*. Izposojeno je moralo biti v 12. stoletju, ko že imamo sln. *f* za nem. *f* (prim. *faliti*), ni pa še bavarske labializacije (prim. *almoshna* in *altar*). Knjižna izposojenka po 1500 (prim. *altar*) ne bi mogla biti, saj se pomen “čvekati” v nvn. ohranja samo na nemškem severu (Duden 902), kar pa je predaleč za stik s slovenščino.

Nvn. *klaffen* “zijati (odprtina)”, srvn. *klaffen* “zveneti, doneti, ropotati, klepetati, čvekati, govoriti veliko in glasno, odpreti se”, stvn. *klaffōn* “zveneti, doneti, ploskniti” je onomatopejski glagol, ki ga povezujejo z germansko onomatopejo **klap-* (Pfeifer 659).

Zgled: Sakai enu vnuznu nedomiffelnu, kir is prauiga andohtliuiga inu reshaleniga ferza ne gre, mermrane inu *klaffane*, nei ena kerszhanska Molitou (TA LXI. CAP. ee 3 shte).

klagouati (1) v. “tožiti, jamrati”, **klagou** (2) adj. “jamrajoč” – Izposojeno iz srvn. *klagen* “tožiti, stokati” (ESSJ II, 36; ST 150) kot *klagati, iz česar je tvorjeno *klagovati*. Ni dokazov, da je predloga ravno srvn., lahko bi bila tudi pozno stvn., saj je sln. *a* za nemški

kratki *a* značilen v času od 900 do 1200, lahko pa bi bila to knjižna izposojenka po letu 1500 (prim. *almoshna* in *altar*). Pridevnik *klagov* je slovenska tvorba, izglagolska izpeljanka s slovensko pripono za tvorbo pridevnikov *-av*, ki se potem razvije v *-ov* (Metka Furlan, ustno), mogoče pod vplivom *klag-o-vati*. Gre torej za tip *jokati* – *jok-av*, vendar v celotnem Trubarjevem opusu nisem našla *klag-av (listkovno gradivo Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU).

Nvn. *klagen* “tožiti, jamrati, vložiti tožbo na sodišču”, srvn. *klagen* “isto”, stvn. *klagōn* “isto” je izpeljano iz stvn. samostalnika *klaga* “izražanje bolečine, jamranje, tožba na sodišču”, ki ga povezujejo z ide. **glagh-* “pritoževati se, karati” (Pfeifer 659–60).

Zgled: (...) Inu koker od tiga tu S. pifmu dofti gouori, Ieremias vtih nega *klagouih* peisnah, kir ie *klagoual* zhes Ierufalem, kir ie bilu resualenu, inu zhes te Iude kir fo bili vto Babilonisko Iezho pelani, Cap. 3. taku gouori (TA LX. CAP. dd ual–dd 2).

kral (15) s. m. “rex”, **kraliza** (2) s. f. “ženska oblika od kralj”, **kraleuftuu** (21) s. n. “dežela, ki ji kralj vlada”, **kralouati** (3) v. “vladati kraljestvu”, **kraleu** adj. “od kralja, nanašajoč se na kralja” – Izposojeno iz frankovskega imena Karla Velikega: stvn. *Karal*, *Karl* že v psl. **korl’z* med 768 in 814, pred metatezo likvid, ki da sln. *kralj* (ST 157; ESSJ II, 80; Metka Furlan, ustno). Substitucija psl./stsln. *o* za stvn. kratki *a* velja do 900 (prim. *altar*). “Z imenom Karlovim so se mogli Slovenci seznaniti že l. 768, ko je postal frankovski vladar in s tem tudi vrhovni gospodar bavarski in posredno tudi slovenski; prav gotovo pa so si njegovo ime dobro zapomnili, ko je prisilil l. 787. bavarskega vojvodo Tassila II. k pokorščini in ga l. 788 zaradi zopetne upornosti odstavil. Slovenci so bili od tedaj neposredno pod Karlovim vrhovnim gospostvom in se v njegovih vojskah borili zoper Obre” (Grafenauer 1931: 80).

Zgled 1, 4: Koker tu beremo 4. Reg. 3. de ta Aydouski Moabiski *kral*, kadar ie nega Voiska vfa bila pobyta od tih Iudouskih *kraleu*, ie on fuiga peruiga fynu, kir bi fa nim imel *kralouati*, gori na fydu Offral (TA X. CAP. i 3 Ozhakou).

Zgled 2: Ie ni dal to Cananeisko deshelo. Dauida zhudnu obaroual pred Saulufom, Eliafa pred kralom Ahabom inu pred Ifabelo *kralizo*, Elifea pred Syriskim kralom (TA XI. CAP. i 3 raelški).

Zgled 3: Ozhita inu refodiuenta fo ta della tiga Meffa, katera fo leta, Tu preshuftuu, kurbarya, nezhiuft, hotliuft, Malikouane, zupernia, fouuraftuu, Adrya, nyd, ferd, kreg, resdilene, lozhene od te prauē Vere, huda miffel pruti blishnimu, vbyene, pyanzhouane, proffane inu kir fo tim glih, Od katerih fem ieft vom poprei prauil, inu she sdai vom prauim naprei, De ty kir take rizhi delaio, tiga Boshyga *kraleuftua* Erbizhi ne bodo (TA XXIX. CAP. n 3 slushba).

Zgled 5: Ty vfi, fo le skufi to Vero per Criftufu, dobili tu odpufzhane tih Grehou. Glih taku ta Aydouski Altman, Math. 8. tu sdrauie fuimu hlapzu, ta Cananeiska Shena Math. 15. fui Szheri, ta *kraleui* Ioh. 4. fuimu Synuui (TA LVIII. CAP. bb 3 fa).

kreg (8) s. m. “prepir, boj”, **kregati se** (2) v. “prepirati se, bojevati se” – Sln. *kreg* “prepir, boj” je izposojeno iz stvn. *chrêg* m. “trma, trdovratnost”, *widarkrêgi* “prepir” ali iz srvn. *krieg* m. “trud, prizadevanje, upor, nesloga, oboroženi spopad, boj” pa tudi “prepir, spor” (Lexer I, 1726; ESSJ II, 87; ST 158; Štrekelj 1892: 16). Besedo J. Kelemina uvršča med pravne starine (1933: 67). Če predpostavimo predlogo stvn. *chrêg* m. “trma, trdovratnost”, se je pomen “prepir, boj” v slovenščini lahko razvil pod vplivom glagola sln. *kregati se* “prepirati se, bojevati se”, ki je mlajša izposojenka iz srvn. *kriegen* “isto”. V stvn. glagol še ni obstajal. Sln. substitucija *e* za nem. *ie* je poleg substitucije *i* običajna: sln. *cîgel* poleg *cêgel* “opeka” ← srvn. *ziegel* “isto” ali sln. *šrâvfencigar* poleg *šrâvfencêgar*

“izvijač” ← nvn. bavav. *Schraufenzieher* “isto” (ST § 41, prim. *bidertauffer*). I. Grafenauer daje prednost srvn. predlogi *krieg* m. “prepir, spor, boj” (1923: 363). Nvn. predloge ne pridejo v poštev, saj bi moralo iti za knjižno izposojeno v času P. Trubarja, knjižna nemščina pa se je zgledovala po narečjih, ki so srvn. *ie* monoftongirala v dolgi *i*, torej v sln. ne bi mogli imeti *e*-ja. Gre torej za ljudske izposojenke pred P. Trubarjem, ki prihajajo iz bavarskega področja, kjer je diftong ohranjen še danes tudi v izgovoru in ne samo v pisavi kot v knjižni nemščini (Paul 71).

Nvn. *Krieg* “vojna”, srvn. *krieg, krieg* “trud, prizadevanje, upor, nesloga, oboroženi spopad, boj, prepir, spor”, stvn. *krieg* “trma, trdovratnost” nimajo pojasnjene izvora. Nvn. *kriegen* “dobiti”, srvn. *kriegen* “potruditi se, prizadevati si za, pripraviti se, bojevati se” je izveden iz samostalnika (Pfeifer 734).

Zgled 1: Koker bi hotel S. Paul rezhi, Ta smert osdolai leshi, nema vezh obene mozhi, Ta leben pag ie ofgorai inu prau, Mi verni fmo skufl Criftufa ta boi inu *kreg* fto smertio inu fteim peklom dobili (TA VII. CAP. h 3 fiefikom).

Zgled 2: Inu Iob prau. 9. Aku ta zhlouik hozhe *fe kregati* oli praudati Sbugom, taku on nemu na taushent enu ne more odgouriti (...) (TA XXXV. CAP. q pofui).

kuffer (2) s. m. “baker”, **kufraft** (2) adj. “bakren” – Izposojeno iz srvn. *kupfer* n. “isto” (ESSJ II, 107; ST 161). Sln. substitucija *f* za nem. *pf* je možna od vključno 12. stoletja dalje (prim. *far*). Tako, da bi predloga lahko bila tudi nvn. *Kupfer* n. “baker”, vendar je zaradi besedotvorne aktivnosti (*kufraft*) bolj verjetno, da je bila beseda izposojena že pred Trubarjem. Nemški polglasnik, zapisan z *e*, je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya, ioger*).

Nvn. *Kupfer* “baker”, srvn. *kupfer* “isto”, stvn. *kuphar* “isto” izvajajo iz germ. *kuppar, kar je bilo izposojeno iz plat. *cuprum, cyprum* “baker”, kar izhaja iz grškega imena za otok Ciper *Kýpros* (Pfeifer 745–6).

Zgled 1: Kadar bi mi tu Boshye dobru miloftiuu inu Ozhinu ferce, pruti timu nashimu ferzu, prou pogledali, resuagali inu resmerili, Taku bi mi risnizhnu fposnali, de tu nashe ferce ie terdneshe, koker ie tu kamene, shelefu, *kuffer*, inu koker oben Adamant (...) (TA LXI. CAP. ee 3 on).

Zgled 2: Inu ta Moifeseua *kufrafta* kazha, katero ie on bil vti pufzhau in eno palizo obeffil prau tukai Criftus, ie tudi pomenila, prauila inu kafala na to Criftufeuo Martro, koker tedai ty greshni Iudi kir fo bili od tih ftrupoutih kazh viedeni, drigazhi ne fo mogli na teleffu sdraui pofitati, famuzh oni fo morali vto *kufrafto* kazho pogledati (TA XLI. CAP. s 3 Veruie).

kumer (2) s. m. “žalost” – Izposojeno iz nvn. *Kummer* m. “žalost, pobitost, duševna bolečina”, saj srvn. *kummer* “trud, muka, stiska, težave” pomensko ne ustreza, stvn. pa ni izpričano (ESSJ II, 110; ST 162). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya, ioger*).

Nvn. *Kummer* “žalost, pobitost, duševna bolečina”, srvn. *kummer* “trud, muka, stiska, težave” je izposojeno iz galoromanskega **combero-*, **comboro-* “skupaj znešeno” (Pfeifer 743–4).

Zgled: Inu Bug ie tudi hotel, de bi onadua take Modre, kunshtne, Brumne, Sute, Mozhne otroke, inu kir bi nigdar ne vmerli, imeila rodyti, De bi vtim Paradishu shiueli inu prebiuali, pres vse skerbi, muie, reue, bolesni, pres teshkiga della, *kumra*, pres ftarofti inu smerti, taku dolgu, dotle bi vfeti bili vta nebeffa, koker ie Enoha. Gen. 5. inu Elia 4. Reg. 2. vfel (TA XXI. CAP. l 3 Taku).

kunsht (9) s. f. “spretnost, znanje, zvijača”, **kunshten** (5) adj. “sposoben” – Izposojeno iz srvn. bav. *kunst* f. “spretnost, znanje, zvijača” (ESSJ II, 111; ST 162). Pridevnik *kunst* “sposoben” je tvorjen v slovenščini. Sln. *-št* za nem. *-st* je možno od 750 do vključno 13. stoletja, če so predloge južnobavarske, tudi do vključno 15. stoletja⁶, na Zgornjem Koroškem pa je pred *t* v izglasju nemški *s* šumnik še v času nvn. (ST § 86; prim. *trosht*). Torej bi bilo lahko izposojeno tudi iz nvn. *Kunst* “umetnost, veščina, spretnost”, vendar to ni verjetno, saj ta beseda nima pomena “zvijača”, poleg tega bi knjižna izposoja, tj. Trubarjeva inovacija, dala *-st* (ST § 86; prim. *trosht*). Stvn. *kunst* “znanje, sposobnost” pride kot predloga zaradi kratkega *u*-ja v poštev šele v 10. stoletju (prim. *bruma*), vendar tudi stvn. nima pomena “zvijača”, zato je najbolj verjetno izposojeno iz srvn.

Nvn. *Kunst* “umetnost, veščina, spretnost”, srvn. *kunst* “spretnost, znanje, zvijača”, stvn. *kunst* “znanje, sposobnost” je abstraktum, izpeljan iz stvn. glagola *kunnan* “znati, moči”, ki ga povezujejo z ide. **ĝen(ə)* “spoznati, poznati” (Pfeifer 745, 707).

Zgled 1: Na tako veliko oblašt inu muzh tiga Sludia, inu na nega hudo *kunsht*, imamo mi zheftu fmisliti, koku on veden okuli, odšpred inu fa nami, hodi inu ifzhe, koku bi nas mogel fepelati, fmotiti vti Veri sfalsh vukum, fmeshnauami inu Skezaryo (TA LXI. CAP. ff 2 vely).

Zgled 2: Inu Bug ie tudi hotel, de bi onadua take Modre, *kunshtne*, Brumne, Suete, Mozhne otroke, inu kir bi nigdar ne vmierli, imeila rodyti, De bi vtim Paradishu shiueli inu prebiuali, pres vfe skerbi, muie, reue, bolefni, pres teshkiga della, kumra, pres ftarofti inu fmerti, taku dolgu, dotle bi vfeti bili vta nebeffa, koker ie Enoha. Gen. 5. inu Elia 4. Reg. 2. vfel (TA XXI. CAP. I 3 Taku).

lanzhman (1) s. m. “rojak” – Sln. *lančman* je izposojeno iz nvn. *Landsmann* m. “isto” (ESSJ II, 123; ST 165), saj bi srvn. *lantman* (po 1200 bav. *lantmon) “isto” dalo sln. *lantman, *lantmon, v stvn. pa beseda še ni obstajala. Nem. *-ds-* se v sln. zamenja s *-c-*: bavav. *Hundsfott* “strahopetnež, nizkotnež” → sln. *huncvot*, *huncfot* “psovka” (ST § 71). Prvotno bi torej moralo biti sln. *lančman, ki bi se kasneje razvilo v sln. *lančman*. In dejansko imamo *-c-* na koroškem: bavav. nar. *lantsmōn* “rojak” → sln. kor. *loncmon* “isto” (ST 165). Ker pa razvoj *-c-* > *-č-* v slovenščini ni možen, je treba F. Bezlaja in H. Striedter-Tempsovo popraviti in kot predlogo za sln. *lančman* predpostaviti srvn. *lantšman (Metka Furlan, ustno), kjer se *s* v nezvenečem okolju do vključno 13. stoletja izgovarja podobno *š*-ju, kar da skupaj s *t č: t+ š je č* (ST § 80–1). Primerjaj sln. *pušpan* “buxus sempervirens” iz srvn. bav. *puhšpām* “isto” (ST 205). V poštev prideta samo 11. in 12. stoletje, saj bi v 13. stoletju zaradi bavarske labializacije imeli *lončmon (prim. *almoshna*, *altar*).

Nvn. *Landsmann* “rojak”, srvn. *lantman* “isto” je zloženka iz nvn. *Land* “dežela”, srvn. *lant* “isto”, kar povezujejo z ide. **lendh-* “prosto ozemlje, resava, stepa”, in nvn. *Mann* “moški, mož”, srvn. *man* “moški, vojak, mož, sin, služabnik”, kar je tudi indoevropsko (Pfeifer 762–3, 835–6).

Zgled: Oli kadar fem ieft pag vti Nemshki, inu tudi od špret vti Slouenski, oblubil, de ieft hozho vleti Predguuori, fa volo tih muih dobrih preproftih *Lanzhmanou*, kir druge beffede ne fnaio, famuzh to Slouensko, od tih ner potrebnishih, nuznishnih inu troshtliuih rizhi inu shtukou šaftopnu gouoriti inu vuzhiti (TA XIII. CAP. k 2 treb–k 3 slishi).

leben (143) s. m. “življenje” – Izposojeno iz srvn. *leben* n. “isto” (ST 167), in sicer po 1050, saj imajo zgodnejše izposojenke *-p-* za nem. *-b-* (prim. pri *erb*). Gotovo je izposojeno najkasneje v 14. stoletju, saj se pojavi že v *Rateškem rokopisu* (Rajhman 1977: 109).

⁶ Zgodnje stvn. *-st* > (750) stvn./srvn. *-št* > (po 13. stoletju) južnobavarsko *-št*.

Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*lëben*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya, ioger*).

Nvn. *Leben* “življenje”, srvn. *leben* “isto”, stvn. *lebēn* “isto” je stvn. posamostaljeni nedoločnik *lebēn* “živeti, stanovati, preživeti”, ki ga povezujejo z germ. *līban, slednje pa z ide. **leip-* “namazati z mastjo, lepiti” (Pfeifer 148, 776).

Zgled: Poslushaimo berimo ga veden fo vřem fliffom inu famerkom, Dershimo to nasho Vero, Pelamo ta nash ftan inu *leben*, koker nas ta S. Euangelium vuzhi inu vely, de primemo tudi tu, kar ta Euangeli vřem prauim Vernim oblubuie, tu ie ta vezhni *leben* (TA XIII. CAP. k 2 zhake).

leshzherba (1) s. f. “prenosna svetilka” – Sln. *lëščerba* “prenosna svetilka” je izposojeno iz srvn. *lieht-scherbe f. in m. “svetilka v obliki lončka”, kar je dalo preko sln. *leht-šerba > *lëhčerba kasnejše sln. oblike (ESSJ II, 136; ST 168). Gre za znano slovensko asimilacijo *hč* > *šč*, kot na primer pri sln. *nihče* > *nišče* ali sln. *hčī* > *ščī* (Ramovš 1924: § 135). Predloga ne more biti ne stvn. **lioht-skirbī(n)*, ne nvn. *Lichtscherbe*, saj bi bile v teh primerih slovenske substitucije drugačne. Ustrezna predloga za sln. *e* v prvem zlogu je izmed vseh treh variant lahko samo srvn. *ie (prim. *kreg*). Zaradi sln. *š* ← srvn. *sch* je izposoja možna šele v 12. stoletju (prim. *shaz, shcoff*).

Nvn. *Licht* “luč, svetloba”, srvn. *lieht* “isto”, stvn. *lioht* “isto” je posamostaljeni pridevnik stvn. *lioht* “svetel, sijoč”, ki ga povezujejo z ide. **leuk-* (Pfeifer 797–8). Nvn. *Scherbe* “črepinja”, srvn. *scherbe* “isto”, stvn. *skirbī(n)* “isto” pa povezujejo z ide. *(*s*)*krep-*, *(*s*)*krep-* “ostro rezajoč” (Pfeifer 1192).

Zgled: Inu mi imamo eno ftonouito Prerosko beffedo, inu vi prou delate, de vi na to ifto merkate, koker na eno *leshzherbo*, kir venim temnim kotu ftoy, dotle fe ta dan fturi inu ta Daniza gori ifside vtim vafshim fercei (TA LXII. CAP. gg ga).

lon (5) s. m. “plačilo, nagrada”, **lonati** (1) v. “poplačati, nagraditi” – Izposojeno iz srvn. *lôn, lône, lonne* m./n. “nagrada, plačilo”, srvn. *lônen* “poplačati” (ESSJ II, 149; ST 170). Na podlagi substitucijske fonetike ni mogoče natančneje določiti časa izposoje. Pravzaprav bi predloge lahko bile tudi stvn. *lôn* “nagrada, plačilo”, *lônôn* “poplačati” ali nvn. *Lohn* “nagrada, plačilo”, *lohnén* “poplačati”. Ti nemški besedi povezujejo z germ. **launa-*, to pa z ide. **lāu-* “upleniti, uživati” (Pfeifer 810). Izključimo lahko samo 8. stoletje, ko je bavarsčina za germ. *au pred dentalom *n* imela še *au* (Braune-Eggers 1987: § 45).

Zgled 1: En zhlouik kadar ie vuelikih nadlugah vtshkih iskushnauah inu fufeb te-dai kadar na fmerti leshi, de vidi inu pozhuti de mora vře tu kar ima lubiga na tim fueitu řapuftiti, inu stopiti tar iskafati fe pred to oftro Praudo Boshyo, dati raitingo od uřiga kar ie vřuim shiuotu fturil, inu pryeti ta řaslushen *lon* bodi dober oli hud (TA XLVIII. CAP. x lozhil).

Zgled 2: Ta Deueti Vrshah, De imamo biti brumni, dobra della dopernashati, inu veden tar fueiftu slufhiti Bogu, Ie leta, Sa volo kir nom Gofpud Bug ta nasha dobra della inu slushbe, na tim fueitu inu na tim drugim, hozhe bogatu *lonati* inu pouerniti (TA LVI. CAP. aa 2 bodo).

lotrya (2) s. f. “nečistovanje” – Sln. *lotrija* je izposojeno iz srvn. *loterie* f. “lahkotna človeška narava, nekoristnost, slepilo” (ESSJ II, 152; ST 172), in sicer pred diftongizacijo dolgega *ī* (v bav. že 1100), saj bi kasneje že imeli srvn. **loterei(e)*, kar bi dalo sln. **lotrej-* (prim. pri *arznaya*). Čas izposoje je od 1050 do 1100, saj v stvn. beseda še ni obstajala. Prve izpeljanke s sufiksom *-ie* pa se pojavijo šele okoli 1200 (Tschirch 1966–9: II, 58–9), torej se je bav. dolgi *ī* v tem sufiksu verjetno diftongiral po 1200 (prim. *arznaya, kezarya*). Izposojeno je torej okoli 1200. Srvn. *-e-* v drugem zlogu ima v sln. ničto substitucijo (prim.

adrya, ioger). Preseneča pomenska razlika med izposojenko in predlogo. Vendar je mogoče, da se je sln. pomen "nečistovanje" razvil šele v 15. stoletju, ko je bilo v nemščini izpričano *Lotterbett* "postelja prostitutke" (Pfeifer 814). V 19. stoletju je izpričano še nemško koroško *lotter* m. "ljubimec" (Lexer 1862: 181). A. Janko opozarja, da pri P. Trubarju ne gre le za "nečistovanje", kot meni H. Striedter-Tempsova, ampak za večji spekter grehov, tako kot v srvn. (Janko 1986b: 78).

Nvn. bav. *Lotterei* "lahkotna človeška narava, nekoristnost", srvn. *loterie* "isto" je tvorjeno s sufiksom *-fe* iz srvn. pridevnika *loter* "malopriden, ničvreden". Srvn. *loter*, stvn. *lotar* "prazen" povezujejo z ide. *(s)*leut-*, *(s)*lūt-*, dentalno razširitvijo iz ide. *(s)*leu-*, *(s)*lū-* "mlahavo viseti; mlahav" (Pfeifer 814; Schmeller 1985: I, 1540).

Zgled: Inu kateri zhlouik, bodi on kerszhen oli nekar, taku koker fmo tukai sdai gouurili inu shteli naprei, potei perui inu drugi Boshy Tabli fe ne dershi, Temuzh vueliki *lotry*, hudobi, vuelikih gardih fmertnih grehjih ozhitu inu shiher prebiua, dei subper fuio laftno veift, Ta ifti guishnu drufiga ne zhakai inu vfako vro ne strefi, famuzh vfo fromoto inu shtraifingo od Buga, na teleffu inu na blagu (...) (TA XXXIX. CAP. r 3 inu).

luft (3) s. m. "zrak" – Izposojeno iz srvn. *luft* m./f. "zrak" (ESSJ IV, 425: *zrāk*; ST 172). Zaradi *f*-ja je lahko izposojeno iz srvn. najprej v 12. stoletju (prim. *faliti*), ravno tako bi lahko bilo iz nvn. *Luft* "zrak". Substitucijska fonetika ne omogoča natančneje časovne umestitve izposoje.

Nvn. *Luft* "zrak", srvn. in stvn. *luft* "isto" povezujejo z germ. **luftu-* m. oziroma **lufti-* f., to pa z ide. **leup-*, **leub(h)-* "olupiti, odlomiti, poškodovati", vendar je izvor negotov (Pfeifer 815–6).

Zgled: Ti Vezhni Vfigamogozhi inu Prauizhni Bug, Ti fi tiga zhloueka po febi, po tuim Pildu, dobriga, prauizhzniga, fuetiga, modriga sdrauiga inu mozhniga ftuaril, inu fi nemu vfe tuie Stuaere na femli vtim moriei inu vtim *luftti* poduergal inu fturil pokorne (TA XXXVIII. CAP. p ueku).

lusht (16) s. m. "zadovoljstvo, veselje, poželenje", **lushtig** (1) adj. indecl. "vesel, poželjiv" – Izposojeno iz srvn. bav. *lušt* (srvn. *lust*) f. "zadovoljstvo, veselje, poželenje" oziroma iz srvn. bav. *luštik (srvn. *lustic*) "vesel, veder, razigran, poželjiv" (ST 173; Snój 369). Substitucija sln. *-št, -št-* za nemški *-st, -st-* je možna v vseh obdobjih, edino knjižna izposoja po 1500 bi dala sln. *-st, -st-* (prim. *trosh*; ST § 86). Čas pred 10. stoletjem zaradi sln. *u* za nem. *u* ne pride v poštev (prim. *bruma*). Pri pridevniku stvn. ne pride v poštev, saj takrat pridevnik še ni bil izpričan, samostalnik pa je bil po 900 lahko izposojen iz stvn. *lust* "zadovoljstvo, veselje, poželenje". Trubarjev zapis *lushtig* je citaten po nvn. zapisu *lustig* "vesel, poželjiv", izgovarjalo pa se je *luštik*, saj se izglasni *-b, -d, -g* v nemščini izgovarjajo nezveneče (*p, t, k*) tako v srvn. kot v nvn., le da je zapis v srvn. fonetičen (*lustic*), v nvn. pa etimološki (*lustig*). Zaradi sln. *-št, -št-* je moralo sln. *lušt, luštik* biti izposojeno že pred Trubarjem, njegov prispevek je samo citatni zapis *-ig*. Vendar ker se *lushtig* v besedilu pojavi samo enkrat, je najbolj verjetno, da gre za Trubarjevo inovacijo, *-št-* pa imamo pod vplivom že prej izposojenega sln. *lúšt* (prim. *trosh*). V preostalem Trubarjevem opusu se ta pridevnik pojavlja samo v Hišni postilli, ki je izšla po njegovi smrti 1595, in sicer v dveh različicah: *lushtik* in *lushtig*, kar pomeni, da je možno, da se je beseda v slovenščini izgovarjala s *k* (listkovno gradivo Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU). Na to kaže tudi sodobno narečno gradivo: sln. ziljsko *lúštak* "vesel, poželjiv" (ST 173).

Nvn. *Lust* "poželenje, zadovoljstvo, veselje, užitek, čutno poželenje", srvn., stvn. *lust* "isto" povezujejo z germ. **lustu-*, **lusti-*, vendar izvor ni gotov (Pfeifer 818).

Zgled 1: Ty ifti fo, pres katerih oben zhlouik, dotle ie on vtim shiuotu, ne more biti, Ty gredo inu prido femkai is tiga Porodniga Greha, Koker fo lety, kir nemamo popolnome inu ftonouite Vere, ne lubimo popolnoma Boga, kir nas obhaieio inu nom prido naprei zheftu te hude misli, shele inu *lushti*, kir zheftu mislimo, gouorimo inu zhafi tudi fturimo kir nei prou, zhafi pyemo inu leimo vezh koker nas shiuot potrubuie, fe zheftu fa mahine rizhi referdimo, fimo neuulni vнадlugah, bi raishi bogatishi bili (TA XXIX. CAP. n 3 ifte).

Zgled 2: Inu ta shena pogleda, de od tiga Driuefa ie bilu dobru Ieifti, inu fe ie lipu inu *lushtig* vidilu, kadar ie onu modre delalu, inu vterga od nega fadu, inu lei, Inu da nee moshu tudi od nega, inu on ie Ieidil (TA XXII. CAP. l 3 teriga).

maiefteta (2) s. f. “nagovor za cesarje, kralje” – Izposojeno iz poznega srvn. preglašene *majestæt* m./f. “isto” ali iz nvn. *Majestät* f. “isto”. Zaradi ženskega spola v slovenščini in zaradi sln. *-st-* (in ne *-št-*) za nem. *-st-* je bolj verjetno, da gre za mlajšo knjižno izposojenko iz nvn., torej za Trubarjevo vnašanje nemških besed v slovensko besedilo (ST § 86; prim. *trosh*). Manj verjetno gre za izposojenko iz srednje bavarščine, kjer imamo *-st-* že v 13. stoletju, ko je širšenemško stvn./srvn. *-št-*, ki se v sln. zamenjuje s *-št-*, še ohranjeno. Po 13. stoletju gre srvn. *-št-* širšenemško v *-st-*, južnobavarsko pa v *-št-*, kar se ohranja do vključno 15. stoletja in gre kasneje v *-st-*, na Zgornjem Koroškem pa imamo nem. *-št-* še v času nvn. (ST § 86; prim. *trosh*). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*majestæt*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Majestät* “nagovor za cesarje, kralje”, srvn. *majestät*, pozno srvn. *majestæt* “isto” je izposojeno iz lat. *maiestās* (g. *maiestātis*) “veličina, visokost, čast božanstva ali človeka na pomembnem položaju, čast vodje države, ugled” (Pfeifer 826).

Zgled: Nu is letih faftopnih beffed Iefufouih, vfaki faftopi, de ty Zaihni kir fo vtih Euangelieh inu drugdi vtim S. Pifmu fapiffani inu fturieni od Buga, od Criftufa inu skufi te Preroke inu Iogre, fo enu refodiueene te Mozhi, *Maieftete*, oblafti, Prauice inu Milofti Boshye inu nega Synu Iefufa Criftufa (...) (TA LVII. CAP. bb 3 Cana).

maninga (2) s. f. “mnenje” – Izposojeno iz srvn. bav. nar. *mānīn* f. “isto” (ST 175). Od 1300 dalje je imela južna nemška koroščina *ā* za srvn. *ei* (germ. *ai* > stvn. *ei* > (12. stoletje) *ai* > (1200) *oi* > *qa* > (1300) *ā*), tako da je izposoja možna od vključno 14. stoletja dalje. Podobna primera z *a* sta: sln. *cāgar* “kazalec” ← bavav. kor. nar. *tsāga* “isto” ali sln. *cahen* “znamenje” ← bavav. južnokor. nar. *tsāchn* “isto” (ST § 40). 16. stoletje za izposojeno ne pride v poštev, saj si Trubar ne bi izposojal iz narečja.

Nvn. *Meinung* “mnenje”, srvn. *meinunge* “pomen, misel, mnenje, namen, ljubezen”, stvn. *meinunga* “isto” je izpeljano iz stvn. glagola *meinen* “razmišljati, misliti o nečem, biti sovražno ali prijateljsko usmerjen do nekoga”, ki ga povezujejo z ide. **mein-*, **moin-* “mnenje, namen, meniti, misliti” (Pfeifer 857).

Zgled: Ta Nicodemus ie menil, inu taku vfi Vuzheni, Modri inu faftopni ludie menio, kateri S. Duha nemaio inu timu Euangeliju ne Veruio, De kadar en zhlouik na tim fueitu po tei zhloueski faftopnofti, po tih deffēt Sapuuidah, fui Stan inu leben dershi inu pela, Veruie vtiga Boga kir ie ftuaril femlo inu nebu, Ta ifti ie brumen inu prauizhin pred Bugom inu pred ludmi fadofti (...) Subper tako zhlouesko, Iudousko, Fariifeisko inu Menishko *maningo*, tukai Criftus steim Nicodemom gouori (...) (TA XLI. CAP. s 2 ne).

marin (8) s. m. “govorica, klepet, čvekanje, zgodba, pravljica” – F. Bezljaj podaja dve vrsti razlage za sln. *mārenj*:

a) izposojeno iz stvn. *māri* n./f. “govorica, pravljica”;

b) iz srvn. deminutiva *mārelīn* n. “mala govorica, pravljica” je izposojeno sln. nar.

márlin, *márlína*, kar je po izpadu *l*-ja dalo *márína* f. in nato *máreń* (ESSJ II, 167; ST 176; Štrekelj 1894: 24). Prva razlaga je pomanjkljiva, ker ni razložen sln. *-n*, druga pa je problematična zato, ker sln. substitucija *a* za nem. *æ* ni dokumentirana pri drugih izposojenkah (ST § 22–3). Bolj verjetno je bila predloga bavarska, kjer je preglašeni dolgi *ā*, tj. *æ*, v 13. stoletju spet postal *ā*, torej bi bilo bolj pravilno reči, da je sln. *márenj* izposojeno iz srvn. bav. **mārelīn* v 13. stoletju (prim. *faliti*). Vendar je po letu 1100 že izvedena diftongizacija dolgega *ī* v *ei* (prim. pri *arznja*), tako da je moralo biti izposojeno iz nepreglašene različice srvn. bav. **mārelīn* pred 1100, saj je možno, da preglas izostane, kar v bavarščini ni redkost – Anton Janko, ustno. Čas izposoje je torej od 1050 (v stvn. beseda še ne obstaja) do 1100. O ničti substituciji nem. polglasnika prim. *adrya*, *ioger*. Izvorno je moralo biti sln. **marljinj* (prim. *cyl* za *lj* in za *nj* pri *ketina*), pri čemer je v sodobnem sln. knjižnem *márenj* palatalni *nj* še ohranjen, *lj* pa je izpadel. V narečjih seveda prvotni *lj* večinoma otrdi, kot vidimo v sln. nar. *márlin* (prim. *gliha*).

Nvn. *Mār* “pravljica, novica”, srvn. *mære* “novica, pravljica, govorica”, stvn. *māri* “isto” (iz česar je izpeljano srvn. *mærelīn* “zgodbica”, nvn. *Märlein* “isto”), je abstraktum k glagolu stvn. *māren* “razglasiti, povedati”, ki je tvorjen iz stvn. pridevnika *māri* “znan, slaven, izjemen, bleščeč”. Slednjega povezujejo z *r*-podaljšavo ide. **mē-*, **mō-* “velik, ugleden” (Pfeifer 837).

Zgled: TA beffeda Euangelium, ie ena Gershka beffeda, ta se more vto Slouenfzhino tolmazhiti, Enu dobru Selftuu, oli, En dober Glas, oli, Eni dobri veffeli *Marini*, od katerih ty ludie bodo veffeli, od nih fueffeliem gouore, radi poslushaio inu drugim prauio (TA I. CAP. g 3 TA).

marter (3) s. m. “muka”, **martra** (43) s. f. “isto”, **martirnik/-ica** (5) s. m./f. “mučenec, -nka”, **martrati** (22) v. “mučiti” – Sln. *marter*, *martra* je izposojeno iz srvn. *marter* f. “razpelo, muka, bolečina, mučenje, trpljenje”, sln. glagol *martrati* pa iz srvn. *marteren* “mučiti” (ESSJ II, 169; ST 177). Čas izposoje je od 900 do 1200, na kar kaže sln. *a* v prvem zlogu (prim. *almošna*, *altar*), torej bi bile predloge lahko tudi pozno stvn. *mart(e)ra* f. “mučeništvo, trpljenje” in *mart(i)rōn* “mučiti” (Schützeichel 1989: 183), seveda po 900. Prevzeto je kot sln. *marter* iz srvn. *marter* f. oziroma stvn. *mart(e)ra* f. Ker je predloga ženskega spola, je šlo v *a*-jevsko deklinacijo: sln. *martra* f. Sln. *marter* pa je po vzoru samostalnikov na *-er* postalo moškega spola (Metka Furlan, ustno). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (srvn. *marter*, *marteren*), se je v sln. substituiral ničto: *martrati* oziroma s polglasnikom: *marter*, seveda je bila tudi pri *marter* substitucija lahko ničta in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*). Substitucijo sln. *a* za nem. kratki *a* izkazujejo tudi knjižne izposojenke po 1500 in bi torej lahko predpostavili izposojjo iz nvn. *Marter* “mučenje”, *martern* “mučiti”.

Za sln. *martirnik*, *martirnica* potrebujemo nove predloge, saj sln. nima sufiksov *-irnik*, *-irnica* (Bajec 1950: 86–9). Možna je latinska predloga *martyr* “mučenec” → sln. **martir* + *-nik/-nica* (Bradač 1997: 313). Srvn. *marterære* “mučenec” ne ustreza, ker nima *i*-ja v drugem zlogu, nvn. *Märtyrer* “isto” pa ne ustreza zaradi preglasa, vendar v bavarščini preglas lahko izostane (Anton Janko – ustno). Lahko bi bilo tudi iz stvn. *martyr* m. “mučenec” (Schützeichel 1989: 183). Izposojeno je torej lahko od 900 do 1050 (začetek srvn.) ali pa po 1500. V tej luči zbledi tudi verjetnost latinske predloge *martyr* “mučenec”.

Nvn. *Marter* “mučenje”, *martern* “mučiti”, *Märtyrer* “mučenec”, srvn. *marter* “razpelo, muka, bolečina, trpljenje, mučenje”, *marteren* “mučiti”, *marterære* “mučenec”, stvn. *martira* “razpelo, muka itd.”, *martirōn* “mučiti”, *martarāri*, *martirāri* “mučenec” je izposojeno iz clat. *martyrium* “krvna priča za krščansko resnico, vero; bolečina, ki jo morajo

prestati mučenci, tudi mučeniški grob”, gr. *martyrion* “priča, dokaz, znamenje, pridiga, oznanjanje evangelija”. Gre za besedo zgodnjega krščanstva (Pfeifer 842–3).

Zgled 1, 4: Vtim Boshym dellu, kir pufti fuiga Synu taku *Martrati* fa nasho volo, fe tudi vidi ta preuelika Miloft inu Lubefan Boshya pruti tim Ludem, De ie on poprei inu rashi dal fuiga Synu V tak shpot inu *Marter*, preden ie hotel tiga zhloueka fapustiti (TA XVII. CAP. I 2 inu).

Zgled 2: Spet nafai, kateri zhlouik letiga Articula prou ne fastopi, tar fi on bodi vu-zhen, Moder inu brumen pred ludmi, taku on ne fastopi prou obeniga drugiga kerszhan-skiga Articula, ne vei kai ie Iefus nom dobriga shnega *Martro* sturil, ne vei kai fo ty S. Sacramenti, fa zhes uolo fo poftauleni, ne fna fe Sbugom fprauti, ie vnemilofti Boshy, on nema obeniga odpuska od Buga (f 2 Inu).

Zgled 3: Rauen tiga, nom Pryzho daio, de le skufi to Vero V cristufa is Gresknikou Suetniki inu Bogu lubi ratama, vfeh S. Ozhakou, Prerokou, Iogrou, *Martirnikou* inu Suetnikou, diane, pofuizhene inu Ifuelizhane (TA XLIII. CAP. t 3 skufi).

maffa (4) s. f. “mera, zmernost”, **neifmafen** (1) adj. “neizmeren” – Izposojeno iz srvn. *māze* f. “mera, odmerjena količina, količina, zmernost” (ESSJ II, 169; ST 177). Sln. *neiz-masen* je tvorjeno s slovenskima predponama ter slovensko pripono po zgledu *ne-iz-mer-en* iz izposojenega samostalnika. Izposoja je bila zaradi sln. *a* možna že v času stvn. iz *māza* “mera, odmerjena količina, količina, zmernost”, v času srvn. samo do 1200 (prim. *almošna* in *altar*), lahko pa bi šlo tudi za knjižno izposojenko iz nvn. po 1500, vendar je to manj verjetno, saj mlade izposojenke običajno ne postanejo takoj besedotvorno aktivne (*neizmasen*).

Nvn. *Maß* “mera, merilo, merilec, srednja mera, količina, zmernost”, srvn. *māz(e)* “mera, odmerjena količina, pravilno izmerjena količina, določena količina, zmernost”, stvn. *māza* “isto” je tvorjeno k stvn. glagolu *mezzan* “meriti, ciljati, dodeliti, sporočiti, primerjati itd.”, ki ima širše ide. sorodstvo (Pfeifer 845, 864).

Zgled 1: Od tiga S. Paul 2. Cor. 1. taku pifshe, Lubi bratie, Mi vom ne hozhmo famelzhati, to nasho nadlugo reuo inu shaloft, katera fe ie nom vti Afy pergodila, fakai mi fmo bili zhes vfo *maffo*, inu zhes vfo nasho muzh, oblosheni inu obdani, de fmo bili zagali na nashim lebnu inu shiuotu, inu fmo fami vshe zhes febe bili prauo rekli, mi moramo vmreti (...) (TA LIX. CAP. cc 3 oli).

Zgled 2: Inu nai fi leta nash vunani zhlouik, praui tudi S. Paul 2. Cor. 4. fe refuali inu ftrohni, taku fe vfai ta noterni vfag dan ponaula, fakai ta nasha nadluga, kir le en kratig zhas terpi inu ie lehka, rody inu fturi eno vezhno *neifmajno* haft, nom, kir ne gledamo na tu videzhe, temuzh na tu neuidezhe, fakai tu kar mi vidimo, en mahin zhas terpi, ampag tu kar mi ne vidimo, ie vezhnu (TA LX. CAP. dd 3 vezh).

menih (7) s. m. “monachus”, **menishki** (1) adj. “nanašajoč se na meniha” – Substitucija sln. *u* za nem. kratki *u* je možna šele v 10. stoletju, prej se substituira s slovanskim *z: stsln. *mnihъ (> sln. *mnih*, *menih*) “menih” ← stvn. *munih* “isto” (prim. *bruma*; ST 180; ESSJ II, 177). Datacija je problematična, saj bi izposoja pred 10. stoletjem dala *h* kot substitucijo za nemški kratki *i*, vendar H. Striedter-Tempsova dopušča take zgodnejše primere nem. *i* > sln. *i* (ST § 11). Moralo je biti izposojeno že pred 750, saj bi kasneje imeli sln. *nj* (prim. *ketina* in ST § 126).

Nvn. *Mönch* “menih”, srvn. *münech*, *münich*, *munich* “isto”, stvn. *munih* “isto” je izposojeno iz vulgarnolatinskega *monicus, ki izhaja iz cerkvenolatinskega *monachus* “puščavnik, menih” (Pfeifer 885).

Zgled 1: De fo iskali inu she fđai nih dofti izzheio, to Gnado inu Miloft Boshyo, tiga

Odpuska, tu ie, Odpufzhane tih Grehou, V rymu, V rokonatu, V ahu, V ishpany, na Gorah, na Doleh, na Puli inu vtih Goſdeh, Per Iſpazhenih Mashah, per fidanih Cerquah, per mertuih Suetnikih, Per Papesih, Scofiſh, Faryh, *Menihih*, per Babishnih ſanah, per Sludieuih zaihni inu prikasnah, per lizhkakih zhloueskikh inu norskikh Boshyh Slushbah (TA XLVI. CAP. u 3 piſshemo).

Zgled 2: Ta Nicodemus ie menil, inu taku vſi Vuzheni, Modri inu ſaſtopni ludie menio, kateri S. Duha nemaio inu timu Euangeliju ne Veruio, De kadar en zhlouik na tim fueitu po tei zhloueski ſaſtopnoſti, po tih deſſet Sapuuidah, ſui Stan inu leben dershi inu pela, Veruie vtiga Boga kir ie ſtuaril femlo inu nebu, Ta iſti ie brumen inu prauizhin pred Bugom inu pred ludmi ſadoſti (...) Subper tako zhlouesko, Iudousko, Farifeiſko inu *Meniſhko* maningo, tukai Criſtus ſteim Nicodemom gouori (...) (TA XLI. CAP. s 2 ne).

merdar (2) s. m. “morilec” – Izposojeno iz srvn. *mörder* m. “isto” (ST 181). Natančneje iz razokrožene bav. različice **merder*. Do razokroženja kratkega *ö > e* je v bavarščini prišlo v 13. stoletju, torej je izposojenka mlajšega datuma, najprej iz 13. stoletja. Podobna primera sta recimo: sln. *knedelj* “cmok” ← bavav. nar. *knedl* “isto”, sln. *ſhef* “priprava v obliki cevi za pretakanje tekočine” ← bavav. nar. *Schepf* “sodarska posoda za zajemanje” (ST § 14). 16. stoletje za izposojeno ne pride v poštev, saj si Trubar ne bi izposojal iz bavarščine. Beseda je vključena v sistem sln. vršilcev dejanja na *-ar*, zato se izposojeno **merdar* preoblikuje v *merdar*.

Nvn. *Mörder* “morilec”, srvn. *mörder*, *morder* “isto” je izpeljano iz srvn. *mörden*, *morden* “moriti”, stvn. *morden*, *murden* “isto”, glagola, tvorjenega iz stvn. samostalnika *mord* “umor”, ki ima širše ide. sorodstvo (Pfeifer 889–90).

Zgled: (...) Kateriga Preroka ne fo vashi ozheti pregnali inu vmurili? kir fo prerokouali od letiga Prauizhniga? kateriga fte vi fratary inu *merdary* poſtali (TA IX. CAP. i 2 kir).

moister (2) s. m. “vodja, nadzornik, učitelj, svetovalec”, **moiftriti (fe)** (4) v. “nadzirati, obvladati se”, **premoiftriti** (1) v. “premagati v sebi” – Izhodišče je lat. *magister* “vodja, nadzornik, učitelj, svetovalec”, vendar je bilo prevzeto v sln. s posredovanjem nemščine. Predloga za sln. *mójster* je srvn. bav. *mōister* m. (ESSJ II, 192; ST 180; Pfeifer 857). Izposojeno je bilo v 13. stoletju. Stvn. *ei >* (12. stoletje) *ai* da namreč v bavarščini po 1200 *oi*, po 1300 pa že sledijo novi razvoji: *oa*, *ā*. V 13. stoletju je srednja bavarščina (mišljeno geografsko srednja, tj. mittelbairisch) tudi že imela medglasni *-st-* za starejši *-št-* (ST 180). Nem. *-st-* da sln. *-st-*, nem. *-št-* pa sln. *-št-* (prim. *trosht*, *far*, *farmoishter*). Naj navedem še dva primera s sln. *oj*: sln. *lōjtra* “lestev” ← srvn. bav. *lōiter* “isto” ali sln. *kojzer* “cesar” ← srvn. bav. *kōiser* “isto” (ST § 39). Sln. *mojstriti (se)*, *premojstriti* je lahko tvorjeno iz sln. *mojster* ali pa izposojeno iz srvn. bav. **mōistern*, srvn. *meistern* “voditi, nadzirati, učiti, vzgajati, obvladati, umetelno izdelati” (Lexer-Pretzel 137). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, se je v sln. substituiral ničto (*mojstriti*) oziroma s polglasnikom (*mojster*), seveda je bila tudi pri *mojster* substitucija lahko ničta in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Zgled 1: Ta Ofmi, de bomo glih inu podobni timu Pildu tiga Synu Boshyga, praui S. Paul. Rom. 8. Inu Criſtus praui Math. 10. Ioh. 15. Ta Mlashi nema vegshi biti, koker ie ta *Moiſter* (TA LIX. CAP. cc 3 nemu).

Zgled 2, 3: Inu de ta zhlouik vmei Shteti, ſna lozhiti tu poſhtenu od gardiga, tu hudu od dobriga, tu prauu od kriuiiga. Inu de on ſto ſuio ſaſtopnoſtio inu ſuiem reſumom premore rounati inu obrazhati te ſuie vunane vude, po ſui misli inu voli. De on premore *ſe* varouati, sdershati inu *mojſtriti*, de kake garde fromotne rizhi ne ſturi. On premore tim rokom vbriniti, de ne vbyo, de ne krado, Timu Iefiku, de ne lashe, de ne ſhentuie, de ne opraule tih

ludi, Tim nagom, de ne gredo vneposhtena meifta. Dofti Aydou, kir ne fo S. Duha imeili, fo se po taki fui faftopnofti dershali, inu zheftu *premojfrili* nih velik ferd, de ne fo vbyali, de ne fo komu fyle oli kriuu fturili, de ne fo krali, lagali, kurbali inu preshushtuali (TA XXVII. CAP. n inu).

muia (2) s. f. “trud”, **muia ti fe** (1) v. “truditi se” – Izposojeno iz srvn. *müeje* f. “trud, težava, potreba, sila, zaskrbljenost”, *müejēn* “težiti, skrbeti”, refleksivno “potruditi se” (ESSJ II, 205; ST 181). Podoben primer substitucije sln. *u* za nem. *üe*: sln. *frutik* “živahen” ← srvn. *vrüetic* “živahen, hiter” (ST § 52). Preglas *uo* > *üe* se pojavi v 10. oziroma 11. stoletju, v 13. stoletju pa pride v bavarščini do razokroženja *üe* > *ie*, tako da je čas izposoje 11. oziroma 12. stoletje (ST § 52).

Nvn. *Mühe* “trud, brema”, *mühen* “truditi se”, srvn. *müeje* “trud, težava, brema, potreba, zaskrbljenost”, *müejēn* “težiti, skrbeti, potruditi se”, stvn. *muo(h)ī* “trud, težava, brema, potreba, zaskrbljenost”, *muoen* “težiti, skrbeti, potruditi se” povezujejo z ide. **mō-* “truditi se” (Pfeifer 895).

Zgled 1: Inu kateri Pridigarij tu deio, Tim iftim bode ta Samaritan, Iefus Criftus na fodni dan nih *muio* popolnoma plazhal, inu na nih glaue poftauel to Crono tiga nebeskiga vefselia, Amen (TA XXXVI. CAP. q 2 vmoriti).

Zgled 2: Inu kadar vfi shlaht ludie po tei iskasheni fui naturi, fo htimu ner vezh perkloneni, de le po tih femliskih rizheh skerbe, nuzh inu dan mislio inu fo vfo mozhio *fe muia-io*, koku bi le dofti blaga vkupe sprauili, kueliki zhafti prishli inu dobili veliko Gofpoftuu, veden dobru ieili, pyli, dolgu inu fmyrom vshiuiali tiga fuita, inu vtih lushtih tiga meffa prebiuali (TA III. CAP. h 2 TA).

myto (1) s. n. “podkupnina” – Sln. *mito* je pred 10. stoletjem izposojeno iz stvn. *mûta* f. “carina” (ESSJ II, 186; ST 179; Kelemina 1933: 70), in sicer s stsln. *y* (jeri), ki v 10. stoletju preide v *i*, prim. sln. *hiša* < stsln. *chyza ← stvn. *hûz-* (ST § 31). Prišlo je do pomenskega prehoda “carina” > “podkupnina”.

Nvn. *Maut* “carina”, srvn. *mûte* “carina, carinarnica”, stvn. *mûta* “carina” je izposojeno iz got. *mōta* “carina” (Pfeifer 852).

Zgled: Eſaias 33. prauī, kateri po prauici hodi, inu gouori, kar ie prou, inu pred teim nuzom, kir fe polyli iemle, ima groffo, ne iemle *mytou*, nedolshne kry ne prelyua, fuie ozhi vkupe ſtifne, de hudiga ne vidio, Ta ifti bode vti Viſſokoti prebiual nega bramba bodo ty mozhni Graduui (...) (TA LVI. CAP. aa 3 de).

norroft (1) s. f. “nespametno, neumno dejanje ali ravnanje”, **obnoriti** (2) v. “narediti norega”, **nor(r)** (2) adj. “neumen, nespameten”, **norski** (10) adj. “nor” – Sln. *nor* adj. “neumen, nespameten” je izposojeno iz bavav. nar. *nōr* m. “norec” (ESSJ II, 227; ST 184). Bavarska oblika kaže bavarsko labializacijo *a* > *o*, torej je izposoja možna po 1200 iz srvn. ali nvn. bav. (prim. pri *almoshna*). Lahko pa je izposojeno iz stvn. *narro* “norec” pred 900 (prim. pri *altar*). Nenavadno je, da je nemška predloga samostalnik, izposojenka v sln. pa pridevnik. Mogoče je bil sln. *nor* prvotno samostalnik, ki se je potem v predikatni rabi *on je nor* kot “norec” reinterpretiralo v *on je nor* kot “nor” (Metka Furlan, ustno). Obstaja pa tudi bavav. *nōrriſh* “nor, neumen”, ki bi lahko bilo izposojeno, s tem, da bi sufiks *-iſh* odpadel (Kranzmayer-Lessiak 1983: 115). V slovenščini se je iz izposojenega *nor* razvila cela besedna družina: *norost*, *obnoriti*, *norski*. Zato je bolj verjetno, da je predloga že srvn. ali stvn. in ne šele nvn., pa tudi to je treba upoštevati, da si Trubar ne bi izposojal iz narečja.

Nvn. *Narr* “norec”, srvn. *narre* “isto”, stvn. *narro* “isto” je mogoče izposojeno iz plat. *nario “zasmehovalec”, mogoče pa gre za ide. dediščino – izvor ni jasen (Pfeifer 911).

Zgled 1: Ta Pridiga od tiga Cryshaniga Criftufa, prauī S. Paul 1. Cor. 1. ie tim ludom

enu sblasnene inu ena smota, Tym Aydom pag en shpot inu ena *norroft*, Ampag tim Vernim ie ena Muzh inu Modroft Boshya, Inu S. Paul imenuie to Pridigo tiga Euangelia od Criftufa, eno famalzhanu skriunuft Boshyo (...) (TA LVII. CAP. aa 3 tudi).

Zgled 2: Natu prau Adam, Ta shena, katero fi ti meni dal kani drufhici, Ie dala meni od tiga driuefa, inu fem Ieidil. Inu Gofpud Bug ie rekal hti Shen, Sakai fi ti letu fturila? Ona odgouori, Ta kazha ie mene taku *obnorila*, de fem Ieila (TA XXII. CAP. m beffede).

Zgled 3: Letaki zaihni inu zhudefa, kir te boge *nore* ludi, na take rizhi, inu nekar na pokuro inu na to Vero V criftufa napelauaio inu kasheio, Ty ifti guishnu prido od tiga zher-niga Sludia, inu bodo skufi te ftare zuperniske hude Babe inu neuerne ludi, fturieni inu gori perprauleni, Pred teimi fe ima vľaki dobru Varouati (TA LVII. CAP. bb 3 dershalu).

Zgled 4: Inu kadar ta Sludi ie letimu Articulu ner vezh fouurash, te boge preprofte ludi skufi te falsh Hynauske Vuzhenike inu Pridigarie od letiga Articula na druge kriue Vere inu Malikoue slushbe fepelaua, de oni nekar le per famim Criftufu skufi to Vero, temuzh drugdi per lizhkakih *norskih*, od ludi inu od ftarih bab fmishlenih inu gori perpraulenih Boshyh slushbah, na Gorah, V doleh inu V gosdeh, tih odpuskou, te Gnade inu Milofsti Boshye iszheio (f 3 Inu).

nuna (1) s. f. “redovnica” – Izposojeno s posredovanjem stvn. *nunna* f. “isto” ali srvn. *nunne* f. “isto” iz plat. *nonna*, v cerkveni rabi “častita mati” (ESSJ II, 230; ST 184). Časa izposoje ni mogoče natančneje določiti. Izločimo lahko le nvn. *Nonne* “isto”, ki glasovno ne ustreza, stvn. *nunna* pa pride zaradi *u* v poštev šele po 900 (prim. *bruma*).

Zgled: Koker tu tudi zheftu vidimo inu slishimo od tih Shcofou, Faryeu, Menihou inu *Nun*, kir fe fde, inu hote dershani biti, de fo brumnishi, andohtliuishi, inu de vezh slushio Bogu, koker ty drugi gmain ludie, koku fo neterpeshliui vbolesnih, koku fuelikim trepetanem, teshku inu ne radi vmerio (TA XLVIII. CAP. x 3 ta).

nuz (15) s. m. “raba, korist”, **nuzati** (3) v. “uporabljati, koristiti”, (**v**)**nuc/zen** (19) adj. “uporaben, koristen” – Sln. samostalnik je izposojen iz stvn. *nuz* m., *nuzza* f. “raba, korist” ali iz srvn. *nuz* m. “isto”, sln. glagol iz srvn. *nutzen* “uporabljati, koristiti”, medtem ko stvn. *nuzzōn* “uživati, dobivati, preživljati” pomensko ne ustreza (ESSJ II, 229; ST 184), vendar bi lahko bilo *nucati* tvorjeno v sln. iz *nuc*. Časa izposoje natančneje ni mogoče določiti. Izločimo lahko le nvn. predloge, saj je sln. pridevnik *nucen* tvorjen z izpeljavo iz izposojenega samostalnika *nuc* in slednji torej ne more biti izposojen šele v času P. Trubarja, stvn. samostalnik pa pride zaradi *u*-ja v poštev šele po 900 (prim. *bruma*).

Nvn. *Nutzen* “znesek, dobiček, prednost”, srvn. *nuz* “raba, korist”, stvn. *nuz*, *nuzza* “isto” ter iz tega samostalnika izpeljan glagol nvn. *nutzen*, *nützen* “koristiti, izkoristiti”, srvn. *nutzen* “uporabljati, koristiti”, stvn. *nuzzōn* “uživati, dobivati, preživljati” je v prevojnem razmerju z nvn. *genießen* “uživati, dobivati, imeti na razpolago”, srvn. (*ge*)*niezen* “isto”, stvn. *niozan* “isto”, ki ga preko germ. **neutan* povezujejo z ide. **neud*- “uporabljati, vzeti, za kar smo se potegovali” (Pfeifer 424–5, 937).

Zgled 1: ONu ie rifniza, de te predolge Predguuori, vľeh buquah vmahinih inu vuelikih, bodo od tih Vuzhenih inu Modrih ludi tadelani. Obt u bi fe spodobilu, de bi ieft fđai kratku gouuril, od tiga *Nuza* inu Prida tiga Euangelia, inu Du fo ty Euangeliſti bili, Inu leto Predguuor fteim faperl inu dokonal (TA XIII. CAP. k 2 treb).

Zgled 2: Inu gledaite, de vi tak Dar Boshy hualeshnu gori vľamete inu *nuzate* prou, Bogu na zhafit inu hdozrimu uafhim dushom de skufi tak vuk inu pifmu, pridete htimu prauimu ſposnanu tiga prauiga ſtanu Boshyga, inu te nega ſuete dobre Vole, kir on ima pruti vľem ludem ſa uolo Ieufu Criftufa, vkaterim ſtoy ta vezhni leben (f 3 ma).

Zgled 3: Ieft fem vľeto Predguuor inu potle vto kratko Poſtillo, inu poprei v ta dua

Catechifma vŕe te potrebne inu *nuzne* Nauuke, inu Troshte poŕtauil, katere fem per vas vtim Slouenskim Iefiku Sedemnaift leit poredu inu potle vtim Nemshkim Iefiku deffet leit per Vuzhenih ludeh pridigal (f 3 Inu).

nyd/nid (5) s. m. “zavist”, **nidati/nydati** (2) v. “zavidati, sovraŕiti” – Lahko da gre za izposojenki iz stvn. *nĭd* m. “zavist”, *nĭden* “zavidati, sovraŕiti” ali iz srvn. *nĭt* m., g. *nĭdes* “zavist”, *nĭden* “sovraŕiti, zavidati”, vendar je tudi mogoĕe, da gre za skupno slovansko dedišĕino: slov. *nĭdĕti “biti nevoŕŕljiv, ljubosumen” (ESSJ II, 222; ST 184). Će gre za nemŕki izposojenki, je moralo do izposoje priti pred 1100, torej pred diftongizacijo nem. dolgega *ĭ* > *ei* (prim. pri *arznya*).

Vendar je treba upoŕtevatati tudi dejstvo, da bi med 750 in 1300 za bav. *n* v neposredni bliŕini *i*, *ĭ* ali *ei* imeli sln. *nj* (prim. *ketina*). Tako da je moralo sln. *nid*, *nidati* biti izposojeno ŕe pred 750. Moŕno bi bilo tudi sln. *nĭjd, *nĭjdati, ki bi sln. nareĕno otrdelo v *nid*, *nidati*, vendar ker imajo sln. nareĕja, ki razlikujejo med *n* in *nj*, *nid*, je lahko bilo izposojeno samo pred 750. Prim. recimo sln. koroŕsko obirsko *nĭ:d* (Karniĕar 1990: 195).

Nvn. *Neid* “zavist”, srvn. *nĭt* (g. *nĭdes*) “sovraŕstvo, zavist”, stvn. *nĭd* “isto” in iz tega samostalnika izpeljan glagol nvn. *neiden* “zavidati”, srvn. *nĭden* “zavidati, sovraŕiti”, stvn. *nĭdōn* “isto” povezujejo z ide. **neito-*, **nĭto-*, **nĭtu-* “strast” (Pfeifer 916).

Zgled 1: Sakai on ie hotel poleg tebe biti vegshi koker ie tui Syn, ga ie hotel ispahnniti is nebes inu od tuie defnice. Inu on ie is fuie hudobe inu is *nyda* tebi inu tuimu Synuui klubi tisa zhloueka od tebe obrnil inu po febi ŕepelal (TA XXXIII. CAP. p 2 hou).

Zgled 2: Ne lubi fuiga rauen zhloueka ŕtonouitu inu popolnoma, ŕe ŕnashim blishnim hitru inu ŕa mahino rez referdimo, ga *nidamo* inu ŕouurashimo, Inu skorai vŕiga dobriga, kir ŕmo od Buga inu od nashiga blishniga pryeli poŕabimo (TA XXXI. CAP. o 2 de).

obrupati (8) v. “oropati” – Gre za predponsko tvorjenko iz sln. *rōpati* “pleniti, odvzeti, krasti”, kar je izposojeno iz stvn. bav. *roupen* (ŕirŕe stvn. *rouben*) “ropati” (ESSJ III, 196; ST 212), saj se 1050 zakljuĕi obdobje sln. substitucije *-p-* za stvn. bav. *-p-*, ki po 1050 spet postane *-b-* (ST § 56; prim. pri *erb*). Substitucija sln. *o* za stvn. *ou* (iz zgodnje stvn. *au*) je moŕna od 850 do vkljuĕno 12. stoletja, tekom katerega zgodnje srvn. *ou* postane spet *au* (ST § 45; prim. *zupernia*). Tako pravi H. Striedter-Tempsova v uvodnem delu, pri geslu *rōpati* (ST 212) pa zapiŕe, da do razvoja stvn. *au* > *ou* pride ŕele v 10. stoletju. Glede na nemŕko historiĕno slovnico (prim. Braune § 46) gre pri tem njenem geslu gotovo za napa-ko. Trubarjev *obrupati* kaŕe nareĕni razvoj *o* > *u* po zgledu dolenjskega *u* iz etimoloŕkega cirkumfleksiranega *o* (prim. *shturati*).

Nvn. *rauben* “ropati”, srvn. *rouben* “isto”, stvn. *roubōn* “isto” povezujejo z ide. *reup-* “iztrgati, raztrgati, zlomiti” (Pfeifer 1089).

Zgled: Streti to Glauo, po shegi tiga Iudouskiga Iefika, ŕe prau, opŕtrupouiti, konzhati, *obrupati* inu vŕeti to oblaŕt (TA VII. CAP. h 3 inu).

offer (23) s. m. “ŕrtev, daritev”, **offrouane** (3) s. n. “ŕrtvovanje, daritev”, **offrouati** (19) v. “ŕrtvovati, darovati”, **offrati** (2) v. “isto” – Izposojeno iz srvn. *opfer* n. “ŕrtev, daritev” oz. iz srvn. *opfern* “ŕrtvovati, darovati” (ESSJ II, 242; ST 185). Zaradi sln. *-f-* je izposoja moŕna ŕele v 12. stoletju (prim. *far*). Izposojeno je bilo torej kadarkoli od vkljuĕno 12. stoletja dalje. Kar se tiĕe substitucijske fonetike, bi predloga lahko bila tudi nvn., vendar ker ŕe imamo veĕjo besedno druŕino, ki se je razvila iz izposojenih besed, to ni verjetno: imamo glagolnik in dva razliĕna glagola: *ofrovanje*, *ofrovati*, *ofrati*. Nemŕki polglasnik, zapisan z *e*, se je v sln. substituiral niĕto (*ofrati*) oziroma s polglasnikom (*ofer*), seveda je bila tudi pri *ofer* substitucija lahko niĕta in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Opfer* “žrtev”, srvn. *opfer* “žrtev, daritev”, stvn. *ophar* “isto” je tvorjeno iz stvn. glagola *opharōn* “opraviti neko delo, žrtvovati v religioznem smislu” (nvn. *opfern* “darovati božanstvu, žrtvovati, darovati”, srvn. *opfern* “žrtvovati, darovati”), ta pa je izposojen iz clat. *operāri* “žrtvovati Bogu, dati miloščine” (Pfeifer 951).

Zgled 1, 2: Inu tu prauu mnogeteru Iudousku *Offrouane*, skuŕi Moifeŕa gori poŕtaulenu, drufiga nei pomenilu, ŕamuzh ta *Offer*, kateri ie imel Criŕtus na tim Cryshu doperneŕti ŕa nasho uolo (...) (TA X. CAP. i 3 Iutro).

Zgled 3: Abel Adamou ŕyn, ta ie po vuki inu pridigi ŕuiga Ozheta, en Altar, eno ozhito slushbo Boshyo gori naredil, per tim ie pridigal od Criŕtuŕa, de guishnu po Oblubi Boshy pride na ta fueit, inu bode ŕuio Martro inu ŕmertio reshil vŕe Verne od grehou, ŕerda Boshyga, od ŕmertio, od Hudizha inu od Pekla, Inu kanimu ŕnaminu inu poterienu te iŕte Vere inu pridige, ie na tim iŕtim Altariu *offroual*, klal inu ŕghal to ŕuio peruisnizhno ŕhiui-nu Bogu na zhaŕt inu na hualo (TA X. CAP. i 3 diŕshal).

Zgled 4: (...) de ie taku odlozhil inu poŕtauil, de ta nega Vezhni Syn, bode tu zhloueŕtuu na ŕe vŕel, inu vtim iŕtim ŕe bo puŕtil ŕa nasho uolo Martrati, vmoriti inu *Offrati* (TA X. CAP. i 3 Iutro).

offert (4) s. f. “napuh, nadutost, vzviŕšenost”, **offerten** (2) adj. “nadut, vzviŕšen” – Izposojeno iz srvn. *hōchvart* f. “napuh, oŕabnost, vzviŕšenost; gosposki način ŕivljenja” (ESSJ II, 242; ST 184). Sl. *ǝ* iz nem. *a* je najverjetneje rezultat moderne vokalne redukcije, saj imamo tudi sln. *ōfart* “isto” (ST 184). Izposoja je moŕna od vključno 12. stoletja dalje, ko se prvič pojavi sln. substitucija *f* za nem. *f* (pisano z *v*). Načeloma bi moralo biti izposojeno pred 1200, saj bi kasneje imeli *ofort (prim. *almoshna* in *altar*), tako da je sln. *ōfart* izposojeno pred 1200, Trubarjevo *offert*⁷ pa je lahko tudi rezultat moderne vokalne redukcije iz *ofort, tako da je lahko izposojeno tudi po 1200. Nvn. *Hoffart* “napuh, oŕabnost” ne pride v poŕtev, saj je moralo biti *offert* že dlje časa izposojeno, ker je v sln. besedotvorno aktivno – iz sln. samostalnika *offert* je izpeljan sln. pridevnik *offerten*. Tudi različica sln. *ofart* je že starejša, izpričana v *Stiŕkem rokopisu* v 1. polovici 15. stoletja (Grafenauer 1923: 366), torej tudi zato ne more biti iz nvn. Izpad izvorno nem. vzglasnega pridahnjenega *h-* v sln. je običajen (prim. *adrya*), pripornik *-ch-* pa ima v slovenščini ničo substitucijo zaradi laŕže izgovorjave. Zanimivo je, da tudi v srvn. pride do asimilacije *-hf-* > *-ff-*, tj. *hōchvart* > *hoffart*, oziroma do izpada *ch-*ja, tj. *hōchvart* > *hōvart* (Pfeifer 549), torej so to bolj verjetne predloge. Bolj verjetno je torej, da je bilo že izposojeno brez *ch* in ne poenostavljeno ŕele v sln. (Metka Furlan, ustno).

Nvn. *Hoffart* “napuh, oŕabnost”, srvn. *hōchvart*, *hōvart*, *hoffart* “vzviŕšenost, ponos, zunanji bliŕč, razkoŕje” je zloženka iz glagolske besedne zveze srvn. *hōhe varn* “gosposko ŕiveti” (Pfeifer 549).

Zgled 1: Oli ta Sludi inu ta nasha laŕtna iskashena norska laŕtopnoŕt inu ta *offert* nas slipe delaio inu mamio, de takih tadlou inu Grehou notri vŕebi ne pozhutimo inu ne vidimo, menimo mi ŕmo oli ŕe hozhmo biti brumni ŕadoŕti pred Bugom inu pred ludmi, Inu hozhmo ŕami ŕebi ŕaslushiti ta nebeŕfa ŕnashim dobrimi delli (TA XXXI. CAP. o 2 de).

Zgled 2: Iere. 17. praui, Tu zhlouesku ŕerce ie preobernenu, inu ie polnu reue. Tu ie, koker bi Ieremias hotel rezhi, Tu zhlouesku ŕerce ie obernenu od Buga, ie polnu laŕtne neŕpodobne lubesni, ie ŕhiher, *offertnu*, inu na vŕe hudu naklonenu inu pernarednu (TA XXXI. CAP. o 3 ro).

ohzat (1) s. f. “svatba” – Izposojeno iz bavav. *Hochzeit* f. “svatba”, natančneje iz na-

⁷ Pri Murku je izpričano *ófert* (ST 184), torej je drugi vokal nenaglaŕšen in je lahko podvržen moderni vokalni redukciji.

rečne oblike *hochzat (ESSJ II, 244; ST 137). Bavav. narečni razvoj $\bar{i} > ei$ (1100) $> ai$ (1250) $>$ srednjebavarsko $\bar{a}$ (1300) kaže na izposojno od vključno 14. stoletja dalje. 16. stoletje seveda ne pride v poštev, saj si Trubar ne bi izposojal iz narečja. Primeri za sln. *a*: sln. *lāšta* “letev” ← srvn. bav. *lāšta, srvn. *līste* “trak, letev, rob”; sln. *šān* “izgled” ← bavav. nar. *šān* “isto” (ST § 28). Ničta substitucija nem. vzglasnega pridahnjenega *h* je običajna (prim. *adrya*).

Nvn. *Hochzeit* “svatba”, do vključno 17. stoletja tudi “veliko praznovanje, velik praznik”, srvn. *hōchzīt* “svatba, veliko praznovanje, velik praznik” je zloženska iz samostalniške besedne zveze stvn. *thio hōhūn gizīti* “veliko praznovanje, velik praznik” (Pfeifer 548).

Zgled: Inu na tei *Ohzati*, ie diala pruti tim Slushabnikom Ioh. 2. kar vom Criftus rezhe tu vi šturite, Criftus prau Math. 11. Pridite kmeni vfi, kir šte trudni inu teshku oblosheni, Ieft hozho vas ohladiti inu špet kueku perprauiti (TA LVII. CAP. bb 3 De).

ordninga (3) s. f. “red, zakon” – Izposojeno iz srvn. *ordenunge* f. “red, uredba”, oziroma natančneje iz srvn. bav. *ordeninge, s. pripono *-inge*, ki je značilna za stvn. in srvn. bavarščino (prim. *greuinga*) (ESSJ II, 253; ST 186). Substitucijska fonetika ne omogoča natančneje časovne umestitve izposoje. V poštev prihaja celotno srvn. obdobje. Stvn. *ordinunga* f. “isto” oziroma bav. različica *ordininga zaradi prvega *i*-ja ne pride v poštev, vendar je že v stvn. izpričano tudi reducirano *ordenunge* (Schützeichel 1989: 204), torej je izposojenka lahko že iz stvn., seveda po 900 zaradi sln. *i*. Slovenska ničta substitucija nem. polglasnika, zapisanega z *e*, v drugem zlogu je običajna (prim. *adrya*, *ioger*). Izvorno bi moralo biti sln. *ordnjinga (ST § 126; *ketina*), kar bi se narečno poenostavilo v *ordninga*.

Nvn. *Ordnung* “razdelitev, urejenost”, srvn. *ordenunge* “zaporedje, ureditev, pravilo, predpis, navada, način življenja”, stvn. *ordinunga* “vrsta, navada” je izvedeno iz stvn. glagola *ordinōn* “urediti, razvrstiti, razdeliti, izvesti po pravilih”, ki je izposojen iz lat. *ordināre* “posaditi v vrste, urejeno postaviti, urediti, uvrstiti, razvrstiti” (Pfeifer 954–5).

Zgled: Ta Euangeli S. Marca ie ner kratshi, ampag fuelikim fliffom inu slipo *ordningo* šapiffān, koker fe tu per vfeh dianih inu zaihnh, katere ie on šapiffāl, dobru vidi (TA LXII. CAP. ff 3 ka).

papesh (2) s. m. “papa” – Izposojeno iz stvn. bav. *pāpes* m. “isto”, in sicer pred 1050, saj je medglasni *-p-* v bavarščini obstajal samo do 1050 (ESSJ III, 8–9; ST 189). Za vzglasni *p-* primerjaj *pehar*, za medglasni pa *erb*. Substitucija *a* za nemški dolgi *a* je značilna do 1200 (prim. *almoshna* in *altar*), substitucija *ž* za nem. *z* pa do vključno 16. stoletja (prim. *almoshna*). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Papst* “papa”, srvn. in stvn. *bābes* “isto” je izposojeno iz lat. *pappa*, *pāpa* “oče”, gr. *pāpa* “isto”, kar je otroška reduplikacija (Pfeifer 969).

Zgled: De fo iskali inu she šdai nih dofti iszheio, to Gnado inu Miloft Boshyo, tiga Odpuska, tu ie, Odpufzhane tih Grehou, V rymu, V rokonatu, V ahu, V ishpany, na Gorah, na Doleh, na Puli inu vtih Gofdeh, Per Ipazhenih Mashah, per fidanah Cerquah, per mertuih Suetnikih, Per *Papeshih*, Scofih, Faryh, Menihih, per Babishnih fanah, per Sludieuih zaihnh inu prikasnah, per lizhkakih zhloueskiah inu norskiah Boshyh Slushbah (TA XLVI. CAP. u 3 pišshemo).

pehar (2) s. m. “kozarec, čaša” – Izposojeno iz stvn. *pechāre* m. “isto” (ESSJ III, 21; ST 191). Bavarščina je imela vzglasni *p-* tudi še v času srvn. in nvn., vendar je v srvn. $\bar{a}$ v zadnjem zlogu že reduciran v *e*: srvn. *becher*, srvn. bav. bi torej bilo *pecher. Čas izposoje je tako čas stvn. Podobni primeri z vzglasnim *p-*: sln. *pāpež* “vrhovni poglavar katoliške

cerkve” ← stvn. bav. *pâpes* “isto”; sln. *pâna* “izobčenje” ← srvn. bav. *pan* “zapoved z grožnjo kazni”; sln. *pâver* “kmet” ← nvn. bavav. *Pauer* “isto” (ST § 53).

Nvn. *Becher* “posoda za pitje brez ročaja”, srvn. *becher* “kozarec, čaša, kelih, žrtvena časa, vrč”, stvn. *behhari* “isto” je izposojeno iz srlat. *bicarius* “kozarec, čaša, posoda (za pitje)” (Pfeifer 108).

Zgled: Inu Math. 10. Kateri ner timu manshimu is tih muieh da en *pehar* mersle vode, fa volo tiga Vuka, fa rifnizo on ne bode fuiga lona f̄gubil (TA LVI. CAP. aa 3 de).

petlati (1) v. “beračiti” – Izposojeno iz bavav. *petteln* “isto” (ESSJ III, 32; ST 193). Glede vzglasnega *p*- prim. *pehar*. Ničta substitucija nem. polglasnika, zapisanega z *e*, v drugem zlogu je običajna (prim. *adrya*, *ioger*). Substitucijska fonetika ne omogoča natančnejše časovne umestitve: lahko bi bilo tudi iz srvn. bav. *petelen “isto” (izpričano srvn. *bêtelen* “beračiti, prositi” (Lexer-Pretzel 19)) ali iz stvn. bav. *petelōn (izpričano stvn. *betalōn*, *betelōn* “na vso moč prositi, beračiti” (Schützeichel 1989: 74)). Pravzaprav je moralo biti izposojeno že pred 1500, saj bi si Trubar izposodil nvn. knjižno *betteln* “beračiti, prositi” in ne bavav. *petteln* “isto”.

Kasneje je glagol doživel značilno sln. diferenciacijo *tl > kl*: *peklati* (Štrekelj 1889–1892, Bd. XIV: 515; Ramovš 1924: 207).

Nvn. *betteln* “beračiti, prositi”, srvn. *betelen* “isto”, stvn. *betalōn*, *betelōn* “na vso moč prositi, beračiti” je iterativna tvorba k stvn. glagolu *betōn* “moliti”, slednji pa je izsamostalniška izpeljanka iz stvn. *beta* “prošnja” < germ. *bedō (Pfeifer 126, 128; Schützeichel 1989: 74).

Zgled: Oni tudi ne Veruio, de bi Bug tiga zhloueka fa lubu imel, nemu dobru hotel inu ne fapuftil, kateriga on pufti na tim fueitu *petlati*, bolniga dolgu leshati, pregnati, nemu tu nega vfeti po fyli, obrupati, feshgati, vtopiti, obefsiti oli fromotnu vmoriti, Temuzh oni menio ponih faftopnofti inu Veruio, Bug ie le tim periatil, te fa lubu ima inu hozhe dobru, katerim na tim fueitu dofti blaga da, inu pomaga is vfeh nadlug (TA XXXVII. CAP. q 3 dini).

pild (48) s. m. “podoba” – Izposojeno iz srvn. ali nvn. bav. *pilde* n. “podoba” (ESSJ III, 36; ST 194). Glede vzglasnega *p*- prim. *pehar*. Substitucijska fonetika ne omogoča natančnejše časovne umestitve, v poštevek pride tudi stvn. bav. *pilde* n. “podoba” (Schützeichel: 75), seveda po 900, ko že imamo sln. *i* za nem. *i*. Kljub izvajanjem v ST in ESSJ pa ne more biti iz nvn. bav. *pilde*, saj si Trubar ne bi izposojal iz bavarščine. Če je bilo izposojeno pred 1300, je moralo biti izvorno sln. *piljd (prim. *cyl*) in res je palatalni *lj* ohranjen recimo v dolenjskem *pilj(a)* “kip, soha” (ESSJ III, 36; ST 194), kasneje pa je *l* narečno otrdel (prim. *gliha*).

Nvn. *Bild* “slika, podoba, izgled”, srvn. *bilde* “podoba, zgled, postava”, stvn. *bilidi* “isto” je germanskega porekla (Pfeifer 136–7).

Zgled: INu kadar mi veimo inu prou faftopimo, kai inu kakou ie ta *Pild*, ta Shtalt inu Stan Boshy, Taku moremo tudi te beffede, kir Moifes try krat poredu gouori inu pifshe, Bug ie zhloueka po fuim *Pildu* oli f̄podobi ftuaril, prou faftopiti, Inu is tih veiditi, kakoue shege inu Nature ie ta perui zhlouik ftuarien od Buga (TA XVIII. CAP. 12 inu).

poft (1) s. m. “odrekanje hrani”, **poftiti** (**fe**) (3) v. “odrekat se hrani” – Izposojeno iz stvn. *fasta* f. “odrekanje hrani”, *fastēn* “odrekat se hrani” (ST 199; ESSJ III, 91). Zaradi sln. *o* je moralo biti izposojeno pred 900 (prim. *altar*), zaradi sln. *p* pred 800 (prim. *faliti*: pri stvn. *fasta* gre za germ. *f*), ker pa imamo *-st*, je moralo biti izposojeno že pred 750, ko nem. *s* v nezvenečem okolju še ni šumnik (ST § 86).

Nvn. *fasten* “postiti se”, srvn. *vasten* “isto”, stvn. *fastēn* “isto” ter nvn. *Fasten* “post”,

srvn. *vaste* “isto”, stvn. *fasta* “isto” izvajajo iz stvn. pridevnika *festi* “trden”, ki je germanškega izvora (Pfeifer 327, 338).

Zgled 1: On fam fturi, de tih vernih dobra della Almoshne, *Pofti*, Cerkouni hodi, nih Boshye Slushbe, nih ftan inu poshtenu rounane, dopado inu fo pryetna Bogu (f 2 Inu).

Zgled 2a: Obtu kadar fe eden na tei smerti leshe, hozhe troshtati fuio brumo, fuiemi dobrimi delli, fuiemi Boshymi slushbami, kir ie rad V cerkou hodil, dolgu molil, veliko almoshno daial, dofti dni *poftil*, taku ta Sludi, ta nega laftna faftopnoft inu veift stopi inu pride nemu fdaici naprei inu prau, de on tacih dell obeniga nei is celiga zhiftiga inu prauiga ferza, prou inu popolnoma fturil, ne doperneffal (TA XLVIII. CAP. x 2 ual).

Zgled 2b: Ie li fe on zhafi *poftil*, taku ie fpet tulikain inu zheftu preuezh Ieidle inu pyl (TA XLVIII. CAP. x 3 ta).

pridiga (73) s. f. “govorno podajanje verske snovi”, **pridigar** (20) s. m. “kdor ima pridigo”, **pridigarftuo** (1) s. n. “vse v zvezi s pridiganjem”, **pridigati/pridigouati** (66) v. “imeti pridigo”, **pridigarski** (1) adj. “v zvezi s pridiganjem” – Sln. *pridiga* je izposojeno preko srvn. bav. *predige f., srvn. *bredige* “isto” iz plat. *praedicāre*, *predigāre* “javno povedati”, sln. *pridigati* pa preko srvn. bav. *predigen*, srvn. *bredigen* “imeti pridigo” iz iste plat. predloge (ESSJ III, 121; ST 201). Glede vzglasnega *p*- prim. *pehar*. Prava predloga je pravzaprav srvn. bav. *pridige*, različica z *i*-jem v prvem zlogu (ST § 8; Kranzmayer 1956: 32). Po 900 pa pride v poštev tudi stvn. bav. *pridiga* f. “isto” (Schmeller 1985: I, 467), tako da časa izposoje ni mogoče natančneje določiti, edino nvn. bav. *Predig*, *Predigt* (ibid.) ali knjižno nvn. *Predigt* zaradi besedotvorne aktivnosti izposojenih besed ter zaradi *e*-ja ne ustrezajo. K izposojenemu sln. samostalniku *pridiga* je namreč v sln. tvorjeno še *pridigati*, *pridigar*, *pridigarstvo* ter *pridigarski*. Glagol in nomen agentis bi bila lahko tudi direktno izposojena, vendar z *i*-jem nista izpričana (Schmeller 1985: I, 467; Kranzmayer 1956: 32). Različica z *i*-jem je še živa v cimabrijskem *pridige* “pridiga” (Kranzmayer-Lessiak 1983: 124).

Zgled 1: Inu kadar take *Pridige* inu pifma od Iefufa vfa Verna prefrashena inu shaloftna ferza, kir fe boye Boshyga ferda inu tiga ferdamnena fa volo nih Grehou, fpet obeffele inu prou potroshtaio (TA II. CAP. h noma).

Zgled 2: Oli on vndukai gori obudi inu naftau falsh *pridigarie*, kezarie, Bidertaufferie, Suenckfeldarie, kir is tih Sacramentou shpot delaio, inu vfe shlaht fmote inu fmeshnaue (TA VII. CAP. i Euan-).

Zgled 3: Eufebius lib. 3 Cap. 24. pifshe, kadar ie Ioannes, S. Mateusha, S. Marca, inu S. Lukesha Euangelie vidil inu prebral, Ie on nih piffane poterdil inu dial, de fo prou inu rifnizhnu piffali, Ampag oni fo te Pridige inu nekatere zaihne, katere ie Cristus tu peruu leitu nega *Pridigarftua* fturil, ifpuftili (TA LXII. CAP. gg uik).

Zgled 4: Sakai kateri zhlouik leta Articul, fa zhes uolo on bode od Buga fa Prauizhniga dershan, vei inu prou faftopi, ta ifti ima ta prau kluzh htimu S. Pifmu, on faftopi prou te Euangelie, ufe tu kar ie Iefus *pridigal*, kar fo ty Preroki inu Iogri piffali inu vuzhili (f 2 faslushene).

Zgled 5: Ta velika lubefan inu periafen, katero iest pruti vom vfem imam, inu ta Dar kir imam od Buga, ta mui *Pridigarski* ftan, tu Poklizane inu Sapuuid Boshya, mene htimu perganeio inu permoruio (TA XIII. CAP. k 3 slishi).

punt (4) s. m. 1. “zveza, zaveza” 2. “upor, vstaja” – Izposojeno iz srvn. bav. *punt*, srvn. *bunt* m. “zveza”. Pomen “upor, vstaja” je razviden že v nemščini iz starejše nvn. *einen bund machen wider einen* “povezati se med seboj proti nekomu” in ga sln. *punt* pridobi naknadno (ESSJ III, 137; ST 204; Kelemina 1933: 79). Vzglasni *p*- (prim. *pehar*) v nvn. bav. ni več izpričan (Schmeller 1985: I, 249), tako da je predloga gotovo srvn.

Nvn. *Bund* “zveza, šop”, srvn. *bunt* “isto” (stvn. *gibunt* “isto”) je prevojna tvorjenka iz stvn. glagola *bintan* “vezati”, ki je del germanske dediščine (Pfeifer 183–4, 140).

Zgled 1 (“zveza, zaveza”): Testament fe tudi praui ena Naredba, ena špraua, en *punt*, kir fe umei dueima oli vmei nimi vezh gori naredi, inu oblubi eden timu drufimu tu oli tu dershati, dati oli fturiti (TA V. CAP. h 2 bruma).

Zgled 2 (“upor, vstaja”): (...) Sakai timu Porodnimu Grehu pomaga ta Sludi, inu nagane inu napelaue te ludi, de fture inu doperneffo tudi te vunane velike fromotne inu smertne Grehe, (...) de *punte* inu smeshnaue vmei ludmi sezheno, falsh perfeuguio, inu druga groffouita della Sludieua doperneffo (TA XXVIII. CAP. n 2 Per).

purgar (1) s. m. “meščan” – Izposojeno iz srvn. bav. *purger* m. “isto” (srvn. *burger*) (ST 204). Glede vzglasnega *p*- glej *pehar*. Lahko bi bilo tudi iz nvn. bavav. *Purger* (Schmeller 1985: I, 277; nvn. *Bürger* “meščan, državlján”), vendar je to malo verjetno, saj si Trubar ne bi izposojal iz bavarščine. Po 900 pa bi prišlo v poštev tudi stvn. bav. *purgāri. Sln. *-ar* je lahko iz stvn. *-āri*, ali pa je sln. beseda vključena v sistem sln. vršilcev dejanja na *-ar*, zato se izposojeno sln. *purgær preoblikuje v *purgar*.

Nvn. *Bürger* “meščan, državlján”, srvn. *burgære*, *burger* “meščan”, stvn. *burgāri*, *burgeri* “isto” izhaja iz starejšega *burg-werri “branilec mesta” (stvn. *burg* “mesto”, stvn. *werren* “brániti”). V stvn. zloženkah pogosto izpade *w* v vzglasju drugega člena zloženke, tako je to možno tudi v tem primeru, potem pa se beseda preoblikuje po zgledu besed za vršilca dejanja na *-āri* (Pfeifer 185–6, 1546).

Zgled: (...) Tacih rizhi, Criftus tim fuim Vernim inu *purgariem*, diliti inu daiati, nei prishal na ta fueit. Tu nega blagu ie duhousku inu neuidezhe, od tiga fe le praui, pridiguie inu fe Veruie, de imαιο odpufzhane vfeh Grehou, miloftiuiuga Boga inu de fo Erbizhi vfe nebeske dobrute (TA LIX. CAP. cc 3 terdnu).

raitinga (2) s. f. “račun”, **preraitane** (2) s. n. “razmislek”, **preraytati/preraitati/refraitati** (5) v. “razmisliti, premisliti” – Izposojeno iz srvn. bav. *reiten* “šteti, računati, preudarjati” oz. iz srvn. bav. *reitinge poleg izpričanega srvn. *reitunge* f. “račun” (ESSJ III, 147; ST 207) (prim. *greuinga*). Izposoja je možna šele, ko se nem. zapisani *ei* začne izgovarjati kot *ai*, saj imamo sln. substitucijo *aj*, torej je izposoja možna v 12. stoletju, po 1200 pa ne več, saj takrat že imamo labializirano bavarsko *qi* (prim. *Aydie*). Lahko pa bi bilo iz nvn. štajersko nem. *reiten* “računati, razmišljati, tuhtati, raziskujoč govoriti” in *Reiting* “račun” (ESSJ III, 147; ST 207), saj je v času nvn. v bavarskoavstrijski pogovorni jezik vdiral knjižni *ai* (prim. *Aydie*). Ker pa so Trubarjeve inovacije običajno iz knjižnih predlog, je bolj verjetno, da je bilo izposojeno iz srvn.

Nvn. štajersko nem. *reiten* “računati, razmišljati, tuhtati, raziskujoč govoriti” in *Reiting* “račun” ter srvn. *reiten* “šteti, računati, preudarjati” in *reitunge* “račun” je tvorjeno k srvn. *bereit(e)* “pripravljen”, nvn. *bereit* “isto”, kar povezujejo z germ. *(*ga*)*raida-*, *(*ga*)*raidja-* “pripravljen na vožnjo, potovanje, prehodni” (Pfeifer 121; ESSJ III, 147).

Zgled 1: En zhlouk kadar ie vuelikih nadlugh vteshkih iskushnauah inu fufeb t-dai kadar na smerti leshi, de vidi inu pozhuti de mora vfe tu kar ima lubiga na tim fueitu šapufititi, inu stopiti tar iskaftati fe pred to oftro Praudo Boshyo, dati *raitingo* od ufiga kar ie vfuim shiuotu fturil, inu pryeti ta fashushen lon bodi dober oli hud (TA XLVIII. CAP. x lozhil).

Zgled 2: (...) Ima vfkai zhlouk kadar ie V nadlugh smisliti, Sakai is taciga resmifelka inu *preraitane*, pride ta zhlouk volneshi, vefšeshi inu troftliuishi, kadar on vei, de fe tu nemu Sboshyo dobro uolo godi (TA LX. CAP. dd 2 preraitane–zhedale).

Zgled 3: PEr tim inu rauen tiga imamo mi tudi dobru resmisliti inu *preraytati*, aku

hozhmo prou viditi inu faftopiti, kakoua nefrezhna štrupouita garda inu velika rezh ie ta Greh pred Bugom, ob kakouu blagu inu dobruto, ie ta Sludi šteim Grehom tiga Adama inu Euo, Inu nas vfe obrupal, Vkakouo reuo inu nadlugo ie on nas perprauil, Inu na kakouo hudo shego inu Naturo ie nas preobernil (TA XXIII. CAP. m 2 tura).

ratati (23) v. “postati” – Izposojeno iz srvn. *gerâten* “uspeti, posrečiti se, nekam priti” in sicer kot sln. *gratati* “postati, posrečiti se”, ki se potem poenostavi v *ratati* “isto” (ESSJ I, 171; ST 131). Iz srvn. bi lahko bilo izposojeno pred 1200, ker pa je pomen “postati” izpričan šele v nvn. *geraten* (Grimm V, 3573), je bolj verjetno, da gre za mlado izposojenko po 1500 (prim. *almoshna, altar*). Toda po drugi strani je poenostavitev *gratati* > *ratati* bolj verjetno ljudska kot Trubarjeva, tako da je bila beseda najbrž izposojena iz srvn., pomen “postati” pa je pridobila v času nvn. Stvn. *girâtan* “posvetovati se, odločiti se; izvesti, izvajati; obrniti se” (Schützzeichel 1989: 207) je pomensko preveč oddaljeno, da bi lahko bilo predloga za izposojjo.

Nvn. *geraten* “uspeti, posrečiti se, nekam priti, znajti se v neki situaciji, v nekem stanju”, srvn. *gerâten* “svetovati, ukazati, uspeti, posrečiti se, nekam priti, začeti, shajati brez”, stvn. *girâtan* “posvetovati se, odločiti se” je predponska tvorjenka k stvn. *râtan* “svetovati”, ki je del ide. dediščine (Pfeifer 431, 1086–7).

Zgled: De ta zhlouik vei inu prou faftopi, koku, fzhim, skufi kai en Greshni zhlouik more špet brumen inu Prauizhin *ratati* pred Bugom (f 2 faslushene).

redli (3) adj. “čil, vrl” – Izposojeno iz nvn. bav. nar. *rédið* “razumen, bister, vrl” (ESSJ III, 166; ST 209). Lahko bi bilo tudi iz srvn. *redlich, ředelich* “isto” po 1300, ko nimamo več sln. *lj* za bav. *l* pred *-j-*em, temveč se ta zamenjuje s sln. *l* (prim. *cyf*). Vendar je bolj verjetno, da je predloga nvn., saj ima beseda samo tri pojavitve, od katerih je ena skupaj s sinonimnimi *pravičen, močan* in *zdrav* (prim. Janko 1986b: 86), kar kaže na mlado izposojjo.

Nvn. *redlich* “pošten, zanesljiv”, srvn. *red(e)lich* “razumen, bister, vrl, pogumen ...”, stvn. *redilth* “govorniški, lepo urejen, pameten” je izpeljano iz stvn. *reda, redī* “poročilo, pamet, razum, jezik, pogovor, pripoved”, ki je del ide. dediščine (Pfeifer 1097–6).

Zgled: Nyu vudi šo bili vfi lipi, cili inu shtaltni, Ona fta imeila zhište ozhi, fta bila eniga oftriga, laftrebiga pogleda, fta delezh vidila, Vufesha tenke, fta od dalezh slishala, noge lahke tar hitre roke vmeitalne, *redle* ferce, vuvs shiuot mozhan inu fdrau, obena shi-uina obena diuyafzhina na fueitu, nei taku mozna bila, koker onadua (TA XX. CAP. l 3 Taku).

regirane (1) s. n. “obvladanje, vladanje, določanje, usmerjanje”, **regirati** (9) v. “obvladati, vladati, določati, usmerjati” – Sln. *regīrati* je izposojeno iz srvn. *rēgieren* “vladati”, kar je v 13. stoletju prevzeto iz stfrc. *reger* “kraljevati, vladati” < lat. *regere* “isto”, prvotno “usmerjati, ravnati” (ESSJ III, 167). Glede substitucije sln. *i* za nem. *ie* prim. *bidertauffer*. Čas izposoje je 13. stoletje ali kasneje. Predloga bi lahko bila tudi nvn., kar pa je manj verjetno, saj je izposojeni glagol v 16. stoletju že besedotvorno aktiven, kot kaže sln. glagolnik *regiranje*.

Zgled 1: Ta Kraleua Paliza (tu ie *Regirane* inu laftnu Golpoftuu) ne bode vřeta od tiga Iuda, ne Moifter od nega nug, dotle ta Silo (tu ie) ta Criftus ne pride, Inu knemu še bodo ty ludie sbirali (TA VIII. CAP. i 2 Potle).

Zgled 2: Inu S. Duh ie nyu *regiral*, uodil inu naklanal nyu volo, vřo mislal inu ferce, le na dobru, na prauu inu na poshtenu, de ne fta druřiga mislila, shelela ne hotela, řamuzh tu kar fe ie Šboshyo volo glihalu, Take dobre, fueite inu prauē shege inu Nature, fta bila ta perua zhloueka pred Grehom (TA XXII. CAP. l 3 ue shege–teriga).

regishter (1) s. m. “uradni seznam” – Prevzeto prek nem. *Register* n. “isto” iz srlat. *registrum* “isto” (Snoj 612). Predloga je lahko tudi pozno srvn. *register* “seznam, protokol”, ko je bila beseda izposojena iz latinščine (Pfeifer 1102). Substitucija sln. -št- za nem. -st- je možna tudi v času pozne srvn. in nvn., vendar bi morala biti predloga južnobavarska (ST § 86; prim. *trosht*). Izposoja v času Trubarja je iz fonetičnih razlogov torej manj verjetna. Nemški polglasnik, zapisan z *e* (*Register*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Zgled: Inu ieft fem fa uolo, de vi teim lashei inu bule faftopite inu famerkate, kai se vti dolgi Slouenski Predguuori prau inu vuzhi, en *Regishter* fa leto peruo kratko Predguuoro poftauil (f 3 ma).

resuagati (1) v. “stehtati” – Je sestavljenka iz sln. *vâgati* “tehtati (kot meriti težo in kot imeti določeno težo)”, ki je izsamostalniška izpeljanka iz sln. *vâga* “tehtnica”. Slednje je izposojeno iz stvn. *wâga* f. “isto” ali srvn. *wâge* f. “isto” ali nvn. *Waage* f. “isto” (ESSJ IV, 274; ST 243). Zaradi substitucije sln. *a* za nem. *â* moramo kot čas izposoje izključiti obdobje bavarske labializacije, torej je možno, da je sln. *vâga* izposojeno pred 1200 ali po 1500 (prim. pri *almoshna* in *altar*). Za bav. *w* bi po 1100 imeli sln. *b*, pri knjižni izposoji po 1500 pa je spet možen sln. *v*, tako da je izposojeno pred 1100 ali po 1500 (prim. *berzeug*, *vee*). Vendar je izposoja po 1500 manj verjetna, saj je takrat sln. izposojena beseda že besedotvorno aktivna.

Nvn. *Waage* “tehtnica”, srvn. *wâge* “tehtnica, teža, urad za tehtanje, riziko”, stvn. *wâga* “tehtnica, teža” izvajajo poleg sorodnih besed iz drugih germanskih jezikov iz ide. **uegh-* “premikati, vleči, voziti” (Pfeifer 1527).

Zgled: Kadar bi mi tu Boshye dobru miloftiuu inu Ozhinu ferce, pruti timu nashimu ferzu, prou pogledali, *resuagali* inu resmerili, Taku bi mi risnizhnu fposnali, de tu nashe ferce ie terdneshe, koker ie tu kamene, shelefu, kuffer, inu koker oben Adamant (...) (TA LXI. CAP. ee 3 on).

reua (37) s. f. “beda, stiska”, **reuen** (7) adj. “beden” – Izposojeno iz srvn. bav. *reuwe f. “kesanje; bolečina, žalost”, srvn. *riuwe* “isto” (ESSJ I, 176; ST 210). Bavarski *-eu-* je nastal z razokroženjem v 13. stoletju iz srvn. bav. *ou* < *iu* < stvn. *iu* (prim. *berzeug*). Izposoja je torej možna od vključno 13. stoletja dalje. S pripono je iz izposojenega samostalnika tvorjen sln. pridevnik *reven*. Sln. *reva* je moralo biti izposojeno najkasneje v prvi polovici 15. stoletja, saj se pojavi v *Stiškem rokopisu* (Grafenauer 1923: 365). Prvotno je moralo biti sln. *revba (prim. *berzeug*, *vee*), kar se je poenostavilo.

Nvn. *Reue* “kesanje”, srvn. *riuwe* “kesanje; bolečina, žalost, sočutje, oškodovanje”, stvn. (*h*)*riuwa* “bolečina, žalost, nesreča, tožba” izvajajo iz ide. **kreu-*, podaljšano **kreis-*, **krous-* “suniti, udariti, razbiti” (Pfeifer 1122).

Zgled 1: Inu is letiga Domishlouane od tiga Boshyga Sueta inu fguuora, en vľaki more lahku inu prou refoumeti, Sakai ie ta vezhni Syn Boshy se vtako *reuo* puftil (TA XXXVIII. CAP. p 3 zhespy).

Zgled 2: Pogledai ti pag sdai na to bogo *reuno* shaloftno Boyezho Euo, Inu na tiga trepetliuiga prefrasheniga Adama, kir ne fmeita od srama inu od ftraha vezh nyu ozhi gori htebi vsdigniti, ne vte pogledati, beshita inu se skriuata pred tuiem oblizhiem (TA XXXVIII. CAP. p 2 ftraha–hou).

rihtar (2) s. m. “sodnik” – Izposojeno iz srvn. *rihtære*, *rihter* m. “isto” (ESSJ III, 179; ST 211; Kelemina 1933: 80). Sln. *-ar* imamo zato, ker se je beseda vključila v sistem sln. vršilcev dejanja na *-ar*. Pri sln. *rihtar* se izposoje ne da časovno umestiti. Srvn. predloga

je zaradi pogostosti izposoj v tistem času najbolj verjetna, vendar bi lahko bila tudi stvn.⁸ ali celo nvn.

Nvn. *Richter* "sodnik", srvn. *rihtære*, *rihter* "sodnik, urejevalec, usmerjevalec, gospodar, regent", stvn. *rihtāri* "vodja, sodnik" je izpeljano iz stvn. (srvn.) *rihten* "uravnati, usmeriti, postaviti, urediti, dokončati, oblikovati, vladati, soditi" (nvn. *richten* "uravnati, usmeriti, urediti, soditi"), iz glagola, ki je faktitivum k stvn. pridevniku *reht* "desen, pravičen, pravilen, raven, preprost, dober, resničen", slednjega pa izvajajo iz germ. **rehta-* < ide. **reǵ-* "naravnost, uravnati, usmeriti, raztegniti, postaviti" (Pfeifer 1095–6, 1126).

Zgled: Tu Pismu vdostih meiftih gouori, De Bug ie en Ofter ferdit *Rihtar*, is kateriga ozhi inu oblizhie en gorezh poshiraiozh ogen gre (...) (TA XXXV. CAP. q posui).

faguishane/-ouane (3) s. n. "zagotovilo", **faguishati/-ouati** (15) v. "zagotoviti, prepričati", **guishin/-en** (59) adj. "gotov, siguren" – Sln. *gvîšen* je izposojeno iz srvn. *gewis*, *gewisses* "zanesljiv, gotov" (ESSJ I, 189; ST 134). V pošteev pride tudi stvn. *g(e)wis* "gotov, siguren" (Schützeichel 1989: 296), seveda šele v 10. stoletju, ko že imamo sln. *i* za stvn. kratki *i* (prim. pri *cyf*). Glede ničte substitucije nemškega polglasnika prim. pri *adrya*, *ioger*. Izposojeno je moralo biti pred 1100, saj bi kasneje imeli sln. *b* za bav. *w* (prim. *berzeug*, *vee*). Edino knjižna izposoja po 1500 bi še dala v. Da bi bila predloga nvn., pa ni verjetno, saj je moralo biti v času P. Trubarja sln. *gvîšen* že nekaj časa izposojeno, sicer se ne bi razvile sln. besede, tvorjene s pomočjo domačih predpon in pripon: *zagvîšati*, *zagvîšanje*. Sln. *š* kaže na to, da je morala biti predloga v odvisnem sklonu: srvn. *gewiss-* z dvojnimi *ss*, ki se je po 750 v nem. izgovarjal kot *š*, torej blizu *š*. Izposojenke iz nvn. kažejo novo stanje: *s* za nem. *ss*, torej tudi iz vidika fonetike ni možna izposoja po 1500. Naj navedem primera za sln. *š* ← nem. *ss*: sln. *krěša* "Lepidium sativum" ← stvn. *krěsso*, *krěssa* "vodna kreša" ali sln. *prěša* "stiskalnica" ← stvn. *prěssa* "isto"; novejše stanje: sln. *adrěsa* "naslov" ← nvn. *Adresse* "isto" ali sln. *špas* "šala" ← nvn. *Spaß* "isto" (ST § 84–85).

Nvn. *gewiB* "gotov, nedvomen", srvn. *gewis* "gotov, zanesljiv", stvn. *giwis* "isto" povezujejo z ide. **uidto-* "viden" (Pfeifer 446).

Zgled 1: Sice kateri tim beffedom inu oblubom ne Veruie, timu iftimu ta Vezheria tiga Gofpudi, taku *faguishane*, obluba inu pryzhouane Criftufeuu nishter ne nuza temuzh veliku vezh shkodi, šakai tak neurednu perftopi, koker fmo poprei vtuiu dueiu Catehifmu od tiga tudi dofti gouririli (TA XLIII. CAP. u 2 Veruie–zhlouik).

Zgled 2, 3: Obtui inu fa tiga volo, ie nash Gofpud Bug inu ozha nebeski (...) hotel, te fuie rifnizhne inu ftonouite beffede, oblube inu priteshe, ta fuie Vuk, Euangelium inu to nasho prauo ftaro kerfzhansko Vero, tudi fuelikimi zhudefi inu zaihni fpryzhati, poterediti inu fteimi *faguishati* vfe ludi, de vfe tu kar ie on fam, oli nega Syn, Inu kar fo ty ozhaki, Moifes, Preroki inu Iogri, po nega vkařanu inu vnega imeni gouririli, oblubili, prytili oli vuzhili, ie *guishnu*, rifnizhnu ftonouitu inu Boshye (...) (TA LVII. CAP. bb letiga).

famerk (1) s. m. "pazljivost", **famerkane** (1) s. n. "isto", **merkati** (6) v. "paziti", **famerkati** (19) v. "zapomniti si, opaziti" – Sln. *merkati* je izposojeno iz srvn. *męrken* "paziti, opaziti, presoditi, spoznati, zapomniti si" (ST 179; Lexer I, 2112). Stvn. *merken* "označiti, navajati, nakazati, omejiti" kot predloga za izposajo pomensko ne ustreza (Pfeifer 863). Nvn. *merken* "opaziti, zaznati, odkriti, čutiti, paziti, zapomniti si" pa bi lahko bila predloga za izposajo (Grimm XII, 2093–2102; Snoj 394), čeprav je to zaradi besedotvorne aktivnosti v sln. manj verjetno. Sln. *zamerkati* "zapomniti si, opaziti" je tvorjeno s predpono iz sln. izposojenega *merkati* ali pa je prevzeto iz nvn. *bemerken* "opaziti" (Grimm I, 1460) s kal-kirano predpono (Metka Furlan, ustno). Stvn. *bimerken* "označiti, navajati" (Pfeifer 863)

⁸ Po 900 zaradi sln. *i*.

ter srvn. *bemerken* “opazovati” (Lexer-Pretzel 14) pomensko ne ustrežata. Iz *merkati* “paziti” (*zamerkti* “zapomniti si, opaziti” pomensko ne ustreza) je v sln. tvorjeno *zamerkanje* “pazljivost” in *zamerk* “isto”, ki ga J. Kelemina uvršča med pravne starine in mu pripiše pomen “zaznamek” (1933: 91). N. Godnič-Godini navaja sodobno kraško *mj'rk't* “spominjati se; paziti” ter *z'mj'rk't* “zapomniti si” (1981: 146).

Nemški glagol je izpeljan iz stvn. samostalnikov *marka* f. “meja, konec, mejna dežela, znak”, *marc* f. “omejitev, določitev” (9. stoletje), “znak, dokaz” (11. stoletje), “cilj, meja” (12. stoletje), ki ju povezujejo z germ. *markō < ide. **mereǵ-*, **morg-*, **mrōǵ-* “rob, meja” (Pfeifer 839, 863).

Zgled 1: Oftanimo tedai per tim Euangeliju do konza. Poslushaimo berimo ga veden fo vsem fliffom inu *famerkom*, Dershimo to nasho vero, Pelamo ta nash stan inu leben, koker nas ta S. Euangelium vuzhi inu vely, de primemo tudi tu, kar ta Euangeli vsem prauim Vernim oblubuaie, tu ie ta vezhni leben (TA XIII. CAP. k 2 zhake).

Zgled 2: S. Ioannes Euangelift ta ie fuelikim fliffom inu *famerkanem*, zhes te druge Euangelifte vse, te lefufeuie fguuori inu beffede, vta fui Euangeli poftauil inu fapiffal (...)

Zgled 3: INu koker vřaki řaftopni inu pametni zhloulik, aku on le prou řam na ře gleda inu *merka*, more lahku pozhutiti inu řposnati, de vnega fercei dofti hudih miřfel inu sheli tizhi inu prebiua (TA XXXI. CAP. o 2 de).

Zgled 4: Inu ieřt řem řa uolo, de vi teim řashei inu bule řaftopite inu *famerkate*, kai ře vti dolgi Slouenski Predguuori prau i inu vuzhi, en Regisřter řa leto peruo kratko Predguuoro poftauil (ř 3 ma).

řafft (2) s. f. “oporoka, zaveza”, **řaffane** (3) s. n. “isto”, **řaffati** (2) v. “zapustiti (v oporoki)” – Sln. *řaft* “oporoka, zaveza” je izposojeno iz srvn. bav. nepreglašenege *řařaft* n. “stvaritev, posel; oporoka, zaveza” najprej kot *křaft* “oporoka, zaveza”⁹, ki se poenostavi v *řaft* (ST 214; ESSJ IV, 2: *řaft* 1). Ženski spol v slovenščini je verjetno nastal pod vplivom sopomenk *oporoka, zaveza*. Širše srvn. je bilo preglašeno *řařařaft(e)* “isto”, v bavariščini pa ni priřlo do preglasa v vseh besedah, v določenih primerih zaradi sledećih glasov (npr. *ht, hs, -lih*), lahko pa tudi iz neznanega razloga, kot je vidno v našem primeru (ST ř 5). Izposojeno je lahko edino v 12. stoletju, saj bi prej imeli sln. *řk-* (prim. *řhaz*), po 1200 pa bi ře imeli *o* (prim. pri *almořhna, altar*), poleg tega imamo sln. *ř* lahko řele v 12. stoletju (prim. *řaliti*). Težje bi řlo za Trubarjevo knjižno inovacijo iz nvn. bav. nepreglašenege *Řařaft* n. “oporoka, zaveza” (građivo po Janko 1986a: 433), saj si Trubar ne bi izposojal iz narećja, poleg tega gotovo ne bi poenostavil iz *křaft* v *řaft*, tako da gre brez dvoma za ljudsko izposojenko iz srvn. bav.

Sln. *řafati* “zapustiti (v oporoki)” je izposojeno iz srvn. *řařaffen* “zapustiti (v oporoki); ustvariti, delati, urediti” itd. (Lexer-Pretzel 178), in sicer pred 1200 (prim. pri *almořhna, altar*) in ne pred 1100 (glej zgoraj). Stvn. *řkeřphen* “ustvariti, povzročiti, oblikovati, urediti, določiti” kot predloga za izposojeno ne ustreza ne fonetično ne pomensko. Lahko pa bi kot predlogo predpostavili tudi nvn. *řařaffen* “zapustiti (v oporoki); ustvariti, oblikovati, delati” po 1500 in bi torej řlo za knjižno izposojenko, vendar je moral biti glagol v Trubarjevem řasu ře nekaj řasa izposojen, saj kaže besedotvorno aktivnost: iz njega je izpeljan sln. glagolnik *řafanje*.

Nvn. *Řařařaft* “delo, naloga, obrt, posel, dobiček, trgovina”, srvn. *řařařaft(e)* “stvaritev, posel, oporoka, zaveza” se je razvil iz stvn. deležnika *řařařaftan* k stvn. nedoločniku

⁹ O nićti substituciji nem. polglasnika, zapisanega z *e*, prim. *adrya, ioger*.

skephen “ustvariti, povzročiti, oblikovati” itd., ki ga povezujejo z ide. **skāb(h)*- “rezati, cepiti” (Pfeifer 436, 1175–6).

Zgled 1, 3: TE Criftuseue Pridige inu ta Pifma tih Iogrou inu Euangeliftou, fe tudi imenuio, ta Noui Testament. Ta beffeda Testament, fe prau i ena *Shafft*, enu porozhene oli ifrozhene, kadar eden na fmerti leshozh porozhuie, *shaffuie* inu dyli tu fuie blagu tim Erbom, inu refodei to fuio uolo, komu on hozhe vofzhiti inu dopustiti tu fuie laftnu Iemene inu blagu vshiuati, po nega fmerti (TA V. CAP. h 2 bruma).

Zgled 2: Obt u taka ftara Naredba inu obluba Boshya, kir ie Bug vmei febo inu vmei teimi ftarimi Ozhaki gori naredil, inu ie nim is fuie velike milofti Oblubil dati tiga Ohranenika, Inu potle tu Iefuseu *Shaffane*, porozhene inu refdilene tiga nega faslu fhene inu blaga, fe prou tar podobnu prauio inu imenuio, ta Testament (TA V. CAP. h 3 imenuio).

shakel (1) s. m. “vreča” – Sln. *žákelj* je izposojeno iz srvn. bav. nepreglašenege *sackel* n., manjšalnice od srvn. *sac* “vreča” (ESSJ IV, 434). Širše srvn. preglašena različica je *seckel* “isto”. V bavarščini preglas pogosto izostane, razlogi za izostanek pa niso vedno jasni (ST § 5). Lahko bi bilo tudi iz mladega nvn. bavav. nar. *sack’l*, saj je sln. substitucija *ž* za nem. *s* možna še v 16. stoletju (prim. *almoshna*; ST 248), vendar bi si moral Trubar izposojati iz južne bavarščine, kar pa je manj verjetno. Stvn. *sechili* “vrečka” oz. stvn. bav. *sachili zaradi *-il-* ne pride v poštev, tako da je čas izposoje 11.–15. stoletje (Grimm XIV, 1624). Po 900, ko že imamo sln. *a* za stvn. kratki *a* lahko seveda kot predlogo predpostavimo stvn. bav. reducirano **sakhəl-* (za substitucijo nemškega polglasnika prim. pri *adrya*, *ioger*, afrikata *kh* se v sln. substituirala s *k*, prim. ST § 100).

Nvn. *Sack* “vreča”, srvn. *sac* “isto”, stvn. *sac* “isto” je izposojeno preko lat. *saccus* “isto” iz gr. *sákkos* “vreča, precejevalna vreča, platno za vreče, plašč iz žakljevine” to pa iz asirskega *šakku* “vreča, spokorniška obleka” (Pfeifer 1155).

Zgled: Ta praua Vera ie koker ena moshna oli en *shakel*, vkateri mi to Miloft, Gnado Boshyo inu vfe oprauilu Criftuseuu primemo, inu kfebi inu na fe fa laftino perprauimo inu dobimo (TA XXXVIII. CAP. r Hpetru).

shalbati (1) v. “maziliti” – Sln. *žalbati* (*žavbati*) je izposojeno iz srvn. *salben* “z mazilom (na)mazati, maziliti” (ST 249; ESSJ IV, 438). Izposojeno je moralo biti najkasneje v 15. stoletju, saj imamo sln. substitucijo *ž* za nem. *s* (prim. *almoshna* in *shakel*). Najbrž je bilo izposojeno pred 1200, saj bi kasneje imeli *o* (prim. *almoshna*, *altar*). Stvn. *salbôn* “isto” pa ni moglo biti predloga, saj bi dalo sln. *žalpatí (prim. *erb*).

Nvn. *salben* “z mazilom (na)mazati, maziliti”, srvn. *salben* “isto”, stvn. *salbôn* “isto” je izpeljano iz stvn. samostalnika *salba* “mazilo”, ki ga povezujejo z ide. **selp-* “mast” (Pfeifer 1160).

Zgled: Inu ta Daniel taku prauí, Cap. 9. Kadar ta ner Suteishi bode *shalban* (tu ie, kadar Criftus bode pridigal, inu te fuie rizhi opraulal) tedai bode tei Pregrehi branenu, ta Greh bode fapezhaten inu konez imel, tu kriuu diane bode spraulenu, Inu ta vezhna Prauiza bode naprei dopernefšena (TA XLIII. CAP. t 3 muzh).

shaz/shazh (5) s. m. “zaklad”, **shazati** (11) v. “imeti za, oceniti za” – Sln. *šac* je izposojeno iz srvn. *schaz*, *schatz* m. “denar, posest, bogastvo, zaklad”, sln. *šacati* pa iz srvn. bav. nepreglašenege *schatzen* “oceniti” (ST 213; ESSJ IV, 1). Širše srvn. preglašena različica je *schetzen* “isto”. V bavarščini preglas pogosto izostane, razlogi za izostanek pa niso vedno jasni (ST § 5). Stvn. *šk* postane *sch*, tj. *š* šele v srvn. v 12. stoletju in to je najverjetneje tudi stoletje izposoje, saj bi po 1200 imeli *o* (prim. *almoshna*, *altar*). Lahko pa da gre tudi za knjižno izposojenko po 1500 iz nvn. *Schatz* m. “zaklad” itd., medtem ko preglašeni nvn.

schätzen “ceniti, oceniti za, meniti” ne pride v poštev. Nekaj primerov za š: sln. *šelm* “navihanec, tat” ← srvn. *schēlm* “baraba, zvitež” < stvn. *scalm* “kuga” ali sln. *šina* “kovinski trak” ← srvn. *schine* “golen, kovinski trak ali cev” < stvn. *skina* “golen” (ST § 92).

Nemške besede nimajo jasne etimologije (Pfeifer 1184–5).

Zgled 1: Inu ta Boshy Pild, Ta *Shazh* te Boshye Modrufti, Prauice, Milofti inu Oblafti, fe ner vezh vidi, inu ie ner bule nom pred te ozhi poftaulen, V tim zhudnim delu inu opprauilu tiga nashiga Odreshitua, kir ie fuiga Synu dal uto fmert fa nasho uolo (TA XVII. CAP. I V tim).

Zgled 2: Oli kar ie meni dobitig bilu, tu fem ieft, fa volo Cristufa, fa shkodo *shazal*, Ia ieft vfe rizhi shazam fa shkodo pruti tei ueliki vrednufti tiga fposnane Iefufa Cristufa muiga Gofpudi (...) (TA XLII. CAP. t 2 fa).

shcoff/shcof/scof (7) s. m. “škof, predstavnik samostojne katoliške cerkvene upravne enote” – Sln. *škof* je izposojeno iz stvn. *biscof* m. “isto” oziroma natančneje iz stvn. bav. **piscof*¹⁰, in sicer najprej kot *pškof, kar se kasneje poenostavi v *škof* (ESSJ IV, 59; ST 219). Čas izposoje mora biti prelom 11. in 12. stoletja, saj je sln. substitucija *šk* značilna do vključno konca 11. stoletja (glej dalje), sln. substitucija *f* pa od vključno 12. stoletja dalje (prim. *faliti*). Torej mora biti predloga že zgodnje srednjevisokonemška. Nekaj primerov za sln. *šk*: sln. *škârje* “orodje za rezanje” ← stvn. *skâri* “škarje, klešče” ali sln. *škrinja* “zaboj s pokrovom” ← stvn. *scrîni* “predal, posoda” (ST § 91).

Nvn. *Bischof* “škof”, srvn. *bischof* “isto”, stvn. *biscof* “isto” je prek clat. *episcopus* “škof, nadzornik” izposojeno iz gr. *epískopos* “škof, nadzornik, varuh, branitelj” (Pfeifer 142).

Zgled: Oli fdaici po nih Lozhitui is tiga fuita, fo fe ty kerszheniki puftili od falsh Vuzhenikou, kezarieu, Inu potle od Papeshou, Cardinalou, *Shcofou*, Faryeu inu Menihou, na mnogetere kriue Vere, inu na zhudne norske, Malikuske, Boshye slushbe fepelati (TA XLVI. CAP. u 3 pifshemo).

shegen (3) s. m. “blagoslov”, **shegnati** (6) v. “blagosloviti” – Sln. *žegen* je izposojeno iz stvn. *sěgan* m. “blagoslov, znamenje križa” ali srvn. *sěgen* m. “isto”, sln. *žegnati* pa iz stvn. *seganōn* “dati blagoslov, narediti znamenje križa” ali srvn. *segenen* “isto” (ESSJ IV, 441; ST 250). Zaradi ž-ja je bilo lahko izposojeno najkasneje v 15. stoletju (prim. *almo-shna*). Izposoja glagola iz stvn. *seganōn* in samostalnika iz stvn. *sěgan* je zaradi *-a-* manj verjetna, razen če predpostavimo že reducirano stvn. *segānōn, *sěgān, kjer se je nemški polglasnik v sln. substituiral ničto: *shegnati* oziroma s polglasnikom: *shegen*, seveda je bila tudi pri *shegen* substitucija lahko ničta in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Segen* “znamenje križa, blagoslov, božja milost, sreča”, srvn. *segen* “znamenje križa, blagoslov, milost, čarobne besede”, stvn. *segan* “isto” je tvorjeno iz stvn. glagola *seganōn* “dati blagoslov, narediti znamenje križa” (srvn. *segenen* “isto”, nvn. *segnen* “isto”), ki je izposojen iz lat. *sīgnāre* “označiti, narediti znak ali pečat” k lat. *sīgnum* “znak, pečat”, clat. “znamenje križa” (Pfeifer 1269). Tudi Klugejev etimološki slovar pravi, da gre pri stvn. samostalniku *segan* za deverbativ po krnitvi iz stvn. glagola *seganōn* (Seebold 1995: 753), Anton Janko (ustno) pa dopušča možnost, da je glagol izpeljan iz samostalnika.

Zgled 1: Inu aku derfish inu fđianem dopernefesh popolnoma vfe tu, kar vtih Poftauh

¹⁰ Natančneje bi bilo govoriti o *pškof, kar je možno že v 8. stoletju (Braune-Eggers 1987: § 77). O ničti substituciji nemškega polglasnika in o redukciji nemških nenaglašenih vokalov v polglasnik prim. *adrya*, *ioger*.

ftoy, Inu fi pres Grehou, taku fi Bogu lub, bosh imel *shegen* inu frezho od nega, inu tebe bode puftil vta nebeffa (TA LII. CAP. y shish).

Zgled 2: V tuim Semenu bodo na femli *shegnani* vfi Ludie, Koker bi Bug hotel rezhi, Mui Syn bode od tuie Shlahte inu kry tu zhloueftuu na fe vfel, fteim on bode vse Verne po vfm fueitu *shegnal*, refshil od grehou, od te vezhne fmerti, inu od tiga Pekla (...) (TA VIII. CAP. i cop).

shenkati (9) v. “podariti” – Sln. *šēnkati* je prevzeto iz srvn. *schenzen* “podariti; natočiti” (ESSJ IV, 32; ST 217). Zaradi sln. *š*: stvn. *šk* > srvn. *sch* je bilo najprej lahko izposojeno v 12. stoletju (prim. *shaz*). Predloga bi lahko bilo tudi nvn. *schenzen* “podariti”.

Nvn. *schenzen* “podariti, predati”, srvn. *schenzen* “natočiti, podariti, podeliti”, stvn. *skenken* “natočiti” povezujejo z ide. *(s)keng- “šepati; postrani, počez”, pri čemer izhajajo iz pomena “nagniti posodo (in natočiti)” (Pfeifer 1192).

Zgled: De koker tu blagu, kir ie nom shafanu inu isrozhenu od Ozheta, oli od eniga drugiga periatila, ie po nih fmerti guishnu inu gotouu, nai fi mi tiga ne fmo faslushili, temuzh nom ie is periafni *shenkanu* (TA XLIX. CAP. x 3 ta).

shentouauec (2) s. m. “kdor preklinja”, **shentouane** (3) s. n. “preklinjanje”, **shentouati** (7) v. “preklinjati” – Sln. *šēntati* je po Striedter-Tempsovi izposojeno iz bavav. nar. *schenten* “ošteti, grajati, preklinjati, psovati” (srvn. *schenden* “prekleti, preklinjati, grajati” itd., nvn. *schänden* “oskruniti”) (ST 217). Zaradi sln. *š*: stvn. *šk* > srvn. *sch* je bilo najprej lahko izposojeno v 12. stoletju (prim. *shaz*), seveda iz srvn. južnobav. *schenten s t-jem (ST § 68). Iz izposojenega glagola je v sln. izpeljano še *šentovati*, *šentovanje* in *šentovalec*, tako da prav mlada izposoja ni verjetna. Poleg tega bi si Trubar verjetno izposodil iz knjižnega nvn. *schänden* z d-jem, tako da moramo tu Striedter-Tempsovo popraviti.

Nvn. *schänden* “oskruniti”, srvn. *schenden* “onečastiti, zmerjati, obrekovati, prekleti, preklinjati, grajati”, stvn. *giskenten* “isto” je tvorjeno iz stvn. *scanta* “sramotno dejanje, greh” < germ. *skamdō “onečastitev” (Pfeifer 1180).

Po ESSJ (IV, 32) pa je zaradi sln. pridevnikov *šēntan*, *hēntan* ipd. “presnet, preklet” Striedter-Tempsino izvajanje iz tega nemškega glagola dvomljivo, bolj verjetno je sln. *šēntati* tvorjeno v slovenščini iz sln. *šēnt* “hudi duh, ki najbolj škoduje na sveti večer; kletvica”. Po ESSJ (IV, 32) gre za tabuistično poimenovanje hudih duhov in škratov iz sln. *šēnt* “sveti”, kar je izposojeno iz lat. istopomenskega *sanctus* z morebitnim, ne pa nujnim posredovanjem srvn. *sente* “sveti” (nvn. *Sankt* “isto”, srvn. tudi *sancte*, *sant(e)* “isto”, stvn. *sancti*, *sancta* “isto”). Predpostaviti moramo pravzaprav srvn. *žente* (prim. *almoshna*, *lanzghan*), ker pa je v vzglasju za besedo, ki se konča na nezveneči glas, ali v vzglasju na začetku stavka po Kranzmayerjevem mnenju tudi za *ž* in ne samo za *b*, *d* (iz germ. *Þ*) in *g* veljal Notkerjev vzglasni zakon, po katerem so ti glasovi postali nezveneči (*š*, *p*, *t*, *k*), je fonetično ustrezna predloga srvn. *sente (ST § 81; Kranzmayer 1956: § 27c3; Braune-Eggers 1987: § 103). Notkerjev zakon je veljal za bavarščino in alemanščino od osmega stoletja do 1100 (Kranzmayer 1956: 27c1–4), tako da je moralo biti izposojeno že iz najzgodnejše srvn. v 11. stoletju.

Zgled 1: Ne ty kurbary, ne ty kir Malikom slushio, ne ty preshuftniki, ne ty mehki, ne ty kir fe fmoshmi fmeshαιο, ne ty Tatyē, ne ty lakomniki, ne ty Pyanci, ne ty *shentouauci*, ne ty odertniki, ne bodo Erbali tiga Boshyga kralueftua (TA XXIX. CAP. n 3 slushba).

Zgled 2: Ty ludie vidio le tu veye, tu lyftie, ta fad tiga Greha, ampag tiga korena, ftershena inu te prauē Iablane ne vidio, Nim fe sdy de le ty vunani veliki grehi, koker ie tu *shentouane*, vbyane, kraia, Curbaria, Pyanftuu, etc. fo ty Grehi, Tih noternih, koker ie ta

Neuera, zbiulane na Boshyh oblubah inu te hude shele kir vnas tizhe, fa grehe ne dershe (TA XXV. CAP. m 3 bnu).

Zgled 3: On premore tim rokom vbraniti, de ne vbyo, de ne krado, Timu Iefiku, de ne lashe, de ne *shentuie*, de ne oppraule tih ludi, Tim nagom, de ne gredo vneposhtena meifsta (TA XXVII. CAP. n inu).

shiher (8) adj. indecl. “gotov, varen”, **neshihroft** (1) s. f. “negotovost” – Sln. *žihər* “gotov, varen” je izposojeno iz srvn. *sicher* “isto” (ESSJ IV, 454; ST 251). Stvn. *sichūr(e)* zaradi *u*-ja pride po 900 v poštev, le če predpostavimo stvn. redukcijo v *sichər (prim. pri *adrya*, *ioger*). Po 900 ima namreč tudi že slovenščina srednji polglasnik (Logar 1996: 332). Pred 900 pa izposoja ni možna, saj imamo sln. *i* za nem. *i* (prim. pri *cyl*). Izposoja iz srvn. je mogoča najkasneje v 15. stoletju, ko še imamo sln. *ž* za nem. *s* (prim. *almoshna*), torej je čas izposoje 10.–15. stoletje. Sln. *nežihrost* “negotovost, nevarnost” je tvorjeno v sln. iz izposojenega pridevnika sln. *žihər* ter predpone *ne*- in pripone *-ost* po zgledu *nevarnost*, *negotovost*.

Nvn. *sicher* “varen, gotov, zanesljiv”, srvn. *sicher* “brezskrben, gotov, varen, zanesljiv”, stvn. *sihhur* “isto” je izposojeno iz vlat. *sicūrus*, lat. *sēcūrus* “brezskrben, brez strahu, gotov” (Pfeifer 1287).

Zgled 1: Koker de bi sdai en letak dober rifnizhin Glas inu Marin knom prifshal, Ty Turki fo od nashiga Gofpudi Krala inu od nega Synou, is vfeh Slouenskih, Crouashkih inu Vogerskih Deshel, Is Bofne inu is Conftantinopola, cilu pregnani. Satu mi inu vfi nashi Otroci, fe ne bomo vfhe vezh bali Turkou, bomo *shiher* inu Myr imeli pred vfemi nashimi fourashniki (...) (TA I. CAP. g 3 TA).

Zgled 2: Obtū bi mi imeili kfī kferci vfeti te velike teshke mnogetere, nadluge, nefrezhe, reue, *neshihrofti* inu shalofti, kir nom tukai na tim fueitu sledno vro naprei ftoye, inu mogo na nas pafti inu fapopafti, kuliku ie le bolesan, bushtua, vbyana inu mnogeteriga Sla poloshenu na tiga slabiga bofiga zhloueka (TA LXI. CAP. ff 2 vely).

škoda (8) s. f. “zmanjšanje količine, kakovosti, vrednosti”, **shkoditi** (2) v. “povzročiti škodo”, **shkodliu** (5) adj. “povzročujoč škodo” – Sln. *škōda* je izposojeno iz stvn. *scado* m. “isto”, sln. *škōditi* pa iz stvn. *scadōn* “isto” (ESSJ IV, 59; ST 219). Zaradi sln. *o* za nem. kratki *a* je moralo biti izposojeno pred 900 (prim. pri *altar*). Predloga z bavarsko labializacijo po 1200 pa seveda ne pride v poštev, saj imamo *šk* za nem. *šk*, kar je mogoče le do konca 11. stoletja (prim. *shcoff*). Sln. pridevnik *shkodljiv* je izpeljan iz izposojenega samostalnika ali pa glagola.

Nvn. *Schaden* “škoda”, srvn. *schade* “škoda, izguba, pomanjkljivost, kvarjenje, muka, poškodba”, stvn. *scado* “isto” in iz tega izpeljani glagol stvn. *scadōn* “škoditi”, srvn. in nvn. *schaden* “isto” povezujejo z ide. **skēth-*, **skəth-* “poškodovati” (Pfeifer 1174–5).

Zgled 1: Oli kar ie meni dobitig bilu, tu fem ieft, fa volo Criftufa, fa *shkodo* shazal, Ia ieft vfe rizhi shazam fa *shkodo* pruti tei ueliki vrednufti tiga fposnane lefufa Criftufa muiga Gofpudi (...) (TA XLII. CAP. t 2 fa).

Zgled 2: Tu nega blagu pag, ie ta nega shiuot, nega tellu, kry inu leben, kateri ie on dal inu puftil martrati inu vmoriti fa nasho volo, fteim ie on nashe grehe plazhal popolnoma (...) inu nas ie fpet fprauil Sbugom, Inu ie to smert, tiga Hudizha inu ta Pekal premogel inu refdial, de tim Vernim vezh ne mogo *shkoditi* (TA V. CAP. h 2 bruma).

Zgled 3: Oni fe ne fta nikogar bala, obena ftuar nei bila nima fourash, ne ftropouita, ne *shkodliua*, Eua ie periatliuu fto kazho gouorila, koker fanem ditetom oli zhlouekom. Gen. 3. (TA XX. CAP. l 3 Taku).

shlahta (57) s. f. “1. rod, sorodstvo; 2. vrsta”, **shlahnten** (7) adj. “plemenit” – Sln. *žlāhta*

je izposojeno iz stvn. *slahta* f. “pokolenje, pleme, rod, izvor, vrsta” ali iz srvn. *slahte* f. “isto” (ESSJ IV, 461; ST 252). Zaradi ž-ja je bilo lahko izposojeno najkasneje v 16. stoletju, vsekakor pa pred Trubarjem, saj si ta ne bi izposojal iz južne bavarsčine, torej je bilo izposojeno najkasneje v 15. stoletju. Izvorno germanski *s* v stvn. *sl-* se namreč že 750 približa šumniku *ž*, kar se danes fonetično zapisuje z *žl-*. Tako ostane do vključno 13. stoletja, potem gre srvn. *žl-* širšenemško v *schl-*, južnobavarsko pa do vključno 16. stoletja še ostane *žl-*, zato imamo ves ta čas v sln. substitucijo *žl-*, primera: sln. *žlāge* “tkalske grablje” ← srvn. *slage* “orodje za tolčenje, kladivo”, sln. *žlājdra* “veriga, s katero se spenjajo ročice pri vozu” ← bavav. *Schleuder* “frača” (ST § 88). Ker pa imamo sln. *a*, je moralo biti sln. *žlāhta* izposojeno med 900 in 1200 (prim. *almoshna* in pri *altar*). Čas izposoje je torej 10.–12. stoletje. Sln. *žlahten* je v slovenščini izpeljano iz izposojenega samostalnika. Pomen tega pridevnika se je razvil v slovenščini, in sicer s zoženjem pomena iz “*”nanašajoč se na rod” na “*”nanašajoč se na imeniten rod”, ki mu je sledil še metaforični razvoj “moralno-etično imeniten”, torej “plemenit” (Janko 1986b: 86). V zvezi z drugim pomenom samostalnika *žlāhta* še tole: “Stalna besedna zveza *vfe/vfi shlaht* + samostalnik (...) je nekoliko tavitološki ostanek stvn. adverbialne zveze *allero shlahta* v pomenu “von jeder Art”, kjer je v nemški besedi *shlahta* že zapopadeno tisto, kar v slovenščini pove šele dodatni samostalnik (npr. *vfi shlaht ludie*)” (Janko 1986a: 431). Zanimivo je tudi to, da je sln. *žlahta* prevzeto nazaj v nemščino: bavav. kor. *šwahtà* “sorodstvo v slabšalnem smislu” (Pohl 1989: 258).

Srvn. *slahte* f. “pokolenje, pleme, rod, izvor, vrsta”, stvn. *slahta* f. “isto” je izpeljano iz stvn. *slahan* “tolči, tepsti, udariti, premagati, ubiti” (nvn. *schlagen* “isto”), kar povezujejo z ide. **slak-* “tolči, razbijati”. Menjava med *h* in *g* temelji na t. i. grammatischer Wechsel, *g* je bil v srvn. in stvn. v pretekliku, v nvn. pa se je posplošil še za sedanjik in nedoločnik – odtod razlika med stvn., srvn. ter nvn. (Pfeifer 437, 1205–6).

Zgled 1 “rod”: Ty perui Verni ludie, kir fo bili preden ie Criftus tu zhloueftuu na fe vfel, inu kir fo Verouali tim Boshym oblubom od Criftufa, de bode od ene shene inu od te Abraamoue inu Daidoue *shlahte* royen, de fa nega uolo bodo shegnani, tu ie, profiti vfeh Grehou, Inu de bodo fuie laftne krale, inu to Cananeisko deshelo fa laftno imeili (TA V. CAP. h 3 imenuio).

Zgled 2 “sorodstvo”: Inu od tih Kezarieu, kir fe fto shiuiu oli fto blishno *shlahto*, koker fto felftro, fzherio oli Smaterio fmeshaiu, prau Bug Leuiti 18. Varuite fe, de fe ne omadushete, koker fo fe ty Aydie, kir fo pred vami bili, fe Omadeshili, inu de uas fa tiga uolo, ta femle ne isbluie (TA XXX. CAP. o Moder).

Zgled 3 “vrsta”: Inu de fe imamo letiga Prerokouiga inu Iogrouiga Vuka dershati inu slushati, inu fe feim *vfeh shlaht* nadlugah troshtati, inu na te Boshye oblube fe cilu fenefiti, Is tiga druge vuzhiti (TA LXII. CAP. gg 2 ni).

Zgled 4: Satu ie Bug imel pruti nima eno veliko gorezho lubefan, inu enu fylnu dopadene, koker pruti tei fui brumni, fueti, lipi, shtaltni inu *shlahtni* stuari (TA XIX. CAP. 1 3 TA).

shold (1) s. m. “plačilo”, **sholner** (1) s. m. “vojak” – Sln. *žōld* je izposojeno iz srvn. *solt*, g. -des m. “plačilo za delo, plača”, ki je bilo okoli 1150 izposojeno iz stfrc. *solt*, *sou(t)* “kovanec” (ESSJ IV, 476; ST 255; Pfeifer 1304–5: nvn. *Sold* “plačilo za vojaka”). Sln. *žōlnér* pa je izposojeno iz srvn. *solner*, *soldner* m. “plačani vojak”, kar je nomen agentis k srvn. *solt* “plačilo za delo, plača” (ESSJ IV, 477; ST 255; Pfeifer 1304–5: nvn. *Söldner* “plačani vojak”). Nemški polglasnik, zapisan z *e* (srvn. *solner*), je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*), zaradi naglasa pa se je okreplil v sln. polnozvočni *é* (*žōlnér*). Zaradi ž-ja je oboje,

tako sln. *žōld* kot sln. *žolnēr*, lahko bilo izposojeno najkasneje v 15. stoletju (prim. *almosh-na*). V poštevtorej pride čas od vključno 12. do vključno 15. stoletja.

Zgled 1: Inu S. Paul prauī, Ro. 5. 6. De fa volo tīga greha ie ta Smert zhes vfe ludi prishla, Inu tīga Greha *shold* oli lon ie ta Smert (TA XXI. CAP. 1 3 ue shege).

Zgled 2: Tīga Dauīda de ie preshufual, inu de ie tīga brumnīga fueīftīga fuīga *sholnerīa* Vriaīfa puītil ubyti, Inu de ie is offerti fuīe ludi Shtil (TA XXVIII. CAP. n 2 Per).

shonati (1) v. "prizanašati" – Sln. *šōnati* je izposojeno iz srvn. *schōnen* "čuvati, varovati, obzirno ravnati z nekom, nečim, prizanašati" (ESSJ IV, 92; ST 222). Zaradi sln. *š*: stvn. *šk* > srvn. *sch* je bilo najprej lahko izposojeno v 12. stoletju (prim. *shaz*). Lahko bi bilo tudi iz nvn. *schonen* "isto".

Nvn. *schonen* "čuvati, varovati, obzirno ravnati z nekom, nečim, prizanašati", srvn. *schōnen* "isto" je izpeljanka iz pridevnika srvn. *schæn(e)* "postaven, bleščoč, čist, sijajen, dober, prijeten, prijateljski, prizanesljiv", stvn. *scōni* "postaven, bleščoč, čist, sijajen, dober, prijeten", ki ga povezujejo z ide. *(s)keu- "na nekaj paziti, opazovati, gledati" (Pfeifer 1236).

Zgled: Vti Martri Cristufeuī fe tudi vīdi inu famerka, ta Boshya Prauīza, de nikogar, kir kriuu dei, ne *shona*, Temuzh on shtraīfa sledno hudubo inu kriuiuo (TA XVII. CAP. 1 V tim).

shpot (9) s. m. "posmeh, zasmeh, porog", **shpotliuec** (1) s. m. "kdor se posmehuje, zasmehuje, roga", **shpotati fe** (3) v. "posmehovati se", **fashpotouati** (7) v. "isto", **shpotliu** (1) adj. "posmehljiv" – Sln. *špot* je verjetno izposojeno iz srvn. *spot* m. "posmeh, norčevanje, porog, sramota", sln. *špotati se* pa iz srvn. *spot(t)en* "posmehovati se, rogati se, norčevati se iz nekoga, nečesa" (ESSJ IV, 102; ST 225; Lexer-Pretzel 206), saj je bilo največ izposoj v času srvn., vendar je substitucija sln. *šp* za nem. *sp^l* značilna za vsa obdobja, torej se časa izposoje pravzaprav sploh ne da določiti: sln. *špīža* "jed" ← stvn. *spīsa* "jed, hrana, živilo", sln. *špāja* "shramba" ← nvn. bavav. *Speis* "isto", sln. *špalīr* "nasproti si stoječi vrsti ljudi ob slavnostnih prejemih; ogrodje za sadno drevje" ← nvn. *Spalier* "isto" (ST § 87). Sln. *špotati se* je v nasprotju s svojo srvn. predlogo *spot(t)en* refleksiven glagol, verjetno po naslonitvi na pomensko ustrezne slovenske reflektivne glagole *posmehovati se, rogati se, norčevati se*. Sln. *za-špotovati* je tvorjeno iz sln. *špotati se* s kalkirano sln. predpono po zgledu srvn. *ver-spotten* "norčevati se iz, zasmehovati". Iz sln. izposojenega glagola je izpeljan sln. pridevnik *špotljiv*, iz slednjega pa sln. samostalnik *špotljivec*. Glede na to, da se je iz izposojenega samostalnika *špot* ter glagola *špotati se* v sln. razvila tako obsežna besedna družina, gre verjetno za izposojenki iz stvn. ali srvn., nvn. predloga pa ni verjetna. N. Godnič-Godini navaja sodobno kraško *špot* "prezir, zaničevanje", *s' špuōt't* "posmehovati se komu, ga hudobno oponašati" in *z'šputav't* "zasmehovati koga, ga zlobno oponašati" (1981: 147).

Nvn. *Spott* "posmeh, porog, norčevanje", srvn. *spot* "posmeh, norčevanje, porog; predmet posmeha; sramota; šala; dvom; greh", stvn. *spot* "isto" ter iz tega izpeljani glagol nvn. *spotten* "posmehovati se, rogati se, norčevati se iz nekoga, nečesa", srvn. *spot(t)en* "isto", stvn. *spottōn* "isto" so intenzivne tvorbe iz stvn. glagola *spīwan* "pljuvati, bruhati" z izhodiščnim pomenom "nekoga pljuniti kot znak zaničevanja" (Pfeifer 1318, 1330).

Zgled 1: Oli on vndukai gori obudi inu naftauī falsh pridigarīe, kezariē, Bidertaufferīe,

¹¹ Izgovorjeno stvn./srvn. *šp*, torej približano šumniku *š*, po 13. stoletju srvn./nvn. splošnonemško *šp*- ter srvn./nvn. bavarsko *-šp-*, *-šp*, širše srvn./nvn. pa *-sp-*, *-sp*. Sln. *sp* bi bilo možno le pri knjižni izposoji iz nvn., pa še to samo v medglasju ali izglasju.

Suenckfeldarie, kir is tih Sacramentou *shpot* delαιο, inu vŕe shlahť fimate inu fimeshnaue (TA VII. CAP. i Euan).

Zgled 2: Mi vidimo inu slishimo skorai vŕag dan, koku zhudnu ty Rasboniki, Vboniki, Preshuťniki, Kezary, Taty, Golufi, kir falsh perfequio, Shentouauci, Zuperniki, *Shpotliuci* Boshy inu nega beŕfede, Inu taki hudi, neuerni inu shkodliui ludie, bodo refodiueni (...) (TA XXX. CAP. o Moder).

Zgled 3: Inu sletema beŕfedama mi prizhuiemo inu terdnu veruiemo, Nai fi *ŕe* ty Iudi inu Turki taki nashi Veri *shpotaio* inu ŕmyo, De vtim enim ŕamim dinim Bogastui, ŕo try Perfone oli Imena, tu ie, Ozha, Syn, S. Duh (TA XVI. CAP. k 3 shim).

Zgled 4: Koker leta islaga inu laťtop od tiga Boshyga Pilda vtim zhloueku ŕe nema faurezhi ne *fashpotouati* (TA XVII. CAP. l fu).

Zgled 5: Inu koku ie on en lep brumen, poŕten, ŕuet, pres vŕiga tadla inu greha, ŕtan inu leben pelal inu dershal, nom kanimu Exemplanu Nauuku Hpuslednimu prau, koku ie on od fuiga laťniga Iogra fratan, koku ŕo ga ty Iudi vieli inu iŕdali tim Aydom, koku ŕo ga ty Aydie Martrali inu *shpotliuu* vmurili na tim Cryshu (TA LXII. CAP. ff 3 ŕpouei).

shribar (1) s. m. “pisar” – Sln. *šribar* je izposojeno iz srvn. *schribære* m. “isto” (ESSJ IV, 83: *šlibar*, ST 226), in sicer naprej lahko v 12. stoletju, ko je stvn. *šk-* že preŕel v *sch-* (prim. *shaz*) ter najkasneje do 1100, ko je bila že izvedena diftongizacija srvn. dolgega *ī* (prim. *arznja*), torej okoli 1100. Nemŕki sufiks za vrŕilca dejanja *-ære* da sln. *-ar*, ker se beseda vključi v sistem sln. vrŕilcev dejanja na *-ar*.

Nvn. *Schreiber* “kdor piŕe, pisatelj, starejŕe pisar”, srvn. *schribære* “kdor piŕe, pisar, notar, pisatelj, upravnik”, stvn. *skribāri* “isto” je izpeljanka iz stvn. glagola *scriban* “pisati, zapisati, opisati, omeniti, zaukazati, slikati” itd., kar je izposojeno iz lat. *scribere* “vrezati z ostrim črtalnikom, vrisati, pisati, pisno naročiti, zaukazati” itd. (Pfeifer 1242).

Zgled: Inu Criftus vuzhi, Luc. 17. de imamo slushiti Bogu inu rezhi, kar fmo bili dolshni tu fmo ŕturili. Inu Math. 5. Samuzh vasha Prauiza bode obilneshi, koker ie tih Farifeiou inu *Shribarieu*, vi ne puidite vtu nebesku kraleuťtuu (TA LVI. CAP. aa ne–lij).

shrinf (1) s. m. “rana” – Sln. *šrinf* je izposojeno iz srvn. *schrimpf* f. “praska, odrgnina, ranica”, in sicer najprej lahko v 12. stoletju, ko je stvn. *šk-* že preŕel v *sch-* (prim. *shaz*) in ko že imamo sln. substitucijo *f* za nem. *pf* (prim. *fār*). V nvn. beseda ni več ohranjena. Čas izposoje je torej 12.–15. stoletje. Sln. *n* v *šrinf* je posledica sln. dialektičnega razvoja: *šrimf > *šrinf*. Pred ustničnozobnim *f* gre *m* pogosto v *n* (Ramovŕ 1924: 103).

Srvn. *schrimpfen* “nagrbančiti, ukriviti” in iz tega glagola po krnitvi tvorjeni srvn. samostalniki *schrimpf* “praska, odrgnina, ranica” povezujejo z ide. *(s)*kremb(h)-* “obrniti, kriviti, skriviti se, skrčiti, nagubati se” (Pfeifer 1148–9, 1245).

Zgled: Ta shtraifinga na nim leshi, de mi myr imamo. Skuŕi nega *shrinfè* oli zhernauke fmo mi sdraui poŕtali, Ta Gosŕud ie vŕo nasho hudubo na nega polushil (TA XXXV. CAP. q poŕui).

shtalt (13) s. f. “podoba, pojava, postava”, **neushtalt** (1) s. f. “nova podoba, pojava”, **shtalten** (2) adj. “postaven, lep” – Sln. *štält* je izposojeno iz srvn. bav. *g’stalt*, srvn. *gestalt* f. “podoba, pojava, oblika, postava, izgled, sestava”, in sicer kot sln. *kštalt, ki se kasneje poenostavi v *štalt* (ESSJ IV, 105; ST 227). Do vključno 13. stoletja se je namreč vzglasni stvn., srvn. zapisani *st-* izgovarjal kot *št*¹², kasneje pa kot *št-*, kar velja ŕe danes, tako da je substitucija sln. *št-* običajna v vseh obdobjih: sln. *štála* “hlev” ← srvn. *stal* “isto”, sln. *štāb* “viŕŕe vojaŕsko poveljstvo” ← nvn. *Stab* “skupnost viŕŕjih oficirjev poveljstva enote” (ST § 86). Zaradi sln. *a-*ja je izposoja moŕna med 900 in 1200 ali iz knjiŕne nemŕĕine po 1500

¹² Torej pribliŕano ŕumniku ŕ.

(prim. *almoshna*, *altar*). Ker pa stvn. pretekli deležnik *gistalt* še ni bil posamostaljen, kot je srvn. *gestalt*, je izposoja možna šele po 1050, torej z začetkom srvn. Tudi izposoja po 1500 ni verjetna, saj že imamo iz izposojenega samostalnika sln. *štalt* z izpeljavo tvorjeni sln. pridevnik *štalten*.

Neu- pri sln. *neuštalt* je verjetno prevzeto povsem citatno: ortografija je namreč nemška (fonetično bi zapisali *noj-*). Citatnost kaže na povsem mlado izposajo, torej na Trubarjevo inovacijo. Sln. *-eu-* bi sicer lahko bila tudi slovenska substitucija (prim. *berzeug*), vendar so nemške izposojenke v slovenščini s substitucijo *ev* oz. *eu* za bav. *eu* možne šele v 13. stoletju, ko pa bi že morali imeti tudi bavarsko labializacijo. Poleg tega ni verjetno, da bi zaživela ljudska izposojenka s slovenščini tujim besedotvornim vzorcem *neuštalt*, če pa je veliko bolj naravno tvoriti besedno zvezo *nova štalt*.

Nvn. *Gestalt* “podoba, pojava, oblika, postava, izgled, sestava”, srvn. *gestalt* “isto” je posamostaljen pretekli deležnik srvn. *gestalt* “izgledajoč, takšen, urejen”, stvn. *gistalt* “isto” k glagolu stvn. *stellen* “postaviti”, ki je tvorjen iz germ. **stalla-* “mesto, nahajališče” (Pfeifer 441, 1354–5).

Zgled 1: Sueti Duh, ta ie doli is nebes zhes nega prishal veni *shtalti* eniga Goloba (TA XVI. CAP. k 3 gouori).

Zgled 2: Obtū vas vfeh proffim, de le-ta mui greh inu *neushtalt*, kir tukai fto muio dolgo Predguoro fturim, meni odpuftite inu isloshite na bulshe (TA XIII. CAP. k 3 slishi).

Zgled 3: Nyu vudi fo bili vfī lipi, cili inu *shtaltni*, Ona fta imeila zhište ozhi, fta bila eniga oftriga, Iaftrebiga pogleda, fta delezh vidila, Vufesha tenke, fta od dalezh slishala, noge lahke tar hitre, roke vmeitalne, redle ferce, vuvs shiuot mozhan inu fdrau, obena shi-uina obena diuyafzhina na fueitu, nei taku mozna bila, koker onadua (TA XX. CAP. I 3 Taku).

shtiftati (1) v. “iznajti, izmisliti si” – Sln. *štiftati* je izposojeno iz srvn. *stiften* “postaviti, ustanoviti, zgraditi; pozidati, obdelovati; najeti; urediti; izpeljati, pognati, povzročiti, organizirati; iznajti, izmisliti si”, in sicer najprej v 12. stoletju, ko že imamo sln. *f* za nem. *f* (prim. *faliti*), lahko pa je tudi iz nvn. *stiften* “podariti; ustanoviti; povzročiti; narediti, delati; izmisliti si” (ST 229; Grimm XVIII, 2876–90).

Nvn. *stiften* “podariti; ustanoviti” itd. srvn., stvn. *stiften* “postaviti, ustanoviti” itd. nima jasne etimologije, povezujejo pa ga s stvn. samostalnikom *stift* “količek, trn, čep”, ki je del ide. dediščine (Pfeifer 1362–3).

Zgled: IS letih beffed inu rifnizhnih Pryz, kir fmo tukai vtih shtyrih Capitolih poredu gourili inu klali naprei, more vľaki dobru faftopiti, de ta Euangelium, te Pridige od Criftufa, ta Vera kerszhanska, inu te Nadluge kir fe fa uolo te prae Vere gode, ne fo fe ftuprou per tim zhafu, kadar fo Criftus inu nega Iogri pridigali, fazhele, temuzh de nih fazhetig imao od fazhetka tiga fuita (...), inu fo *shtiftane* vtim Paradiľhu (TA XI. CAP. i 3 Intro-raelski).

shtima/shtyma/ftyma (10) s. f. “glas”, **shtimati** (1) v. “imenovati, določiti, oceniti” – Sln. *štíma* je izposojeno iz srvn. *stimme* f. “glas, ton, klic, krik” (ESSJ IV, 113: *štímati* I; ST 230) ali zaradi nem. kratkega *i* po 900 iz stvn. *stimma* f. “glas, zvok, zven; govor, klic, beseda” (Schützeichel 1989: 244) ali iz nvn. *Stimme* f. “glas, mnenje, sodba”, saj je sln. substitucija *št-* značilna za vsa obdobja (prim. *shtalt*). Sln. *štímati* je lahko izposojeno iz srvn. *stimmen* “oglasiti se, zaklicati, dati glas, izpolniti, intonirati, imenovati, določiti, oceniti” (ESSJ IV, 113: *štímati* I). Nvn. *stimmen* “ujemati se, biti pravilen, ustrezati; uglašiti; glasovati za”, v 16. st. tudi “imenovati, določiti” bi tudi lahko bilo predloga (Grimm

XVIII, 3088–3110). Stvn. *gístimmen* “ujemati se, intonirati” pa pomensko ne ustreza (Graff 1834–46: VI, 682–4).

Nemški samostalnik in iz njega izpeljani glagol izvajajo iz germ. *stemnō (Pfeifer 1364).

Zgled 1: Inu kadar fta slishala to *Shtymo* tiga Gofpudi Boga, kir ie hodil vtim Paradishu, tedai kadar ie dan hladan bil, fta fe Adam inu Eua skrila pred teim oblizhiem tiga Gofpudi Boga, vmei tu dreuie tiga Paradisha (TA XXII. CAP. I 3 teriga).

Zgled 2: Sa letake Vere volo fame, bodo ty Verni od famiga Boga, fa Brumne, fa Prauizhne, fa Suede, shazani, *shtimani*, dershani inu obfoieni na fodni dan, inu bodo vredni tiga vezhniga lebna (TA XXXIX. CAP. r 3 Bugom).

shtraifinga (29) s. f. “kazen”, **shtraifati/shtrafati** (35) v. “kaznovati” – Sln. *štraifinga* je izposojeno iz srvn. bav. *strâfinge, srvn. *strâfunge* f. “kaznovanje, graja” (prim. *greuinga*), sln. *štráfati*, *štráfati* pa iz srvn. *strâfen* “kaznovati, grajati” (ESSJ IV, 118; ST 231), pri čemer je *-j-* sekundarni slovenski razvoj (Ramovš 1924: 174). Prav ta razvoj izključuje možnost, da bi besedi uvedel šele P. Trubar, torej možnost knjižne izposoje po 1500, ki jo dopušča substitucija sln. *a* za nem. *ā*. Čas izposoje mora torej biti pred bavarsko labializacijo 1200 (prim. pri *almoshna* in *altar*) in ne prej kot v 12. stoletju, ko že imamo sln. *f* za nem. *f* (prim. *faliti*). Beseda *štraifinga* ima v vseh primerih konotacijo “božja kazen”, kar ugotavlja tudi A. Janko v zvezi s Trubarjevim *Katekizmom* (Janko 1986a: 430).

Nemški besedi, ki se pojavita v času srvn., nimata jasnega izvora (Pfeifer 1372).

Zgled 1, 2: Vti Martri Criftufeui fe tudi vidi inu famerka, ta Boshya Prauiza, de niko-gar, kir kriuu dei, ne shona, Temuzh on *shtraifa* sledno hudubo inu kriuiuo. De preden ie hotel to fuio prauo pruti ludem doli puftiti pafti, poprei ie on to *shtraifingo* na fuiga Synu poslushil (TA XVII. CAP. I V tim).

shtritane (2) s. n. “boj”, **shtritati** (3) v. “upirati se, kljubovati”, **shtritati fe** (3) v. “bojevati se” – Sln. *štrítati* (*se*) je izposojeno iz srvn. *strîten* “boriti se, pripraviti se, tekmovati, potegovati se, truditi se” (ESSJ IV, 121; ST 232; Bezlaj 2003: 344), in sicer pred diftongizacijo nem. dolgega *-ja* 1100 (prim. *arznja*). Predloga bi lahko bilo tudi stvn. *strîtan* “preparirati se, bojevati se; tekmovati; nasprotovati, biti navzkriž; soočiti se; diskutirati; ugovarjati” (Schützeichel 1989: 245). Iz izposojenega glagola je tvorjen sln. glagolnik *štritanje*.

Nvn. *streiten* “preparirati se, bojevati se”, srvn. *strîten* “isto” itd., stvn. *strîtan* “isto” itd. povezujejo z ide. **strēidh-* “obnašati se trmasto, nepopustljivo” (Pfeifer 1378–9).

Zgled 1: Inu mui lubi Ozha, Ieft tebe tudi tukai profsim, Inu Ieft hozho, De Ti, fa uolo tiga muiga dershane inu dopolnene tuih vfeh Sapuuid, Inu fa uolo muie prauie pohleune pokorshine, Inu fa volo tiga muiga teshkiga *shtritane* fteim tuiem oftrim ftrashnim ferdom, fto fmertio, fteim Hudizhem (...) (TA XXXIII. CAP. p 3 tim).

Zgled 2: Vletih beffedah mi slishimo, de S. Paul tukai sdoftimi beffedami od te kerszhanske noterne Prauce, katero mi fto Vero Viefula na fe perprauimo gouori, Inu de ta ifta Verna Euangeliska Prauiza oli Bruma drufiga nei, famuzh tu odpufzhane tih grehou, de dopademo inu fmo lubi Bogu, inu fmo oblizheni fto Criftufeuo Prauizo inu Suetuftio, inu fmo darouani fteim S. Duhum, de Boga dershimo fa nashiga lubiga Ozheta inu *shtritamo* fubper hudizhe (...) (TA XLII. CAP. t del).

Zgled 3: Obtū leta ftara perua Pridiga Boshya od Shenskiga Semena, de ima tei kazhi ftopiti na glauo, Inu ta kazha bode tu Seime Vpeto vieidala, tu ie, de Syn Boshy vflame tu zhloueftuu na fe, vtim on bode fto kazho fa nasho volo *fe shritital* inu premogel (TA VII. CAP. i Euan).

shstudent (1) s. m. “kdor si pridobiva izobrazbo na univerzi” – Sln. *študent* je preko

srvn. *studente* m. “šolar, učenec na univerzi” oziroma nvn. *Student* m. “učenec na univerzi” (v stvn. beseda še ne obstaja) izposojeno iz lat. *studēns* (g. *studentis*) “kdor se uči, kdor se trudi”, kar je posamostaljeni sedanji tvorni deležnik glagola *stūdere* “učiti se, študirati”, prvotno “ukvarjati se, truditi se, prizadevati si” (ST 233; Snoj 743; Pfeifer 1385–6). Sln. *št-za* nem. *st-* je možno v vseh obdobjih (ST § 86), tako da se časa izposoje ne da natančneje določiti. Podobni primeri: sln. *štābla* “stopnja” ← srvn. *stafel* “isto” ali sln. *štāla* “hlev” ← srvn. *stal* “isto” (ST § 86).

Zgled: On tudi pishe, Koku ty falsh Preroki shnih falsh vukum, ty Hynauci, Farifei, Shcofi, Fary, ty Iudouski Menihi Saducei, ty Doctory te Viffoke Shule inu *Shtudenti*, inu drugi Neuerniki, fo vfe slu tim Iogrom, S. Stefanu, inu vfem prauim kerszhenikom naganeli inu nalagali, nee preganali, louili, byli inu morili (...) (TA LXII. CAP. ff 3 per).

shtuk (22) s. m. “krščanska resnica, trditev, postavka, npr. člen katekizma; del” – Sln. *štuk* je izposojeno iz srvn. *stuck* n. “del, kos, košček; odstavek, člen; en primerek” (ESSJ IV, 124; ST 233; Lexer-Pretzel 215) ali zaradi nem. kratkega *u* po 900 iz stvn. *stuki* n. “kos, košček, del; razdalja” (Schützeichel 1989: 246) ali iz nvn. bavav. nepreglašene *Stuck* n. “del, kos, košček; odstavek; razdalja; komad; primerek” (Schmeller 1985: II, 730–2), vendar je zaradi pomena “člen” najbolj verjetna predloga srvn. *stuck*.

Nvn. *Stück* “del, kos, košček” itd., srvn. *stuck(e)*, *stück(e)* “del, kos, košček; odstavek, člen” itd., stvn. *stuki* “kos, košček, del; razdalja” povezujejo preko germ. **stukkja-* z ide. **(s)teug-* “udariti” (Pfeifer 1385).

Zgled: De ner ta vegshi Nauuk, ner ta bulshi Kunsht, ner ta nuznishi Modroft inu tu Ifuelizhane eniga vřakiga kerszhenika, Vletim řamim Articulu oli *shtuku* te nashe řtare praeue kerszhanske vere stoy, Kir fe latinski imenuie, Iuftificatio hominis coram Deo (f 2 řaslushene).

shturati (5) v. “uničiti” – Sln. *šturati* je izposojeno iz srvn. bav. nepreglašene **stören* “uničiti, ovirati, motiti, zмести, pregnati; raztresti”, srvn. *stæren* “isto” (Lexer-Pretzel 212) ali iz stvn. *stören* (poleg *stæren*) “uničiti” (Schützeichel 1989: 244). Nvn. *stören* oziroma morebitna bavarska nepreglašena varianta **storen* “zmotiti, vztrajno ovirati, škodovati, ogrožati, motiti, uničiti” tudi ustreza (Grimm XIX, 385–405), vendar si Trubar ne bi izposojal iz bavarsčine. Prevzeto je moralo biti kot sln. *štōrati* “drezati, bezati, brskati”, **uničiti*” (ESSJ IV, 116–7), kar je dalo sln. dolenjsko *štūrati* po zgledu domačih besed z etimoloških cirkumfleksiranim podaljšanim *ō*-jem: *bug* “bog”, *kuren* “koren”, *modrust* “modrost” (Ramovš 1995: 195–204). Pomenski prehod “uničiti” > “drezati, bezati, brskati” je izpričan tudi v nemščini, prim. nvn. bav. *stüren* “drezati, bezati, brskati” (ESSJ IV, 116–7).

Nvn. *stören* “zmotiti, vztrajno ovirati, škodovati, ogrožati, motiti”, srvn. *stæren* “uničiti, ovirati, motiti, zмести, pregnati; raztresti”, stvn. *stören*, *stæren* “uničiti” povezujejo preko germ. **stur-* z ide. **(s)tuēr-*, **(s)tur-* ipd. “vrteti se, vrtinčiti se” (Pfeifer 1370–1).

Zgled: Nu sdai pag hozhmo prauiti, koku, řzhim inu skuři kai řta onadua tak dober lep inu shlahten Pild Boshy vřebi *shturala*, řesdiala, inu řesderla, Inu take velike daruue Boshye na dushi inu na shiuotu řgubila inu ob nee řrishla (TA XXII. CAP. l 3 teriga).

shtyura (1) s. f. “davek, dajatev” – Sln. *štŷvra* je izposojeno iz stvn. *stiura* f. “opora, krmilo” ter preneseno “podpora, pomoč; pravno utemeljene, redne denarne dajatve plemstvu” (ESSJ IV, 112–3; ST § 42 in 229: *štŷbra*; Pfeifer 1358–9). Sln. *-iv-* zahteva diftongično izgovorjavo stvn. *-iu-*, ki je izpričana do 1000, torej gre za starejšo izposojenko, kot sta na primer tudi sln. *grŷvati se* “kesati se” ← stvn. *gŷriuwen* “isto” in sln. *dŷvp* “tat” ← stvn.

diub “isto” (ST § 42). J. Kelemina navaja mlajšo različico *štibra* “davek” (1933: 86) ← srvn. bav. *stiuwer* “davek” (ST 229).

Nvn. *Steuer* “davek (državi)”, srvn. *stiuur(e)* “opora, krmilo; podpora, pomoč, dar, dajatev, dohodek”, stvn. *stiuura* “opora, krmilo; podpora, pomoč; pravno utemeljene, redne denarne dajatve plemstvu” je etimološko povezano z ide. glagolskim korenem **stā-*, **stā-* “stati, postaviti” (Pfeifer 1358–9).

Zgled: (...) Ne bomo vezh *shtyur* daiali, ne teshkih tlak delali, inu bodo naprei vshe vfelei dobra rodouita Leita (TA I. CAP. g 3 TA).

shula (2) s. f. “šola” – Sln. *šōla* oziroma dolenjsko *šula* (prim. *shturati*) je preko srvn. *schuole* f. “isto” izposojeno iz vlat. *scōla*, to pa ustreza klas. lat. *schola* “šola, nauk” in “učena razprava”, ki je izposojeno iz gr. *skholē* “kar kdo dela v prostem času, predavanje, učen pogovor, šola” (ESSJ IV, 91; ST 221). Glede substitucije sln. *o* za nem. *uo* prim. *al-moshna*. Stvn. *scuola* “šola” in nvn. monoftongirano *Schule* “isto” glasovno ne ustrežata. Izposojeno je lahko najprej v 12. stoletju, ko je nem. *šk-* že prešel v *sch-* (prim. *shaz*).

Zgled: On tudi pishe, Koku ty falsh Preroki shnih falsh vukum, ty Hynauci, Farifei, Shcofi, Fary, ty Iudouski Menihi Saducei, ty Doctory te Viffōke *Shule* inu Shtudenti, inu drugi Neuerniki, fo vfe slu tim Iogrom, S. Stefanu, inu vfem prauim kerszhenikom naganeli inu nalagali, nee preganali, louili, byli inu morili (...) (TA LXII. CAP. ff 3 per).

spisha (3) s. f. “hrana”, **spishati** (3) v. “hraniti koga, dati mu jesti” – Sln. *špīža*, *špīžati* je izposojeno iz srvn. *spīse* f. “jed, hrana, živilo”, *spīsen* “jesti, hraniti koga, dati mu jesti” (ESSJ IV, 101; ST 225), in sicer še pred diftongizacijo nem. dolgega *ī* 1100 (prim. *arznja*). Do vključno 15. stoletja je možna substitucija sln. *ž* za nem. *s* (prim. *al-moshna*). Substitucija sln. *šp-* za nem. *sp-* je značilna za vsa obdobja (prim. *shpot*), tako bi lahko bilo *špīža* izposojeno že iz stvn. *spīsa* f. “jed”, sln. *špīžati* pa bi bilo tvorjeno iz izposojenega samostalnika, saj nemški glagol v času stvn. še ni obstajal (ST 225; Schützeichel 1989: 239; Pfeifer 1319).

Nvn. *Speise* “jed”, srvn. *spīse* “jed, hrana, živilo”, stvn. *spīsa* “isto” je izposojeno iz srlat. *spēsa k srlat. *spensa*, *expensa* “hrana, živilo” < lat. *expēnsa* “strošek”. Nvn. *speisen* “jesti, hraniti koga”, srvn. *spīsen* “isto” je izpeljano iz nemškega samostalnika (Pfeifer 1319).

Zgled 1: Lubi Bratie, ieft vom nezho fatayti, de vfi nashi Ozhaki, ty fo bili pod teim Oblakom, inu fo vfi skufi tu Morie shli, Inu fo vfi skufi Moifefa vtim oblaku inu vmoriei kerszheni, inu fo vfi eno duhousko *fpisho* ieili, inu fo vfi enu duhousku Pytie pyli (TA XII. CAP. k duhous–zhudefi).

Zgled 2: To Staro Cerkou ie on is Egipta ipelal fuelikimi zhudefi inu fylno roko skufi tu erdezhe morie. Vti pulzhau i ie no *fpishal* 40. leit is nebes (TA XI. CAP. i 3 raeliski).

fpiza (1) s. f. “konica, ost” – Po H. Striedter-Tempsovi in F. Bezlaju je sln. *špica* izposojeno iz nvn. *Spitze* f. “konica, ost; najvišja točka” (ST 224; Bezlaj 2003: 863), vendar bi pomensko in glasovno ustrezalo tudi srvn. *spitze* f. “konica, ost” (Lexer II, 1101) (ESSJ IV, 99), od vključno 10. stoletja dalje tudi stvn. *spizza* f. “konica, ost” (prim. *shpot* in *cyf*) (Graff 1834–46: VI, 367).

Nemška beseda je izvedena iz stvn. pridevnika *spizzi* “koničast”, ki je del indoevropske dediščine (Pfeifer 1328).

Zgled: Obtū Gospud Bug vfe shlaht ludi, taku dobru Iude Aydie Turke inu vfe shlaht neuernike, koker te hude falsh hynauske kerszhenike, kir tim nih vunanem vudom dopufte diati fubper te nega Sapuuidi, tudi na tim fueitu, groffouitu shtraifa, oh fmezhom, fgalgami, *fpizami* inu skulefom (...) (TA LIII. CAP. y 3 tih).

suenckfeldar (1) s. m. “pripadnik Schwenckfelderjeve protestantske ločine” – Izposojeno iz nvn. *Schwenckfelder* m. “isto”. Kaspar von Schwenckfeld je bil protestantski teolog in mistik, ki je 1525 prišel v konflikt z M. Luthrom. Okoli Schwenckfelda so se organizirali bralni konventikli, njihove člane so imenovali *Schwenckfelder* (Meyers e. Lexikon XXI, 446). Kljub temu, da je beseda v sln. citatna, jo P. Trubar zapiše hiperkorektno s sln. pripono *-ar*. Zanimivo je, da v vzglasju izposojenke ni š-ja, a ker se beseda pojavi samo enkrat, gre lahko tudi za napako. Spodnji zgled je tudi edina pojavitev v celotnem Trubarjevem opusu, tako da lahko upravičeno sklepamo na negotovost pri zapisu (listkovno gradivo Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU).

Zgled: Oli on vndukai gori obudi inu naštaui falsh pridigarie, kezarie, Bidertaufferie, *Suenckfeldarie*, kir is tih Sacramentou shpot delaio, inu vfe shlaht fmote inu fmeshnaue (TA VII. CAP. i Euan).

tabla (2) s. f. “plošča” – Izposojeno iz srvn. *tavele* f. “tabla, miza”, in sicer pred 1200, ko se začne bavarska labializacija (prim. *almoshna* in *altar*) oziroma pred 1100, saj bi kasneje imeli sln. *f* za srvn. *f*(v) (prim. *faliti*). Ker se je nemški zvoneči ustničnozobni pripornik v že od 8., 9. stoletja dalje zamenjeval s sln. *b* (prim. *bruma*), bi predloga lahko bilo tudi stvn. *tavala*¹³ f. “plošča, miza, slika”, zaradi *a*-ja seveda šele po 900 (prim. *almoshna* in *altar*), vendar je bolj verjetno, da je pri prevzemu v sln. odpadel poglasniški srvn. *-e-* (*tavele*) kot pa polnozvočni stvn. *-a-* (*tav-a-la*) (ESSJ IV, 144; ST 235), razen če do redukcije ni prišlo že v stvn. (glede ničte substitucije nem. polglasnika prim. pri *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Tafel* “plošča, šolska tabla, velika dolga miza, ljudje, zbrani okoli take mize, praznični obed”, srvn. *tavel(e)* “plošča, šolska tabla, miza”, stvn. *tavala*, *tabala* “plošča, miza, slika” je preko romanskih jezikov, prim. it. *tavola* “miza”, izposojeno iz lat. *tabula* “deska, plošča, tabla” (Pfeifer 1406).

Zgled: Satu ie Gofpud Bug te fuie Deffet Sapuuidi nekar le famuzh tim Iudom dal, Inu fueliko groffouito inu ftrashno shtymo ftrobentanem inu fgarmenem, ie te ifte ifguuoril, inu na te kaminatate Moifefeue *Table* poftauil inu fapiffal, Temuzh on ie te ifte vfakimu pametnimu zhloueku noter vnega ferce inu vto nega veift poftauil inu fapiffal (...) (TA LIIII. CAP. y 3 tih).

tadel (7) s. m. “hiba, pomanjkljivost”, **tadlati** (2) v. “grajati” – Sln. *tádel* je izposojeno iz srvn. *tadel* m. “graja, napaka, pomanjkljivost”, sln. *tadlati* pa iz srvn. *tadelen* “grajati” (ESSJ IV, 146; ST 235), in sicer pred 1200 (prim. *almoshna* in *altar*). Lahko pa bi to bili tudi knjižni izposojenki po 1500 iz nvn. *Tadel* m. “graja, napaka, pomanjkljivost”, *tadeln* “grajati”. Nemški polglasnik, zapisan z *e*, se je v sln. substituiral ničto (*tadlati*) oziroma s polglasnikom (*tadel*), seveda je bila tudi pri *tadel* substitucija lahko ničta in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nemški besedi, ki v stvn. še nista obstajali, sta verjetno izposojeni iz stare saščine ali srednje nizke nemščine, vendar predlogi nista izpričani (prim. staroangleško *tæf* f. “graja, očitek, obrekovanje, žalitev”) (Pfeifer 1405–6).

Zgled 1: Tu Criftufeuu fashushene famu, tu ie pres vfiga madesha greha inu *tadla*, ie popolnoma inu vrednu pred Bugom, fa kateriga hozhe Bug te Verne vfeti kfebi vtu nebesku vefselie (TA LV. CAP. z 3 mo).

Zgled 2: ONu ie rifniza, de te predolge Predguuori, vfeh buquah vmahinih inu vuelikih, bodo od tih Vuzhenih inu Modrih ludi *tadlani*. Obtū bi fe spodobilu, de bi ieft fđai kratku gouuril (...) (TA XIII. CAP. k 2 treb).

taushent (3) num. “tisoč” – Sln. *tāvžent* je bil po 1250, ko je bil bavarski dolgi *ū* že

¹³ Tu gre za izposojeni *v(f)*.

diftongiran v *au*, in pred 1500, ko se je srvn. *-s-* še zamenjeval s sln. *-ž-* (prim. *almosphna*), izposojen iz srvn. bav. *tauzent, srvn. *tūsent* num. “tisoč” (ESSJ IV, 183; *tīsoč*; ST 237). Nekaj podobnih primerov za sln. *au*: sln. *šāvba* “žensko krzveno oblačilo, ženska jakna” ← srvn. *schaube, *schūbe* “dolga in široka vrhnja obleka”; sln. *āvba* “žensko pokrivalo pri alpski narodni noši” ← nvn. *Haube* “avba, kapa, čepica” (ST § 34). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, se je v sln. substituiral s polglasnikom ali pa je substitucija niča in je polglasnik sekundarni slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *tausend* “tisoč”, srvn. *tūsent* “isto”, stvn. *thūsunt* “isto” izhaja iz zloženke, katere prvi del je germ. **Būs-*, podaljšano s formantom *s-* iz ide. **tēu-*, **teuə-*, **tū-* “nabrekati”, drugi del pa germ. **-(χ)undi* iz ide. *kmtóm “sto” (Pfeifer 563, 1419).

Zgled: Inu Iob prauī. 9. Aku ta zhlouik hozhe fe kregati oli praudati Sbugom, taku on nemu na *taushent* enu nemore odgouriti (...) (TA XXXV. CAP. q poufi).

tempel (3) s. m. “svetišče” – Sln. *témpelj* je prevzeto preko srvn. *tempel* m. n. “svetišče” ← stfrc. *temple* iz lat. *templum* “posvečen prostor za opazovanje ptičjega leta” (ESSJ IV, 167; Pfeifer 1423). Sln. *témpelj* bi lahko bila tudi izposojenka mlajšega datuma iz nvn. *Tempel* m. “svetišče”, stvn. *tempal* m. n. “isto” pa zaradi *a-*ja ne pride v poštev (Pfeifer 1423), razen če do redukcije *a-*ja v polglasnik, zapisan z *e*, ni prišlo že v stvn., kar je bilo pri vokalih v zadnjih, nenaglašanih zlogih možno že v 10. stoletju (Braune-Eggers 1987: § 58) (glede substitucije nem. polglasnika prim. pri *adrya*, *ioger*). Glede sln. *-lj* glej *cyf*: *-lj* imamo po analogiji z drugimi besedami na *-elj*, saj bav. *l* v tej predlogi zaradi svoje glasovne okolice ni mogel biti palatalen (ST § 115).

Zgled: Oni fo bili vfi ene misli, inu fo vřag dan bili vtīm *Templi*, inu fo ftonouitu oftali per inu vtīm Nauuku tih Iogrou (...) (TA LXII. CAP. ff 3 per).

tihtane (3) s. n. “mišljenje” – Najverjetneje je kot *tihtati izposojeno iz srvn. *tihthen* “izmisliti si, izpeljati, povzročiti, narediti; pisati, pisateljvati, pesniti; izmisliti si laž in jo pripovedovati; urediti, določiti” (Lexer-Pretzel 226) ali po 900, ko že imamo sln. *i* za nem. kratki *i* (prim. *cyf*), iz stvn. *tihthōn* “izmisliti si, pisateljvati, pesniti, napisati; posvetiti; narekovati; predpisati, zahtevati” (Schützeichel 1989: 253). Knjižna izposoja po 1500 ne pride v poštev, saj imamo nemški *d-*: nvn. *dichten* “misliti, izmisliti si; pisati literarna dela, pesniti”.

Nemški glagol je najverjetneje izposojen iz lat. *dictāre* “narekovati, napisati” (Pfeifer 223).

Zgled: Inu Gen. 8. prauī druguzh Bug, Tu *tihtane* inu mishlene tīga zhloueskīga ferza, ie hudu od mladufi (TA XXXI. CAP. o 3 ro).

trabant (1) s. m. “spremljevalec, privrženec” – Izposojeno iz nvn. *Trabant* m. “isto”, kar je prvič izpričano v 15. stoletju kot zgodnje nvn. *drabant* in je najverjetneje izposojeno iz staročeškega *drabant* “član osebne straže plemiča, plemkinje” (Pfeifer 1443). Pred 1500 bi imeli bavarsko labializacijo, tako da je lahko izposojeno samo v 16. stoletju (prim. *almosphna*, *altar*).

Zgled: Criftus Iefus Syn Boshy nas Gospud inu Ohranenik, Ie vtīm fuīm peruīm Prihodu na tim fueitu, cilu nisku inu pohleunu hodil po tei Iudouski desheli, On nei imel hlapceu, *trabantou* inu velike Gospode (...) (TA LVII. CAP. bb puuido).

trost (28) s. m. “tolažba”, **trostane** (1) s. n. “tolažba”, **trostati** (**fe**) (23) v. “tolažiti (se)”, **potrostati** (9) v. “potolažiti”, **trostliu** (7) adj. “tolažeč, tolažilen” – Sln. *tróšt* je izposojeno iz srvn. *trōst* m. “tolažba, hrabrenje, vzpodbujanje; veselo zaupanje, pogum; pomoč” (ESSJ IV, 233; ST 240; Lexer-Pretzel 231). Možna je tudi stvn. predloga *trōst* m. “tolažba; pomoč; lajšanje; zaupanje” (Schützeichel 1989: 258; ESSJ IV, 233; ST 240). Do

vklučno 13. stoletja se je namreč medglasni stvn., srvn. zapisani *-st-* izgovarjal kot *-št¹⁴*, kasneje pa južnobavarsko srvn. vse do vključno 15. stoletja kot *-št-*, kar se ohranja še po 15. stoletju na Zgornjem Koroškem (ST § 86). Zato slovenščina ves čas prevzema s *-št-*: sln. *křšta* “zabojnik” ← srvn. *kiste* “isto”. Le knjižna izposoja po 1500 da sln. *-st-*: sln. *kristāl* “telo z ravnimi mejnimi ploskvami” ← nvn. *Kristal* “isto” (ST § 86). Vse to velja tudi za izglasje. Sln. *tróštati* (*se*) je izposojeno iz srvn. ali stvn. *trōsten* “tolažiti, opogumiti” itd. (Lexer-Pretzel 231; Schützeichel 1989: 258; ESSJ IV, 233; ST 240). Sln. *potróštati* je sestavljena iz sln. *tróštati*, sln. *troštljiv* in *trostane* pa sta izpeljanki iz istega glagola. Nvn. predloge ne pridejo v poštev, saj je sln. *trošt* izpričano že v 1. polovici 15. stoletja v *Stiškem rokopisu* (Grafenauer 1923: 362), sln. *tróštati* (*se*) pa ima ob sebi preveč tvorjenk, da bi bilo lahko izposojeno šele v času P. Trubarja. Poleg tega bi pri knjižni izposoji po 1500 imeli sln. *-st-*, *-st*. Sln. *trostane* se v besedilu pojavi samo enkrat, zato gre verjetno za napako: prav bi bilo *trostane*, kar zasledimo v preostalem Trubarjevem opusu (listkovno gradivo Historične sekcije Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU).

Nvn. *Trost* “tolažba”, srvn., stvn. *trōst* “tolažba” itd. povezujejo z ide. **deru-*, **dreu-*, **drū-* “drevo; trden, zvest”. Nvn. *trōsten* “tolažiti”, srvn. *trōsten*, *træsten* “tolažiti” itd., stvn. *trōsten* “tolažiti” itd. je izpeljano iz zgornjega samostalnika (Pfeifer 1466).

Zgled 1: Ieft fem vleto Predguor inu potle vto kratko Postillo inu poprei vta dua Catechifma vfe te potrebne inu nuzne Nauuke, inu *Troshte* poftauil, katere fem per vas vtim Slouenskim Iefiku Sedemnaift leit poredu inu potle vtim Nemshkim Iefiku deffet leit per Vuzhenih ludeh pridigal (f 3 Inu).

Zgled 2: NV bi pag mogel kei eden, oli nih vezh, misliti inu vprashati, oli Supergouoriti letimu nashimu Vuku inu *Trostanu*, inu rezhi taku, Ti Vuzhish, prauish, pryzhuiesh inu Troshtash is S. Pifma, De vfi ty, kir deio prauo Pokuro, inu prou Veruio Viefufã inu timu S. Euangeliju, Ty ifti fo V gnadi V milofti Boshy, fo Gofpudi Bogu lubi, ne bodo od Buga nigdar fapufzheni, Temuzh Bug nim pomaga vfelei na dushi inu na teleffu, inu nee reshi od vfiãa Slega (TA LIX. CAP. cc de).

Zgled 3 a: Inu de fe imamo letiga Prerokouiga inu Iogrouiga Vuka dershati inu slushati, inu *fe* fteim vfeh shlahnt nadlugah *troshitati*, inu na te Boshye oblube fe cilu fenefiti, Is tiga druge vuzhiti (TA LXII. CAP. gg 2 ni).

Zgled 3 b: On ie od lete perue oblube Boshye, de hozhe fuiga Synu nom kanimu odreshituu dati, tim fuim Otrokom inu Vnukom fueiftu pridigal, fto oblubo ie on febe inu te fuie *troshital* vfeh nadlugah, inu tako Vero ie poterioual fteimi Offri (TA VIII. CAP. i cop).

Zgled 4: Inu kadar take Pridige inu pifma od Iefufa vfa Verna prefrashena inu shalofna ferza, kir fe boye Boshyga ferda inu tiga ferdamnena fa volo nih Grehou, fpet obeffele inu prou *potroshtaio* (TA II. CAP. h noma).

Zgled 5: Oli kadar fem ieft pag vti Nemshki, inu tudi od fpret vti Slouenski, oblubil, de ieft hozho vleti Predguuori, fa volo tih muih dobrih preproftih Lanzhmanou, kir druge beffede ne fnaio, famuzh to Slouensko, od tih ner potrebnishih, nuznishnih inu *troshliuuh* rizhi inu shtukou fãstopnu gouoriti inu vuzhiti (TA XIII. CAP. k 2 treb–k 3 slishi).

vee (1) interj. “Gorje!” – Če gre za ljudsko izposojenko, je moralo biti izposojeno pred 1100 iz zgodnje srvn. ali iz stvn. *wē* interj. “krik bolečine, groze”, saj bi po 1100 morali imeti sln. *b* (prim. *berzeug*). Lahko pa da gre za Trubarjevo inovacijo po knjižno zgodnje nvn. *weh* interj. “krik bolečine, groze”. 8. stoletje še ne pride v poštev, saj je takrat bavarsščina še imela ohranjen germ. *ai* za kasnejši *ē* (Braune-Eggers 1987: § 43).

Nemška interjekcija izhaja iz germ. **wai* < ide. **uai* “boleč” (Pfeifer 1545).

¹⁴ Gre za vmesni glas med *s* in *š*.

Zgled: Inu Efa. 33. praui Bug, Vee timu Rasboniku, fakai on bode tudi resbyen (TA XXX. CAP. o Moder).

vinkuſti (1) s. f. pl. “binkoſti” – Sln. *bînkoſti* “krščanski praznik na 50. dan po veliki noči” je izposojeno iz stvn. *finfchustin* dativ pl. “isto” (ESSJ I, 21; Snoj 42; ST 91), in sicer v 10. stoletju ali v prvi polovici 11. stoletja (pred začetkom srvn.), ko že imamo substitucijo sln. *b* za nem. *f* (prim. *bruma*), sln. *i* za nem. kratki *i* (prim. *cyf*) in sln. *u* za nem. kratki *u* (prim. *bruma*). Drugi *f* je zaradi lajšanja izgovorjave v sln. izpadel, ali pa gre za disimilacijo (za slednje prim. Metka Furlan, ustno). Zapis *ch* ponazarja izgovorjavo afrikatnega *kh*, ki se v sln. zamenja s *k* (ST § 100). Pri P. Trubarju pa nimamo *bînkoſti*, temveč *vinkuſti*. Nemški kratki *u* se lahko zamenja s sln. *o* (*bînkoſti*) ali s sln. *u* (*bînkuſti* poleg *vînkuſti*), kot na primer: sln. *ſôpa* poleg *ſûpa* “lopa” ← srvn. *ſchupfe* “lopa, skedenj” (ST § 16). Nenavadno je, da imamo pri P. Trubarju *-st-*, saj to stanje izkazuje samo knjižne izposojenke po 1500 (prim. *troſht*). Ker je pojavitev samo ena, gre mogoče za napako. Sln *v-* namesto *b-* H. Striedter-Tempsova razlaga takole: sln. *v* na Spodnjem Štajerskem, kjer je *vînkuſti* izpričano, postane labiodental in se tako fonetično približa stvn., srvn. *v-* (razvojnja stopnja *f*-ja) (ST 34).

Stvn. *finfchustin* “binkoſti” je izposojeno iz gr. *pentêkostê* “isto”, pri čemer je prvi del zloženke preveden (stvn. *finf* “pet”). Iz istega vira, vendar brez vpliva nem. besede za “pet” je nvn. *Pfingſten* “binkoſti”, srvn. *phingſten* “isto” (Pfeifer 997; Snoj 42).

Zgled: (...) on ie bil per Criftufeui Smerti inu per vfeh nega pridigah inu zaihnihi, Ie vidil koker ty drugi Iogri Iefufa gredozh vnebeffa, Ie pryel od nega tiga S. Duha ſdrugimi Iogri red na *Vinkuſti* dan (TA LXII. CAP. gg uik).

visha (4) s. f. “način” – Sln. *vîža* je izposojeno iz stvn. *wîsa* f. “način” ali srvn. *wîse* f. “način” (ESSJ IV, 327–8; ST 246), in sicer pred diftongizacijo nem. dolgega *ī*-ja 1100 (prim. *arznja*). Po 1100 bi poleg tega morali imeti sln. *b-* (prim. *berzeug*), torej je moralo biti res izposojeno pred 1100.

Nvn. *Weise* “način”, srvn. *wîs(e)* “isto”, stvn. *wîsa* “isto” povezujejo z ide. **ueid-* “zagledati, videti” (Pfeifer 1551).

Zgled: V taki *vishi* inu faftopu, de le ta Vera V criftufa Ifuelizha tiga zhloueka, Criftus tudi utim 6. Capituli htim Iudom gouori, kir praui umei drugimi beffedami, Ne delate po tei Spishi, kir konez vſame, temuzh po tei kir oftane vtim vezhnim lebni, katero vom bode dal ta Syn tiga zhloueka, Sakai letiga ie Ozha Bug fafnaminoual (TA XLI. CAP. s 3 rodniga).

vishati (5) v. “voditi, peljati, usmerjati” – Sln. *vîžati* je izposojeno iz stvn. ali srvn. *wîsen* “voditi, peljati, usmerjati” itd. (ESSJ IV, 328; ST 246), in sicer pred diftongizacijo nem. dolgega *ī*-ja 1100 (prim. *arznja*). Po 1100 bi poleg tega morali imeti sln. *b-* (prim. *berzeug*), torej je moralo biti res izposojeno pred 1100.

Nvn. *weisen* “voditi, peljati, pokazati, poučevati”, stvn., srvn. *wîsen* “voditi, peljati” itd. je faktitivum k stvn. pridevniku *wîs* “wissend”, kar izpeljujejo iz germ. **weis(s)a-* < ide. **ueid-* “zagledati, videti” (Pfeifer 1551–2).

Zgled: Tu ie, Tu nashe shibku meffu, kadar ie uti reui inu vнадlugah, profsi fa pomagane inu fa odreſhituu, beſhi pred Cryshom, inu nei vнадlugah volnu tar pokornu Bogu, Ampag ta duh, tu ferce inu veift, nas *visha* inu napelaua ſupet na to pokorszino, inu na tu volnu pohleunu terplene (TA LXI. CAP. ff tim).

vofzhiti (1) v. “zeleti, priznati” – Sln. *vôſčiti* je bilo pred 750 izposojeno iz zgodnje stvn. *yunſkĭan, iz česar se je razvilo stvn. *wunſcen* “zeleti” (ESSJ IV, 346; ST 247; Bezljaj 2003: 687). Nemška glagolska končnica *-ĭan* se je namreč že 750 razvila v *-en*, kar bi dalo

sln. *-ati* in ne *-iti* (ST 247). Stvn. *-un-* se je zamenjal s staroslovenskim nosnim *o*-jem, kar je po izgubi nazalnosti v drugi polovici 10. stoletja dalo stsl. *o* (ST § 18). Stvn. *-šk-* se je zamenjalo s stsl. *-šk-*, kar je po jotaciji dalo *-šč-* in po asimilaciji *-šč-* (ST § 18). Pisava */zh* oz. *szh* za *šč* je pri Trubarju običajna (prim. recimo *kerszhenik*, *kerszhanski*, *odpuszahne*).

Nvn., srvn. *wünschen* "želeti", stvn. *wunsken* "isto" je izpeljano iz stvn. samostalnika *wunsc* "želja", kar povezujejo z ide. **uen(ə)*- "prizadevati si", kasneje "želeti, ljubiti, biti zadovoljen" (Pfeifer 1583).

Zgled: Ta beffeda Testament, se pravi ena Shafft, enu porozhene oli ifrozhene, kadar eden na smerti leshozh porozhuie, shaffuie inu dyli tu fuie blagu tim Erbom, inu refodei to fuio uolo, komu on hozhe *vojzhiti* inu dopuhtiti tu fuie laftnu Iemene inu blagu vshiuati, po nega smerti (TA V. CAP. h 2 bruma).

vra (6) s. f. "časovna enota" – Tukaj bi popravila H. Striedter-Tempsovo, ki kot predlogo za izposajo predpostavlja nvn. *Uhr* f. 1. "ura kot časovna enota" 2. "ura kot merilna naprava" (ST 242). Res, da smo merilno napravo verjetno dobili šele v 16. stoletju (Kranzmayer 1944: 13), vendar smo si besedo *ura* gotovo izposodili že prej v pomenu "časovna enota". V 16. stoletju sta si v nvn. konkurirali dve različici: nvn. (*H*)*ore*, *Hor(a)* f. ter *Ur(e)*, *Uhr(e)* f., ki sta že v srvn. pomenili časovno enoto, od 15. stoletja dalje pa tudi merilno napravo. Konec 16. stoletja je prevladala različica *Ur(e)*, *Uhr(e)* (Pfeifer 1481). P. Trubar bi si torej lahko šele v tistem času izposodil nvn. *Ur(e)*, *Uhr(e)*. Ker pa vemo, da je njegov vzornik M. Luther dajal prednost različici z *-o-*: *Hor(a)* (Pfeifer *ibid.*), je veliko bolj verjetno, da smo si besedo izposodili prej, kasneje pa je izposojenka iz srvn. *ūr(e)* "časovna enota" po gledu nemščine dobila še pomen merilne naprave. Poleg tega pri P. Trubarju do vključno Cerkovne ordninge (1564), ki je izšla sedem let po tukaj obravnavanem besedilu, ne najdemo niti ene same pojavitve, kjer bi ura pomenila merilno napravo (prim. listkovno dokumentacijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Historična sekcija). Torej moramo korigirati E. Kranzmayerja in H. Striedter-Tempsovo, ki ga povzema, ter ugotoviti, da gre za izposojenke v času srvn. (prim. tudi ESSJ IV, 264, geslo M. Snoja). V stvn. beseda še ni obstajala. Po mnenju F. Bezlaja (2003: 265) gre pri sln. *ura* za nemško izposojenke iz nvn. *Uhr* samo v pomenu "ura kot merilna naprava", sln. *ura* "časovna enota" pa mora biti naravnost iz romanščine: "Nemške izposojenke so pri nas praviloma dolgo padajoče poudarjene in res je *ûra* "ura kot merilna naprava" tako intonirana v vseh narečjih, ki še dobro razlikujejo naglas. Toda *ûra* v vseh drugih pomenih "čas, nevihta" je rastoče poudarjena in se tudi pomensko razvojno krije z romanskim razvojem iz latinskega *hora*."

Obe nemški različici sta romanskega izvora: a) različica z *-u-*: gr. *hōra* → lat. *hōra*, vlat. *ōra* "čas, ura kot časovna enota" → stfrc. (*h*)*ore* "ura kot časovna enota" → srednje-nizozemsko *ûre* → srednjenizkonemško *ūr*, *ûre* → srvn. *ûre*, *ūr* "ura kot časovna enota" > pozno srvn., nvn. *Uhr* f. 1. "ura kot časovna enota" 2. "ura kot merilna naprava"; b) gr. *hōra* → lat. *hōra*, vlat. *ōra* "čas, ura kot časovna enota" → srvn. (*h*)*ōr(e)* "hora, dnevna molitvena ura" > zgodnje nvn. *hor(e)* "ura kot časovna enota" (Pfeifer *ibid.*).

Zgled: Rifnizhnu, Rifnizhnu, Ieft vom poueim, de ta *vra* pride, inu ie vshe ſdai, de ty Mertui bodo to shtymo tiga Boshyga Synu slishali, inu ty kir bodo slishali, bodo shiui (TA XLI. CAP. s 3 rodniga).

vrednuft (7) s. f. "veljava", **vreden** (24) adj. "ki si zasluži, ki ima vrednost" – Izposojeno iz stvn. *wërd* "vreden", kar je dalo predslovensko *verdъ, od koder imamo sln. pridevnik *vreden*. Izposojeno je torej moralo biti že pred okoli 800, ko je prišlo do južnoslovenske

metateze likvid (ESSJ IV, 356; ST 247). Samostalnik *vrednust* z dolenjским *u*-jem je tvorjen iz pridevnika.

Nvn., srvn. *wert* “vreden”, stvn. *werd* “isto” izvajajo iz germ. **werpa-* “biti enak, enakovreden” < ide. **uert-* “vrteti, obračati” v sekundarnem pomenu “trgovati” (Pfeifer 1559; Snoj 834).

Zgled 1: Oli kar ie meni dobitig bilu, tu fem ieft, fa volo Cristufa, fa shkodo shazal, Ia ieft vfe rizhi shazam fa shkodo pruti tei ueliki *vrednufti* tiga fposnane Iefufa Cristufa muiga Gofpudi (...) (TA XLII. CAP. t 2 fa).

Zgled 2: Oli per tim fe vřaki dobri kerszhenik vary pred teim Bidertaufferskim Hynauskim Vukum, kir prauio, Ty kerszheniki nemaio fa telesne inu pořemliske rizhi profsiti, Koker de bi te telesne potrebe ne bile *vredne*, de bi fe imeili profsiti od Buga (...) (TA LXI. CAP. ff tim).

vrshah (44) s. m. “vzrok”, **vrshahar** (2) s. m. “povzročitelj” – Sln. *úrřah* je izposojeno iz srvn. bav. apokopiranega *ursach*, srvn. *ursache* f. “vzrok” (ESSJ IV, 268; ST 242), in sicer pred 1200 zaradi *a*-ja in zaradi *ř*-ja (prim. *almoshna* in *altar*), lahko pa že po 900 iz stvn. *ursach* m. n. “vzrok” (Schützeichel 1989: 276). Podobno velja za sln. *urřahar* iz srvn. *ursacher* m. “povzročitelj”, pri čemer je *-ar* po zgledu sln. vrřilcev dejanja na *-ar* (Lexer-Pretzel 260). V stvn. ta beseda še ne obstaja (Graff 1834–46). Ker ima nem. polglasnik v sln. pogosto ničto substitucijo (prim. *adrya*, *ioger*), ni nujno, da je predloga apokopirana (Metka Furlan, ustno). N. Godnič-Godini navaja sodobno krařko *úrř’h* “vzrok, povod” (1981: 148).

Nvn. *Ursache* “vzrok”, srvn. *ursache* “isto”, stvn. *ursach* “isto” je sestavljenka iz stvn. samostalnika *sahha* “pravna zadeva, pravni spor, zadeva, vzrok, stvar” < germ. *sakō, kar je izpeljano iz germanskega glagola, ohranjenega v stvn. *sahhan* “prepirati se, karati, tořiti”, ki ga izvajajo iz ide. **sāg-*, **sag-* “iskati” (Pfeifer 1154–5, 1492).

Zgled 1: Temuzh htimu Ifuelizhanu ie potreba vřakimu veiditi, prou fařtopiti inu dobru famerkati, Sa zhes volo, řakai, kai ie *vrřah* bil, De ta Syn Boshy ie taku terpil, Du ga ie htimu perprauil, de ie tu zhloueřtuu na fe vřel, inu puřtil fe taku Marřrati inu vmorititi, Inu kai ie on nom fteim dobriga per Bugi oprauil inu dobil (TA XV. CAP. k 3 nu).

Zgled 2: IS letiga dolgiga gouoriena inu praulena od tiga Greha, moremo vshe mi tudi lahko refoumeiti, veiditi inu dobru fařtopiti, Du ie *Vrřahar* tiga Greha, od kot ta Greh pride, Du ie nega fařzetig (TA XXXII. CAP. o 3 miřřeliom).

zagouane/zagane (3) s. n. “obup”, **zagati** (13) v. “obupovati”, **zagau/zagou** (7) adj. “obupan” – Sln. *cāgati* je izposojeno iz srvn. *zagen* “biti strahopeten, plařen, obotavljiv, obupan” (ESSJ I, 57; ST 96) ali iz stvn. *zagēn* “isto” (Pfeifer 1588) in sicer med 900 ter 1200, ko imamo sln. *a* za nem. kratki *a* (prim. *almoshna* in *altar*). Podobno velja za sln. pridevnik *cagav* (nadaljni fonetični razvoj v sln. da *cagov*, Metka Furlan, ustno) iz srvn. *zage* “strahopeten, plah, obotavljiv, obupan” ali stvn. *zag* “isto” (Pfeifer 1589; Lexer-Pretzel 329). Sln. *cagovanje*, *caganje* je izpeljano iz izposojenega glagola. Zaradi teh slovenskih izpeljank in zaradi narečnega razvoja *cagav* > *cagov* (prim. *klagou*) nvn. predloge niso verjetne.

Nvn. *zagen* “obotavljati se zaradi strahu, negotovosti”, srvn. *zagen* “biti strahopeten, plařen”, stvn. *zagēn* “isto” izvajajo iz stvn. *ař-agēn < germ. *at-agēn, kar povezujejo z ide. **agh-* “biti duřevno obremenjen, bati se”. Pridevnik je tvorjen iz glagola (Pfeifer 1588–9).

Zgled 1, 2: Inu aku Cristus Iefus vtakim řrahu, shalořti inu *zagouanu* timu zhloueku shnega Euangelium inu S. Duhum ne pride hpomozhian, taku mora *zagati* na vřei milořti

inu pomuzhi Boshy, koker fo Saul, Ahitofel, Ishcariot *zagali*, inu she fdai nih veliku *zaguio*, inu fe fami febe konzhauaio (TA LIIII. CAP. z bufti).

Zgled 3: Obtū te shaloftne inu prefrtrashene viſti, ta dobra ferza, kadar fe ſtakimi zhlo-ueskimi dobrimi delli inu Smenihouimi Boshymi slushbami, pres te Vere Vieſufa Criſtufa, troſtaio taku bodo le zhedale vezh shaloftna inu *zagaua*, koker potroſhtana inu obefſelena (TA XLVIII. CAP. x 3 ta).

zaihen (58) s. m. “čudo” – Sln. *cájhen* je izposojeno iz srvn. *zeichen* n. “znak, čudežno znamenje, čudo” (ESSJ I, 57; ST 97), in sicer v 12. stoletju zaradi sln. *aj* za nem. *ai* (pisano z *ei* – prim. *Aydíe*). Lahko pa gre tudi za knjižno izposojeno po 1500 (prim. *Aydíe*). Nemški polglasnik, zapisan z *e*, je v sln. zamenjan s polglasnikom ali pa je bil zamenjan ničto in je polglasnik sekundarno slovenski (prim. *adrya*, *ioger*).

Nvn. *Zeichen* “znak, simptom, simbol”, srvn. *zeichen* n. “znak, čudežno znamenje, čudo”, stvn. *zeihhan* “isto” izvajajo iz germ. *taikna- < ide. **doiġ-* “kazati” (Pfeifer 1596).

Zgled: Nu is letih ſaſtopnih beſſed Ieſufouih, vſaki ſaſtopi, de ty *Zaihni* kir ſo vtih Euangelieh inu drugdi vtim S. Piſmu ſapiffani inu ſturieni od Buga, od Criſtufa inu ſkufi te Preroke inu Iogre, ſo enu refodiueene te Mozhi, Maieſtete, oblaſti, Prauce inu Miloſti Boshye inu nega Synu Ieſufa Criſtufa (...) (TA LVII. CAP. bb 3 Cana).

zbiulane (3) s. n. “dvom”, **zbiulati** (35) v. “dvomiti” – Sln. *cbivlati* je nastalo po meta-tezi iz sln. *cvíblati* “isto”. Sln. *cvíblati* je izposojeno iz stvn. *zwívelôn* “dvomiti” ali srvn. *zwívelen* “isto” (ESSJ II, 235: *obojetovati*; ST 106; Schützeichel 1989: 308; Bezljaj 2003: 589), in sicer pred 13. stoletjem, ko imamo sln. substitucijo *b* za nem. zveneč ustničnozobni pripornik *v* (< *f*) (prim. *bruma*). Toda po 1100 bi namesto *cv-* že imeli *cb-*, torej sln. *b* za bavarski *w*, ki je od 1100 dalje znak za bilabialni pripornik (prim. *berzeug*), tako da je čas izposoje do vključno 11. stoletja. Kasneje se je tudi nem. dolgi *î* diftongiral (prim. *arznya*). Glede ničte substitucije nemškega polglasnika v drugem zlogu prim. pri *adrya*, *ioger*. Sln. glagolnik *cbivlanje* je izpeljan iz izposojenega glagola. Pri vseh teh besedah gre običajno za “dvom v Boga” (prim. Janko 1986b: 81).

Toda Metka Furlan (ustno) opozarja, da ni verjetno, da bi prišlo do metateze *cviblati* > *cbivlati*, saj se *cbivlati* težko izgovarja. Torej je verjetno *cbivlati* prvotno, *cviblati* pa po metatezi. Sln. *b* za nem. *w* je možno po 1100 (prim. *berzeug*), sln. *v* za nem. *v* (*f*) pa je v redkih primerih tudi možno (prim. *vinkuſti*). Izposojeno je moralo biti pred 1100, ko se nem. dolgi *î* diftongira. Torej je bilo izposojeno prav okoli 1100.

Nvn. *zweifeln* “dvomiti”, srvn. *zwívelen* “isto”, stvn. *zwífalen*, *zwívalôn* “isto” je izpeljano iz stvn. samostalnika *zwífal*, *zwíval* “dvom, negotovost, pomislek”, kar izvajajo iz germ. zloženke **tweifla-* “ki ima dvojni pomen” < ide. **ḍwei-* “dva” + **plo-* “nagubati, zložiti” (Pfeifer 1628).

Zgled 1: Ty ludie vidio le tu veye, tu lyftie, ta ſad tiga Greha, ampag tiga korena, ſtershena inu te prauē Iablane ne vidio, Nim fe sdy de le ty vunani veliki grehi, koker ie tu ſhentouane, vbyane, kraia, Curbaria, Pyanftuu, etc. ſo ty Grehi, Tih noternih, koker ie ta Neuera, *zbiulane* na Boshyh oblubah inu te hude ſhele kir vnas tizhe, ſa grehe ne dershe (TA XXV. CAP. m 3 bnu).

Zgled 2: Ne ſta lubila vezh Boga, Sta *zbiulala* na nega miloſti, Sta fe ga bala koker eniga Tyranna inu fouurashnika (TA XXIII. CAP. m 3 ludi).

zolnar (3) s. m. “carinik, mitninar, cestninar” – Sln. *côlnar* je izposojeno preko srvn. *zolnære*, *zolner* m. “carinik, mitninar” < stvn. *zolonāri* “isto” iz srlat. *tolnarius*, vlat. *tolōn(e)ārius* “isto” (ESSJ I, 67; ST 104; Pfeifer 1621–2), pri čemer je *-ar* po zgledu slo-

venskih vršilcev dejanja na *-ar*. V poštev bi prišlo tudi stvn. reducirano *zalnâre* “carinik, mitninar” in nvn. bav. nepreglašeno *Zollner* “isto” (Schmeller 1985: II, 1114).

Zgled: S. Mateush Euangelist, katerimu ie tudi bilu Ime, Leui Alfeiou fyn, ie bil en *Zolnar*, tiga ie potle fam Iefus isuolil inu poklizar htimu Iogerftuu, koker tu on fam, Math. 9. inu S. Marco 2. S. Lukhes 5. Cap. pisheio (TA LXII. CAP. ff 3 fpouei).

zupernia (2) s. f. “čarovnija, magija, čarovništvo”, **zupernik/zuperniza** (6) s. m./f. “čarovnik”, **zuperniski** (1) adj. “čarovniški” – Besede so izpeljanke iz sln. *cuper*¹⁵ “čarovnija”, izpričanega prvič v Trubarjevem *Katekizmu* (Janko 1986b: 77), ki je izposojeno iz stvn. bav. *zoupar* m. n. “čarovnija, magija”, in sicer zaradi *-p-* pred 1050 (ESSJ I, 67; ST 104; Schützeichel 1989: 307; prim. pri *erb*). V tem času je tudi sln. substitucija *u* (poleg *o*) za nem. *ou* običajna: sln. *lúg* “vrsta pralnega sredstva” ← stvn. *louga* “isto”; sln. *pûm* “vrsta drevesa” ← stvn. bav. *poum* “drevo”; poleg sln. *rôpati* ← stvn. *roupen* “ropati” (ST § 44–5). Še verjetneje pa je, da smo prevzeli samo različico z *o*: *côper*, kar je v dolenjskem narečju dalo *cuper* (prim. *shturati*). Ker imamo sln. *a*, je morala biti predloga že reducirana: stvn. bav. **zoupar*, to pa je možno že v 10. stoletju (o redukciji nenaglašanih vokalov v nemščini in o sln. substituciji nemškega polglasnika prim. *adrya*, *ioger*, *tempel*).

Nvn. *Zauber* “čarovnija, magična moč, čar”, srvn. *zouber* “čarovnija, magični pripomoček, magični izrek”, stvn. *zoubar* “čarovnija, magija” je germanskega izvora, širše sorodstvo pa ni jasno (Pfeifer 1593).

Zgled 1: Ozhita inu refodiuenta fo ta della tiga Meffa, katera fo leta, Tu preshuftuu, kurbarya, nezhistoft, hotliuoft, Malikouane, *zupernia*, fouuraftuu, Adrya, nyd, ferd, kreg, resdilene, lozhene od te prauē Vere, huda missel pruti blishnimu, vbyene, pyanzhouane, proffane inu kir fo tim glih, Od katerih fem iest vom poprei prauil, inu she sdai vom prauim naprei, De ty kir take rizhi delaio, tiga Boshyga kraleuftua Erbizhi ne bodo (TA XXIX. CAP. n 3 slushba).

Zgled 2: Mi vidimo inu slishimo skorai vřag dan, koku zhudnu ty Rasboniki, Vboniki, Preshuftniki, Kezary, Tatyē, Golufi, kir falsh perřeguio, Shentuouaci, *Zuperniki*, Shpotliuci Boshy inu nega beffede, Inu taki hudi, neuerni inu shkodliui ludie, bodo refodiueni (...) (TA XXX. CAP. o Moder).

Zgled 3: Letaki zaihni inu zhudefa, kir te boge nore ludi, na take rizhi, inu nekar na pokuro inu na to Vero V criftuřa napelauaio inu kasheio, Ty ifti guishnu prido od tiga zher-niga Sludia, inu bodo skufi te řtare *zuperniske* hude Babe inu neuerne ludi, řturieni inu gori perprauleni, Pred teimi ře ima vřaki dobru Varouati (TA LVII. CAP. bb 3 dershal).

¹⁵ Poleg tega slovenščina pozna sln. *côper*.

9. ČAS IZPOSOJE – ZAKLJUČEK

V pričujočem delu je bilo prepoznanih skupaj 157 različnih korenov iz nemščine izposojenih besed. Za redke med njimi je bilo možno ugotoviti do stoletja natančno, kdaj so bili izposojeni. Tako, da imamo običajno več potencialnih stoletij.

Za 8. stoletje je tako možnih 29 korenov: *cron-* (*crona, cronati*), *erperge*, *ioger-* (*ioger, iogerftuu, iogerski, iogrou*), *ketina*, *kral-* (*kral, kraliza, kraleuftuu, kralouati, kraleu*), *greg*, *maff-* (*maffa, neifmafen*), *menih-* (*menih, menishki*), *myto*, *nor-* (*norroft, obnoriti, norr, norski*), *nyd-* (*nyd/nid, nydati/nidati*), *papesh*, *pehar*, *petlati*, *poft-* (*poft, poftiti (fe)*), *resuagati*, *shegen-* (*shegen, shegnati*), *shkod-* (*shkoda, shkoditi, shkodliu*), *shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shtrit-* (*shtritane, shtritati, shtritati fe*), *shturati*, *shtyura*, *spish-* (*spisha, spishati*), *trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *visha*, *vishati*, *vojzhiti*, *vred(e)n-* (*vreden, vrednuft*), *zolnar*,

za 9. stoletje je možnih 25 korenov:

cron- (*crona, cronati*), *erperge*, *ioger-* (*ioger, iogerftuu, iogerski, iogrou*), *greg*, *lon-* (*lon, lonati*), *maff-* (*maffa, neifmafen*), *myto*, *nor-* (*norroft, obnoriti, norr, norski*), *obrupati*, *papesh*, *pehar*, *petlati*, *resuagati*, *shegen-* (*shegen, shegnati*), *shkod-* (*shkoda, shkoditi, shkodliu*), *shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shtrit-* (*shtritane, shtritati, shtritati fe*), *shturati*, *shtyura*, *spish-* (*spisha, spishati*), *trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *vee*, *visha*, *vishati*, *zolnar*,

potem število narašča: za 10. stoletje 57 korenov:

almoshna, *altar*, *antuerh*, *arka*, *arzat*, *brum-* (*bruma, brumen, brumski, brumsku*), *cron-* (*crona, cronati*), *cyl*, *erperge*, *galge*, *glih-* (*gliha, pergliha, glihati se, glih*), *gnad-* (*gnada, gnadiu*), *grunt*, *guant*, *isgruntati*, *klag-* (*klagouati, klagou*), *greg*, *lon-* (*lon, lonati*), *lusht*, *marter-* (*marter, martra, martirnik, martirnica, martrati*), *maff-* (*maffa, neifmafen*), *nuna*, *nuz-* (*nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen*), *obrupati*, *ordninga*, *papesh*, *pehar*, *petlati*, *pild*, *pridig-* (*pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski*), *purgar*, *resuagati*, *rihtar*, *guish-* (*faguishane, faguishouane, faguishati, faguishouati, guishin/guishen*), *shakel*, *shegen-* (*shegen, shegnati*), *shiher-* (*shiher, neshihroft*), *shlaht-* (*shlahta, shlahten*), *shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shtima/shtyma/tyyma*, *shtrit-* (*shtritane, shtritati, shtritati fe*), *shturati*, *shtyura*, *spish-* (*spisha, spishati*), *spiza*, *tabla*, *tempel*, *tihtane*, *trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *vee*, *vinkufti*, *visha*, *vishati*, *vrshah-* (*vrshah, vrshahar*), *zag-* (*zagouane, zagane, zagati, zagau/zagou*), *zolnar*, *zuper-* (*zupernia, zupernik, zuperniza, zuperniski*);

za 11. stoletje 74 korenov:

adamant, *almoshna*, *altar*, *antuerh*, *arka*, *arzat*, *brum-* (*bruma, brumen, brumski, brumsku*), *cron-* (*crona, cronati*), *cyl*, *erb-* (*erb, erbizh, erbfzhina, erbati, erbou*), *erperge*,

galge, glih- (gliha, pergliha, glihati se, perglihati se, glih), gnad- (gnada, gnadiu), grunt, guant, isgruntati, Iud/Jud, klag- (klagouati, klagou), kreg- (kreg, kregati se), kunsht- (kunsht, kunshten), lanzhman, leben, lon- (lon, lonati), lusht, marin, marter- (marter, martra, martirnik, martirnica, martrati), maff- (maffa, neifmafen), mui- (muia, muiati fe), nuna, nuz- (nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen), obrupati, ordninga, papesh, pehar, petlati, pild, pridig- (pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski), punt, purgar, ratati, resuagati, rihtar, guish- (faguishane, faguishouane, faguishati, faguishouati, guishin/guishen), merk- (famerk, famerkane, merkati, famerkati), shakel, shalbati, shcoff/shcof/scof, shegen- (shegen, shegnati), shiher- (shiher, neshihroft), shlaht- (shlahta, shlahten), shpot- (shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu), shtalt- (shtalt, shtalten), shtim- (shtyma/shtima/ftyma, shtimati), shtrit- (shtritane, shtritati, shtritati fe), shtudent, shtuk, shturati, spish- (spisha, spishati), spiza, tabla, tadel- (tadel, tadlati), tempel, tihtane, trosht- (trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu), vee, vinkufti, visha, vishati, vra, vrshah- (vrshah, vrshahar), zag- (zagouane, zagane, zagati, zagau/zagou), zolnar, zuper- (zupernia, zupernik, zuperniza, zuperniski);

in največ, tj. 92 korenov za 12. stoletje:

adamant, almoshna, altar, andohtliu, arka, arzat, Aydie, brum- (bruma, brumen, brumski, brumsku), cron- (crona, cronati), cyl, erb- (erb, erbizh, erb/zhina, erbati, erbou), falsh, far, farmoishter, ferahtati, fercerati, ferdamn- (ferdamnene, ferdamnati, ferdamnanski), feruegati se, fljiff- (fljiff, fljiffati fe), frat- (fratar, fratati), fygou, gaishl- (gaishla, gaishlati), galge, gmain, gmaina, gnad- (gnada, gnadiu), grunt, isgruntati, Iud/Jud, keha, klaffane, klag- (klagouati, klagou), kreg- (kreg, kregati se), kuffer- (kuffer, kuffraft), kunsht- (kunsht, kunshten), lanzhman, leben, leshzherba, lon- (lon, lonati), lufft, lusht, marter- (marter, martra, martrati), maff- (maffa, neifmafen), mui- (muia, muiati fe), nuna, nuz- (nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen), offer- (offer, offrouane, offrouati, offrati), offert- (offert, offerten), ordninga, petlati, pild, pridig- (pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski), punt, purgar, rait- (raitinga, preraitane, prerayati/preraitati, refraitati), ratati, rihtar, merk- (famerk, famerkane, merkati, famerkati), shaff- (shafft, shaffane, shaffati), shakel, shalbati, shaz- (shaz/shazh, shazati), shcoff/shcof/scof, shegen- (shegen, shegnati), shenkati, shent- (shentouauec, shentouane, shentouati), shiher- (shiher, neshihroft), shlaht- (shlahta, shlahten), shold- (shold, sholner), shonati, shpot- (shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu), shribar, shrinf, shtalt- (shtalt, shtalten), shtiffati, shtim- (shtyma/shtima/ftyma, shtimati), shtraif- (shtraifinga, shtraifati, shtraifati), shtudent, shtuk, shturati, shula, spiza, tadel- (tadel, tadlati), tempel, tihtane, trosht- (trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu), vra, vrshah- (vrshah, vrshahar), zag- (zagouane, zagane, zagati, zagau/zagou), zaihen, zbiul- (zbiulane, zbiulati), zolnar;

Sledi rahlo upadanje: za 13. stoletje 70 korenov:

adrya, altar, arka, arznya, berzeug, cron- (crona, cronati), cyl, dishputirati, erb- (erb, erbizh, erb/zhina, erbati, erbou), faliti, farmoishter, fercerati, feruegati se, fray/frai, fyrtoh, gnad- (gnada, gnadiu), greuinga, grunt, isgruntati, Iud/Jud, keha, kezar- (kezar, kezarya), kreg- (kreg, kregati se), kuffer- (kuffer, kuffraft), kunsht- (kunsht, kunshten), leben, leshzherba, lon- (lon, lonati), lotrya, lufft, lusht, merdar, moister- (moiftriti (fe), premoiftriti), nor- (norroft, obnoriti, norr, norski), nuna, nuz- (nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen), offer- (offer, offrouane, offrouati, offrati), offert- (offert, offerten), ordninga, petlati, pild, pridig- (pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski), punt, purgar, regir- (regirane, regirati), reu- (reua, reuen), rihtar, merk- (famerk, famerkane, merkati, famerkati), shakel, shegen- (shegen, shegnati), shenkati, shent- (shentouauec, shentouane, shentouati), shiher-

(*shihér, neshihrofi*), *shold-* (*shold, sholner*), *shonati, shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shrinf, shtiffati, shtim-* (*shtyma/shtima/ftyma, shtimati*), *shtudent, shtuk, shturati, shula, spiza, taushent, tempel, tihtane, trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *vra, zolnar*;

za 14. stoletje 72 korenov:

absolvirati, altar, arka, berzeug, cron- (*crona, cronati*), *cyl, dishputirati, erb-* (*erb, erbizh, erb/zhina, erbati, erbou*), *euangel-* (*euangelift, euangeliski*), *faliti, farifeus, fercerati, feruegati se, fray/frai, fyrtoh, gnad-* (*gnada, gnadiu*), *greuinga, grunt, isgruntati, Iud/Jud, kelih, kezar-* (*kezar, kezarya*), *greg-* (*greg, gregati se*), *kuffer-* (*kuffer, kufraft*), *kunsht-* (*kunsht, kunshten*), *leben, leshzherba, lon-* (*lon, lonati*), *lufft, lusht, maninga, merdar, nor-* (*norroft, obnoriti, norr, norski*), *nuna, nuz-* (*nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen*), *offer-* (*offer, offrourane, offrourati, offrati*), *offert-* (*offert, offerten*), *ohzat, ordninga, petlati, pild, pridig-* (*pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski*), *punt, purgar, redli, regir-* (*regirane, regirati*), *regishter, reu-* (*reua, reuen*), *rihtar, merk-* (*famerk, famerkane, merkati, famerkati*), *shakel, shegen-* (*shegen, shegnati*), *shenkati, shent-* (*shentouauec, shentouane, shentouati*), *shihér* (*shihér, neshihrofi*), *shold-* (*shold, sholner*), *shonati, shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shrinf, shtiffati, shtim-* (*shtyma/shtima/ftyma, shtimati*), *shtudent, shtuk, shturati, shula, spiza, taushent, tempel, tihtane, trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *vra, zolnar*;

za 15. stoletje 71 korenov:

absolvirati, altar, arka, berzeug, cron- (*crona, cronati*), *cyl, dishputirati, drukati, erb-* (*erb, erbizh, erb/zhina, erbati, erbou*), *euangel-* (*euangelift, euangeliski*), *faliti, farifeus, fercerati, feruegati se, fray/frai, fyrtoh, greuinga, grunt, isgruntati, Iud/Jud, kelih, kezar-* (*kezar, kezarya*), *greg-* (*greg, gregati se*), *kuffer-* (*kuffer, kufraft*), *kunsht-* (*kunsht, kunshten*), *leshzherba, lon-* (*lon, lonati*), *lufft, lusht, maninga, merdar, nor-* (*norroft, obnoriti, norr, norski*), *nuna, nuz-* (*nuz, nuzati, (v)nucen/(v)nuzen*), *offer-* (*offer, offrourane, offrourati, offrati*), *offert-* (*offert, offerten*), *ohzat, ordninga, petlati, pild, pridig-* (*pridiga, pridigar, pridigarftuo, pridigati, pridigouati, pridigarski*), *punt, purgar, redli, regir-* (*regirane, regirati*), *regishter, reu-* (*reua, reuen*), *rihtar, merk-* (*famerk, famerkane, merkati, famerkati*), *shakel, shegen-* (*shegen, shegnati*), *shenkati, shent-* (*shentouauec, shentouane, shentouati*), *shihér* (*shihér, neshihrofi*), *shold-* (*shold, sholner*), *shonati, shpot-* (*shpot, shpotliuec, shpotati fe, fashpotouati, shpotliu*), *shrinf, shtiffati, shtim-* (*shtyma/shtima/ftyma, shtimati*), *shtudent, shtuk, shturati, shula, spiza, taushent, tempel, tihtane, trosht-* (*trosht, trostane, troshtati (fe), potroshtati, troshtliu*), *vra, zolnar*;

in za 16. stoletje 54 korenov:

absolvirati, adamant, altar, altman, Aydie, ayffer, berzeug, bidertauffer- (*bidertauffer, bidertaufferski*), *camp, cate(c)hijem, ceremonia, cron-* (*crona, cronati*), *dishputirati, drukati, euangel-* (*euangelium, euangelift, euangelifirati, euangeliski*), *falsh, farif/ei, ferahtati, fercerati, feruegati se, filofof, fray/frai, frat-* (*fratar, fratati*), *gar, gmain, gmaina, grunt, imer, isgruntati, Iud/Jud, kezar-* (*kezar, kezarya*), *kumer, lon-* (*lon, lonati*), *lufft, lushtig, maiefteta, marter-* (*marter, martra, martirnik, martirnica, martrati*), *redli, rihtar, shaz/shazh, shenkati, shonati, neushtalt, shtiffati, shtim-* (*shtyma/shtima/ftyma, shtimati*), *shtudent, spiza, suenckfeldar, tadel-* (*tadel, tadlati*), *tempel, trabant, vee, zaihen, zolnar*.

Dotok izposojenk je bil torej dokaj močan v obdobju stvn., srvn. pa tudi še v 16. stoletju. Vsekakor pa 12. stoletje izstopa. Prav to je stoletje, ko se je začel večji dotok nemškega prebivalstva, kakor smo zapisali že v uvodnih poglavjih.

10. OBLIKOSLOVNA PRILAGODITEV IZPOSOJENK SISTEMU SLOVENSKEGA JEZIKA

10. 1. SAMOSTALNIKI

Največja skupina samostalnikov se končuje na soglasnik kot v nemščini in je moškega spola tako kot njihove predloge: *adamant, altman, arzat, Ayd, ayffer, bidertauffer, camp, catehifem, cyl, euangelift, far, farmoishter, farifeus, farifei, filosof, fliff, fratar, fyrtoh, grunt, Jud, kelih, kezar, kreg, kumer, lanzhman, lon, lufft, merdar, moister, nuz, nyd, papesh, pehar, punt, purgar, rihtar, shaz, shcoff, shegen, shold, sholner, shpot, shribar, shtudent, suenckfeldar, tadel, tempel, trabant, trosht, vrshahar, zolnar*. Samostalniki moškega spola v slovenščini na sploh se večinoma končajo na soglasnik, zato ne preseneča, da so tudi te izposojenke moškega spola. Poleg tega pa je na njihov spol vplival tudi moški spol nemških predlog. Te izposojenke se sklanjajo po paradigmi *korak*.

Druga največja skupina so izposojenke ženskega spola, ki imajo za slovenski jezik značilno končnico *-a*, poleg tega pa je na njihov spol vplival ženski spol predlog, ki se končujejo na *-a* (stvn.) ali na *-e* (srvn.): *adrya, arka, arznya, bruma, ceremonia, crona, gliha, gmaina, gnada, greuinga, keha, ketina, kezarya, leshzherba, lotrya, maffa, muia, nuna, ordninga, pridiga, raitinga, reua, shlahta, shtima, shtraifinga, shtyura, shula, spisha, fpiza, tabla, visha, vra*. Te izposojenke se sklanjajo po paradigmi *lipa*.

Opaziti je tendenco, da se izposojenke iz nem. samostalnikov srednjega spola, ki se končujejo na soglasnik, vključijo med sln. samostalnike moškega spola paradigme *korak*: *antuerh, kuffer, marin, pild, regishter, shakel, euangelium, guant, leben, offer, shtuk, zaihen*. To velja tudi pri izposojenkah s predlogo ženskega spola: *lusht, marter, shrinf, vrshah*. Vzrok za tako prilagoditev je fonetična podoba nemških predlog in sistem končnic v sln. jeziku. Fonetična podoba nemške predloge je močnejša od njenega slovničnega spola. Pri *erb* in *altar* imamo v obeh jezikih moški spol, le da se v nemščini besedi končata na polglasnik, ki pa ima v slovenščini ničto substitucijo in da moški spol, podobno kot v prvi skupini. Vse te izposojenke se sklanjajo po paradigmi *korak*.

Manjša skupina izposojenk sledi paradigmi *mladost*, se torej končuje na soglasnik in je ženskega spola, prav tako kot predloge: *kunsht, offert, ohzat in shtalt*. Vendar se pri izposojenkah ženskega spola kaže težnja k sln. končnici *-a* (paradigma *lipa*) kljub nemškim predlogam ženskega spola na soglasnik: *maiefteta, maninga, martra, gaishla* (podobno kot smo opazili težnjo k moškemu spolu pri soglasniškem izglasju).

Pri domačih tvorjenkah spol seveda narekuje nov slovenski sufiks: *erbizh, erb/zhina, ferdamnene, iogerftuu, klaffane, martirnik, martirnica, norroft, offrouane, pridigar, pridigarftuo, preraitane, regirane, faguishane, famerkane, shaffane, shentouauec, shentoua-*

*ne, neshihroft, shpotliuec, shtritane, tihtane, trostane, vrednuft, zagouane, zbiulane, zuper-
nia, zupernik, zupernica.*

Pri preostalih samostalnkih ugotavljamo svojevrstno razmerje do predloge in ne prepoznavamo ponavljajočih se vzorcev: *almosphna* f. (predloga f. pl.), *berzeug* f. (predloga n.), *erperge* f. pl. (predloga f.), *galge* f. pl. (predloga m.), *ioger* m. (predloga m., vendar se konča na -o), *myto* n. (predloga f.), *shafft* f. (predloga n.), *vinkufti* f. pl. (predloga dativ pl.), *shkoda* f. (predloga m.).

10. 2. GLAGOLI

Večina izposojenih glagolov se vključi v kategorijo sln. glagolov na *-ati, -am*: *cronati, drukati, erbati, ferahtati, fercerati, ferdamnati, feruegati se, fliffati se, fratati, gaishlati, glihati se, perglihati se, isgruntati, kregati se, lonati, martrati, muiati fe, nuzati, nidati, obrupati, offrati, petlati, pridigati, prerayati, refraitati, ratati, regirati, merkati, famerkati, shaffati, shalbati, shazati, shegnati, shenkati, shonati, shpotati fe, shtiffati, shtimati, shtra(i)ftati, shtritati (fe), shturati, spishati, tatlai, troshtati (fe), potroshtati, vishati, zagati, zbiulati*. Glagoli *abfolu-ir-ati, dishput-ir-ati* in *euangelif-ir-ati* so nekaj posebnega, ker imajo prevzeto nemško glagolsko pripono *-ir-*. Po mojem mnenju je bila ta ob prevzemu občutena kot del korena.

Manjša skupina glagolov se vključi v kategorijo sln. glagolov na *-iti, -im*: *faliti, moiftriti (fe), premoiftriti, shkoditi* in *vofzhiti*.

Skupina glagolov s pripono *-ova-* je tvorjena v slovenščini: *klagouati, offrouati, pridigouati, shentouati, fashpotouati*.

Na koncu omenimo še nedvomno domače denominative, kjer je koren samostalniškega oziroma pridevniškega izvora: *resuagati, obnoriti, faguishati* in *faguishouati*.

10. 3. PRIDEVNIKI

Manjša skupina izposojenih pridevnikov iz nemških pridevnikov je nepregibnih in nimajo domačega sufiksa: *falsh, frai, glih, gmain, lushtig, shiher*. Po R. Filipoviću so ti pridevniki šli samo skozi primarno adaptacijo, vsi ostali, ki jih bomo tu obravnavali, pa tudi skozi sekundarno (1986: 145–47).

Samo dva pridevnika z nemškimi pridevniškimi predlogami sta pregibna, čeprav nimata domačega sufiksa: *nor* in *redli*.

Precej večje število je domačih pregibnih pridevnikov (tuj je samo koren), tvorjenih iz izposojenih samostalnikov, pridevnikov in glagolov:

- sufiks *-ljiv*: *andohtliu, shkodliu, shpotliu, troshtliu*;
- sufiks *-iv*: *gnadiu*;
- sufiks *-ovski*: *Aydouski, Iudouski*;
- sufiks *-ski*: *bidertaufferski, brumski, euangeliski, farifeiski, ferdamnanski* (pri čemer je tudi *-an-* domače), *iogerski, norski, pridigarski* (pri čemer je tudi *-ar-* domače), *zuperniski*;
- sufiks *-en*: *brumen, kunshten, neifmafen, nucen, offerten, reuen, guishen, shlahten, shtalten, vreden*;
- sufiks *-ov*: *erbou, fygou, iogrou*;

- sufiks *-av* (nadaljni razvoj v *-ov*): *klagou, zagou*;
- sufiks *-ast*: *kufrast*.

11. SEMANTIČNA PRILAGODITEV IZPOSOJENK SISTEMU SLOVENSKEGA JEZIKA

Najpogostejša prilagoditev je nulta semantična ekstenzija, kjer izposojenka ohrani pomen predloge brez sprememb (Filipović 1986: 161). Naj navedem nekaj primerov:

- *almoshna* “miloščina” ← srvn. *almuosen* “miloščina”;
- *altar* “oltar” ← srvn. *altāre* “oltar”;
- *altman* “vojaški poveljnik” ← nvn. *Hauptmann* “vojaški poveljnik”.

Ker izposojenke poimenujejo izposojeni pojem ali stvar, je zelo pogosta prilagoditev zmanjšanje števila pomenov, in sicer pogosto na en sam specifičen pomen (Filipović 1986: 164–165):

- *adrya* “prepir” ← srvn. *haderīe* “malenkostna zadeva, malenkost, prepir, zmerjanje”;
- *crona* “vladarska insignija v obliki venca ali obroča za glavo” ← srvn. *krōne* “okras za glavo v obliki obroča ali venca za svečane priložnosti, kot nagrada za zmagovalca ali kot vladarska insignija”;
- *marter* “muka” ← srvn. *marter* “razpelo, muka, bolečina, mučenje, trpljenje”.

Pogosto pride tudi do zoženja pomenskega polja, kar pomeni, da je pomen izposojenke bolj določen oziroma manj splošen od pomena predloge, npr. “čisto določen drag kamen, tj. diamant” nasproti “drag kamen na splošno” (Filipović 1986: 168–169):

- *adamant* “diamant” ← srvn. *adamant* “drag kamen, posebej diamant”;
- *lotrya* “nečistovanje” ← srvn. *loterīe* “lahkotna človeška narava, nekoristnost, slepilo”;
- *shlahten* “plemenit (nanašajoč se na moralno-etično imeniten rod)” ← stvn. *slahta* ali srvn. *slahte* “rod”.

Ko se beseda popolnoma integrira v jezik sprejemnik in se uporablja brez omejitev kot druge domače besede, lahko izjemoma pride tudi do razširitve pomena (Filipović 1986: 169–175). Lahko se razširi pomensko polje:

- *erperge* “prenočišče” ← stvn. bav. *heripërğa* “prenočišče za tujce”;
- *shold* “plačilo” ← srvn. *solt* “plačilo za delo, plača”;
- *sholner* “vojak” ← srvn. *solner* “plačani vojak”.

Lahko pa se poveča število pomenov:

- *regirati* “obvladati, vladati, določati, usmerjati” ← srvn. *rëgieren* “vladati”;
- *shazati* “imeti za, oceniti za” ← srvn. *schatzen* “oceniti”;
- *zolnar* “carinik, mitninar, cestninar” ← srvn. *zolnære* “carinik, mitninar”.

12. ŠTEVILČNE OCENE

Na podlagi ročnega štetja besed na desetih naključnih straneh je bilo ocenjeno, da obravnavano besedilo obsega približno 62.250 besed. Na podlagi elektronskih konkordanc pa je bilo strojno prešteto število pojavitev izposojenk. Izposojenk je 2490, kar predstavlja približno 4 odstotke vseh besed v besedilu. Zanimivo je, da je bil enak odstotek izračunan za Trubarjev *Katekizem* (Janko 1986a: 433). Trubarjev jezik je torej v veliki meri ne-nemški. V *Eni dolgi predgovori* imamo 157 različnih korenov, ki tvorijo 267 izposojenk.

Približno 80 izposojenk se pojavi le enkrat. Najpogostejše izposojenke so: *brumen* (100-krat), *Euangeli(um)* (137-krat), *gnada* (99-krat), *ioger* (92-krat), *leben* (143-krat). Tudi v Trubarjevem *Katekizmu* sta *gnada* in *ioger* najpogostejši izposojenki (Janko 1986a: 427).

13. SKLEP

Zanimivo bi bilo rezultat 4 odstotke nemških izposojenk od vseh pojavitev besed primerjati s Trubarjevimi prevodi iz nemščine. Pričakovali bi večji odstotek zaradi neposrednega vpliva nemške predloge. Treba je upoštevati, da je morala biti večina izposojenk živih med ljudstvom, Trubarjevih inovacij, citatnih besed, ki po vsej verjetnosti niso bile izposojene že prej, je razmeroma malo: *altman, ayffer, bidertauffer, bidertaufferski, camp, cate(c)hifem, ceremonia, euangelium, euangelifirati, farifei, filofof, gar, imer, kumer, lushtig, maiefteta, neushtalt, suenckfeldar, trabant*. P. Trubar si torej ni izposojal veliko novih izposojenk. Prilagojene so bile slovenskemu jeziku. Le malo je citatnih besed. Dolenjski *u* je primer narečne prilagoditve izposojenk (*shturati, cuper*). Predlog za nadaljnje raziskovanje bi bil tudi: ugotoviti, katere od obravnavanih izposojenk so v pogovornem jeziku ali v narečjih še žive. Gotovo se kakšne pojavljajo tudi v knjižni slovenščini.

POVZETEK

Pričujoče delo obravnava nemške izposojenke v besedilu Primoža Trubarja *Ena dolga predgovor*, ki je predgovor k njegovemu prevodu prvega dela *Novega testamenta* iz leta 1557. Termin izposojenke je mišljen v najširšem možnem smislu. Uporabljam ga tako za besede, ki so že dlje izposojene in so se povsem prilagodile sistemu slovenskega jezika (*ioger*), kot tudi za tiste manj prilagojene (nesklonljivi pridevniki, npr. *falsh*) ali citatne (*neushtalt* – deloma nemška ortografija). S kalki in skladenjskimi vplivi se nisem ukvarjala.

Najprej sem izposojenke prepoznala in sestavila geslovník, ki vključuje tudi pomen in slovnične lastnosti izposojenke. Včasih se je izkazalo, da se je v slovenščini razvila cela besedna družina. S pomočjo elektronske verzije *Ene dolge predgovori* sem tudi strojno preštela vse pojavitve izposojenk. Povsem mogoče je, da se mi je kakšna izmuznila, saj so predvsem starejše zaradi izposoje iz starovisokonemške jezikovne stopnje in zaradi nadaljnjih fonetičnih razvojev v slovenščini težje prepoznavne. Zelo starih izposojenk iz germanščine, gotščine ali zelo zgodnje stare visoke nemščine, ki jih Hildegard Striedter-Temps v *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (1963) ni obravnavala, tudi jaz nisem vključila v analizo (npr. *buque*, *hisha*).

Sledila je analiza izposoje. Glavni cilj analize je bila čimbolj natančna umestitev časa izposoje. Pri tem sem se opirala predvsem na omenjeno delo H. Striedter-Tempsove, na *Etimološki slovar slovenskega jezika* avtorjev Franceta Bezljaja, Marka Snoja in Metke Furlan ter včasih tudi na Snojev *Slovenski etimološki slovar*. Izposojenke, ki sem jih našla v besedilu, so v veliki večini obravnavane v teh delih, le redko sem morala orati ledino. Najprej je bilo treba najti ustrezno nemško predlogo za izposojjo. Morala je ustrezati pomensko in fonetično. Substitucije posameznih nemških fonemov s slovenskimi so morale ustrezati pravilom substitucijske fonetike, ki jih je v *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* opredelila H. Striedter-Tempsova. Nemški kratki *a* npr. se je v slovenščini zamenjeval z *o* do okoli leta 900 (*oltar*, *škoda*), nato pa z *a* (*almožna*, *galge*), po okoli leta 1200 pa spet z *o* (*nor*, *norost*). Pri večini izposojenk je prišlo za izposojjo v poštevec stoletij, le redke se je dalo časovno umestiti do stoletja natančno. Zelo važno je bilo ločiti pravila substitucijske fonetike od slovenskih narečnih razvojev, do katerih je prišlo po izposoji v okviru slovenskega jezika. Pri tem sem se opirala na temeljna dela slovenske zgodovinske slovnice in narečjeslovja Frana Ramovša (1924, 1995) in Tineta Logarja (1996).

Struktura pričujočega dela je na kratko naslednja: najprej umestitev razprave v okvir dosedanjih razprav o P. Trubarju, potem slovarski del in na koncu zaključki. O slovarskem delu smo že govorili. V uvodnih poglavjih so na kratko predstavljeni avtorji, ki so se ali se še ukvarjajo z nemškimi izposojenkami v slovenščini. Zastopani so tako germanisti kot slavisti, tako nemški kot slovenski raziskovalci. Tema je dobro obdelana. Novosti sem

prispevala recimo pri latinizmi, ki jih je nemščina posredovala v slovenščino, pri nekaj izposojenkah sem popravila čas izposoje na podlagi pomenskih razmerij ali fonetičnih substitucij, 9 izposojenk je bilo v pričujočem delu obravnavanih prvič. Pravila substitucijske fonetike, ki so pri H. Striedter-Tempsovi obravnavana samo v teoretičnem delu, pri posameznih geslih pa ne, sem uporabila pri vsaki izposojenki posebej, zato sem lahko natančneje določila čas izposoje (ostali avtorji razlikujejo večinoma le med stvn., srvn. in nvn.).

V uvodu sem na kratko povzela glavna načela teorije izposoje, predvsem po Hansu Henrichu Hocku in Rudolfu Filipoviću. Predstavljene so motivacije za izposojanje: potreba po poimenovanju nove stvari, osebe, pojava, prestiž tuje besede, potrebe argoja po novih skrivnih besedah in jezikovni tabuji. V skladu s prizadevanji purizma po čistosti jezika se včasih pojavi težnja po kalkiranju tujih besed ali besednih zvez. Poudarjeno je, da je pogoj za izposojanje bilingvizem sogovornikov. Na kratko so predstavljena razmerja med fonetiko predloge in izposojenke ter njuna pomenska razmerja. Povzete so definicije pojmov model, replika, importacija, substitucija. Govor je tudi o prilagoditvah izposojenk fleksijskemu sistemu jezika sprejemnika.

Prvi del pričujočega dela govori tudi o zgodovini nemško-slovenskih medjezikovnih stikov. Na kratko je predstavljeno Trubarjevo življenje in delo. Sledi pregled razprav o Trubarjevem jeziku. Najobširneje je predstavljeno delo Jakoba Riglerja, ki je za osnovo Trubarjevega jezika predpostavil ljubljansščino kot prvotno dolenjščino, ki se je kasneje preoblikovala po gorenjščini. Martina Orožen pri P. Trubarju opaža sledove moderne vokalne redukcije, skladijske vplive nemščine itd. Majda Merše, France Novak in Franc Jakopin govorijo o besedišču in pravopisu. O skladnji in pravopisu piše tudi Anton Janko.

V sklepnih poglavjih sem najprej za vsako stoletje našela izposojenke, za katere je možno, da so bile izposojene v tem stoletju. Običajno pride za eno izposojenko v poštevek več stoletij. Nekaterih se sploh ne da časovno umestiti in bi bile lahko iz stvn., srvn. ali nvn. Natančnost datacije je torej zelo različna. Največ besed je bilo lahko izposojenih v 12. stoletju (najdenih je bilo 92 različnih korenov).

Eno izmed zaključnih poglavij govori tudi o oblikoslovnih prilagoditvah izposojenk sistemu slovenskega jezika. Največja skupina samostalnikov se končuje na soglasnik kot v nemščini in je moškega spola tako kot njihove predloge (npr. *adamant*, *altman*). Samostalniki moškega spola v slovenščini na sploh se večinoma končajo na soglasnik, zato ne preseneča, da so tudi te izposojenke moškega spola. Poleg tega pa je na njihov spol vplival tudi moški spol nemških predlog. Druga največja skupina so izposojenke ženskega spola, ki imajo za slovenski jezik značilno končnico *-a*, poleg tega pa je na njihov spol vplival tudi ženski spol predlog, ki se končujejo na *-a* (stvn.) ali na *-e* (srvn.) (npr. *adrya*, *arka*). Opaziti je tendenco, da se izposojenke iz nem. samostalnikov srednjega spola, ki se končujejo na soglasnik, vključijo med sln. samostalnike moškega spola, npr. *antuerh*, *kuffer*. To velja tudi pri izposojenkah s predlogo ženskega spola, npr. *lusht*, *marter*. Vzrok za tako prilagoditev je fonetična podoba nemških predlog in sistem končnic v sln. jeziku. Manjša skupina izposojenk sledi paradigmi *mladost*, se torej končuje na soglasnik in je ženskega spola, prav tako kot predloge, npr. *kunsht*, *offert*. Vendar se pri izposojenkah ženskega spola kaže težnja k sln. končnici *-a* kljub nemškim predlogom ženskega spola na soglasnik: npr. *maiefteta*, *maninga* (podobno kot smo opazili težnjo k moškemu spolu pri soglasniškem izglasju). Nekateri samostalniki so v slovenščini dobili slovenski sufiks, tako da njihov spol nima več veze z nemščino (npr. *erbizh*, *ferdamnene*).

Večina izposojenih glagolov se vključuje v kategorijo sln. glagolov na *-ati*, *-am*, npr.

cronati, drukati. Manjša skupina glagolov se vključi v kategorijo sln. glagolov na *-iti, -im*, npr. *faliti, shkoditi*. Nekaj je tudi domačih denominativov, kjer je koren samostalniškega oziroma pridevniškega izvora (npr. *resuagati, obnoriti*).

Manjša skupina izposojenih pridevnikov iz nemških pridevnikov je nepregibnih in nimajo domačega sufiksa, npr. *falsh, frai*. Precej večje število je domačih (tuj je samo koren) pregibnih pridevnikov, tvorjenih iz izposojenih samostalnikov, pridevnikov in glagolov, npr. *andohtliu, norški*.

Eno izmed sklepnih poglavij govori o semantični prilagoditvi izposojenk sistemu slovenskega jezika. Najpogosteje izposojenke ohranijo pomen predloge (npr. *almoshna*). Zelo pogosta prilagoditev je zmanjšanje števila pomenov (npr. *adrya* pomeni samo "prepir" in ne še "malenkost, zmerjanje" kot v nemščini), saj običajno v jeziku obstaja potreba po enem samem specifičnem pomenu. Pogosto pride tudi do zoženja pomenskega polja, kar pomeni, da je pomen izposojenke bolj določen oziroma manj splošen od pomena predloge (npr. *adamant* pomeni samo "diamant" in ne "drag kamen" na splošno kot v nemščini). Ko se beseda popolnoma integrira v jezik sprejemnik in se uporablja brez omejitev kot druge domače besede, lahko izjemoma pride tudi do razširitve pomena. Lahko se razširi pomensko polje, npr. *erperge* "prenočišče" ← stvn. bav. *heripërga* "prenočišče za tujce", lahko pa se poveča število pomenov: *regirati* "obvladati, vladati, določati, usmerjati" ← srvn. *règieren* "vladati".

Ena dolga predgovor obsega približno 62.250 besed. Na podlagi elektronskih konkordanc je bilo prešteto število pojavitev izposojenk. Izposojenk je 2490, kar predstavlja približno 4 odstotke vseh besed v besedilu. Zanimivo je, da je bil enak odstotek izračunan za Trubarjev *Katekizem* (Janko 1986a: 433). Trubarjev jezik je torej v veliki meri ne-nemški. V *Eni dolgi predgovori* imamo 157 različnih korenov, ki tvorijo 267 izposojenk.

Približno 80 izposojenk se pojavi le enkrat. Najpogostejše izposojenke so: *brumen* (100-krat), *Euangeli(um)* (137-krat), *gnada* (99-krat), *ioger* (92-krat), *leben* (143-krat).

Zanimivo bi bilo rezultat 4 odstotke nemških izposojenk od vseh pojavitev besed primerjati s Trubarjevimi prevodi iz nemščine. Pričakovali bi večji odstotek zaradi neposrednega vpliva nemške predloge. Treba je upoštevati, da je morala biti večina izposojenk živih med ljudstvom, Trubarjevih inovacij, citatnih besed, ki po vsej verjetnosti niso bile izposojene že prej, je razmeroma malo: *altman, ayffer, bidertauffer, bidertaufferski, camp, cate(c)hifem, ceremonia, euangelium, euangeljfirati, farifei, filosof, gar, imer, kumer, lush-tig, maiesteta, neushtalt, suenckfeldar, trabant*. P. Trubar si torej ni izposojal veliko novih besed. Prilagojene so bile slovenskemu jeziku. Le malo je citatnih besed. Dolenjski *u* je primer narečne prilagoditve izposojenk (*shturati, cuper*). Predlog za nadaljnje raziskovanje bi bil tudi: ugotoviti, katere od obravnavanih izposojenk so v pogovornem jeziku ali v narečjih še žive. Gotovo se kakšne pojavljajo tudi v knjižni slovenščini.

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit behandelt die deutschen Lehnwörter in Primož Trubars Text *Ena dolga predgovor*, der das Vorwort zu seiner Übersetzung des ersten Teils des *Neuen Testaments* (1557) ist. Der Terminus Lehnwort wird hier im weitesten Sinne der Bedeutung verwendet. Ich benutze ihn sowohl für Wörter, die schon lange vor P. Trubar entlehnt wurden und sich völlig an das System der slowenischen Sprache angepasst haben (*ioger* - “der Jünger”), als auch für weniger angepasste Wörter (nicht deklinierbare Adjektive, wie z. B. *falsh* - “falsch”) oder Zitatentlehnungen (*neushtalt* - “die neue Gestalt”) - mit teilweise deutscher Schreibung). Lehnübersetzungen und syntaktische Einflüsse sind nicht Gegenstand dieser Arbeit.

Zuerst wurden die Lehnwörter identifiziert und ein Wortverzeichnis erstellt, in das auch die jeweiligen Bedeutungen und grammatischen Kategorien aufgenommen wurden. Manchmal stellte sich heraus, dass sich aus einem deutschen Lehnwort im Slowenischen eine ganze Wortfamilie entwickelt hatte. Mit Hilfe der digitalen Version des Textes *Ena dolga predgovor* wurde auch die Häufigkeit der einzelnen Lehnwörter ermittelt. Dabei ist es durchaus möglich, dass mir einige entgangen sind, denn vor allem die älteren Lehnwörter sind wegen der Entlehnung aus der althochdeutschen Sprache und der weiteren phonetischen Entwicklungen im Slowenischen schwerer erkennbar. Sehr alte Lehnwörter aus dem Germanischen, dem Gotischen und dem frühen Althochdeutschen, die von Hildegard Striedter-Temps nicht in ihr Standardwerk *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (1963) aufgenommen worden waren, wurden auch hier nicht analysiert (z. B. *buque* - “das Buch”, *hisha* - “das Haus”).

Es folgt eine Analyse der Entlehnungen. Das Hauptziel dieser Analyse war, die Zeit der Entlehnung möglichst genau zu bestimmen. Dabei stützte ich mich vor allem auf die zuvor genannte Arbeit von H. Striedter-Temps, auf *Etimološki slovar slovenskega jezika* von France Bezljaj, Metka Furlan und Marko Snoj und manchmal auch auf *Slovenski etimološki slovar* von M. Snoj. Die Lehnwörter, die ich in Trubars Text gefunden habe, werden in den genannten Arbeiten zumeist behandelt, nur selten war ich die erste, die sie untersuchte. Zuerst musste die entsprechende deutsche Vorlage für die Entlehnung gefunden werden. Diese musste phonetisch und semantisch der Entlehnung entsprechen. Die slowenischen Substitutionen der einzelnen deutschen Phoneme mussten den Regeln der Substitutionsphonetik entsprechen, die von H. Striedter-Temps im Buch *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* aufgestellt wurden. So wurde z. B. das deutsche kurze *a* im Slowenischen bis um 900 durch ein *o* ersetzt (*oltar* - “der Altar”, *škoda* - “der Schaden”), später durch ein *a* (*almoshna* - “das Almosen”, *galge* - “der Galgen”), nach ca. 1200 wieder durch ein *o* (*nor* - “verrückt”, *norost* - “die Verrücktheit”). Bei den meisten Lehnwörtern

kamen für die Zeit der Entlehnung mehrere Jahrhunderte in Frage, nur bei wenigen war die Entlehnungszeit auf ein Jahrhundert einzugrenzen. Es war sehr wichtig, zwischen den Regeln der Substitutionsphonetik und den slowenischen mundartlichen Lautentwicklungen nach der Entlehnung im Rahmen der slowenischen Sprache zu unterscheiden. Dabei stützte ich mich auf die grundlegenden Arbeiten der slowenischen historischen Grammatik und Dialektologie von Fran Ramovš (1924, 1995) und Tine Logar (1996).

Die Struktur der vorliegenden Arbeit lässt sich kurz wie folgt beschreiben: zunächst erfolgt die Einordnung dieser Arbeit in die bisherigen Abhandlungen über P. Trubar, danach kommt das Wörterbuch der Entlehnungen, und abschließend finden sich die Schlussfolgerungen dieser Arbeit. Das Wörterbuch wurde bereits kurz dargestellt. In den einleitenden Kapiteln werden zunächst kurz die Autoren vorgestellt, die sich mit deutschen Lehnwörtern im Slowenischen befasst haben oder die sich gerade mit diesem Thema befassen. Dieser Frage sind sowohl Germanisten als auch Slawisten nachgegangen, sowohl deutschsprachige als auch slowenische Sprachforscher. Das Thema wurde eingehend behandelt. Neues trug ich zum Beispiel bei den Latinismen bei, die über die deutsche Sprache ins Slowenische vermittelt wurden, darüber hinaus konnte ich bei einigen Lehnwörtern mit Hilfe der semantischen Verhältnisse oder phonetischen Substitutionen die Entlehnungszeit korrigieren, 9 Lehnwörter wurden in der vorliegenden Arbeit zum ersten Mal behandelt. Die Regeln der Substitutionsphonetik, die bei H. Striedter-Temps nur im theoretischen Teil besprochen sind, nicht jedoch bei den einzelnen Lehnwörtern, wurden von mir bei jedem einzelnen Lehnwort angewandt. Deswegen konnte ich die Entlehnungszeit näher bestimmen (die anderen Autoren unterscheiden meistens nur zwischen ahd., mhd. und nhd.).

In der Einleitung werden kurz die Hauptprinzipien der Entlehnungstheorie zusammengefasst, vor allem nach Hans Henrich Hock und Rudolf Filipović. Dabei werden die Motivationen für die Entlehnung dargestellt: die Notwendigkeit der Benennung einer neuen Sache, Person oder Erscheinung, das Prestige eines fremden Wortes, der Bedarf des Argots nach neuen geheimen Wörtern sowie die sprachlichen Tabus. Gemäß den Bestrebungen des Purismus nach der Reinheit der Sprache taucht manchmal die Neigung auf, fremde Wörter oder Wortgruppen wortwörtlich zu übersetzen (Lehnübersetzungen). Es wird betont, dass die Bedingung für das Entleihen die Zweisprachigkeit der Gesprächspartner ist. Die phonetischen und semantischen Verhältnisse zwischen Vorlage und Lehnwort werden kurz dargestellt. Danach folgt eine Zusammenfassung der Definitionen der Begriffe *Modell*, *Replik*, *Importieren*, *Substitution*. Auch auf die Anpassungen der Lehnwörter an das Flexionssystem der Empfängersprache wird eingegangen.

Im ersten Teil dieser Arbeit befasste ich mich mit der Geschichte der deutsch-slowenischen Sprachkontakte. Auch Trubars Leben und Arbeit sind kurz dargestellt. Es folgt eine Übersicht der Abhandlungen über Trubars Sprache. Am eingehendsten wird die Arbeit Jakob Riglers dargestellt. J. Rigler geht von der Laibacher Mundart als Grundlage der Sprache Trubars aus, einer ursprünglich unterkrienerischen Mundart, die später nach dem Vorbild des Oberkrienerischen umgestaltet wurde. Martina Orožen bemerkt bei P. Trubar Spuren der modernen Vokalreduktion, syntaktische Einflüsse des Deutschen, usw. Majda Merše, France Novak und Franc Jakopin behandeln in ihren Arbeiten Trubars Wortschatz und Rechtschreibung. Über Trubars Syntax und Rechtschreibung schreibt auch Anton Janko.

In den Schlusskapiteln werden zunächst für jedes Jahrhundert die Lehnwörter angeführt, für die eine Entlehnung in diesem Jahrhundert möglich ist. Normalerweise kommen für ein Lehnwort mehrere Jahrhunderte in Frage. Bei einigen ist die Bestimmung

der Entlehnungszeit überhaupt nicht möglich, sie hätten aus dem Ahd., Mhd. oder Nhd. entlehnt werden können. Die Genauigkeit der Bestimmung der Entlehnungszeit variiert also sehr. Für das 12. Jahrhundert ist die Zahl der möglichen Lehnwörter am größten (es wurden 92 verschiedene Wurzeln gefunden).

Eines der Schlusskapitel befasst sich mit der morphologischen Anpassung der Lehnwörter an das Flexionssystem der slowenischen Sprache. Die größte Gruppe der Substantive endet wie im Deutschen auf einen Konsonanten und ist ebenso wie die jeweilige Vorlage maskulin (z. B. *adamant* - "der Diamant", *altman* - "der Kapitän, der Befehlshaber"). Im Slowenischen enden maskuline Substantive im Allgemeinen auf einen Konsonanten, deswegen ist es nicht überraschend, dass auch diese Lehnwörter maskulin sind. Dazu wurden sie auch vom männlichen Geschlecht der Vorlagen beeinflusst. Die zweitgrößte Gruppe stellen die femininen Lehnwörter dar, die die für das Slowenische charakteristische Endung *-a* aufweisen; dazu wurden sie auch vom weiblichen Geschlecht der Vorlagen beeinflusst, die auf *-a* (ahd.) oder *-e* (mhd.) enden (z. B. *adrya* - "der Streit", *arka* - "die Arche"). Es ist die Tendenz zu beobachten, dass Lehnwörter, die in deutschen Vorlagen sächlich sind und auf einen Konsonanten enden, im Slowenischen männlich sind, z. B. *antuerh* - "das Gewerbe, das Handwerk", *kuffer* - "das Kupfer". Das ist auch bei den Lehnwörtern mit weiblichen Vorlagen der Fall, z. B. *lusht* - "die Zufriedenheit, die Freude, die Begierde", *marter* - "die Qual". Die Ursache für eine solche Anpassung sind das phonetische Bild der deutschen Vorlagen und das System der Flexionsendungen im Slowenischen. Eine kleinere Gruppe von Lehnwörtern wird nach dem Paradigma *mladost* flektiert, das Lehnwort endet also auf einen Konsonanten und ist weiblichen Geschlechts, so wie die jeweilige deutsche Vorlage, z. B. *kunsht* - "die Fertigkeit, das Wissen, die List", *offert* - "der Hochmut, die Überheblichkeit". Bei femininen Lehnwörtern gibt es jedoch die Tendenz zur slowenischen Endung *-a* trotz deutscher Vorlagen weiblichen Geschlechts, die auf einen Konsonanten enden: z. B. *maiefteta* - "die Majestät", *maninga* - "die Meinung". Diese Tendenz ähnelt der Tendenz zur männlichen Geschlechtszuweisung bei konsonantischem Auslaut. Einige Substantive bekamen im Slowenischen ein slowenisches Suffix, ihr grammatisches Geschlecht hängt also nicht mehr von der deutschen Vorlage ab (z. B. *erbizh* - "der Erbe", *ferdannene* - "die Verurteilung, die Verdammnis").

Die meisten entlehnten Verben sind der Kategorie der slowenischen Verben auf *-ati*, *-am* zuzuordnen, z. B. *cronati* - "krönen", *drukati* - "drucken". Eine kleinere Gruppe von Verben gehört zur Kategorie der slowenischen Verben auf *-iti*, *-im*, z. B. *faliti* - "verfehlen, fehlen", *shkoditi* - "einen Schaden verursachen, schaden". Es gibt auch einige slowenische Denominative aus Substantiven oder Adjektiven (z. B. *resuagati* - "auswiegen", *obnoriti* - "verrückt machen").

Eine kleinere Gruppe von entlehnten Adjektiven mit deutschen adjektivischen Vorlagen ist unflektierbar und hat keine slowenischen Suffixe, z. B. *falsh* - "falsch", *frai* - "frei". Eine viel größere Zahl entlehnter Adjektive ist slowenisch (fremd ist dabei nur die Wurzel) und flektierbar und wurde aus entlehnten Substantiven, Adjektiven und Verben gebildet, z. B. *andohtliu* - "fromm", *norski* - "verrückt".

Eines der Schlusskapitel behandelt die semantische Anpassung der Lehnwörter an das System der slowenischen Sprache. Am häufigsten bewahren sie die Bedeutung der Vorlage (z. B. *almosphna* - "das Almosen"). Eine sehr häufige Anpassung ist die Verminderung der Zahl der Bedeutungen (z. B. bedeutet *adrya* nur "der Streit", nicht auch "die Kleinigkeit, das Schimpfen" wie im Deutschen), denn in der entlehnenden Sprache besteht normalerweise Bedarf an einer einzigen spezifischen Bedeutung. Oft kommt es auch zu einer

Verengung des Bedeutungsfeldes, d. h. die Bedeutung des Lehnwortes ist spezifischer bzw. weniger allgemein als die Bedeutung der Vorlage (z. B. bedeutet *adamant* nur “der Diamant”, aber nicht “der Edelstein” ganz allgemein wie im Deutschen). Wenn sich ein Wort völlig in die Empfängersprache integriert und genauso wie andere heimische Wörter ohne Beschränkungen gebraucht wird, kann es ausnahmsweise auch zu einer Bedeutungserweiterung kommen. Es kann das Bedeutungsfeld erweitert werden, z. B. *erperge* - “die Unterkunft” ← ahd. bair. *heripërga* - “die Unterkunft für Fremde”, oder es vergrößert sich die Zahl der Bedeutungen: *regirati* - “beherrschen, herrschen, bestimmen, lenken” ← mhd. *rëgieren* - “herrschen”.

Der Text *Ena dolga predgovor* umfasst ungefähr 62.250 Wörter. Mit Hilfe der digitalen Konkordanzen wurde die Zahl der Erscheinungen der Lehnwörter bestimmt. Es gibt 2.490 Lehnwörter, was ungefähr 4 Prozent aller Wörter im Text darstellt. Es ist interessant, dass für Trubars *Katekizem* der gleiche Prozentsatz errechnet wurde (Janko 1986a: 433). Trubars Sprache ist also zum größten Teil nicht-deutsch. In *Ena dolga predgovor* gibt es 157 unterschiedliche deutsche Wurzeln, die 267 Lehnwörter bilden.

Ungefähr 80 Lehnwörter erscheinen nur einmal. Die häufigsten Lehnwörter sind: *brumen* - “fromm” (100-mal), *Euangeli(um)* - “das Evangelium” (137-mal), *gnada* - “die Gnade” (99-mal), *ioger* - “der Jünger” (92-mal), *leben* - “das Leben” (143-mal).

Es wäre interessant, das Ergebnis von 4 Prozent Lehnwörter an der Gesamtzahl aller Wörter im Text mit Trubars Übersetzungen aus dem Deutschen zu vergleichen. Wegen des direkten Einflusses der deutschen Vorlage wäre ein höherer Prozentsatz zu erwarten. Es muss berücksichtigt werden, dass die meisten Lehnwörter in der Volkssprache lebendig gewesen sein mussten; Trubars Innovationen, die Zitatentlehnungen, die höchstwahrscheinlich nicht schon früher entlehnt worden waren, sind verhältnismäßig selten: *altman* - “der Kapitän, der Befehlshaber”, *ayffer* - “der Eifer”, *bidertaufer* - “der Wiedertäufer”, *bidertauferski* - “vom Wiedertäufer”, *camp* - “das Lager”, *cate(c)hifem* - “der Katechismus”, *ceremonia* - “die religiöse Zeremonie”, *euangelium* - “das Evangelium”, *euangelifirati* - “evangelisieren”, *farifei* - “der Pharisäer”, *filofof* - “der Philosoph”, *gar* - “völlig”, *imer* - “immer”, *kumer* - “die Trauer”, *lushtig* - “lustig”, *maifesteta* - “die Majestät”, *neushtalt* - “die neue Gestalt”, *suenckfeldar* - “der Schwenkfelder”, *trabant* - “der Begleiter”. P. Trubar brachte also nicht viele neue deutsche Wörter in die slowenische Sprache. Die im Text vorhandenen waren zumeist schon in früheren Zeiten entlehnt worden. Es gibt nur wenige Zitatentlehnungen. Das unterkrainerische *u* ist ein Beispiel der mundartlichen Anpassung der Lehnwörter (*shturati* - “vernichten”, *cuper* - “der Zauber”). Ein Vorschlag für weitere Forschungen wäre auch, zu ermitteln, welche der behandelten Lehnwörter in der Umgangssprache und in den Mundarten noch lebendig sind. Bestimmt tauchen einige auch in der modernen Schriftsprache auf.

VIRI IN LITERATURA

VIRI

- Luther, D. M.**, 1974: *Das ist die gantze Heilige Schrifft Deudsch auff's new zugericht*. Wittenberg 1545. Hrsg. von H. Volz und H. Blanke. Band I–III. München: DTV.
- Trubar, P.**, 1986: *Ena dolga predgovor k Novemu testamentu*. Reprint. Ljubljana: Cankarjeva založba.

LITERATURA

- Bajec, A.**, 1950: *Besedotvorje slovenskega jezika I. Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana: SAZU.
- Bezljaj, F., Furlan, M., Snoj, M.**, 1976–: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–*. Ljubljana: MK, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bezljaj, F.**, 2003: *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*. Uredila M. Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bradač, F.**, 1997: *Latinsko-slovenski slovar*. Ljubljana: DZS.
- Braune, W., Eggers, H.**, 1987: *Althochdeutsche Grammatik. 14. Auflage*. Tübingen: M. Niemeyer.
- Cossutta, R.**, 1996: *Oblak in Alasijev italijansko-slovenski slovar: nemške izposojenke*. V: Obdobja 17. Str.: 251–7. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Duden**, 2001: *Deutsches Universalwörterbuch. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage*. Herausgegeben von der Dudenredaktion. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- Filipović, R.**, 1986: *Teorija jezika u kontaktu*. Uvod u ligvistiku jezičnih dodira. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga.
- Godnič-Godini, N.**, 1981: *Gradivo za kraški leksikon s posebnim ozirom na posredovalno vlogo kraščine*. V: Slovensko morje in zaledje. Zbornik za humanistične, družboslovne in naravoslovne raziskave. Št. 4/5. Str. 137–149. Koper: Založba Lipa.
- Grafenauer, I.**, 1923: *Naglas v nemških izposojenkah v slovenščini*. V: Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede I. Str. 358–91. Ljubljana: ZDHV.
- Grafenauer, I.**, 1931: *Poglavje iz najstarejšega slovenskega pismenstva*. V: Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino VIII. Str. 68–117. Ljubljana.
- Graff, E. G.**, 1834–46: *Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache I–VI*. Berlin.

- Grimm, J. und W.**, 1999: *Deutsches Wörterbuch I–XXXIII. Nachdruck der Erstausgabe 1854–1984*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Gutsmann, O.**, 1789: *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter*. Klagenfurt.
- Hock, H. H.**, 1991: *Principles of Historical Linguistics. Second revised and updated edition*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Janko, A.**, 1986a: *Raba in pogostnost iz nemščine prevzetih besed v Trubarjevem Katekizmu (1550)*. V: Obdobja 6: 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Str. 427–434. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Janko, A.**, 1986b: *Deutsche Lehnwörter zur Bezeichnung des Begriffskomplexes "Christliche ethische Werte und menschliche Sünden" in Trubars Cerkovna Ordninga*. V: Simpozij Slovenci v evropski reformaciji šestnajstega stoletja (zbornik). Str. 77–89.
- Janko, A.**, 1999: *Der Einfluss des Deutschen bei der Entstehung der slowenischen Schriftsprache*. V: Language encounters across time and space. Studies in language contact. Ur. B. Brendemoen, E. Lanza, E. Ryen. Str. 309–319. Oslo: Novus forlag.
- Javoršek, J.**, 1977: *Primož Trubar*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Karničar, L.**, 1990: *Der Obir-Dialekt in Kärnten*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Kelemina, J.**, 1922: *Nekatere slovenske tujke*. V: Časopis za zgodovino in narodopisje. Str. 101–104. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Kelemina, J.**, 1933: *Pravne starine slovenske v filološki luči*. V: Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XIV. Str. 52–94. Ljubljana: Muzejsko društvo za Slovenijo.
- Kidrič, F.**, 1923: *Ogrodje za biografijo Primoža Trubarja*. V: Razprave ZDHV I. Str. 179–272. Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani.
- Kranzmayer, E.**, 1944: *Die deutschen Lehnwörter in der slowenischen Volkssprache*. Laibach: Institut für Kärntner Landesforschung.
- Kranzmayer, E.**, 1956: *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*. Wien.
- Kranzmayer, E., Lessiak, P.**, 1983: *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deuschrut/Rut in Jugoslawien*. Klagenfurt: V. des Geschichtsvereines für Kärnten.
- Lexer, M.**, 1862: *Kärntisches Wörterbuch*. Leipzig: Hirzel.
- Lexer, M.**, 1872–78: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- Lexer, M., Pretzel, U.**, 1992: *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Mit den Nachträgen von Ulrich Pretzel. 38., unveränderte Auflage*. Stuttgart: S. Hirzel.
- Logar, T.**, 1996: *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Uredila Karmen Kenda-Jež. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Merše, M., Jakopin, F., Novak, F.**, 1996a: *Fonološki sistem knjižnega jezika slovenskih protestantov*. V: III. Trubarjev zbornik. Prispevki z mednarodnega znanstvenega simpozija Reformacija na Slovenskem ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja. Ljubljana, 9.–13. november 1987. Str. 239–255. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.
- Merše, M., Jakopin, F., Novak, F.**, 1996b: *Karakteristika besedišča slovenskih protestantov*. V: III. Trubarjev zbornik. Prispevki z mednarodnega znanstvenega simpozija Reformacija na Slovenskem ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja. Ljubljana, 9.–

13. november 1987. Str. 293–307. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani in Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.
- Meyers** e. Lexikon, 1971–9: *Meyers enzyklopädisches Lexikon I–XXV. 9. Auflage.* Mannheim-Wien-Zürich: Bibliographisches Institut.
- Novak**, F., 2001: *Kako so protestantski pisci 16. stoletja poimenovali nove pojme.* V: 450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem. Ur. M. Kerševan. Str. 103–120. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Orožen**, M., 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika. Od Brižinskih spomenikov do Kopitarja.* Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Paul**, H., **Wiehl**, P., **Grosse**, S., 1998: *Mittelhochdeutsche Grammatik. 24. Auflage.* Tübingen: M. Niemeyer.
- Pfeifer**, W., 2000: *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen.* München: DTV.
- Pleteršnik**, M., 2006: *Slovensko-nemški slovar I–II. Transliterirana izdaja.* Uredila M. Furlan. (Original izšel 1894–5). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pohl**, H. D., 1989: *Slovenske (in slovanske) izposojenke v nemškem jeziku Koroške.* V: Slavistična revija. 1989 (1–3). Ljubljana.
- Prunč**, E., 1995: *Der Wortschatz in Trubers Kirchenordnung.* V: Ein Leben zwischen Laibach und Tübingen. Primus Truber und seine Zeit. Hrsg. R.-D. Kluge. Str. 333–351. München: Verlag Otto Sagner.
- Rajhman**, J., 1977: *Prva slovenska knjiga v luči teoloških, literarno-zgodovinskih, jezikovnih in zgodovinskih raziskav.* Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Rajhman**, J., 1986: *Trubarjeva Ena dolga predgovor.* Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Ramovš**, F., 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika. II. Konzonantizem.* V Ljubljani: Učiteljska tiskarna.
- Ramovš**, F., 1995: *Kratka zgodovina slovenskega jezika I.* Ljubljana: ZRC SAZU.
- Rask**, R. K., 1992 (ponatis iz 1818): *Von der Etymologie überhaupt. Eine Einleitung in die Sprachvergleichung.* Herausgegeben und übersetzt von Uwe Petersen. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Rigler**, J., 1968a: *Über die Sprache der slowenischen protestantischen Schriftsteller des 16. Jahrhunderts.* V: Abhandlungen über die slowenische Reformation. Str. 65–89. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Rigler**, J., 1968b: *Začetki slovenskega knjižnega jezika.* Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Dela 22.
- Rotar**, J., 1984: *Delo Primoža Trubarja za glagolsko in cirilsko knjigo.* V: Protestantismus bei den Slowenen/Protestantizem pri Slovencih. Beiträge zur 3. Slawistentagung der Universitäten Klagenfurt und Ljubljana in Klagenfurt, 26.–28. Mai 1983. Wiener slawistischer Almanach. Sonderband 13. Hrsg. Tilmann Reuther. Str. 57–88. Wien: Gesellschaft zur Förderung slawistischer Studien.
- Schmeller**, J. A., 1985: *Bayerisches Wörterbuch. Sonderausgabe der von G. Karl Frommann bearbeiteten 2. Ausgabe, München 1872–1877.* München: R. Oldenbourg.
- Schützeichel**, R., 1989: *Althochdeutsches Wörterbuch. 4., überarbeit. und erg. Auflage.* Tübingen: Max Niemeyer.
- Seebold**, E., 1995: *Kluge - Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Bearbeitet von E. Seebold. 23., erweiterte Auflage.* Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- Snoj**, M., 2003: *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja.* Ljubljana: Modrijan.

- Stabej, J.**, 1968: *Über die Anfänge der slowenischen Lexikographie*. V: Abhandlungen über die slowenische Reformation. Str. 124–134. München: Dr. Rudolf Trofenik.
- Striedter-Temps, H.**, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin: Osteuropa-Institut.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze**. *Slovenski standardni prevod*. 2., pregledana izdaja. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije, 1997.
- Štrekelj, K.**, 1889–92: *Beiträge zur slavischen Fremdwörterkunde I–II*. V: Archiv für slavische Philologie. Hrsg. V. Jagić. Bd. XII (1889) (str. 451–74) + Bd. XIV (1892) (str. 513–55). Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Štrekelj, K.**, 1892: *Iz besednega zaklada narodovega*. V: Letopis Matice slovenske za leto 1892. Str. 1–50. V Ljubljani: Matica slovenska.
- Štrekelj, K.**, 1894: *Slovarski doneski iz živega jezika narodovega*. V: Letopis Matice slovenske za leto 1894. Str. 1–61. V Ljubljani: Matica slovenska.
- Štrekelj, K.**, 1904: *Zur slavischen Lehnwörterkunde*. Wien: Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.
- Toporišič, J.**, 1988: *Besedni germanizmi v Trubarjevem Catechismusu*. V: Slavistična revija 36 (1–4). Str. 109–18. Ljubljana.
- Tschirch, F.**, 1966–9: *Geschichte der deutschen Sprache I–II*. 2., verbesserte Auflage. Berlin: Erich Schmidt.

INTERNETNI VIRI

- www.biblija.net/biblija.cgi (Sveto pismo – Slovenski standardni prevod)
- www.ff.uni-lj.si (P. Trubar, Ena dolga predgovor, 1557)
- www.hti.umich.edu/l/luther/ (M. Luthrova biblija)

KRAJŠAVE IN OKRAJŠAVE

Bibliografske krajšave

- Duden** = Duden, 2001: *Deutsches Universalwörterbuch*. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Herausgegeben von der Dudenredaktion. Mannheim-Leipzig-Wien-Zürich: Dudenverlag.
- ESSJ** = Bezljaj, F., Furlan, M., Snoj, M., 1976–: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–*. Ljubljana: MK, Založba ZRC.
- Grimm** = Grimm, J. und W., 1999: *Deutsches Wörterbuch I–XXXIII. Nachdruck der Erstausgabe 1854–1984*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Lexer** = Lexer, M., 1872–78: *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- Lexer-Pretzel** = Lexer, M., Pretzel, U., 1992: *Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Mit den Nachträgen von Ulrich Pretzel*. 38., unveränderte Auflage. Stuttgart: S. Hirzel.
- Paul** = Paul, H., Wiehl, P., Grosse, S., 1998: *Mittelhochdeutsche Grammatik*. 24. Auflage. Tübingen: M. Niemeyer.
- Pfeifer** = Pfeifer, W., 2000: *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. München: DTV.

Snoj = Snoj, M., 2003: *Slovenski etimološki slovar. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja*. Ljubljana: Modrijan.

ST = Striedter-Temps, H., 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Berlin: Osteuropa-Institut.

Jezikoslovne okrajšave

adj. = adjektivum (pridevnik)

adv. = adverbium (prislov)

ahd. = althochdeutsch

bair. = bairisch

bav. = bavorsko

bavav. = bavarskoavstrijsko

clat. = cerkvenolatinsko

f. = femininum (ženski spol)

g. = genitiv (rodilnik)

germ. = germansko

got. = gotsko

gr. = grško

ide. = indoevropsko

indecl. = indeclinabile (nesklonljivo)

interj. = interjekcija (medmet)

it. = italijansko

klas. lat. = klasično latinsko

kor. = koroško

kornem. = koroškonemško

lat. = latinsko

m. = maskulinum (moški spol)

mhd. = mittelhochdeutsch

n. = neutrum (srednji spol)

nar. = narečno

nem. = nemško

nhd. = neuhochdeutsch

num. = numerale (števnik)

pl. = plural (množina)

plat. = poznolatinsko

prim. = primerjaj

s. = substantivum (samostalnik)

sg. = singular (ednina)

sln. = slovensko

srlat. = srednjeveškolatinsko

srvn. = srednjevisokonemško

stfrc. = starofrancosko

stsln. = staroslovensko

stvn. = starovisokonemško

v. = verbum (glagol)

vlat. = vulgarnolatinsko

LEGENDA IN KAZALKE IZTOČNIC

Na prvem mestu je sodobni poknjženi zapis, na drugem pa Trubarjev originalni zapis (poudarjeni tisk). Slovarska gesla, ki vključujejo več iztočnic iste besedne družine, so v slovarkem delu alfabetirana po prvi iztočnici, zato sem v sledeči legendi na primer pri *merkati* dodala gl. *zamerk*.

absolvirati → absoluirati	ceremonija → ceremonia
adamant → adamant	cilj → cyl
adrija → adrya	colnar → zolnar
ajdje/ajdi → Aydie/Aydi	cupernica gl. cupernik
ajdovski → Aydouski gl. ajdje/ajdi	cupernija → zupernia
ajfer → ayffer	cupernik → zupernik/zuperniza gl. cuper- nija
almožna → almoshna	cuperniški → zuperniski gl. cupernija
altar → altar	cviblati gl. cbivlati
altman → altman	diamant gl. adamant
andohtljiv → andohtliu	dišputirati → dishputirati
antverh → antuerh	drukati → drukati
arcat → arzat	erb → erb
arcnija → arznya	erbati → erbati gl. erb
arka → arka	erbič → erbizh gl. erb
bercevg → berzeug	erbov → erbou (greh) gl. erb
bidertaufer → bidertauffer	erbščina → erbfzhina gl. erb
bidertauferski → bidertaufferski gl. bider- taufer	erperge → erperge
binkošti gl. vinkusti	evangelij → euangeli(um)
bruma → bruma	evangelijski → euangeliski gl. evangelij
brumen → brumen gl. bruma	evangelist → euangelift gl. evangelij
brumski/u → brumski/u gl. bruma	evangelizirati → euangelifirati gl. evangelij
caganje gl. cagovanje	faliti → faliti
cagati → zagati gl. cagovanje	falš → falsh
cagav/ov → zagau/zagou gl. cagovanje	far → far
cagovanje → zagouane/zagane	farizej → farifei/farifeus
cajhen → zaihen	farizejski → farifeiski gl. farizej
cbivlanje → zbiulane	farmojšter → farmoishter gl. far
cbivlati → zbiulati gl. cbivlanje	ferahtati → ferahtati

ferbegati se → feruegati se	klagovati → klagouati
fercerati → fercerati	kralj → kral
ferdamnanski → ferdamnanski gl. ferdamnenje	kraljev → kraleu gl. kralj
ferdamnati → ferdamnati gl. ferdamnenje	kraljevstvu → kraleuftuu gl. kralj
ferdamnenje → ferdamnene	kraljica → kraliza gl. kralj
figov → fygou	kraljovati → kralouati gl. kralj
filozof → filosof	kreg → kreg
firtoh → fyrtoh	kregati se → kregati se gl. kreg
flis → fliif/fiif	krona → crona
flisati se → fliifati fe gl. flis	kronati → cronati gl. krona
fraj → fray/i	kufer → kuffer
fratar → fratar	kufrast → kufrast gl. kufer
fratati → fratati gl. fratar	kumer → kumer
gajžla → gaishla	kunšt → kunsht
gajžlati → gaishlati gl. gajžla	kunšten → kunshten gl. kunšt
gar → gar	lančman → lanzhan
gavge → galge	leben → leben
glih → glih gl. gliha	leščerba → leshzherba
gliha → gliha	lon → lon
glihati se → glihati se gl. gliha	lonati → lonati gl. lon
gmajn → gmain	lotrija → lotrya
gmajna → gmajna	luft → lufft
gnada → gnada	lušt → lusht
gnadiv → gnadiu gl. gnada	luštik → lushtig gl. lušt
grevinga → greuinga	majesteta → maiesteta
grunt → grunt	maninga → maninga
gruntati gl. izgruntati	marinj → marin
gvant → guant	marter → marter
gvišen → guishi/en gl. zagvišanje	martirnik/-ica → martirnik/-ica gl. marter
imer → imer	martra → martra gl. marter
izgruntati → isgruntati	martrati → martrati gl. marter
joger → ioger	masa → maffa
jogerski → iogerski gl. joger	menih → menih
jogerstvu → iogerftuu gl. joger	meniški → menishki gl. menih
jogrov → iogrou gl. joger	merdar → merdar
Jud → Iud/Jud	merkati → merkati gl. zamerk
judovski → Iudouski gl. Jud	mito → myto
kamp → camp	mojster → moister
katekizem → cate(c)hifem	mojstriti (se) → moifriti (fe) gl. mojster
kecar → kezar	muja → muia
kecarija → kezarya gl. kecar	mujati se → muiati fe gl. muja
keha → keha	neizmasen → neifmafen gl. masa
kelih → kelih	neuštalt → neushtalt gl. štalt
ket(i)na → ketina	nežihrost → neshihroft gl. žiher
klafanje → klaffane	nid → nyd/nid
klagov → klagou gl. klagovati	nidati → nidati/nydati gl. nid
	nor → nor(r) gl. norost

norost → noroft	rezrajtati gl. prerajtati
norski → norski gl. norost	rezvagati → resuagati
nuc → nuz	rihtar → rihtar
nucati → nuzati gl. nuc	ropati gl. obrupati
nucen → (v)nuc/zen gl. nuc	šac → shaz/shazh
nuna → nuna	šacati → shazati gl. šac
obnoriti → obnoriti gl. norost	šafanje → shaffane gl. šaft
obrupati → obrupati	šafati → shaffati gl. šaft
ofer → offer	šaft → shafft
ofert → offert	šenkati → shenkati
oferten → offerten gl. ofert	šentati gl. šentovati
ofrati → offrati gl. ofer	šentovalec → shentouauec
ofrovanje → offrouane gl. ofer	šentovanje → shentouane gl. šentovalec
ofrovati → offrouati gl. ofer	šentovati → shentouati gl. šentovalec
ohcat → ohzat	škoda → shkoda
oltar gl. altar	škoditi → shkoditi gl. škoda
ordninga → ordninga	škodljiv → shkodliu gl. škoda
papež → papesh	škof → shcoff/shcof/scof
pehar → pehar	šola gl. šula
pergliha → pergliha gl. gliha	šonati → shonati
perglihati se → perglihati se gl. gliha	špica → fpiza
petlati → petlati	špiža → spisha
pild → pild	špižati → spishati gl. špiža
post → poft	špot → shpot
postiti (se) → poftiti (fe) gl. post	špotati se → shpotati fe gl. špot
potroštati → potroshtati gl. trošt	špotljiv → shpotliu gl. špot
premojstriti → premoifriti gl. mojster	špotljivec → shpotliuec gl. špot
prerajtanje → preraitane gl. rajtinga	šribar → shribar
prerajtati → preraytati/preraitati/refraitati gl. rajtinga	šrinf → shrinf
pridiga → pridiga	štalt → shtalt
pridigar → pridigar gl. pridiga	štalten → shtalten gl. štalt
pridigarški → pridigarški gl. pridiga	štiftati → shtiftati
pridigarstvo → pridigarftuo gl. pridiga	štima → shtima/shtyma/ftyma
pridigati/pridigovati → pridigati/pridigouati gl. pridiga	štimate → shtimate gl. štima
punt → punt	štivra → shtyura
purgar → purgar	šturati gl. šturati
rajtati gl. rajtinga	štrafati gl. štrajfati
rajtinga → raitinga	štrajfati → shtraifati/shtrafati gl. štrajfinga
ratati → ratati	štrajfinga → shtraifinga
redli → redli	štritanje → shtritane
regiranje → regirane	štritati → shtritati gl. štritanje
regirati → regirati gl. regiranje	štritati se → shtritati fe gl. štritanje
regišter → regishter	študent → shtudent
reva → reua	štuk → shtuk
reven → reuen gl. reva	šturati → shturati
	šula → shula
	tabla → tabla

tadel → tadel	vreden → vreden gl. vrednust
tadlati → tadlati gl. tadel	vrednust → vrednuft
tavžent → taushent	zagvišanje → faguishane/-ouane
tempelj → tempel	zagvišati → faguishati/-ouati gl. zagvišanje
tihtanje → tihtane	zagvišovanje gl. zagvišanje
trabant → trabant	zagvišovati gl. zagvišati
trostanje → trostane gl. trošt	zamerk → famerk
trošt → trosht	zamerkanje → famerkane gl. zamerk
troštanje gl. trostanje	zamerkati → famerkati gl. zamerk
troštati (se) → troshtati (fe) gl. trošt	zašpotovati → fashpotouati gl. špot
troštljiv → troshtliu gl. trošt	zvenkfeldar → suenckfeldar
ura → vra	žakelj → shakel
uržah → vrshah	žalbati → shalbati
uržahar → vrshahar gl. uržah	žavbati gl. žalbati
vagati gl. rezvagati	žegen → shegen
ve → vee	žegnati → shegnati gl. žegen
vinkusti → vinkufti	žiher → shiher
vinkušti gl. vinkusti	žlahta → shlahta
viža → visha	žlahten → shlahten gl. žlahta
vižati → vishati	žold → shold
voščiti → vofzhiti	žolner → sholner gl. žold

Iz recenzij:

Avtoričine ugotovitve izkazujejo, da je Trubar v svojem jeziku uporabil razmeroma majhno število besed nemškega izvora (t. i. "germanizmov") in vodijo v zaključek, da prvi slovenski pisatelj kaže nepričakovano visoko stopnjo jezikovne ozaveščenosti in težnjo po čim večji razumljivosti svojih spisov.

Delo je napisano v jasnem in zgoščenem jeziku, ki kljub vsej znanstveni neoporečnosti spoznanja posreduje na zanimiv in bralcu prijazen način. Vsaki evidentirani izposojenki avtorica posveča vso potrebno pozornost, jo osvetljuje z relevantnimi zgledi in v primerih, ko kake trditve ni mogoče povsem opremiti s potrebnimi dokazili, postavlja svojo na odličnem poznavanju historičnega glasoslovja utemeljeno domnevo.

prof. dr. Anton Janko

Na podlagi meril substitucijske fonetike je avtorica ob upoštevanju pomenske prekrivnosti/neprekrivnosti z nemškimi predlogami in besedotvorne živosti nemških izposojenk v slovenščini ugotovila, da je največ izposojenk v slovenščino verjetno prišlo v srednjevisokonemškem obdobju, in sicer v 12. stoletju. V Trubarjevem delu so nemške izposojenke torej pretežno odraz rabe v ljudskem jeziku in jih Primož Trubar iz nemščine ni prevzemal zaradi morebitne nezadostne izraznosti slovenščine 16. stoletja.

izr. prof. dr. Metka Furlan

9,50 €

ISBN 978-961-254-006-7

9 789612 540067

ZALOŽBA ZRC • LJUBLJANA
[HTTP://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI](http://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI)